

jatos

Journal of Academic Tourism Studies

JOURNAL OF ACADEMIC TOURISM STUDIES

AKADEMİK TURİZM ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Volume / Cilt : 5 Number / Sayı: 2 Year / Yıl: 2024 Month / Ay: Aralık

JOURNAL OF ACADEMIC TOURISM STUDIES

AKADEMİK TURİZM ÇALIŞMALARI DERGİSİ

YIL/YEAR: 2024 • CILT/VOLUME: 5 • SAYI/NUMBER: 2

Abstracting and Indexing / Taradığımız İndeksler: *Academic Resource Index, Directory of Open Access Scholarly Resources, Directory of Research Journals Indexing, Electronic Journals Library, WorldCat, EuroPub Database, Eurasian Scientific Journal Index, Bibliothekservice-Zentrum Baden-Württemberg, Asos Index, J-Gate Indexed, Universitätsbibliothek Leipzig, Wildauer Bücher+E-Medien Recherche-Tool, The Sustainable Tourism Gateway, Bilgindex, WZB Berlin Social Science Center, Türkiye Turizm Dizini, Advanced Sciences Index, Beluga-Catalogue of Hamburg Libraries, CAB Abstract & CABI Full Text, Cosmos, Crossref.*

Dergideki tüm yazıların her türlü hukuki sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.
All legal responsibility of all articles in the journal belongs to the author(s).

ISSN : 2757-699X
Yıl / Year : 2024
Cilt / Volume : 5
Sayı / Issue : 2

JOURNAL OF ACADEMIC TOURISM STUDIES

AKADEMİK TURİZM ÇALIŞMALARI DERGİSİ

DERGİ HAKKINDA / ABOUT JOURNAL

Baş Editör / Editor-in-Chief
Prof. Dr. Faruk ALAEDDİNOĞLU

Sayı Editörü / Issue Editor
Doç. Dr. Sedat ŞAHİN

Editörler / Editors
Doç. Dr. Hacer ARSLAN KALAY
Doç. Dr. Sağbetullah MERİÇ
Doç. Dr. Songül DÜZ ÖZER
Doç. Dr. Sedat ŞAHİN
Dr. Ali Selçuk CAN

**Dizgi ve Sekreteryaya /
Layout and Secretariat**
Arş. Gör. Serkan ROL

Journal of Academic Tourism Studies (JATOS) dergisi uluslararası, hakemli ve bilimsel bir dergi olup yılda 2 sayı olarak yayımlanmaktadır. Ancak gerekli durumlarda özel veya ek sayılar da yayımlanabilmektedir. JATOS dergisi turizme dair akademik çalışmalar için bir platform oluşturmayı ve bu sayede kamuoyu ile bu çalışmalarını paylaşmayı amaçlamaktadır. JATOS; turizm alanında Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanmış, alana katkıda bulunmayı amaçlayan, araştırmaya dayalı özgün ve bilimsel çalışmaları yayımlamaktadır (jatosjournal.org).

Journal of Academic Tourism Studies (JATOS) is an international, peer-reviewed and scientific journal and is published twice a year. However, special or additional issues can be published when necessary. JATOS aims to create a platform for academic studies on tourism and to share these studies with the public. It publishes original and scientific studies based on research, prepared in Turkish and English languages in the field of tourism, aiming to contribute to the field (jatosjournal.org).

Yayın Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Prof. Dr. A. Celil ÇAKICI

Mersin Üniversitesi

Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT

Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Füsün BAYKAL

Ege Üniversitesi

Prof. Eka DEVIDZE

University of Georgia

Prof. Dr. Gözde EMEKLİ

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Gülpınar AKBULUT ÖZPAY

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Prof. Dr. Muharrem TUNA

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Nuray TÜRKER

Karabük Üniversitesi

Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ

Anadolu Üniversitesi

Prof. P. Senthil KUMARAN

Manipal Academy of Higher Education

Prof. Dr. Erol DURAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Meryem SAMIRKAŞ KOMŞU

Mersin Üniversitesi

Prof. Dr. Öznur BOZKURT

Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Nurhan KESKİN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Sabri ÇELİK

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Bu Sayının Hakem Kurulu / Referee Board of This Issue

Prof. Dr. Gülsen BAŞ TERZİOĞLU
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail KERVANKIRAN
Süleyman Demirel Üniversitesi

Prof. Dr. Melike GÜL
Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Kudret GÜL
Balıkesir Üniversitesi

Doç. Dr. Aziz BOSTAN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Doç. Dr. Ersin ARIKAN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Doç. Dr. Halil SÖZLÜ
Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Doç. Dr. Murat BAYRAM
Pamukkale Üniversitesi

Doç. Dr. Nur KULAKOĞLU DİLEK
Batman Üniversitesi

Doç. Dr. Sedat ÇELİK
Şırnak Üniversitesi

Doç. Dr. Selda TUNCER
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Yurdanur YUMUK
Karabük Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Erhan COŞUN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Erol GEÇGİN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Lütfullah Sadi TOPRAK
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sevil CANTÜRK
Çukurova Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yalçın GÜÇER
Ankara Üniversitesi

Beyşehir Gölü ve Çevresinde Yapılan Turizm ve Rekreatif Aktiviteler

139

Tourism and Recreational Activities Made in Beyşehir Lake

Serdar CEYLAN ve İhsan BULUT

Araştırma Makalesi, ss. 139-160, <http://dx.doi.org/10.29228/jatos.76473>

Kültürel Değerler Eşliğinde Eski Bağları ile Bir Bozkır Üzümü: 'Hasandede'

161

'Hasandede': A Steppe Grape Enriched by Ancient Vineyards and Cultural Heritage

Birhan KUNTER, Nurhan KESKİN ve Özkan KAYA

Araştırma Makalesi, ss. 161-169, <http://dx.doi.org/10.29228/jatos.77100>

Türk Mutfak Kültüründe Bal ve Coğrafi İşaretli Ballar Üzerine Bir Değerlendirme

170

An Evaluation on Honey in Turkish Culinary Culture and Geographically Marked Honeys

Tuncay ÇANAKÇI

Derleme Makale, ss. 170-178, <http://dx.doi.org/10.29228/jatos.78874>

Medikal Turizmde Teknoloji Kullanımı ve Performans Üzerine Bir Araştırma: İzmir Medikal Turizm Klinikleri Örneği

179

A Research on the Use of Technology and Performance in Medical Tourism: The Case of İzmir Medical Tourism Clinics

Ecem DENİZ ve Erhan COŞKUN

Araştırma Makalesi, ss. 179-198, <http://dx.doi.org/10.29228/jatos.79002>

Van Müzesi'nde Bulunan Misyonerlere Ait İki Mezar Taşı ve Düşündürdükleri

199

Two Tombstones of Missionaries Found in the Van Museum and What They Suggest

Yalçın KARACA ve Hüseyin ŞAN

Araştırma Makalesi, ss. 199-208, <http://dx.doi.org/10.29228/jatos.79118>

İnanç Turizmi ve Toplumsal Hafıza İlişkisi

The Relationship between Faith Tourism and Social Memory

209

Faruk ALAEDDİNOĞLU ve Meryem İZİ

Araştırma Makalesi, ss. 209-222, <http://dx.doi.org/10.29228/jatos.79315>

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencilerinin Bilimsel Araştırma Yetkinliklerinin Belirlenmesi

Determination of Scientific Research Competencies of Master's and Doctoral Students of the Tourism Management

223

Senem YAZICI YILMAZ ve Gamze UTAR

Araştırma Makalesi, ss. 223-241, <http://dx.doi.org/10.29228/jatos.79367>

Zengezur Koridoru'nun Önemi ve Iğdır Özelinde Türkiye Turizmine Etkileri

The Importance of the Zangezur Corridor and Its Effects on Turkish Tourism, Specifically in Iğdır

242

Kadir Can ÇİFTÇİ ve Gülşen BAYAT

Araştırma Makalesi, ss. 242-256, <http://dx.doi.org/10.29228/jatos.79690>

Beyşehir Gölü ve Çevresinde Yapılan Turizm ve Rekreatif Aktiviteler¹

Tourism and Recreational Activities Made in Beyşehir Lake

Serdar CEYLAN^a ve İhsan BULUT^b

^a Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Kastamonu, Türkiye.

^b Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Antalya, Türkiye.

Özet

Araştırmanın amacı, Beyşehir Gölü ve çevresinde yapılan turizm ve rekreatif aktivitelerin neler olduğunu belirlemek ve bölgedeki turizmin gelişim durumunu ortaya koymaktır. Çalışmada, nitel araştırma yönteminin görüşme tekniği kullanılmıştır. 2023-2024 yıllarında göl ve çevresinde saha araştırması yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Turizm hizmeti veren yerel halk ve idari yetkililerden oluşan toplam 12 kişi ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen nitel veriler temalaştırılarak sınıflandırılmış ve anlamlı bir hale getirilmiştir. Yapılan temalaştırma ve alıntılarla veriler betimlenerek yorumlanmıştır. Beyşehir Gölü, Isparta ve Konya il idari sınırları içerisinde kalmaktadır. Isparta il sınırında kalan bölge, Kızıldağ Milli Parkı, Konya sınırlarında kalan kısmı ise Beyşehir Milli Parkı içerisinde yer almaktadır. Göl çevresinde yüzme, kamp çadırı ve karavan etkinlikleri, tekne turu, su bisikleti ile göl içinde gezinti, olta balıkçılığı, kuş gözlemciliği, tekne ile ağ balıkçılığı, göl çevresinde yürüyüş ve bisiklete binme etkinlikleri yapılmaktadır. Tarihi Eşrefoğlu Cami çok sayıda ziyaretçiyi kendisine çekmektedir. Beyşehir ilçesi göl çevresinde 5 otel ve çok sayıda balık restoranı bulunmaktadır. Ancak gece eğlence aktiviteleri ve canlılığı yok denecek kadar azdır.

Anahtar Kelimeler: Göl turizmi, rekreasyon, Beyşehir gölü, Beyşehir.

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 13.05.2024
Kabul Tarihi 15.10.2024

Sayı Editörü

Sedat ŞAHİN

Abstract

The aim of the study is to determine tourism and recreational activities made in Beyşehir Lake and its surrounding, and to reveal the development status of tourism in the region. In the study, the interview technique of the qualitative research method was used. Field research was conducted in the lake and its surroundings in 2023-2024. In-depth interviews were conducted with the participants using a semi-structured interview form. Face-to-face interviews were made with a total 12 people which are local people and administrative officials providing tourism services. Qualitative data which obtained from the interviews, were thematized, classified and made meaningful. In the study, the data were described and interpreted through thematicization and quotations. According to research results, Beyşehir lake is inside borders of Isparta and Konya province. Moreover, the lake is conservation area which is Beyşehir national park and Kızıldağ national park. The visitors in coming to the lake, have make different recreational activities like swimming, tents camping, caravan, boat tours, water bike rides, hand-line fishing, bird-watching, walking and cycling around the lake. Moreover, local people which living in Beyşehir district, made fishing with boats as livelihood. The Eşrefoğlu Mosque which is a historical monument in coast of the Beyşehir lake, attracts many tourist and visitors. There are 5 hotels and many fish restaurants in coast of the lake. However, night entertainment activities and liveliness are almost non-existent in the study area.

Keywords: Lake tourism, recreation, Beyşehir lake, Beyşehir.

Sorumlu Yazar

Serdar CEYLAN
serdar_ceylan_51@hotmail.com

Önerilen Atf:

Ceylan, S. ve Bulut, İ. (2024). Beyşehir Gölü ve Çevresinde Yapılan Turizm ve Rekreatif Aktiviteler. *Journal of Academic Tourism Studies*, 5(2): 139-160.

¹ Bu çalışma 8. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi'nde (IWACT'24) bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Turizm ve rekreasyona duyulan ihtiyaç, sanayileşme ve kentleşmenin ortaya çıkardığı bir sonuçtur (Özgüç, 2007: 4). Kentsel alanlarda yaşayanların, kent yaşamının monotonluğu ve bunalımından kaçma arzusu, turizm rekreasyonu ve diğer birçok rekreasyonel faaliyetlerin ortaya çıkışını etkileyen en önemli faktörlerden birisidir (Sağcan, 1986). Kent yaşamı, insanların bedenini ve zihnini iş yaşantısında çok çabuk yıpratmaktadır. Kent yaşamı, zamanla kent insanı için sıkıcı ve bunaltıcı olmakta (Güler, 1978) ve insanın doğal yapısına uygun olmayan ortamlar meydana getirmektedir (Aslan, 1993). Sonuçta günümüz insanı, sağlıklı ve monoton kent yaşamından uzaklaşarak doğaya dönmeyi ciddi anlamda istemekte; doğal turizm kaynaklarından da yararlanmak üzere doğada rekreasyon faaliyetlerine yönelmektedir (Ardahan ve Kaplan-Kalkan, 2017a: 4-5). Kişileri kırsal turizme ve kırsaldaki rekreasyonel aktivitelere yönelten en önemli motivasyonlar, doğal yaşam ile iç içe olarak kendini daha iyi hissetme, rahatlama ve kırsal alanlarda yaşamaya duyulan ilgidir. Ayrıca kırsal alanlarda düzenlenen çeşitli etkinliklere, festivallere ve özellikle günümüzde doğal tarımsal ürünlere duyulan ilginin de kişileri kırsal turizme yönelttiği söylenebilir (Albayrak, 2013: 132). Kırsal turizm ve kırsal rekreasyon talebi, daha çok büyükşehirlerde veya kentlerde yaşayan emekliler, orta gelir düzeyine sahip aileler, macera peşinde olanlar; doğayı, uzun yürüyüşleri, bisiklete binmeyi ve vahşi yaşamı sevenler; sağlıklı yaşama arzusu olanlar ve nostalji yaşamak isteyenler tarafından oluşturulmaktadır (Uçar, Çeken ve Ökten, 2010: 9).

Tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde insanlar kendilerini motive etmek ve boş zamanlarını değerlendirebilmek için rekreasyona (bedensel ve zihinsel dinlenmeye) ihtiyaç duymuşlardır (Sevil, 2012: 14). Ancak rekreasyonel faaliyetlerin geniş bir kitlede yaygınlık kazanması Endüstri Devrimi ve bununla beraber gelişen kentleşme sonucunda meydana gelmiştir. Endüstrileşme ve kentleşmeye bağlı olarak değişen yaşam tarzı, insanları kentsel mekandan uzaklaştırarak doğal alanlara yöneltmiştir (Ardahanlıoğlu, Bulut ve Çınar, 2012; Yılmaz, 2004). Nitekim teknolojik gelişmelerle insanların serbest zamanlarının artışı, eğitim ve gelir düzeylerinin yükselmesiyle birlikte yaşam sürelerinin uzaması, çalışma saatlerinin düşürülmesi, ulaşım olanaklarının gelişmesi gibi etkenler rekreasyon ve turizm etkinliklerine olan talebi artırmıştır (Abadan, 1961). Tarihin her devrinde ve dünyanın her yerinde insanlar için evrensel bir ihtiyaç olan rekreasyon; yaşanan ekonomik sıkıntılar, kentsel yaşamın stresli gündelik hayatı, toplumsal farklılıklar nedeniyle insanların giderek birbirinden uzaklaştığı bir dönemde toplumsal ve psikolojik yararlar sağlamaktadır. Rekreasyonel etkinlikler, kentlerde yaşayan insanların zaman içinde bozulan fiziksel ve ruhsal sağlıklarının iyileştirilmesinde önemli bir faktör olmaktadır. Diğer bir deyişle, psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesi ve ruhsal denge sürecinde boş zaman etkinlikleri yoluyla, kişinin çevresi ile arasındaki uyumu yeniden kurması mümkün olmaktadır. Ayrıca rekreasyonel faaliyetlerle kişilerin ve grupların bir araya gelmesi, insanların sosyalleşmesine önemli katkılar sağlamaktadır (Sevil, 2012: 3-14; Torkildsen, 1999). Kentleşme ve endüstrileşme sonucunda günümüz toplumlarının fiziksel, psikolojik ve sosyal rahatlama isteği artmaktadır. Bu durum, rekreasyonel alanlara duyulan ihtiyacı ve talebi artırmaktadır. Nitekim ileriki dönemlerde de bu tür alanlara olan ilginin daha da fazlalaşacağı düşünülmektedir (Somuncu, Gültekin ve Ceylan, 2015: 304; Yılmaz, Yılmaz ve Demircioğlu-Yıldız, 2003; Ceylan ve Somuncu, 2020: 29).

Geçmişte balıkçılık ve tarımsal sulama amaçlı kullanılan göller, günümüzde turizm amaçlı olarak kullanımının artması dikkat çekmektedir. Son dönemde Türkiye kırsal alanlarında ve ilçe yerleşmelerinde doğal bir turistik çekicilik olan göl alanlarına talebin arttığı görülmektedir. İnsanların gelir seviyesinin yükselmesi, özel araçların yaygınlaşması, karayolu ulaşımının gelişmesi sonucu kırsal alanlarda alternatif turizm türleri (doğa turizmi, göl turizmi, ekoturizm, yayla turizmi, dağcılık ve su sporları vb.) yaygınlaşmaktadır. Göl alanları, çevre şehirlerde yaşayan insanların hafta sonu ve yaz tatili dönemlerinde boş zamanlarını geçirdiği ve bu alanlarda çeşitli rekreasyonel etkinliklerde bulunduğu yerler olmaktadır. Ancak göl alanlarına yapılan günübirlik ziyaretler ve bu bölgelerde turizmin plansız gelişimi, gölde ve çevresinde turizme bağlı birtakım çevresel sorunların

ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir. Bu anlamda Beyşehir Gölü de son dönemde artan ziyaretçi yoğunluğu ve rekreasyonel aktiviteleri ile dikkati çekmektedir. Beyşehir Gölü'nün korunan alan olması, bölgede turizmin sınırlı ve kontrollü bir şekilde yapılmasına imkân vermektedir. Bu çalışma ile Konya ve Antalya gibi çevre kentlerden tatil yapmak, dinlenmek ve eğlenmek için Beyşehir Gölü'ne gelen ziyaretçilerin olduğu, gölde ve göl çevresinde dinlenme ve eğlenmeye yönelik çeşitli rekreasyonel aktivitelerde bulunduğu ortaya koyulmuştur. Nitel araştırma yönteminin görüşme tekniğine dayalı olarak yapılan bu çalışmada; Beyşehir Gölü'nde tekne turu, yüzme, güneşlenme, kamp ve karavan turizmi, olta balıkçılığı, fotoğraf çekimi, bisiklet turu ve yaya yürüyüşü, tarihi cami ve şehir gezisi gibi aktivitelerin öne çıktığı görülmektedir. Bu araştırma, araştırma sahasının göl turizmi ve kırsal turizmde önemli gelişme gösteren bir destinasyon olduğunu ortaya koymaktadır.

2. LİTERATÜR

2.1. Rekreasyon

Coğrafyacı Gottmann'a (1974) göre rekreasyon, insanın beden ve zihnini dinlendirmek ve tazelemek ihtiyacıdır. Sosyolog Grazia'ya (1962) göre rekreasyon, insanların işten arta kalan, çoğu kez onlara bir değişiklik (eğlenme, dinlenme) sağlayan ve onları işleri için tazeleyen bir faaliyettir (Clawson, 1972; Özgüç, 2007: 3-4). Rekreasyon; boş zamanlarda eğlence, dinlenme ve tatmin amaçlı motivasyonlar ile kişilerin gönüllü olarak katıldığı faaliyetleri kapsamaktadır. Rekreasyon; pasif ve aktif, grup veya ferdi olarak sporlara, kültürel fonksiyonlara, tabiat veya insan tarihinin değerlendirilmesine, gezilere, eğlencelere, zevk veren olaylara, resmi olmayan eğitime katılmayı içermektedir (Lundberg, 1980; 4; Hacıoğlu, Gökdeniz ve Dinç, 2015: 30). Rekreasyonun fiziksel bir sağlık gelişimi sağlaması, ruh sağlığı kazandırması, insanı mutlu etmesi ve sosyalleştirmesi, kişisel beceri ve yeteneğin gelişimini sağlaması, çalışma başarısı ve iş verimini artırması (Karaküçük, 1999) gibi işlevleri bireyler üzerinde önemli kazanımlar sağlamaktadır (Aykaç-Yanardağ, 2018: 50). Rekreasyon; insana fiziksel ve zihinsel yarar sağlamanın yanı sıra, sosyal etkileşimi artırmakta, hisleri yenilemekte, zamanı akıllı ve etkili bir şekilde kullanmayı sağlamaktadır. Rekreasyon aktiviteleri; stresi yönetmede, gerginliği ve kaygıları azaltmada kişiye yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu aktiviteler, insan sağlığını iyileştirme ve yaşamda sağlıklı olarak kalmada kişiye doğal bir yol sunmaktadır. Rekreasyon, sosyal grup üyeleri arasındaki pozitif ilişkileri geliştirmede kişiye yardımcı olmaktadır. Rekreasyon aktivitelerinde ortak ilgileri paylaşan insanlar, olumlu sosyal etkileşimler geliştirebilmekte ve neşeli duygularını paylaşabilmektedir. Ayrıca rekreasyon faaliyetleri; insanların bir sonraki iş için enerjisini doldurmasında önemli bir fayda sağlamakta, sosyal etkileşimler sonucunda kişinin benlik saygısı, benlik imajı oluşturması ve içsel kazanımlarının artmasında da kişiye faydalar sunmaktadır (Li ve Wang, 2012: 408; Ceylan ve Somuncu, 2020: 29). Rekreasyon faaliyetleri, yapıldığı yere ve ortama göre, kapalı alan rekreasyonu ve açık alan rekreasyonu; şehirsal rekreasyon ve kırsal rekreasyon olarak ayrılabilir. Rekreasyonel aktiviteleri izleyenler "pasif", "izleyici" olarak; rekreasyonel aktiviteleri gerçekleştirenler ise "aktif" "katılımcı" olarak nitelendirilmektedir (Özgüç, 2007: 3-4). Açık alan rekreasyon aktivitelerine katılanların sayısı her geçen gün artmakta, aktiviteler de çeşitlenmekte ve gelişmektedir. Açık alanda düzenlenen aktiviteler içerisinde, "doğa sporları" en geniş yeri tutmaktadır. Açık alan rekreasyonu, bireylerin birbirleriyle olan davranışları ve doğayla olan etkileşimlerini konu alan, doğal çevrede meydana gelen serbest zaman aktivitelerinden oluşmaktadır (Ardahan ve Kaplan-Kalkan, 2017a: 1). Açık alan rekreasyonu içerisinde değerlendirilecek olan bir alan da kırsal rekreasyon faaliyetleridir. Kırsal rekreasyon faaliyetleri, kırsal alanlarda yapılan rekreasyonel faaliyetlerdir. Parklar, özel çiftlikler, koruluklar, boş kıyılar, hayvanat bahçeleri, botanik bahçeleri, boş kırsal alanlar, yapay kanallar, göller, barajlar kırsal rekreasyon alanlarıdır. Bu tür alanlarda yapılan kırsal rekreasyon faaliyetleri, doğal ortam üzerinde büyük değişimler meydana getirmeleri ve bu alanlarda çok sayıda kentli nüfusu kendilerine çekmeleri nedeniyle coğrafyacılar için kırsal rekreasyon faaliyet alanları giderek gelişen bir ilgi alanı haline gelmiştir. Kış sporları, tırmanma, kaplıca, mağaracılık, su sporları, yüzme, balık tutma,

piknik, rafting, yamaç paraşütü, nehir yolculuğu, bisiklet ile dolaşma, yürüyüş gibi etkinlikler kırsal alanlarda yapılan rekreasyonel aktivitelerdir (Özgüç, 2007: 10-11). Kırsal rekreasyon alanları, kent insanına doğal çevreyi en iyi sunabilen alanlardır. İnsanlar bu tür alanları, temiz hava, sessizlik, doğanın görsel çekiciliği ve bunun gibi nedenlerle tercih etmektedirler. Özellikle orman alanları, ağaçlık alanlar, su kıyıları ve plajlar; kamping alanları, dağcılık, su sporları, avcılık, yüzme, doğa araştırması gibi aktiviteler için yoğun olarak kullanılan kırsal rekreasyon alanları, genellikle ekonomik açıdan kısıtlı geliri olan kent halkına masrafsız rekreasyonel aktiviteler olanağı tanıyan bazı hizmetler sunabilmektedir (Ertüzün ve Fişekçioğlu, 2013; Ardahan ve Kaplan-Kalkan, 2017b: 121-122). Rekreasyon olanaklarındaki gelişmelere bağlı olarak, artan rekreasyon aktivitesi çeşitleri ve rekreasyon alanları, buldukları bölgelere çekicilik oluşturmakta ve bölgeye daha fazla insanın gelmesine sebep olmaktadır. Ayrıca bu tür aktiviteler, sosyal ilişkilerin gelişmesi, kullanılan alanın planlanması suretiyle altyapının geliştirilmesi ve turizm faaliyetini tüm yıla yayarak bölgenin ekonomik olarak kalkınmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır (Mullens ve Bristow, 2007). Bu bağlam ve dönüşüm, yöre halkına farklı istihdam alanları oluşturmaktadır (Ardahan ve Kaplan-Kalkan, 2017b: 122). Göllerde rekreasyon ve göl turizmi üzerine son dönemlerde yapılan bilimsel yayınların sayıca arttığı görülmektedir: *Hazar Gölü'nün Turizm Potansiyeli ve Bugünkü Kullanım Durumu* (Yiğit, 1994), *Yayla Gölü (Buldan) Rekreasyon Potansiyeli* (Ceylan, 2006), *Hafik Gölü ve Yakın Çevresinin Turizm Olanakları* (Akpınar ve Akbulut, 2007), *Beyşehir Gölü Mili Parkı'nın Ekoloji ve Turizm Bakımından Araştırılması* (Dinç ve Öztürk, 2013), *Ulubat and Gölyazı'nın göl turizmi potansiyeli* (Aydın, 2015), *Limni Gölü Tabiat Parkının Rekreasyonel Potansiyeli* (Birinci, Zaman ve Bulut, 2016), *Van Gölü'nün Rekreasyonel Turizm Potansiyelinin SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi* (Meriç ve Bozkurt, 2017), *Beyşehir Gölü ve Çevresinin Turizm İmkânlarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma* (Tuncer, Fırat ve Eceler, 2017), *Salda Gölü Özel Çevre Koruma Bölgesinde Turizm Baskısı, Koruma ve Sürdürülebilirlik* (Ceylan ve Bulut, 2019), *Aşırı Turizm Kapsamında Salda Gölünün Fiziksel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi* (Kara, Celep ve Kanıgür, 2020), *Salda Gölü Tabiat Parkı'nın Rekreasyonel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma* (Özmekik ve Göktuğ, 2023). Göl turizmi üzerine yapılan bu araştırmaların; göllerin turistik potansiyeli, kullanım durumu analizi, turizme bağlı olarak göllerde yaşanan çevresel etkiler, göllerde görülen aşırı turizm ve göllerin taşıma kapasitesi konuları üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu araştırmanın ise, Beyşehir Gölü'nün turizm potansiyelinin belirlenmesi, gölde ve yakın çevrede yapılan rekreasyonel etkinliklerin tespiti, gölün yerel halk tarafından hangi ekonomik faaliyetler için kullanıldığı, yapılan rekreasyonel aktivitelerin göl turizminin gelişimine etkisini ortaya koyması bakımından literatüre katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Kırsal turizmi ve göl turizmini anlamada bu araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.2. Göl Turizmi

Doğaya dayalı turizm, doğal ortamlara yapılan seyahatleri ifade etmekte ve kırsal mekânlarda yapılan rekreasyonel ve macera türü spor faaliyetlerini içine almaktadır (Özgüç, 2007: 134). Bu anlamda göller, hem başlı başına birer doğa harikaları hem de birer doğa turizmi potansiyel alanlarıdır. Göller, turistik potansiyel çekim gücü taşıyıcıları olmaları nedeniyle, doğal turistik kaynak olarak değerlendirilmektedirler. Göller; çevresine yolların yapılması, plaj yerlerinin, konaklama tesislerinin, kamp ve piknik alanlarının oluşturulması ile turizme açılmaktadırlar (Doğanay ve Zaman, 2013: 327). Göller, doğa temelli turizm faaliyetlerinin gelişiminde birinci kaynaklar olarak düşünülebilir (Daubariene, 2009: 77). Turistik bir destinasyon olarak bir göl, belirli coğrafi sınırları ile bölgesel bir bütün olup, fonksiyonel kompakt bir bölgedir (Ryhanen, 2003:8). Önemli tatlı su habitatları olan göller, insanlar için önemli bir çekicilik sağlamaktadır (Dokulil, 2014: 81). Diğer bir deyişle göller, bitki ve hayvan toplulukları için önemli bir yaşam alanı olmasının yanı sıra, insanların rekreasyonel faaliyetleri için ayrılan popüler alanlardır. Göller, özellikle ziyaretçi çekmek için, estetik bir öneme sahiptir. Nitekim göller ve sulak alanlar, ilgili birçok şehir ve bölgenin turizm broşürlerinde turist çekicilikleri listesine dâhil edilmektedir. Göller, son zamanlarda spor, eğlence, yüzme, balık tutma gibi rekreasyonel amaçlar için kullanılan mekânlar olmaktadır (Daubariene, 2009: 78). Bu nedenle coğrafi bir oluşum olan göllerin büyük bir rekreasyon ve turizm

potansiyelinin olduğunun fark edilmesi doğa temelli turizm faaliyetlerinin gelişmesine yol açmıştır (Aydın, 2015: 179). Göller; tüm dünyada ekoturizm, doğal turizm, boş zaman turizmi için bir kaynak olarak kullanılmakta ve milyonlarca turisti kendisine çekmektedir (Daubariene, 2009: 78). Başta Finlandiya olmak üzere Hollanda, İrlanda ve İzlanda gibi kuzey Avrupa ülkeleri ile ABD, dünyada göl turizminin geliştiği başlıca ülkelerdir. Bunlar arasında bin göller ülkesi olarak da nitelendirilen Finlandiya'nın ayrı bir yeri vardır. Diğer turizm olanaklarının nispeten sınırlı olduğu Finlandiya'da göl turizmi çok çeşitli etkinlikleriyle ülkenin büyük sektörlerinden biri durumuna gelmiştir (Lehtolainen, 2003: 15; Akpınar ve Akbulut, 2007: 2; Ceylan ve Bulut, 2019: 79-80). İnsanların turizmde su kaynaklarına ilgisi sadece denizle sınırlı kalmamış, iç kısımlarda yer alan çeşitli büyüklükte bütün göller ilgi alanı olmuştur. Göller de denizler gibi suya dayalı rekreasyonel faaliyetlere olanak tanınmaktadır. Göller, denizden uzak yerlerin bu gereksinimini karşılaması yanında, deniz kıyılarından farklı olarak sessiz ve sakin ortam sunması, kitle turizmine açılan deniz kıyısından kaçanlara ekoturizm olanağı sunmaktadır. Göller, suya dayalı (su sporları gibi) rekreasyonel faaliyetlerden çok, çevrelerinin sağladığı (*yürüyüş, bisiklete binmek, fotoğraf çekmek, piknik, kamping, manzara seyretmek, avcılık vb.*) rekreasyonel faaliyetler ile daha çok ilgi çekmektedirler. Bu özellikleri, göl çevrelerinin ulaşım, konaklama tesislerinin inşası ile turizme açılmasına imkân vermektedir. Deniz kıyılarında kitle turizmi yoğunluk kazanırken, göl kıyıları bireysel veya gruplar tarafından seçilmektedir. Deniz turizminde başlıca rekreasyonel faaliyetler suyla ilgili olmakla beraber göl kıyılarında doğaya dayalı rekreasyonel faaliyetler hâkimdir. Göl kıyıları seyrek nüfuslu olması, genellikle yerleşim birimlerinden uzakta olması ile göl kıyılarında kırsal turizm hâkimdir (Doğaner, 2001: 81). Beyşehir Gölü üzerine yapılan bilimsel çalışmalara da bakıldığında, farklı disiplinler tarafından çeşitli konuların ele alındığı literatürde görülmektedir: *Beyşehir Gölü'nün tarihi* (Üçüncü ve Muşmal, 2014), *Beyşehir Gölü'nün turizm potansiyeli* (Dinç ve Öztürk, 2013; Tuncer vd., 2017; Akgöz, 2022b, Karaman, Arslan ve Şalvarcı, 2022), *Beyşehir Gölü'nde turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi* (Atalay ve Ünüvar, 2019), *Beyşehir Gölü'nün rekreasyonel taşıma kapasitesi* (Göktaş ve Yenilmez-Arpa, 2016), *Beyşehir Gölü'nün peyzaj potansiyeli* (Güngör ve Arslan, 2003), *Beyşehir Gölü'nün çevresel değerleri, çevresel sorunlar ve doğal ortam koşulları* (Acatay, 1966; Biricik, 1982; Aygün, 1985; Akansel, 1996; Ünal, 2006; Özdemir, 2005; Akköz ve Küçüködük, 2006; Kaya ve Şimşek 2014; Büber, 2019; Büber ve Bozyurt, 2020; Akgöz, 2022a; Karakayacı, Karakayacı ve Polat, 2023; Aydın ve Bozyiğit, 2023), *iklim değişikliğinin Beyşehir Gölü'ne etkisi* (Gürbüz vd., 2018), *Beyşehir Gölü'nde yaban hayatı çeşitliliği* (Mert ve Acarer, 2018), *Beyşehir Gölü'nde arazi kullanımı* (Örücü ve Arslan, 2020), *Beyşehir Gölü'nde seyahat maliyetini etkileyen faktörler* (Karakayacı, Karakayacı ve Polat, 2022), *Beyşehir Gölü'nde kıyı alanları yönetimi* (Durduran ve Çiftçi, 2008), *Beyşehir Gölü Milli Parkı'nın kültür varlıkları olarak değerlendirilmesi* (Bilir, 2012).

3. YÖNTEM

Araştırmanın amacı ve önemi, Beyşehir Gölü'nün doğal çekicilikleri ile göl çevresinde rekreasyonel faaliyetlerin gelişimi arasındaki ilişkiyi anlamaktır. Göl çevresinde yaşayan halkın uzun yıllar göl ile olan sosyo-ekonomik ilişkisini belirlemek ve son dönemde gelişen göl turizm aktiviteleri ile alanın bir turizm merkezi haline getirilmesini ortaya koymak çalışmanın önemini artırmaktadır. Gölde ve göl çevresinde yapılan turizm ve rekreasyonel aktivitelerin çeşitliliği ve tarihsel geçmişi ortaya koymak ve yerel halkın göl çevresinde yapılan turizm ve rekreasyonel faaliyetler ile olan sosyoekonomik ilişkisini belirlemek araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın veri kaynağı: Araştırma, nitel araştırma yöntemi ile yapılmış, nitel araştırma yönteminin görüşme tekniği ile sahadan ampirik veriler elde edilmiştir. Ayrıca kamu kurumlarından göl ve çevresi ile ilgili ikincil verilere ulaşılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme formları üzerinden katılımcılar ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler 15-50 dakika arasında sürmüştür. Görüşme yapılan katılımcılar amaçlı örneklem yöntemine göre belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda örneklem sayısının evreni temsil etmesi aranmamakta, ancak bu çalışmada katılımcıların görüşme sorularına yeterli cevap verecek bilgi birikimine sahip kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcıların görüşmeyi bitirmek istemesi ve görüşme soruları hakkındaki düşüncelerini ifade etmesi sonrasında görüşmeler tamamlanmıştır. Yapılan belirli

sayıdaki görüşmeden sonra, sorulara verilen cevapların birbirine benzer olması (veri tekrarı), verilerin araştırmanın sorularına cevap verecek yeterliliğe ulaştığına kanaat getirilmesi (veri doygunluğu) ve aynı sorulara olumlu ya da olumsuz farklı cevaplar veren katılımcıya ulaşılması (veri çeşitliliği) ile katılımcı sayısının yeterli olduğu düşünülmüş ve görüşme tekniği sonlandırılmıştır. Katılımcılara ait temel demografik bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir. Katılımcıların 9’u erkek, 3’ü kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş aralığı 25-70 arasında değişmektedir. Hediyelik eşya ve turistik ürün satışı yapan katılımcıların genelde okuryazar ya da ilköğretim mezunu oldukları görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Beyşehir’de yapılan görüşmelere katılan katılımcılara ait bilgiler

Kod	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hali	Eğitim	Paydaş (iş/meslek)
K1	Erkek	55	Evli	Ortaokul	Tekne tur kaptanı, göldeki eski mesleği balıkçılık
K2	Erkek	35	Evli	Lisans	Çiftlik köyünde balıkçı, Çiftlik köyünde tekne turu kaptanı
K3	Erkek	35	Evli	Lisans	Beyşehir Milli Parklar Şefliği, Orman mühendisi
K4	Erkek	60	Evli	Lise	Eşrefoğlu camii çevresinde hediyelik eşya satıcısı, emekli memur
K5	Erkek	60	Evli	Ortaokul	Eşrefoğlu camii çevresinde hediyelik eşya satıcısı, emekli
K6	Kadın	26	Evli	Lisans	Eşrefoğlu camii çevresinde hediyelik eşya satıcısı, iktisat mezunu
K7	Kadın	67	Dul	Okuryazar	Eşrefoğlu camii çevresinde hediyelik eşya satıcısı, eşinden emekli
K8	Kadın	70	Dul	Okuryazar	Eşrefoğlu camii çevresinde hediyelik eşya satıcısı
K9	Erkek	62	Evli	İlkokul	Eşrefoğlu camii çevresinde hediyelik eşya satıcısı, emekli değil
K10	Erkek	63	Evli	İlkokul	Eşrefoğlu camii çevresinde hediyelik eşya satıcısı, esnaf, emekli
K11	Erkek	25	Bekâr	Lisans	Beyşehir Belediyesi Basın Birimi, yüksek lisans yapıyor.
K12	Erkek	42	Evli	Lise	Karaburun Plajı girişinde görevli personel

Araştırmanın veri analizi: Araştırmadan elde edilen görüşme verileri Microsoft Office Word programına aktarılmıştır. Nitel verilerin betimsel analizinde kullanılan alıntılama tekniği ile görüşme verileri belirli temalarda kategorilere ayrılmıştır. Görüşmelerden elde edilen ham veriler, araştırma sorularına uygun olacak şekilde, fenomenoloji yaklaşımına göre, belirli tema ve alt temalara ayrılarak sınıflandırılmıştır. Her bir tema hakkında katılımcıların ifadelerinin neler olduğu belirlenmiş, her bir tema altına katılımcıların cümleleri alıntılama yapılarak kategorize edilmiştir. Her bir tema içerisinde, katılımcıların kendi cümlelerinde neyi ifade etmeye çalıştığı, konu hakkındaki öznel bilgisi ve konuya olan sübjektif bakış açısı çözümlenmeye çalışılmıştır. Görüşme verileri betimlenerek yorumlanmıştır. Altunışık, Çoşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım’a göre (2012) betimsel analiz, verilerin sınıflandırılması ve özetlenmesi ile sonuçlara ulaşılmasıdır. Betimsel analiz; bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verileri işleme, bulguların tanımlanması ve yorumlanması süreçlerini kapsamaktadır. Betimsel analizde ikincil verilerden alıntılar yapılabilir ve araştırmacının yorumları da veri analiz sürecine katılır. Betimsel analizde elde edilen (ikincil) veriler, daha önceden belirlenen başlıklar altında özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizin amacı, ham haldeki (dağınık) verilerin okuyucunun anlayabileceği ve isterlerse kullanabileceği bir şekle sokulmasıdır (Altunışık, 2012). Betimleme, araştırılan dokümanların hangi bilgileri ortaya koyduğunu bize vermektedir. Veri setinde doğrudan görülemeyen, ancak kavramsal kodlama ve sınıflandırma yoluyla temaların ve bu temalar arası anlamlı ilişkilerin ortaya çıkarılması, betimsel analiz sürecinin temel işlevidir. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verileri düzenleme, verileri tanımlama (alıntılama, açıklama ve anlamlandırma) aşamalarından oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

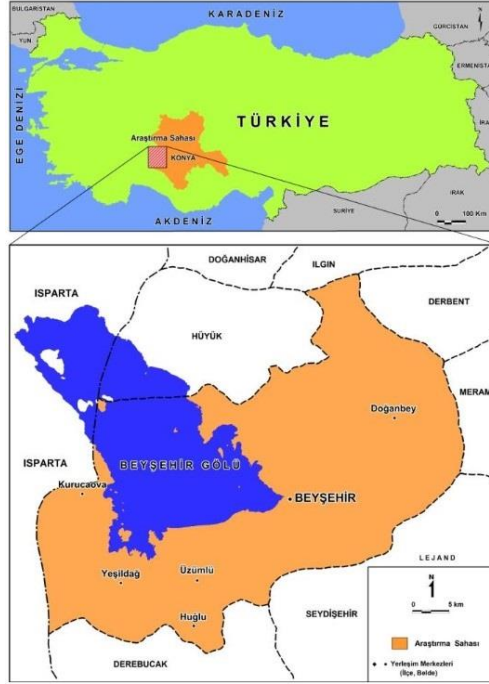
Görüşme formu soruları şu şekildedir: Beyşehir Gölü’nün turizm potansiyeli hakkında ne düşünüyorsunuz? Beyşehir Gölü’nde ve çevresinde yapılan turizm ve rekreasyonel aktiviteler nelerdir? Beyşehir Gölü’nde yapılan tekne balıkçılığı ve rekreasyonel amaçlı olta balıkçılığı hakkında ne düşünüyorsunuz? Gölün Karaburun plajında yapılan turizm ve rekreasyonel amaçlı

faaliyetler nelerdir? Eşrefoğlu Cami ve çevresinde yapılan turizm ve rekreasyonel amaçlı faaliyetler nelerdir? Eşrefoğlu Cami çevresindeki hediyelik eşya ve ürün satışı hakkındaki geçmiş(iniz) hakkında bilgi verebilir misiniz? Beyşehir Gölü'nün milli park olarak koruma altında olması bölgede turizmin gelişimini nasıl etkilemektedir? Beyşehir Gölü çevresinde gözlemlediğiniz bir çevresel sorun varsa, bu konu hakkında bilgi verebilir misiniz? Beyşehir Gölü'nde ve yakın çevresinde turizmin gelişmesine yönelik önerileriniz nelerdir? (neler yapılabilir, gözlemlediğiniz eksiklikler var mıdır?).

Araştırma soruları şu şekildedir: Beyşehir Gölü'nün doğal ortam özellikleri nelerdir? Beyşehir Gölü'nün özelliği ve korunma durumu nedir? Beyşehir Gölü ve yakın çevresinin doğal ve kültürel turistik çekicilikleri nelerdir? Beyşehir Gölü'nde rekreasyonel aktivitelerin gelişimi nasıl olmuştur? Beyşehir Gölü çevresindeki yerleşmelerin göl ile olan ekonomik faaliyetleri nelerdir? Beyşehir Gölü'nde göl turizminin geleceği ve sürdürülebilirliği ne yöndedir?

4. ARAŞTIRMA ALANI

Araştırma alanı, Akdeniz Bölgesi'nin Antalya Bölümü'nde yer almaktadır. Araştırma sahası, Göller bölgesi" olarak nitelendirilen alan içerisinde kalmaktadır. Beyşehir Gölü'nün güney yarısı Konya ilinin Beyşehir ilçesi idari sınırları içerisinde kalmaktadır. Gölün kuzey yarısı ise Isparta ilinin Şarkikaraağaç ilçesi idari sınırları içerisinde kalmaktadır (Şekil 1).

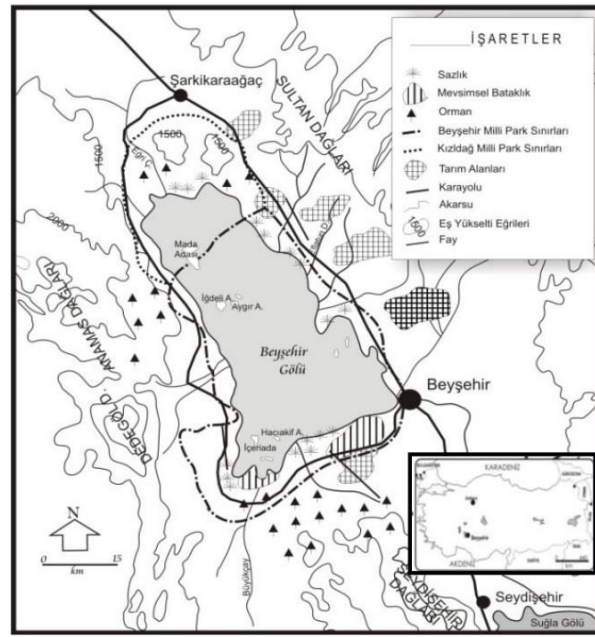

Şekil 1. Araştırma sahasının lokasyonu (Kaya ve Şimşek 2014)

Beyşehir Gölü, Beyşehir Gölü Milli Parkı ve Kızıldağ Milli Parkı (doğal sit-doğal koruma alanı) sınırları içerisinde kalmaktadır. Beyşehir Gölü, Isparta'ya 140 km, Konya'ya 91 km, Manavgat'a 144 km uzaklıkta yer almaktadır.

Beyşehir Gölü, Türkiye'nin üçüncü büyük doğal ve tatlı su gölüdür. Konya Ovası'nı sulayan bu göl, 656 km²'lik bir yüz ölçüme sahip olup, deniz kıyısından 1121 m. yükseklikte yer almaktadır (Evliyaoğlu, 1996). Beyşehir gölü, bir polye çanağı içinde oluşmuş karstik kökenli bir göl olup, hem kuzeyinde hem de batı kıyılarında düdenler vardır. Göl, yeraltı ve yerüstü suların beslenmektedir (Aygün, 1985; Sezgin, 2008: 318). Akgöz'e (2022a) göre, denizden 1121 m. yükseklikte ve 651 km² yüz ölçüme sahip olan Beyşehir Gölü'nün batısında ve güneyinde Anamas dağları uzanmakta, gölün kuzey yarısı ise Şarkikaraağaç ilçesi sınırlarında kalmaktadır (Şekil 2). Gölün doğu kıyısında, Beyşehir-Şarkikaraağaç karayolu bulunmaktadır. Gölün doğu kesiminde yer yer sazlık bölgeler yer almaktadır. Gölün derinliği 6-7 m. civarındadır. Göl üzerinde irili ufaklı 35 ada bulunmaktadır

(Akgöz, 2022a: 670). Beyşehir Gölü Havzası'nın jeomorfolojik gelişimi iç ve dış faktörlerin etkisi altında Paleozoikten itibaren başlamıştır. Bu zamana ait kırılmış ve kıvrılmış çeşitli formasyonlara rastlanılmışsa da asıl jeomorfolojik birimler Alp Orojenez ve epirojenik-kratojenik hareketlerle daha belirgin hale gelmiştir. Havzanın çevresinde kuzeybatı-güneydoğu dağ sıraları oluşmuştur. Beyşehir-Seydişehir Havzası'na kadar uzandığı tespit edilen Toroslar bölgesindeki Orta Miyosen deniz kolları; epirojenik yükselmelerle geri çekilmiştir. Dikey dislokasyonların sebep olduğu faylar sonucunda kuzeybatı güneydoğu doğrultuda oluşan çöküntü havzalarının birisinde de Beyşehir-Seydişehir tektonik çukurluğu oluşmuştur. Anamas ve Sultan Dağları gibi tektonik yükselme zonları arasında yer alan Beyşehir Gölü'nün batı kesimleri faylarla sınırlanmıştır (Biricik, 1982: Dinç ve Öztürk, 2013: 119). Beyşehir Gölü Batı Toros kıvrımları arasında Bozkır-Seydişehir-Beyşehir tektonik depresyon sahası içerisinde yer almaktadır. Havza üst Neojen devrine ait göl sedimanları ile dolmuştur. Bundan dolayı havzanın göl formasyonları tortulaşma olmadan önce orta Neojen'de teşekkül etmiştir (Acatay, 1966: 6). Yörenin morfolojik özelliklerinin oluşumunda tektonik hareketlerin yanı sıra, akarsu aşındırma ve karstik oluşum süreçlerinin de etkisi bulunmaktadır. Beyşehir gölündeki adaların çoğu bu tektonik hareketlere bağlı olarak oluşmuştur (Kaya ve Şimşek, 2014: 624).

Şekil 2. Beyşehir Gölü Çevresinin Topografyası (Ünal, 2006; Dinç ve Öztürk, 2013)

Beyşehir Gölü etrafını çevrelemiş olan saha jeomorfolojik olarak GD-KB doğrultusunda uzanan yüksek dağlarla çevrili bir havza karakterindedir. Beyşehir Gölü Havzası oluşumunda hem tektonik hem de karstik süreçler etkilidir (Dinç ve Öztürk, 2013: 119). Beyşehir Gölü'nün batısında Anamas ve Dedegöl Dağları, kuzeyinde ve doğusunda Sultan Dağları (Orta Toroslar), güneyinde ise Beyşehir Gölü ile Suğla Gölü çanaklarını birbirinden ayıran Seydişehir Dağları yer almaktadır (Şekil 2). Söz konusu bu dağlar KB-GD doğrultulu fay hatlarına paralel uzanmakta olup, kıvrımlı ve kırıklı bir yapıya sahiptirler (Akansel, 1996). Beyşehir Gölü Havzası'nın kuzeyini sınırlayan Sultan Dağları ile Beyşehir Gölü'nün kuzey kıyıları arasında; ovalar, vadi tabanları, tepelik alanlar ve aşınım satırları görülmektedir. Dağlar gerek orojenik ve gerekse tektonik hareketlere fazlasıyla maruz kalmış, dolayısıyla kalker kütleleri içinde oluşan gerilme çatlakları, diaklaz ve yarıklar karstlaşmanın etkisini artırmış; polye, uvala, dolin, mağara gibi birçok karstik şekillerinin oluşumuna yol açmıştır. Anamas Dağları'nın en yüksek noktasını oluşturan Dedegöl Dağı (2992 m) glasyasyonun etkisinde kalmıştır (Ardos, 1976). Araştırma sahasını oluşturan Beyşehir Gölü, tektonik depresyonlardan biri olan Beyşehir-Seydişehir tektonik çukurunda bulunmaktadır (Dinç ve Öztürk, 2013: 119). Türkiye'nin en büyük tatlı su gölü olan Beyşehir, Batı Toroslar sisteminde KB-GD doğrultulu tektonik bir çöküntü alanı içinde yer alır. Oluşumunda tektonik olaylardan başka karstik morfolojik gelişmeler de etkili olmuştur (Hoşgören, 1994). Yeraltından Manavgat Çayı ile Akdeniz'e ulaşır. Ayrıca beslenme havzası 4200 km² olan gölün fazla suları bir gidegenle Suğla

Gölü'ne aktarılmaktadır (Güney, 2004). Göl, batı ve güneyde ormanlarla kaplı dağlarla sınırlanır. Göldeki 30 adadan en büyükleri olan Mada, Çeçen ve Hacı Akif adalarında yerleşim birimleri ve tarım alanları yer alırken, diğerlerinde ise nadiren küçük ve büyükbaş hayvanlar otlatılmaktadır. Göl, batıdaki Anamas (Dedegöl) Dağları ile doğudaki Sultan Dağları'ndan gelen 27 dere ve çok sayıda kaynakla beslenir. Gölü besleyen başlıca akarsular ise; Üstünler, Ilırmak, Soğuksu, Bademli, Eflatun ve Sarıöz dereleridir. Ayrıca gölü besleyen ve tespit edilemeyen birçok karstik kaynağın olduğu da bilinmektedir. Göl çevresinde kuru tarım ve sulamalı tarım yapılmaktadır. Çarşamba Çayı ve Bademli taraflarındaki sulama kanalı gölden önemli miktarda su taşımaktadır (Akköz ve Küçüködük, 2006; Dinç ve Öztürk, 2013: 120; Akgöz, 2022a: 670). Beyşehir Gölü'nün yüzey su toplama havzası, göl alanının yaklaşık 6 katı büyüklüğündedir. Beyşehir Gölü Havzası'nda başlıca içme suyu kaynakları göl suyu ve yeraltı suyudur. Beyşehir yerleşiminin içme suyu gereksinimi göl suyundan karşılanmakta olup, diğer yerleşimler içme suyu kaynaklardan ve büyük oranda keson ya da derin sondaj kuyularından sağlamaktadırlar. Havzada gerek vatandaşlar gerekse kamu kuruluşlarınca açılmış çok fazla sayıda kuyular ile yeraltı suyundan yararlanılarak sulama yapılmaktadır. Vatandaşlar tarafından açılmış binden fazla sığ kuyu bulunmaktadır. Ayrıca Beyşehir Gölü'nden su alınarak sulama yapılması için DSİ ve Köy Hizmetleri Müdürlüğüne geliştirilmiş projeler de bulunmaktaydı (Bilir, 2012: 31-36). Beyşehir Gölü Milli Parkı sınırları içerisinde ve yakın çevresinde pek çok endemik bitki de bulunmaktadır. Lübnan sediri, adi ardıç, katran ardıcı, köknar, karaçam, kermes meşesi, dişbudak, ceviz, karadut, erkek eğreltiotu, dağ lalesi, haşhaş, boyacı kökü, adaçayı ve kardelen bitki türleri tespit edilmiştir (Akgöz, 2022b: 538). Beyşehir Gölü, biyolojik yönden oldukça zengin ve çok değişik canlı türlerine habitat olması vasfından dolayı önemli bir sucül ekosistem modelidir. Beyşehir Gölü; sucül bitkilerden alglere, fitoplanktonlardan zooplanktona, bentik omurgasızlardan balıklara, kuşlardan sürüngen ve amfibilere kadar oldukça geniş bir canlıyı barındırmaktadır. Beyşehir Gölü, balıkçılık faaliyetleri yanında, saz ve kamış üretimi açısından da ekonomik bir öneme sahiptir (Akgöz, 2022a: 671). Beyşehir Gölü 1993 yılında milli park ilan edilerek koruma altına alınmıştır. Beyşehir Gölü Milli Parkı, Konya ili Beyşehir ve Hüyük ilçeleri idari sınırları içinde kalmaktadır. Milli Park; Tarım ve Orman Bakanlığı, 8. Bölge Müdürlüğü'ne bağlı Konya Şube Müdürlüğü'nün sorumluluğundadır. Milli Park; Tarım ve Orman Bakanlığı, Konya Orman Bölge Müdürlüğü, Beyşehir Orman İşletme Müdürlüğüne bağlı, Yeşildağ, Kurucuova ve Beyşehir Orman İşletme Şefliği sınırları ve sorumluluk alanı içinde yer almaktadır. Beyşehir Gölü Milli Parkı Sınırı; Beyşehir Gölü çevresinde yer alan tarım alanları ve yerleşimleri sınırı dışında bırakacak şekilde, genellikle göl kıyısını takip etmektedir. Bunun yanı sıra Beyşehir Gölü güneybatısında yer alan Dedegöl Dağlarının doğu sırtı Milli Park sınırları içerisinde. Beyşehir Gölü Milli Parkı'nın kaynak değerlerinin korunabilmesi, gelecek kuşaklara aktarılabilmesi ve koruma-kullanma dengesi gözetilerek Milli Parkı içinde yer alacak kullanımların belirlenmesi amacı ile Beyşehir Gölü Milli Parkı'na ait Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı hazırlanmıştır (Beyşehir Gölü Milli Parkı UDGP Özeti). Zengin doğal, kültürel ve arkeolojik özellikleri nedeniyle, Milli Park alanında ayrıca, doğal ve arkeolojik sit alanları gibi özel statü verilen alanlar da bulunmaktadır. Doğal özellikleri nedeniyle Beyşehir Gölü içme suyu rezervuarı olarak da tanımlanmaktadır (Bilir, 2012: 31). Beyşehir Gölü Milli Parkı'na ait Mutlak Koruma Bölgesi, Hassas Koruma Bölgesi, Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi ve Kontrollü Kullanım Bölgesi'nin alansal ve oransal dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Kullanım Alanlarının Milli Park İçindeki Alansal ve Oransal Dağılımı

Alan Kullanımı	Alan (ha)	Oranı (%)
Mutlak Koruma Bölgesi	102,13	0,2
Hassas Kullanım Bölgesi	23.174,33	28,21
Sürdürülebilir Kullanım Bölgesi	58.472,73	71,17
Kontrollü Kullanım Bölgesi	407,71	0,50
Toplam	82.156,90	100

Kaynak: Beyşehir Gölü Mili Parkı UDGP Özeti.

Beyşehir Gölü Milli Parkı'nın Ekosistem Yapısına Göre Alansal dağılımına bakıldığında, yüzde 67,76'lık kısmının göl alanı ve yüzde 21,55'lik kısmının ise ormanlık alanı olduğu görülmekte; geri kalan kısımlarının ise tarım alanı, sazlık-bataklık alanı, çayır, step ve mera alanı, kayalık alan ve yerleşim alanı olarak ayrıldığı anlaşılmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Ekosistem Yapısına Göre Alansal Dağılımı

Ekosistem yapısı	Alan (ha)	Oranı (%)
Göl Alanı	55.673,18	67,76
Orman Alanı	17.701,40	21,55
Tarım Alanı	2.020,74	2,46
Sazlık-Bataklık Alanı	1.833,93	2,23
Çayır-Step Alanı	349,45	0,43
Mera Alanı (tescilli)	570,25	0,69
Kayalık Alanı	3.949,89	4,81
Yerleşim Alanı	58,06	0,07
Toplam	82.156,90	100

Kaynak: Beyşehir Gölü Mili Parkı UDGP Özeti.

Beyşehir Milli Parkı alanı ve çevresinde Beyşehir Gölü doğal alanı ve içinde yaşayan türlerin devamını tehdit eden faktörler de söz konusudur. Farklı balık türlerinin aşılınması, su kanallarının yapılması, dipte otlama, kontrolsüz saz kesimi, bitki sökülmesi, ağaç kesimi, erozyon, tarımsal faaliyetler, anız yakılması, mevcut balıkçılık teknikleri, kaçak kara avcılığı, yoğun rekreasyonel faaliyetler, altyapı yetersizliği, katı atıklar, sintine suları, taş ve kum ocakları ve yapılaşmalardır (Bilir, 2012: 30).

5. BULGULAR

5.1. Beyşehir Gölü Turizm Potansiyeli

Beyşehir Gölü çevresinde 3 adet plaj bulunmaktadır. Ziyaretçilerin en fazla tercih ettiği Karaburun Plajı, aynı zamanda en uzun olanıdır. Karaburun plajı 4 km uzunlukta olup, 2 km'lik kısmı kumsaldır. Plaj; yüzme, güneşlenme, su sporları ve kamping için elverişli bir konuma sahiptir (Akgöz, 2022b: 542). Beyşehir Gölü, güneşin gün batımındaki görünümü, renk ve batış süresi yönünden dünyada birinci derece gruplardan sayılmaktadır. Ayrıca 4 km uzunluğundaki Karaburun plajına sahip göl, yılda ortalama 137 günün rüzgârlı geçmesi nedeniyle sörf sporu yapmaya da elverişlidir. Peyzaj güzellikleri ve göçmen kuşlar için iyi bir barınak yeri olması, göl sularına dayalı su sporları aktivitelerinin sağlanması, balıkçılık (*sazan, kulkanat, gökçe, çamurca, levrek, turna, yılan balığı*) olanakları sunması gölün değerini artırmaktadır (Sezgin, 2008: 318). Tektonik ve karstik olaylar sonucu oluşan Beyşehir gölü, Türkiye'nin en büyük tatlı su gölüdür. Dere ve karstik kaynaklardan beslenen göl, aynı zamanda Türkiye'nin en önemli milli parklarından birisidir. Göl; farklı kuş türleri için üreme, beslenme, yumurtlama ve güvenle kuluçka yapma olanağına da sahiptir. Bu özelliği ile kuş gözlem turizmi açısından oldukça elverişli durumdadır (Akgöz, 2022b: 537-538). Beyşehir Gölü Milli Parkı, Türkiye'nin en büyük tatlı su gölü olan Beyşehir Gölü'nün büyük bir bölümünü içine almaktadır. Ayrıca sulak alanlar, adalar, ormanlar, farklı ekosistemlerin bütününden oluşmaktadır. Göl içerisinde irili ufaklı 33 adet ada bulunmaktadır. Balık faunası ve endemik bitkiler açısından oldukça zengin bir doğaya sahiptir. Bu sayede doğa yürüyüşü, bisiklet gezintisi, kamp alanı, piknik alanı, balık tutma, fotoğrafçılık gibi birçok aktivitenin yapılabileceği bir turizm alanı niteliğindedir (Karakayacı, 2023: 2088). İçerisinde irili ufaklı adalar bulunan Beyşehir Gölü'nde kuş gözlemciliği yapılmaktadır. Olta balıkçılığı, yürüyüş, bisiklet ve diğer doğa sporlarına uygun alanlar bulunmaktadır. Oldukça zengin biyolojik özelliklere sahip olan gölün göl turizm potansiyeli yüksek olmasına karşın, bu potansiyeli günümüzde yeterince değerlendirilmemektedir. Göl, su sporları için müsait bir ortam sunmaktadır. Göl içerisindeki adaların doğal güzellikleriyle beraber rüzgâr şiddetinin az olması, bölgeyi kanoculuk ve yat turizmi için uygun bir yer haline getirmektedir. Ayrıca gölde, teknik donanımlarla dalışlar gerçekleştirilmekte ve su altı sporları

açısından da göl, elverişli bir konumda yer almaktadır. Beyşehir Gölü'nde amatör olta balıkçılığı da yapılabilmektedir. Olta balıkçılığı gerek hobi amaçlı gerekse yerel halk için bir geçim kaynağı olması nedeniyle önemli bir aktivitedir. Gölün sörf için uygun nitelikte olduğu söylenebilir (Karaman vd., 2022: 31).

Tablo 4. Beyşehir Gölü'nün Doğal Çekicilikleri ve Rekreatif Aktivite Potansiyeli

Aktivite Yeri	Yapılan Rekreatif Aktiviteler	İlçe/köy	İlçeye (km)
Beyşehir Gölü Mili Parkı	Tekne (yat) turu, su bisikleti ile gezinti, kuş gözlemciliği	Beyşehir	1
Beyşehir Gölü kıyıları	Kuş gözlemciliği, fotoğraf çekme, olta balıkçılığı, tekne ile ağ balıkçılığı, 11. Geleneksel Bisiklet Festivali, Eşrefoğlu camide gezinti ve turistik ürün satış yerleri	Beyşehir	1
Aşk Adası	Çay bahçesi, günbatımı (sun set), fotoğraf çekimi, 13. Geleneksel Göl Festivali	Beyşehir	1
Jandarma Burnu	İskelede günbatımı (sun set), fotoğraf çekimi, olta balıkçılığı, gezinti	Beyşehir	1
Beyşehir Kanalı	Kanal kenarında gezinti, çay bahçeleri, kafeler, tarihi köprü	Beyşehir	1
Yaka Manastırı Tabiat Parkı	Dinlenme ve mesire alanı	Bademli Mahalle	6,5
Karaburun Plajı	Gölde yüzme, güneşlenme, çadır ve kamp kurma, mesire alanı	Beyşehir	10
Nilüfer Bahçesi	Gezinti, gölde tekne turu, fotoğraf çekme	Çiftlik köyü	10
Eflatun Pınarı/Hitit Su Anıtı	Hititler Dönemi'nde yapılmış kutsal su anıtıdır	Sadık Hacı Köyü	23
Leylekler Vadisi	Gezinti, fotoğraf çekme	Yeşildağ köyü	31
Deliktaş Mesire Alanı	Piknik, gezinti	Yeşildağ köyü	31
Tolca Köyü	Balıkçı köyü, balık evi lokantası, balık fabrikası, su ürünleri satış	Tolca köyü	37
Yeşildağ İskele	Kamp Alanı	Yeşildağ köyü	39

Kaynak: Yazarlar tarafından yapılan arazi çalışması ile derlenmiştir.

Araştırma sahasında yapılan saha araştırmasına göre, Beyşehir gölü ve yakın çevresinde doğal ve kültürel turistik çekiciliklerin olduğu ve alanın önemli bir açık alan rekreatif aktivite bölgesi olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 4). Beyşehir Gölü'nde tekne ağları ile balıkçılık yapılmakta ve göl sazlık alanlarından kamış toplayıcılığı yapılmaktadır. Bu iki faaliyet bölgede uzun yıllar yöre halkının geçim kaynağı olduğu görülmektedir. Göl ve çevresinde yapılan rekreatif aktivitelerden olta balıkçılığı, yüzme, güneşlenme, göl çevresinde yürüme etkinlikleri daha çok öne çıkmaktadır. Ayrıca göl kıyısında yer alan Beyşehir Tarihi Köprü ve Eşrefoğlu Cami tur otobüsleri ve özel araçları ile gelen çok sayıda ziyaretçiye önemli bir kültürel turistik kaynak teşkil etmektedir. Bölgede konaklama tesislerinin nitelik ve kapasite bakımından gelişimi de dikkati çekmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Beyşehir İlçesindeki Konaklama İşletmelerine Ait Bilgiler

Konaklama işletmeleri	Belge türü	Tesis Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Ali Bilir Otel	Turizm işletmesi belgeli	3 yıldızlı	41	82
CA Atik Otel	Basit konaklama	-	12	24
Haceliler Otel	Basit konaklama	-	16	60

Kızılay Otel	Basit konaklama	-	17	35
Park Demirkapı Hotel	Turizm işletmesi belgeli	3 yıldızlı	20	60
Selçuk Üniversitesi Anamas Konuk Evi*	Turizm işletmesi belgeli	-	30	60
Beyşehir Öğretmenevi*	Turizm işletmesi belgeli	-	36	80
Toplam			172	401

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024. *Beyşehir Belediyesi.

5.2. Görüşmeye İlişkin Bulgular

Araştırma sahasında katılımcılar ile yapılan yüz yüze görüşmelere ilişkin veriler 8 temaya ayrılarak kategorileştirilmiş ve yorumlanmıştır.

Tema 1: Beyşehir Gölü Kıyısında Yürüyüş ve Bisiklet Yolları

Bu temada, Beyşehir Gölü kıyılarında rekreasyonel bir etkinlik olan yürüyüş ve bisiklet yollarının durumu değerlendirilmektedir. Beyşehir ilçe yerleşmesinin göl kıyısı yaklaşık 5 km uzunluğunda olup, göl kenarında yay ve bisiklet yolları mevcuttur. Göl kenarında yürüyüş, bisiklete binme aktivitelerinin yanı sıra, bisiklet turu festivalleri de kıyıda düzenlenen aktivitelerdir (Foto 1). Beyşehir yerleşmesi göl kıyısında balık restoranları ve çocuk oyun parkı bulunmaktadır; ayrıca tost, çay, soğuk içecek, haşlanmış mısır, balon, oyuncak tarzı satış yapan küçük büfe işletmeleri bulunmaktadır.

Göl içerisindeki Aşk adasında göl festivalleri düzenlenir. Belediye tarafından düzenlenir, çeşitli sponsorların desteği ile. Hem gölün tanıtımı hem de orada bir konser alanı bir şenlik alanı oluşturmak için. Yat (tekne) turları organize edilir. Farklı organizasyonlar yapılır. ...Burada göl kenarında bisiklet festivalleri yapılıyor (K11).

Foto 1. Beyşehir ilçesinin göl kıyısında yer alan yaya yolu ve bisiklet yolu (Ceylan©)

Tema 2: Beyşehir Gölü Tekne Turları ve Deniz Bisikleti Aktivitesi

Bu temada, Beyşehir Gölü'nde yapılan tekne turlarının tarihi ve gelişim durumu değerlendirilmektedir. Beyşehir ilçe yerleşmesi göl kıyılarında tekneler ile göl turu (tekne gezintisi) yapılmakta, ayrıca göl kenarından deniz bisikletleri ile ziyaretçiler göle açılabilir (Foto 2, 3).

Foto 2. Beyşehir Gölü'nde turistik tur teknelerinden görseller (Ceylan©)

Tekneler 20 yıldır falan var. (Gölde) balık tutuyorlar. Balıkçı kayıkları balık tutar. Şu yandaki arkadaş da balıkçıdır, hem balıkçı hem yat sahibi. 2007'den beri tekne turu yapıyorum. Yaz geldi mi, normal aile gelip biniyor. Türkiye'nin her yerinden gelen oluyor, ama ağırlık Konya'dan. ...Ha bu bizim gezi yapan tekneler, 3-4 tekne varız burada. Ha burada 10 tane tekne olsa ne yazar ki. Olmasının da bir mantığı yok, para kazanmadıktan sonra, bu işi tekne var diye yapmanın da bir mantığı yok. Bu 3-4 tekne de yetiyor zaten. 4 teknenin 3'ü çalışıyor. İki ay çalışıyorsun, 12 aya böleceğini onu. Aa işte, sabahtan beri 8-10 kişiyle bir tura gitti hepsi bu işte. ...Denizde de yat

turu var ama bizdeki iç kesime mutaassıp aileye göre. Oradakiler (kıyidakiler) turizme göre. Adam Antalya'da Manavgat'ta yaşamış, ama orada daha hiç tekneye binmemiş. Geliyor ama Beyşehir'de biniyor. Niyeye? Yani biz biraz daha kapalıyız (muhafazakâriz) yani. Ondan dolayı gelip burada tekneye biniyor, orada (Antalya'da) binmiyorlar. Bizim yatlarda alkol yok, onların hepsinde (Antalya'da) var. Onlarda (Antalya'da) köpük partisi var, onlarınki turizm amaçlı (K1).

Foto 3. Beyşehir Gölü'nde tur tekneleri ve su bisikleti ile gün batımı gezintileri (Ceylan©)

Tema 3: Nilüfer Bahçesi (Çiftlik Köyü) Tekne Turları ve Gölde Balıkçılık

Bu temada, Beyşehir Gölü kenarında yer alan Çiftlik köyünde yapılan tekne turları ve balıkçılığın tarihi ve gelişim durumu değerlendirilmektedir. Beyşehir ilçe yerleşmesine 9 km uzaklıkta, gölün güneydoğusunda yer alan Çiftlik Köyü balıkçılık, tarım ve hayvancılık faaliyeti ile uğraşmaktadır. Köy kıyılarından tekne ile göl turu düzenlenmekte, göldeki Nilüfer çiçeği fotoğraflanmaktadır (Foto 4, 5).

Şu daha yeni gelen İbrahim abi. Şu Nilüfer işini patlattı (meşhur etti). O fotoğrafçılık hastası biraz. Fotoğrafçılıktan başladı. O çiçeği işte yakaladı. Nilüfer normalde. ...Turistik tekne turları 3 sene önce başladılar ona. İlk (fotoğrafçı) İbrahim abi başlattı. O, bu çiçeği fotoğrafçı arkadaşlarına göstermiş. O, fotoğrafçı arkadaşlarını buraya getirdi götürdü. O, ilk bana dedi: "Tekne getirelim bu iş olacak". Ben de o zaman (Beyşehir kıyısındaki) o büyük teknelerden var ya, o büyük teknelerden bir tane tekne vardı benim. O da 100 kişilik falandı. ...Şimdi (köyde) sırf bu işi (tekne turları) yapıyoruz. Ha bu işte (tekne turları) şu anda şükür. Çok güzel tuttu. Şu anda bu sene zaten biz iş yetiştiremiyorduk hafta sonları. Hafta sonları müşteriye yetiştiremiyorduk. ...Geçen sene vardı hareket. Ha bu (yılki) kadar yoktu. Instagram sayfaları, paralı reklamlar, tanıtımlar falan oldu, sağ olsun İbrahim Abi'nin çevresi de geniş fotoğrafçı olarak, onlar (fotoğrafları sosyal medyada) attı falan derken, bu sene ekmeğini yemeğe başladık. Bi de iki tane leoha diktik, Beyşehir'den gelirseniz, "Beyşehir Nilüfer Bahçesi" diye. Allah'a şükür onu (leohayı) gören, (burayı) bilen insan da gelmeye başladı (K2).

Foto 4. Çiftlik Köyü'nün tur tekneleri, seyir kulesi ve nilüfer çiçekleri (Ceylan©, sağ foto anonim)

...Tekneyle de sürat o kadar olduğu için. Açıkta temiz olan (ot olmayan) yerlere atıyoruz ağları. Kıyı tarafı ot. Otun içine atamazsın ağ. Bir gün atarsın ikinci gün atamazsın. ...Levrek var, kadife, yağ balığı, akbalık, Çin sazani, sazan. 6-7 çeşit balık var tuttuğumuz. ...Bizim burada her şey kooperatife bağlı. Beyşehir Su Ürünleri Kooperatifi var. Gölün balığı ona aittir, o istemediği sürece gölde balık tutamazsın, çünkü balık onun. Yasal olarak onun, çünkü kiralyor devletten. Balığı kiralyor. Bizde vergi olmaz, bizde vergiyi kooperatif verir. Biz kira veririz. Biz kooperatiften kiralarız burayı. Mesela her köyünde benim gibi toptancısı vardır. Senelik kiralarız. ...Ben 2002'den beri balıkçıyım burada. Hem okuyorduk hem balıkçılık yapıyorduk. Yazları komple balıkçılık yapardım ben, dayımın yanında. Biz buradayız, ben bu köylüyüm zaten. ...2002'de başladım, dayımın yanında başladım. Sonra meslek haline geldi. Meslekten sonra bu böyle balıkla (balık avcılığı ile) yürümez dedik, balık toptancılığına başladık. Toptan alımını da biz yapıyoruz şimdi mesela. Toptan ben alırım komple. Şuradaki balıkçı kayıklarının hepsi bana verir mesela. Alıyoruz biz satıyoruz, ondan sonra. ...Balıkçılık Beyşehir Gölü'nün her tarafında var. Göle kıyısı olan köyler hemen hepsi balıkçılıkla uğraşiyor. ...Köyün çoğunluğu uğraşmaya da hemen hemen yarısı uğraşiyor. Hele kışın oldu mu, boşluğa düştü mü insanlar ek gelir için (balık tutmaya) gidiyorlar. Yazın burada zaten çiftçilik hayvancılık yapılır. Buradaki tekneler hepsi bizim köylünün. Herkesin kendi teknesi

var. Kiminin iki teknesi var. ...Bizim gölün balığı hayatta bitmez, niye bitmez? Şu anda ot kalksın, tonlarca balık var. Akıl almaz, akla ziyan bir balık var gölde. Sazan olsun, levrek olsun, kadife olsun aşırı derecede çok. Olta balıkçılığı Beyşehir taraflarında yapılıyor, bizim burada (köyde) tekne ile balık tutuluyor. Teknesi olmayan burada açılmaz. Bizim ruhsatlarımız evraklarımız hepsi tamam. Ehliyet. Bizi jandarma denetler ama biz belediyeye bağlıyız. ...Seneye zaten buralar (köy kıyıları) hep mesire alanı falan olacak. Bir iki sene içinde burası, burdan karşıya kadar mesire alanı yapılacak buraya. Giriş ücretli olacak. Milli Park (yapacak). Burayı telle kapatacaklar, giriş ücretli olacak, araç girişi ücretli olacak, 20 lira 30 lira. Burada kamelyalar olacak, herkes mangalını yakabilecek. Oyun parkı olacak çocuğu oynayacak. O şekilde bir yer olacak (K2).

Foto 5. Çiftlik Köyü'nün tur tekneleri, dinlenme alanları ve avlanan balıklar (Ceylan©)

Tema 4: Karaburun Plajı

Bu temada, Beyşehir Gölü kıyısında yer alan Karaburun plajında yüzme, kamp ve karavan gibi turizm ve rekreasyona yönelik faaliyetlerin gelişim durumu değerlendirilmektedir. Beyşehir ilçe yerleşmesine 20 km uzaklıkta, Beyşehir gölünün güneybatısında, Antalya yolu üzerinde yer alan plaj alanı milli park içerisinde kalmaktadır. Kamp, yüzme, güneşlenme ve gezinti gibi aktiviteler bu alanda yapılmaktadır (Foto 6). Plajın erkekler, kadınlar ve aile için ayrıldığı görülmektedir. Kuş gözlem kulesi, manzara seyir noktası, yürüyüş yolu, bisiklet yolu, dağ bisiklet parkuru, kamp alanı, karavanlı kamp alanı olarak plaj içinde kullanım alanları milli park tarafından belirlenmiştir.

Bu (Karaburun) plaj 5 yıldır belediye işletmesinde, öncesinde 5 yıldır özel şahsa ait bir işletmeydi. 10 yıldır aktif bir şekilde kullanılıyor. Beyşehirliiler daha önce buraya (Karaburun Plajı'na) gelip kamp çadır kuruyorlardı. Biz (plajı) milli parklardan kiraladık. Burası (plaj), milli park sınırları içinde kalıyor. Burada günübirlik konaklama da var. Bir çadır kampımız var, bir de karavan kampımız var. Bungalov yok. 20 karavan var, diğerleri kendi taşıtları. Burası (Karaburun Plajı) belediye işletmesinde. 5 yıldır belediye işletiyor burayı (K12). Karaburun Plajı 2 km'lik. Konya içerisindeki en geniş plajdır burası. Yurt dışından gelenler, yurt içinden gelenler plajı görünce şaşırıyor. Yazın falan ciddi oranda doluyor. ...Orada (Karaburun Plajı) şezlonglar var, çadır kamp alanları var, oturlan kamelyalar var. Cankurtaran var, (girişte) güvenlik görevlisi var (K11).

Foto 6. Karaburun plajı, seyir terası ve çadır-kamp alanı (Ceylan©)

Tema 5: Eşrefoğlu Cami ve Çevresinde Tarihi Gezinti ve Turistik Alışveriş

Bu temada, Beyşehir Gölü kenarında yer alan Eşrefoğlu Cami ve çevresindeki Bedesten'deki turistik ürün satış yerlerinin tarihi ve gelişim durumu değerlendirilmektedir. Beyşehir ilçe yerleşmesinde yer alan tarihi Eşrefoğlu Cami, 12. yüzyılda yılında yaptırılmış Selçuklu dönemine ait bir kültürel mirastır. Cami yanında yer alan tarihi Bedesten'deki dükkânlarda turistik ürün ve yöresel ürün satışı yapılmaktadır (Foto 7, 8). Kapadokya-Aksaray-Konya-Antalya güzergâhla gezi tur otobüslerinin durak yerlerinden birisi bu cami ve çevresidir.

...(Hediyeleş eşya/turistik ürün satımı) asıl geçimi sağlamaz. Direk ben burdan geçim sağlayım dersen, sağlamaz. Ama benim gibi emekli ise ek iş olur (bu). ...Ama 30 yıllık bankacıktan sonra burası (kendi işletmem) bana bir

terapi oldu. Yani açık hava, dinleniyorsun. ... Ben genelde (sattığım) ağırlığım ot türleri. Adaçayı, ihlamur, kekik. Anamas'ta olan (otlar). ...Burada (Eşrefoğlu cami çevresinde) tarihi yerlerin restorasyonunu (Konya) büyükşehir, temizliğini Beyşehir (Belediyesi) yaptı. Burada (bedesten binasında) 31 tane işletme (dükkân) yeri var. Bunlar (bedesten), Selçuklu döneminde aynı alışveriş merkezizmiş. Bakırcılık falan. ...Burası kiralık. Büyükşehir Belediyesi'nin Konya'da ayrı bir şirketi var. (Büyükşehir) şirkete vermiş, o şirketten kiraliyoruz. Bu dükkân. ...Yazın (tur otobüsleri) gelir. Yazın bayağı bir hareketlilik olur. Bundan bir haftaya kadar önce Yemen'den İsrail'den bir grup geldi 4x4 ile 8 araba. Sadece şundan 22 tane aldılar, hepsi birer tane (aldı). Ama bizim dezavantajımız kışın burada 6 ay bedava (boştan yere) kira veriyoruz. ...Ama burada ümit ediyorum ki bir de bu Antalya yolu açılınca (turizm hareketliliği) bayağı bir fark etti, 3-5 sene sonra bura (turizmde) parlak bir dönem yaşar. Çünkü belediyenin iyi projeleri var. (tünel açıldığı için) çok fark etti (ulaşımdaki sürenin kısalışı). Buradan Antalya 1,5 saate düştü, eskiden 3,5 saatti. Eskiden 270 km yazardı tabelada, şimdi yarıya düştü (K4).

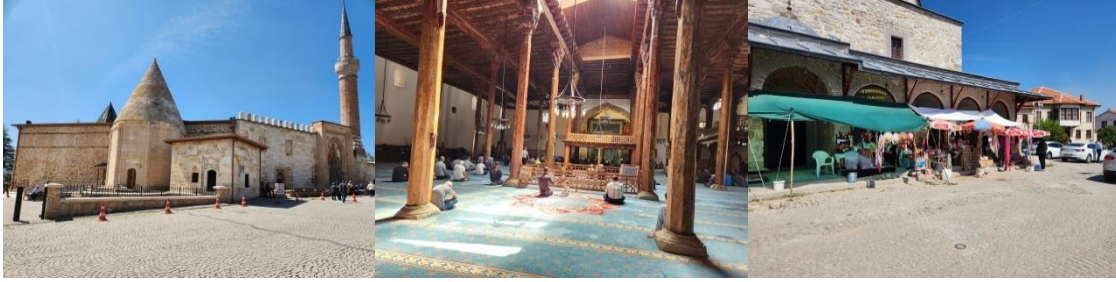

Foto 7. Eşrefoğlu Cami ve kenarında yer alan bedestendeki işletmeciler (Ceylan©)

Valla kardeşim, burası, bedesten dükkân olarak 2 seneden beri işletiliyor. İyi, (dükkânlar halka) işletmeye verildi. Ama turizm olarak sana şöyle söyleyim, 1972'den beri dış turizm gelirdi buraya, 1998'e kadar yabancı turist gelirdi. 1998'den sonra yabancı turist kesilmeye başladı, Eşrefoğlu (cami) tanıtılmaya başlayınca iç turizmden (buraya) gelmeye başladılar (ziyaretçiler). Şurada iki seneden beri daha fazlalaştı yani, Beyşehir'de Eşrefoğlu'nu (camiyi) ayda ziyaret eden belki de 2 milyon kişiyi bulur yani, ayda, camiye. Burada bir hareketlilik var. ...2 yıldır halka verildi zaten burası (bedesten dükkânları). 2 yıldır işletiyoruz. 2 yıldır halka verildi zaten burası (bedesten dükkânları). 2 yıldır işletiyoruz. Daha önceden caminin önünde satıyorduk şurada, tezgâhlarda (K5).

Bu sene hediyelik eşya işine girdik. O da tutmadı, zayıf. Gelen giden yok. Neden zayıf? Buraya Konya'dan emekli olsun şeyi olsun, günübirlik gezmeye gelirler. Gelir görür, camide namazını kılar. Bir balık yer gider. Günübirlik gelirler. Şimdi gelemiyor. Neden gelemiyor? Bugün en kötü araba 500 bin lira yakar Konya'ya git gel. Bi de balık yiyecek çoluğu çocuğu ile 1000 lira da oraya veriyor. 1,5-2 bin lira. ...Ekonomik krizden dolayı bir durgunluk var. Kovid öncesinde bundan iyiydi, hareketliydi. Virüsten önce 1 liraya çay veriyordum, şimdi 5 liraya çay veriyorum, ama o zamanlar daha fazla ciro yapıyordum. Çay 5 lira olmuş 10 lira olmuş önemli değil. Sayı fazla olursa para kazanırsın. ...Tünel açılacak denildi, açıldı. Hareketlilik olur dedik, oldu. Ama burada para harcanacak bir yer yok. Örneğin camide bir rehber yok. Gelen turistle ilgilenecek bir kişi yok burada. Park sorunu var (K10).

...2 sene oldu (dükkânı açalı). Geçen sene açtım. Büyükşehirden kiraladık. Yıllık ödedim (kirayı). 6,5 bin lira. Üstleri (dükkân önü) kapalı olmadığı için açamıyoruz ya (dükkânı). Haziranda da hep yağış oldu burada. Temmuz ağustos Eylül 3 aylık, açsak bir ay daha açarız (dükkânı). 4 ay için yüksek (dükkân kirası), kışın da ödüyüz ya. 3-4 ay işletiyoruz en fazla. Çünkü bir yağmurda bir rüzgârda açılmıyor (K6). ...Eldiven örüyorum, patik örüyorum, çorap örüyorum. Satın aldığımız (turistik ürün) da var, kendi ettiğimiz de var. Kendim örüyorum. Arkadaşlardan da alıyoruz. Bez bebekleri satın alıyorum, onlar da dışarıdan geliyor. ...Burası (dükkân işletmesi) bir seneyi geçti. Geçen seneden beri buradayız. İlk şoralardaydık (cami önünde), oradan buraya (dükkâna) aldılar bizi (K7). ...Ben (cami önünde satış için) 35 senedir dururum (satış yaparım). Eskiyim. Burayı (dükkânı) açalı iki yıl oldu. Bez bebek, bileklik, hediyelik eşya, eldiven, çorap. Eskiden beri eldiven çorap örerim (K8). ...Sepet satıyorum. Sepetlerin kamışı Antalya'dan gelir. Kamışı getirip burada imalatı yapılıyor. Biz de burada satıyoruz. ...Tarhana, kuru dut, bulgur, nohut, fasulye, elma, armut. Bizim buranın yöresel şeyleri. Hakiki çam balı, yöresel. Kuru üzüm, ceviz, iğde (K9).

Foto 8. Eşrefoğlu Cami kenarında yer alan işletmecilerin yöresel ürünleri (Ceylan©)

Tema 6: Gölün Korunan Alan Olmasının Turizm ve Rekreasyonel Aktivitelere Etkisi

Bu temada, göl turizminin gelişim durumu üzerinde gölün “korunan alan” olmasının etkisi değerlendirilmektedir. Beyşehir Gölü'nün milli park olarak korunan bir alan olması, gölde yapılacak aktivitelerin milli parkın uzun devreli gelişim planı içinde planlamaya dâhil edilmiş olması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, gölün koruma altında olması, gölde ve göl çevresinde turizme yönelik yapılacak faaliyetlerin gelişimini yavaşlatmaktadır. Planlama içerisinde yer almayan turistik yatırım ve aktivitelere izin verilmemesi durumu gölde yapılacak etkinlikleri sınırlayan ve kontrol altında tutan bir faktör olmaktadır.

...Burası turizme kapalı, milli park olduğu için turizme açık değil. Koruma altında. ...Bizim şurada göl kenarında tezgâhlarımız vardı, kaldırttılar. Mahkemeye verdiler. Ceza yedik. Yasak. Bi daha koysak (tezgâh açsak) belki hapis cezası çıkacak. Deniz bisikletlerden falan bir sürü ceza yedik. Yasak. İşte atıl vaziyete düşüp gider böyle. Kısıtlamalar burada fazlasıyla var da biz kendimize çok dikkat ediyoruz. Kısıtlamanın olması da iyi bir şey, olmaması zaten dedim ya, olmadığı zaman bi sıkıntı. ...Faal çalışan 4 tekne var. Burada kanun çıktı, kota var. İyi ki de (kanun) çıkmış, yoksa suyu çıkacakmış. Bizim bu yatlar gölü kirletme açısından olduğu için belli bir kota konmuş, 10'u geçmeyin diyor. O sınırı da aşmamak lazım, o kotaları da iyi kullanmak lazım (K1).

...Karaburun Plajı'na bungalov ev yapılıyordu mesela, imar planı takıldı. Bizim bir tane şeyimiz (yetkili birimiz) yok ki. Tarım, DSİ, Çevre şehircilik, milli parklar. Hepsinin gölde hükmü var. (Bungalov ev) o yüzden Çevre Şehircilik'in hükümlerini geçme şansları yok. O yüzden yapamadılar (bungalov ev). ...Bizim (milli parkta) kanun dışında hareket etme şansımız yok. Hani keyfi “ya burada turizmde olsun, şu da olsun, bu olsun” deme lüksümüz yok. O ayrı bir durum. Ama öngörüyoruz, plana işlenmiştir. Bir yerde bi işte bungalov veya çadır kamp alanı veya günübirlik kullanım alanı, mesire alanı neyse, adına ne dersin, bu tarz yerleri öngördük mü ve planda da varsa orayla alakalı biz vaziyet planı yaparız. Vaziyet planından sonra bu proje, ortaya çıktığında çevre şehircilik de imar planı da işin içine giriyor, belediye de (giriyor). Bu kenardan (kıyı) falan dolayı. Onlar da işin içine girince, mesela ben projede belki 20 tane bungalov çizmişim ama çevre şehircilik dedi ki “arkadaş yapamazsın bunu”, (sen de) yapamazsın. Çevre-Şehircilik'in olmaz dediğine bizim bakanlık olur diyemez. ... (Trekking, off-road, motosiklet yarışı planda) vardı, çıkardık (plandan) revizede. Çünkü (ormanda) sessizlik zonu var. Orman orası, göl kenarı değil. Motosiklet yolu dediğiniz yerler orman. (Orman) sessizlik zonunda kaldığı için onu biz çıkardık. ...Ekoturizm kapsamı altında da bizim şeylerimiz var, projelerimiz planlarımız var. Yani bu korunan alanlarda daha çok yaptığımız iş. Onun için planlanmış ama atlanmış diyelim. Çıkarıldı (plandan ormandaki rekreasyonel aktiviteler). Orası (orman), sessizlik zonuna giriyor. ...Belediye kafasına göre turizme yönelik zaten bir şey yapamaz. Milli park içerisinde bunu (turizmi) yapacaksa, zaten burayı en başından bizden kiralaması lazım. Kiralama aşaması da şu şekilde dediğim gibi. Eğer bizim planımızda tescilli ise orası, o şekilde (belediye) hamle yapabilir (turizme açabilir). Bizde Uzun Devreli Gelişim Planı'nda tescilli olmayan hiçbir şeyi yapamayız biz. Mesela Karaburun Plajı, orada planda işli olmasın, oraya plaj kuramazsın, günübirlik (kullanım yeri) bile yapamazsın, mesire alanı bile yapamazsın. O planda hepsi var. Ha öngörülenler de var, yapılanlar da var. Bunların dışında belediye olsun başka bir kurum şahıs şirket gelip, “ben burada bunu yapacağım” diyemez. Dedi mi olumsuz cevap alır. ... (Rekreasyonel aktiviteler) bizim milli park (sınırları) içerisinde olup da bizim planda olmayan (yoksa) hiçbir şey (aktiöite) olamaz (yapılamaz). Biz mesela atıyorum, gittik belediye ile konuştuk, dedik ki “Şurada şu planımız var, şöyle bir planımız var ya da planda şöyle bir günübirlik geçti” falan (dersek), (belediye) ancak onlara müracaat edebilir. Kafalarına göre (Belediye), şuraya biz şunu yapacağız (diyemez). Yapamazlar (K3).

Tema 7: Gölde ve Göl Çevresinde Görülen Çevresel Etkiler

Bu temada, Beyşehir Gölü ve çevresinde yapılan turizm ve rekreasyonel faaliyetlerin göl üzerindeki çevresel etki durumu değerlendirilmektedir. Balıkçı teknelerinin mazot ile çalışması, göle mazot ve motor yağı damlatması; göl çevresindeki sazlıkların kesilmesinin sivrisineklerin ilçe yerleşmesini istila etmesine neden olduğu; aşırı tarımsal sulamadan dolayı göl seviyesinde çekilme-azalma olduğu ifade edilmektedir (Foto 9).

Ya mutlaka, bu (tekne) akaryakıtla çalıştığı için mazot ve yağ damlatma olacaktır. Ama bizim göl büyük. Bu gölde 500-600 tane balıkçı teknesi var bu gölde. Onlar da mazotla çalışıyor. ...Çevre Bakanlığı aynı şekilde burayı da koruyor, (tekneden) yağ akıntısı konusunda. Bizim tekneler DSİ'ye ait Çarşamba Kanalı içindeyiz, Bizim Beyşehir Gölü kenarında park etmemiz yasak. Gölde olan tekneler hepsi yasak altında. ...Normalde kanunda balıkçı teknelerine de bi kısıtlama var. Ama uygulayan yok. Biz (gezi turu yapan) 3 tekneyiz 4 tekneyiz, ama 900 tekne 1000 tekne var (balıkçı). Yani atıyorum ruhsatlı 400 tane (balıkçı teknesi var), ama 1000 tane çalışıyor.

Denetimsizlik var, takipsizlik var yani. Balıkçı tekneleri; ağı çamaşır suyu ile yıkıyor, ağı göle atıyor; mazotu yağı değiştiriyor göle atıyor. Biz Allah'a şükür, tertemiziz. ...Burada sazlıkları kesiyoruz, otları kesiyoruz, balıkların yuvasını bozuyoruz. Bunu kesmeyi kontrol altına alalım. (Sazlıklar) şu haliyle çok doğal. Burası (sazlıklar), kuş yavrusu yeri. Göçmen kuşlar gelip kalıyor (sazlıklarda). Sazlıkları kesince sinekler şehri basıyor. Makinelerle kamışları hep kestiler. Biz kesmen dedikçe, temizlik yapıyoruz dediler. Sinekler yuhaladı vatandaşı iki sene, millet duramadı. Dedim ki kesmeyin. Sinek geliyor oraya yuva yapıyor, oraya da kuş geliyor, onu yiyor. Kendi kendine yok ediyorlar (K1).

Şu anda otlanma var. Su sıkıntısı var bizim burada. En büyük sıkıntı su. Şu gördüğünüz evlere kadar (100 m.) hep suydur. Su çekile çekile ta buraya kadar geldi. Ta kaç sene buradan ileri gitmiyor. Gölde çekilme var. Su olmayınca otlanma çok oluyor, o sıkıntı. ... (Mazot yağ damlama) bizim burada da var şu anda. Ama mesela balıkçı teknelerine (denetleme) yok. Kooperatif, milli parklardan önce kurulduğu için (denetleme yok). İlerde diyor da. Buna, bir kere Türkiye kendi elektrikli tekne motorunu yapmadı ki adam elektrikli motor istiyor ya. (K2).

Göl içerisindeki sarmaşıkların temizlenmesi için belediyemizin bir çalışması var. Aşırı sulama, vahşi sulama, tarımsal sulamayla ilgili burasının bir kot seviyesi var. Buradaki yetki sulama Çumra Belediyesi'nin elinde. Çumra Belediyesi'nin kot aşımı yapmaması lazım. ...Buranın bir kot seviyesi var, buradaki suyun kurumaması için buradaki vahşi sulamanın bitirilmesi gerekiyor. Gölün belli bir kot seviyesinde tutulması lazım. Şu an bu konudaki çabalar mücadeleler yavaş yavaş sonuç veriyor. Göl, istediğimiz kot seviyesine yavaş yavaş gelmeye başladı. Ama yeterli olacak mı göreceğiz. Buradaki mesele bundan ibaret. ...Oradaki sazlıkların nizamına uygun bir şekilde toplanması ile ilgili bir çalışma var (K11).

Foto 9. Beyşehir Gölü'nde dip otları, kamış ve kuş türleri (Ceylan©)

Tema 8: Konaklama ve Rekreasyonel Aktivite Eksikliği ve Alandaki Turizmin Durumu

Bu temada, Beyşehir Gölü ve kıyılarında yapılan turizm ve rekreasyonel aktivitelerde görülen eksikliklerin durumu değerlendirilmektedir. Beyşehir ilçe yerleşmesinin muhafazakâr bir bölge olmasından dolayı, göl çevresinde içkili restoranların ve gece eğlence mekânlarının olmadığı, gelen ziyaretçilerin ağırlıklı olarak günübirlikçi olduğu, konaklamada da eksikliklerin bulunduğu belirtilmektedir.

Biz burada yat turu yapıyoruz ya. Bizim turlarımız 45 dakikalık turlar. Geliyor (günübirlikçiler), 1 saatlik tur dediğimizde, adama geç kalırım diyor. Biz anlık yakalıyoruz müşteriyi, gelip geçen köylü kentli. Kapı müşterisi gibi. Adam (günübirlikçi), Konya'dan geliyor ya. Diyor ki: Konya-Beyşehir arası 1 saat, 1 saat de tekneye binerim 2 saat, 1 saat de Manavgat'a varırız (diyor), bunun hesabını yapıyor. Şimdi burdan (Konya'dan) geliyor, tekneye biniyor, (buradan da) doğru Manavgat'a, Antalya'ya. Yollar (açılan tünellerle) şimdi kısa, eskisi gibi değil (yollar), 2 saat sonra Antalya'da. Yani onu (günübirlikçiyi), burada durdurabilecek hiçbir şeyimiz yok, aktivite yok. ...Burada bazı sıkıntılar var, bazı şeyleri aşamadık yani. Önceden bak şurada kafe vardı, şurada bir kafe vardı, şorda bir kafe vardı, şuralarda vardı öyle ufak tefek. İnsanlar geldiğin zaman, dışardan gelen insan, en azından oturuyordu (kafede). Buralarda vakit geçirecek bir şey oluyordu. Şu anda buralarda yapılmadı da (kafe yeri, oturma yeri). Dışardan gelen insan, çay içip oturacağı durabileceği (kafe gibi) bir yer yok ki adamın. Aktivite yok ki ne yapsın adam, bomboş yer. Yemek yok, içmek (alkol) yok, oturacak bir yer de yok. Önceden surlar (göl kenarı), insan seli oluyordu. Niye oluyordu? Çünkü dışardan gelip geçen insan oturuyordu, çay içiyordu, her şeyini yap. Ama şimdi onu kaldırdılar, o iş bitti. Ha Millet Bahçesi yapılacak diyorlar. ...Karşıda alkollü yer vardı. Her gün turist olurdu orada, yabancı. Alkollü kaldırdılar, şimdi bir tane turist yok, uğramıyor da. ...Sen (Belediye), burada (göl kenarında) bir aktivite yapmazsan, canlı eğlence yapmazsan, şurada (kıyıda) oturacak bir yer olmazsa burada doğru dürüst kalan (konaklayan) da olmaz. Turlar geliyor saatlik gezip buradan peribacalarına gidiyor. ...Bizim buradaki en büyük sıkıntı, konaklamadaydı. Ama ağır ağır tabi açılıyor belki ufak tefek pansiyonlar, oteller yapılmaya başladı da yine de konaklamada burada bir sıkıntı var. Normal bir aile gelse kalabileceği otel pansiyon tarzı bir yer fazla yok. Var da üç tane bir yer var, o da çok şey (büyük) değil yani. (K1).

1970-1980'li yıllarda Beyşehir ilçe yerleşmesine gelen tur otobüsünün çok fazla olduğu, ancak günümüzde gelen tur otobüslerinin 10-15 dakikalık gününbirlik olarak kısa süreli giriş yaptığı, covid-19 döneminden sonra bölgede turizmin durma noktasına geldiği belirtilmektedir.

...Daha önce daha güzeldi turizm. Buraya 30 otobüs turist getirirdi. 1975-1980'ler. Günlük en az 30 otobüs gelirdi buraya. Haftada 40-50 araba (otobüs) girerdi buraya. Şimdi bitti. Şimdi uğramıyorlar. Uğrayan da 5 dakika tuvalet ihtiyacını karşıladı mı gidiyor (K10). ..Yaz tatilinde hareketlilik var. Antalya tüneli açıldıktan sonra hareketlilik arttı. Geçen sene bu kadar gelen yoktu. Gelenler hep 07 plaka. Onun (tünelin) etkisini gördük (K6). ...Turist işi bitti gelmiyor, binde bir. Otobüsler gelse de buraya gelmiyor geçip gidiyor. Durgunluk var (K7). ...Eskiden daha iyi idi, daha çok turist gelirdi. Eskiden yabancı çok gelirdi. Şimdi hiç gelmiyor. Şimdi yerli, Konyalı geliyor (K8). ...Türkiye'de genel olarak pandemiden sonra turizm bir durdu ya, Beyşehir'de de bu aynı şekilde oldu (K11).

6. SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye'nin iç bölgesinde yer alan göl alanının yüzme, güneşlenme, balık tutma, gölde tekne turu ile gezinti yapma, göl çevresinde kamp ve karavan turizmi yapma gibi dinlenme ve rekreasyonel amaçlı faaliyetler için önemli bir potansiyele sahip olduğu belirlenmiştir. Uzun yıllar geleneksel tekne balıkçılığı ile yerel halkın geçimini sağladığı göl alanı, günümüzde dışarıdan gelen ziyaretçiler ile göl turizmi ve kırsal turizm etkinliklerine sahne olmaktadır. Göl alanı ve yakın çevresinin doğal ve kültürel çekicilikleri; göl çevresinde yer alan konaklama tesisleri, balık restoranları, hediyelik eşya satış yerleri; göl alanına erişimi sağlayan, Konya, Antalya ve Isparta karayolları bu bölgenin göl turizminde önemli bir destinasyon olmasına imkan vermiştir. Ancak gölün korunan alan olması, göl turizminin gelişimini sınırlamaktadır. Gölde yapılacak turistik faaliyetlerin, su sporlarının ve göl çevresine yapılacak turistik yatırımların planlama içerisine dâhil edilmiş olması ve ilgili kurumlardan izinlerin alınması gerekmektedir. Korunan alan mevzuatı ve prosedürleri, turizm yatırımcısının bölgeye girmesini kısıtlayabilmektedir.

Tarihi Eşrefoğlu Cami ve yanında yer alan bedesten, 1970-1980'li yıllardan beri tur otobüsleri ve gününbirlik gelen ziyaretçiler tarafından en çok ziyaret edilen kültürel mekândır. Beyşehir Gölü ise 2007'den önce balıkçı teknelerinin ağırlıkta olduğu bir göl iken, 2007'de turistik tur teknelerinin de işin içerisine girdiği görülmektedir. Konya ve Antalya illerinden hafta sonlarında gününbirlik gelen ziyaretçiler, göl ve çevresinde tekne turu, yürüyüş, bisiklet turu, yüzme, güneşlenme, çadır kampı ve karavan kurma, piknik, gün batımı izleme, fotoğraf çekimi, olta balıkçılığı, balık yeme, turistik ürün alış veriş, cami gezintisi ve şehir turu gibi çeşitli rekreasyonel aktiviteler yapmakta olduğu belirlenmiştir. Beyşehir'de yer alan konaklama tesislerinin toplam 172 oda ve 401 yatak kapasitesi ile bölgede konaklama tesisi yatırımlarının geliştiğini göstermektedir. Konaklama tesislerinin sayısal ve niteliksel (hizmet kalitesi) bakımından gelişmesi, göl turizmi ve kırsal turizmin bölgedeki sürdürülebilirliği açısından önemli bir gelişme olduğu söylenebilir. Ancak Karaburun Plajı'na giriş yapan ve tekne turlarına katılan ziyaretçilerin sayılarına ilişkin istatistiksel bir kayda tutulmaması, bölgedeki turizmin gelişimi ve yoğunluğunu sayısal olarak ortaya koymayı güçleştirmektedir.

Beyşehir Gölü Uzun Devreli Gelişim Planı hazırlanmış ve gölün korunan alan olması nedeniyle göl çevresinde yapılacak düzenlemelerin planlama içinde ve planlamaya uygun olması yönünde hareket edilmektedir. Göl ve çevresinde turizmin gelişmesi için, tanıtım ve pazarlama çalışmalarının yapılmalı, gününbirlikten çok konaklamaya dayalı olarak turlar bölgeye çekilmeli ve bu konuda turizm acenteleri ile koordinasyonun sağlanmalıdır. Turistik harcamaların ve konaklama süresinin artırılması için, göl çevresinde akşam ve gece etkinliklerinin artırılması ve bölgedeki turizmin çeşitlendirilmesi sağlanmalıdır. Gölde yapılacak su sporlarının sayısı ve çeşidi artırılmalıdır. Kuşların ve balıkların barınma, beslenme ve yuvalama alanı olan kamış-sazlık alanların korunması ve gölün iklim değişikliğine (kuraklık) karşı sürdürülebilir kullanım planı hazırlanmalıdır. Yakın çevrede yer alan Akdeniz Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi'nin kongre, sempozyum ve çalıştay gibi bilimsel toplantılarının Beyşehir'deki otellerde yapılmalı ve bölgede kongre turizmi geliştirilmelidir. Konya ve Antalya gibi çevredeki büyük kentlerde yer alan

firmaların toplantıları bölgeye çekilmelidir. Bölge, sporcuların maç öncesi hazırlık çalışmalarını yapacağı bir kamp alanına dönüştürülmelidir. İç ve dış pazar için tanıtım ve pazarlama çalışmaları ile Beyşehir'e daha nitelikli ve harcama düzeyi yüksek ziyaretçiler çekilmelidir. Bölgedeki otellerin hizmet kalitesi artırılmalı, otellerin ihtiyaç duyduğu elemanların karşılanması için bölgedeki meslek yüksekokullarında turizme yönelik programlar açılmalı ve mezunların bölgede istihdam edilebilmesine yönelik adımlar atılmalıdır. Yerel yönetimlerin yapmış olduğu geleneksel festivallerin sürdürülebilirliği sağlanmalı ve bu tür etkinliklere getirilecek sanatçılar ve yöneticiler vasıtasıyla bölgenin tanıtım ve pazarlanma çalışmaları artırılmalıdır. Konya Valiliği, Beyşehir Belediyesi, Konya Büyükşehir Belediyesi, Beyşehir Kaymakamlığı, Selçuk Üniversitesi ve Mevlana Kalkınma Ajansı, Beyşehir Su Ürünleri Kooperatifi, bölgedeki otel işletmecileri, turizm acenteleri ve yerel halktan oluşan tüm paydaşlar Beyşehir Gölü ve çevresinde turizmin gelişimi ve sürdürülebilirliği için ortak bir mekanizmada hareket etmelidir.

Gölün korunana alan olması, araştırma için ön izin alınmasını gerektirmiştir. Ayrıca nitel araştırma yönteminin görüşme tekniği çalışmada kullanıldığı için, sınırlı sayıda katılımcıya ulaşılmıştır. Gelecek araştırmalarda, Beyşehir Gölü'ne gelen ziyaretçilerin memnuniyet algısı nicel yöntemin anket tekniği ile ölçülmeli, ziyaretçileri harcama düzeyleri ve bölgedeki geceleme sayıları belirlenmelidir. Ziyaretçilerin yaş aralığı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, gelir durumuna ilişkin demografik bilgiler ve hangi ilden geldiğine yönelik sorular bölgedeki göl turizminin ve kırsal turizmin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca balıkçı tekneleri ile turistik gezi teknelerinin göl alanı üzerindeki çevresel etkileri (sıvı atık, gürültü kirliliği vb.) üzerine yapılacak bir araştırma turizmin çevresel etkilerini ortaya koyacaktır.

Kaynakça

- Abadan, N. (1961). *Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Acatay, T. (1966). Beyşehir Gölü-Manavgat Irmağı İlişkisi, *DSİ Teknik Bülteni*, Ankara, Sayı: 9, 1-24. Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akansel, A. S. (1996). Beyşehir Gölü ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası ve Doğal Çevre Sorunları (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
- Akgöz, C. (2022a). "Beyşehir Gölü Biyolojisi" İçinde (Ed.: H. Muşmal) *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm, Sanayi ve Ticaret Şehri: Beyşehir*. Konya: Palet Yayınları.
- Akgöz, E. (2022b). "Beyşehir'de Turizm" İçinde (Ed.: H. Muşmal) *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm, Sanayi ve Ticaret Şehri: Beyşehir*. Konya: Palet Yayınları.
- Akköz, C. ve Küçüköyük, M. (2006). Beyşehir Gölü (Konya)'nın Limnolojik Özellikleri. *I. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu*, Konya, 137-147.
- Akpınar, E. ve Akbulut, G. (2007). Hafik Gölü ve Yakın Çevresinin Turizm Olanakları, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1): 124.
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı* (7. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Ardahan, F. ve Kaplan-Kalkan, A. (2017a). "Açık Alan Rekreasyonunun Ortaya Çıkışı" İçinde (Edt.: F. Ardahan), *Açık Alan Rekreasyonu*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ardahan, F. ve Kaplan-Kalkan, A. (2017b). "Açık Alan Rekreasyonunun Kaynakları" İçinde (Edt.: F. Ardahan), *Açık Alan Rekreasyonu*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ardahanlıoğlu, Z. B., Bulut, Y. ve Çınar, İ. (2012). Deniz Kıyısı-Orman İçi Rekreasyon Alanlarında Doğal Peyzaja Yönelik Baskıların Saptanması ve Çözüm Önerileri: Aksazlar Koyu-Fethiye Örneği, *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, Özel Sayı, 30-36.
- Ardos, M. (1976). Şarkikaraağaç-Gelendost Havzası'nın Jeomorfolojisi (Geomorphologie du bassin de Şarkikaraağaç-Gelendost) Isparta. *İstanbul Üniversitesi Geo. Dep. Review*, 15, 139-144.

- Aslan, Z. (1993). Sanayileşme ve Kentleşmenin Doğada Rekreasyon Faaliyetlerine Duyulan Gereksinimi Artırıcı Etkisi, *Ekoloji ve Çevre Dergisi*, 2(8), 22-24.
- Atalay, R. ve Ünüvar, Ş. (2019). Yerli Ziyaretçilerin ve Halkın Alternatif Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisine Yönelik Algısı: Beyşehir Örneği, *Selçuk Üniversitesi MYO Dergisi*, 22(2), 469-480.
- Aydın, G. ve Bozyiğit, R. (2023). Beyşehir Gölü'nün Doğu Kesiminde Doğal Ortam Koşulları ve Arazi Kullanımına Etkisi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 206-224.
- Aydın, M. (2015). Lake Tourism Potential: Ulubat and Gölyazı, *International Journal of Business and Management Studies*, 4(2): 179-189.
- Aygün, T. (1985). Beyşehir Gölü, *İlgi*, 19(41), 1-5.
- Aykaç-Yanardağ, A. (2018). "Boş Zaman ve Rekreasyon Kavramlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi" İçinde (Ed.: M. Tuna) *Turizm Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2606, AÖF Yayın No: 1574.
- Bilir, M. B. (2012). Milli Parkların Kültür Varlıkları Açısından Değerlendirilmesi: Beyşehir Gölü Milli Parkı Örneği (*Uzmanlık Tezi*). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Biricik, A. S. (1982). *Beyşehir Gölü Havzası'nın Strüktural ve Jeomorfolojik Etüdü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Basımevi, 2867/119.
- Birinci, S., Zaman, M. ve Bulut, İ. (2016). Limni Gölü Tabiat Parkının Rekreasyonel Potansiyeli, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46): 285-294.
- Büber, H. ve Bozyurt, O. (2020). Beyşehir Gölü ve Havzasının Çevresel Sorunları, *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6(38), 2389-2408.
- Büber, H. (2019). Beyşehir Gölü Havzasının Doğal Ortam Koşulları ve Sorunları (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi.
- Ceylan, M. A. (2006). Yayla Gölü (Buldan) ve Rekreasyon Potansiyeli, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16, 323-351.
- Ceylan, S. ve Bulut, İ. (2019). Salda Gölü Özel Çevre Koruma Bölgesinde Turizm Baskısı, Koruma ve Sürdürülebilirlik, *Türk Coğrafya Dergisi*, 73, 79-89.
- Ceylan, S. ve Somuncu, M. (2020). Turizm Alanlarındaki İkinci Konutların Rekreasyon Amaçlı Kullanımı: Pelitköy (Burhaniye/Balıkesir) Örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 18(1), 28-56, doi: 10.33688/aucbd.665702
- Clawson, M. (1972). *America's land and Its Uses*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Daubariene, J. (2009). The Influence of Lakes on the Tourism Development in Utena County, *Sociālo Zinātņu Žurnāls Nr. 1(2): 7786*.
- Dinç, A. ve Öztürk, R. (2013). Beyşehir Gölü Mili Parkı'nın Ekoloji ve Turizm Bakımından Araştırılması, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6(1), 118-123.
- Doğanay, H. ve Zaman, S. (2013). *Türkiye Turizm Coğrafyası* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğaner, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Dokulil, M. T. (2014). Environmental Impacts of Tourism on Lakes, Inside (Eds: A.A. Ansari, S.S. Gill), *Eutrophication: Causes, Consequences and Control*. Springer Science Business Media, 8188.
- Durduran, S. S. ve Çiftçi, Ç. (2008). Bütünleşik kıyı alanları yönetimi ve coğrafi bilgi sistemlerinin rolü: Beyşehir Gölü örneği, II. *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu*, Kayseri, 398-405.
- Ertüzün, E. ve Fişekçioğlu, B. (2013). Kırsal Alanlarda Yapılan Rekreatif Faaliyetlerin Bölgede Yaşayanlara Etkisi. *Ulusal KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, Konya, 55-58.
- Evliyaoğlu, S. (1996). *Türkiye Turizm Coğrafyası ve Türkiye Coğrafyasının Ana Hatları*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Gottmann, J. (1974). The Evolution of Urban Centrality: Orientations for Research, School of Geography, University of Oxford, Research Paper No: 8.

- Göktuğ, T. H. ve Yenilmez-Arpa, N. (2016). Tekne Turları Kapsamında Rekreatyonel Aşımaya Kapasitesinin Belirlenmesine Yönelik Bir Yöntem Yaklaşımı: Beyşehir Gölü Milli Parkı Örneği, *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 19(1), 15-27.
- Güler, Ş. (1978). *Turizm Sosyolojisi*. Ankara: Gündüz Matbaacılık.
- Güney, E. (2004). *Türkiye Hidroğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Güngör, S. ve Arslan, M. (2003). Beyşehir İlçesi ve Yakın Çevresi Turizm ve Rekreatyon Kullanımına Yönelik Peyzaj Potansiyelinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma, *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 17(32), 64-73.
- Gürbüz, E., Kazancı, N., Arpe, K., Leroy, A. A. G., Ergun, Z., Koç, K., Yedek, Ö., Yücel, T.O. ve Gürbüz, A. (2018). Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Entegrasyonu ile İklimsel Değişimlerin Beyşehir Gölü'ne Etkilerinin İncelenmesi, Orta-Batı Anadolu, VII. *Uzaktan algılama-CBS Sempozyumu*, Eskişehir, 159-161.
- Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A. ve Dinç, Y. (2015). *Boş Zaman ve Rekreatyon Yönetimi* (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hoşgören, Y. (1994). Türkiye'nin Gölleri, *Türk Coğrafya Dergisi*, 29, 19-52.
- Kara, V. M., Celep, M. ve Kanıgür, S. (2020). Aşırı Turizm Kapsamında Salda Gölünün Fiziksel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi, *Journal of Tourism And Gastronomy Studies*, Special Issue (4), 79-92.
- Karakayacı, Z., Karakayacı, Ö. ve Polat, A. T. (2022). Beyşehir Gölü Milli Parkında Seyahat Maliyetini Etkileyen Faktörlerin Analizi, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 132-144.
- Karakayacı, Z., Karakayacı, Ö. ve Polat, A. T. (2023). Determination of Environmental Valuation of Beyşehir Lake National Park by travel cost and Contingent Valuation Methods, *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 38(4), 2085-2094.
- Karaman, A., Arslan, M. ve Şalvarcı, S. (2022). "Beyşehir Gölü ve Turizm Potansiyeli" İçinde (Edt.: A. Karaman, S. Şalvarcı, Y. Burak) *Türkiye'de Göl Turizm Potansiyeli Gezi Rehberi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Karaküçük, S. (1999). *Rekreatyon, Boş Zamanları Değerlendirme* (3 Baskı). Ankara: Bağırhan Yayınları
- Kaya, B., Şimşek, M. (2014). Beyşehir Yöresi'nde (Konya) Sıcaklık, Yağış ve Vejetasyon İlişkinin Araştırılması, *Turkish Studies*, 9(8), 623-650.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2024). *Bakanlık Belgeli ve Bakanlığa Başvurusu Olan Tesisler*, 10 Ekim 2024 tarihinde <https://www.ktb.gov.tr/genel/searchhotelgenel.aspx?lang=tr> adresinden erişildi.
- Lehtolainen, M. (2003). *Public Infrastructure Investments and Their Role in Tourism Development in the Finnish Lake Region*, 14 Mayıs 2024 tarihinde www.mattailu.org/jarvimatkailu/pdf/mika_iltcpaper.pdf adresinden erişildi.
- Li, C. L. ve Wang, C. Y. (2012). The Factors Affecting Life Satisfaction: Recreation Benefits and Quality of Life Perspectives, *Sports & Exercise Research*, 14 (4), 407-418.
- Lundberg, D. E. (1980). *The Tourist Business* (4th Edition) Boston: CBI, Publishing INC.
- Meriç, S. ve Bozkurt, Ö. (2017). Van Gölü'nün Rekreatyonel Turizm Potansiyelinin SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi, *International Journal of Cultural and Social Studies*, 3(1), 154-167.
- Mert, A. ve Acarer, A. (2018). Beyşehir Gölü Çevresindeki Sazlık Alanların Yaban Hayatı Çeşitliliği, *Bilge International Journal of Science and Technology Research*, 2(1), 110-119.
- Mullens, J. B. ve Bristow, R. S. (2007). Overcoming the Nation's Best Landscaped Sewer Recreators' Perceptions of the Connecticut River, *Journal of the American Water Resources Association*, 7-15.
- Örücü, Ö. K. ve Arslan, E. S. (2020). Beyşehir Gölü ve Kızıldağ Milli Parkı Sınır Değişikliğinin Arazi Örtüsü ve Arazi Kullanımı Açısından Analizi, *International Journal of Geography and Geography Education*, 41, 292-318.
- Özdemir, F. Y. (2005). Doğal Çevre Koruma Öncelikli Bir Eylem Alanı: Beyşehir Gölü, *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu*, Isparta, 113-115.
- Özgüç, N. (2007). *Turizm Coğrafyası: Özellikler ve Bölgeler* (5. Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.

- Özmekik, İ. M. ve Göktuğ, T. H. (2023). Salda Gölü Tabiat Parkı'nın Rekreasyonel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 20(1), 83-90.
- Ryhanen, H. (2003). The Tourist Profile and Potential of European Lake Destinations. Retrieved from: www.joensuu.fi/skk
- Sağcan, M. (1986). *Rekreasyon ve Turizm*. İzmir: Cumhuriyet Basımevi.
- Sevil, T. (2012). Boş Zaman ve Rekreasyon: Kavram ve Özellikler. İçinde (Ed.: S. Kocaekşi), *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2497, AÖF Yayın No: 1468.
- Sezgin, M. (2008). "Konya" İçinde (Edt.: G. Aktaş) *Turizm Coğrafyası*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Somuncu, M., Gültekin, A. S. ve Ceylan, S. (2015). Ankara'daki Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Eğilimlerinin Saptanması. 3. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi Bildirileri, Eskişehir.
- Torkildsen, G. (1999). *Leisure and Recreation Management*. London: E and FN Spon.
- Tuncer, M., Fırat, E. ve Eceler, A. S. (2017). Beyşehir Gölü ve Çevresinin Turizm İmkânlarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma, *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4(13), 1304-13-08.
- Uçar, M., Çeken, H. ve Ökten, Ş. (2010). *Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma (Fethiye Örneği)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Üçüncü, B. B. ve Muşmal, H. (2014). *Tarih Süreçte Beyşehir Gölü ve Adalarında Hayat*. Konya: Palet Yayınları.
- Ünal, Ç. (2006). Beyşehir Gölü ve Çevresinin Ekosistemi, *I. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu*, Konya, 150-162.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2004). Serçeme Vadisinin Rekreasyonel Kullanım Potansiyelinin Belirlenmesi. *Ekoloji Dergisi*, 13 (51), 1-6.
- Yılmaz H., Yılmaz S. ve Demircioğlu-Yıldız, N. (2003). Kars Kent Halkının Rekreasyonel Talep ve Eğilimlerinin Belirlenmesi, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 34 (4), 353-360.
- Yiğit, A. (1994). Hazar Gölü'nün Turizm Potansiyeli ve Bugünkü Kullanım Durumu, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1-2), 289-312.

Kültürel Değerler Eşliğinde Eski Bağları ile Bir Bozkır Üzümü: 'Hasandede'¹

'Hasandede': A Steppe Grape Enriched by Ancient Vineyards and Cultural Heritage

Birhan KUNTER^a, Nurhan KESKİN^b ve Özkan KAYA^c

^a Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Ankara, Türkiye.

^b Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Van, Türkiye.

^c Doç. Dr., Tarım ve Orman Bakanlığı, Erzincan Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, Erzincan, Türkiye.

Özet

Hasandede köyü Kırıkkale iline bağlı ve şehir merkezine yaklaşık 14 km mesafede, tarım, sanayi ve kültürel zenginliklere sahip bir bölgenin özel bir parçasıdır. Bu köyden ismini alan 'Hasandede' üzüm çeşidi ise kadim Anadolu bozkırında yalnız coğrafik yapının değil, sosyo-kültürel yapının da mirası olan atasal bir çeşittir. Orijinal ekolojisinde geçmişten bugüne gelmiş çok yaşlı Hasandede bağları zamana karşı koymuş ve değerini korumuştur. Hasandede köyünün Hasandede türbesiyle inanç turizmi için önemli bir durak olması, Hasandede bağlarının turizm açısından değerini de güçlendirmektedir. Ülkemiz asma gen kaynakları içerisinde 'Hasandede' üzüm çeşidi, beyaz şaraplık üzüm çeşidi olarak önem taşımaktadır. Diğer yandan Ankara, Kırıkkale, Çorum ve Çankırı illerinde, tutkuyla sofralık olarak da tüketilmektedir. Yeşil-sarı tane rengine sahip ve çekirdeklidir. Kökeninin çok eski olması ve farklı mikro-klima alanlarında yetiştirilmesi nedeniyle bağcılıkta "klon" adı verilen varyasyonları bulunmaktadır. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü'nün yetkisi altında yürütülmekte olan klon seleksiyonu ıslahı ile, farklı karakterler kazanmış 'Hasandede' genotiplerinin belirlenmesi, klonların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması sağlanacaktır.

'Hasandede' üzümü bağcılık ve şarapçılık için eski, ancak yeni teknolojilerle nitelikleri geliştirilebilecek ulusal bir değerdir. Bu çalışmada, 'Hasandede' üzüm çeşidinin Hasandede köyünün turizm değerlerine katkısının ifade edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çeşidin özgün morfolojik tanımlanması, eski bağların özellikleri, yerinde gerçekleştirilen özgün incelemeler ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski bağlar, atasal üzüm çeşidi, kültürel miras, Hasandede köyü.

Abstract

Hasandede village, about 14 km away from the city of Kırıkkale, is a special part of the province that has agricultural, industrial and cultural riches. The 'Hasandede' grape, named after this village, is an ancient cultivar that is a legacy of the geographical and socio-cultural structure of the ancient Anatolian steppe. The old Hasandede vineyards have stood against time in their original ecology, for ages. The fact that the Hasandede village is an important point for the faith tourism with Hasandede tomb strengthens the tourism value of the Hasandede vineyards.

In the grapevine genetic resources of Türkiye, 'Hasandede' is important as a white wine grape cultivar. On the other hand, it is also passionately consumed as a table grape in the provinces of Ankara, Kırıkkale, Çorum and Çankırı. It has the color of a green-yellow berry with seeds. Since its origin is very old and it is grown in different micro-climatic areas of central Anatolia, there are some variants called "clones". Clonal selection breeding, which has been carried out under the authority of the Ministry of Agriculture and Forestry, General Directorate of Agricultural Research and Policies, will ensure the identification, protection and transfer of the 'Hasandede' clones to the future generations.

The 'Hasandede' grape is an ancient national value for viticulture and enology, it also has qualities capable of gaining improvements with the new technologies. This study aims to express the contribution of cv. 'Hasandede' to the tourism values of Hasandede village. In this context, the original morphological description of the cultivar, the properties of old vineyards and the properties of the village have been evaluated through site-specific investigations.

Keywords: Old vineyards, ancient grape cultivar, cultural heritage, Hasandede village.

Önerilen Atf:

Kunter, B., Keskin, N. ve Kaya, Ö. (2024). Kültürel Değerler Eşliğinde Eski Bağları ile Bir Bozkır Üzümü: 'Hasandede'. *Journal of Academic Tourism Studies*, 5(2): 161-169.

¹ Bu çalışma 8. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi'nde (IWACT'24) bildiri olarak sunulmuştur.

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 26.06.2024
Kabul Tarihi 24.09.2024

Sayı Editörü

Sedat ŞAHİN

Sorumlu Yazar

Birhan KUNTER
marasali@agri.ankara.edu.tr

1. GİRİŞ

Anadolu, *Vitis* cinsinin insan tüketimine en uygun türü olan *Vitis vinifera* L.'nin gen merkezlerinden biri ve ilk kültüre alındığı bölgedir. Kültür asması (*Vitis vinifera* L. ssp. *sativa*) uygarlığın sıfır noktası olan bu bölgeden dünyanın diğer coğrafyalarına, tarihi süreçler boyunca taşınmıştır. Asmanın yetiştiriciliğini ifade eden bağcılık kültürü dünyanın en eski tarımsal faaliyetlerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Bugün dünyanın her kıtasına yayılmış olması, asmanın geniş adaptasyon yeteneği ve ürünü olan üzümün farklı değerlendirme şekilleriyle (sofralık, kurutmalık ve şaraplık-şıralık) insan beslenmesine konu olmasının yanı sıra, sosyo-kültür ve inanç değerlerindeki yeri ve öneminden kaynaklanmaktadır. Dünya üzüm üretiminin %90'undan daha fazlasına hakim olan *Vitis vinifera* L. ılıman iklim kuşağında özgün niteliklerini koruyarak yetiştirilmeye uygundur. Asmanın en başarılı olarak yetiştirildiği kuşak, dünyanın 30-50° kuzey ve güney enlemleri arasında kalan bölgeleridir (Çelik ve ark., 1998a; Goldammer, 2018). Bu tanıma göre Türkiye hemen her bölgesi ile bağcılık için son derece elverişli bir coğrafik konumda yer almaktadır.

Anadolu medeniyetlerinin ilk temsilcisi olan Hititler, Anadolu'da bağların kurulması ve korunmasında tartışılmaz etkileri olan bir uygarlıktır. Dünyanın ilk yazılı tarım ve kabartma kaya anıtı olan İvriz Kaya Anıtı'nda Hitit kralı bereket tanrısının karşısında, sol elinde buğday sağ elinde üzüm salkımı tutar şekilde betimlenmiştir. "Ben hakim ve kahraman Tuvana Kralı Varpalavas; sarayda bir prens iken, bu asmaları diktim, Tarhundas onlara bereket ve bolluk versin" ifadesi hiyeroglif olarak yazılmıştır (www.konya.gov.tr/konya-ivriz-kaya-aniti). M.Ö. 727-742 yıllarında tamamlandığı düşünülen bu yapıt, Anadolu halkları için bağcılığın değerini simgeleyen binlerce arkeolojik bulgu ve eserin en önemlilerinden biridir. Bağcılık geçmişten bugüne, Anadolu insanı için sosyal ve kültürel hayatın bir parçası ve geçim kaynağı olmuştur. Bütün bunların sonucu olarak oldukça zengin asma gen kaynaklarına sahiptir. "Milli Koleksiyon Bağı" projesi çerçevesinde yürütülmekte olan çalışmalar ile Türkiye asma genetik kaynakları toplanmış ve bugüne kadar 1500'ün üzerinde üzüm çeşidi tanımlanarak koruma altına alınmıştır (TBAE, 2012).

Günümüzde turizm kavramı büyük bir çeşitlilik sunmaktadır. Bunlardan birisi, bağ, üzüm, şarap ve şarap kültürünü bir araya getiren deneyimsel bir turizm faaliyeti olarak tanımlanan bağ ve şarap turizmidir. Turizmin bu şekli dünyanın birçok bölgesinde güçlü bir gelişme ve rekabet içerisindedir. Bu nedenle, bölgesel bağ ve şarap turizminin sürdürülebilir olmasında çevre, işletme olanakları ve toplumsal farklılıklar avantaj unsurlarıdır. Özellikle doğal ve kültürel mirasın katkısı sağlandığında bölgesel üstünlük elde edilebilmektedir (Süer ve Keskin, 2023). Bu tanım ile son derece uyumlu olan 'Hasandede' üzümü, Anadolu biyoçeşitliliği içerisinde eski bağları ile atasal bir çeşit, dolayısıyla bir kültür mirasıdır. 'Hasandede' üzüm çeşidinin köken ekolojisi Kırıkkale iline bağlı Hasandede köyüdür. Çeşidin en iyi performans gösterdiği bozkır ekosistemi içerisinde, bir çoğu oldukça yaşlı Hasandede bağları, ilgi çekici turizm rotası olma potansiyeline sahiptir. Çeşidin tarihi geçmişi tam olarak bilinmemekle birlikte, Türklerin Anadolu'ya gelişinin ardından 16. yüzyılın başlarında bugünkü köyün bulunduğu bölgeye yerleşen Âşık Hasan Dede ile bütünleşmektedir. Günümüzde türbesi Hasandede köyünde bulunan Âşık Hasan Dede din âlimi, şair, toplum önderi olarak dönem aydını kimliği ve Alevilik inancı ile halk kültürü çalışmalarına konu olmuştur (Tekel, 2022).

Bu çalışmada, bağcılık kültürüne ait bir miras çeşit olan, ayrıca inanç turizmi ile iç içe yaşayan 'Hasandede' üzüm çeşidinin bağ ve şarap turizmi potansiyeli incelenmiştir. Hasandede köyü, 'Hasandede' üzümü ve eski bağların özellikleri yerinde gerçekleştirilen çalışmalar ve ilgili kaynaklar kullanılarak değerlendirilmiştir.

2. HASANDEDE KÖYÜ

2.1. Tarihi

Hasandede, Kırıkkale ili merkez ilçesine bağlı bir köydür. Kırıkkale merkezine uzaklığı yaklaşık 14 km, Ankara'ya uzaklığı ise yaklaşık 89 km'dir. Günümüz ulaşım imkanları ile Ankara

ve Kırıkkale'den hızlı ve kolay ulaşılabilir bir konumda yer almaktadır. Kızılırmak Nehri'nin doğusunda yer alan köy, yörenin en eski yerleşim birimlerindedir. Köyün tarihi 17. yüzyılda yaşamış olan Âşık Hasan Dede ile bütünleşmektedir. Türkmen boylarından bir topluluğa mensup olan Âşık Hasan Dede, Alevi-Bektaşiler arasında sevilen ve sayılan şairlerden olduğu gibi, Osmanlı ordusunda savaflara katılmış önemli bir şahsiyet olarak bilinmektedir. 1576 yılında bugünkü Hasandede köyünün bulunduğu, terk edilmiş virane halindeki bölgeye yerleştiği ve halk üzerinde manevi etkilerinin yanısıra, bağların ve karpuz bostanlarının kurulmasına öncülük ederek, bölgenin yaşanılır, çalışılır, geçinilebilir bir belde durumuna gelmesine hizmet ettiği, eski belgelere dayanılarak belirtilmiştir (Tekel, 2022). Farklı kaynaklarda Çukurcak ve İkikol isimleri de verilmiş olan köy, 1955 yılından sonra, Âşık Hasan Dede'ye atfen Hasandede adını resmi olarak almıştır (Kincal, 2017). Hasandede türbesinin bulunduğu Hasandede köyü önemli manevi duraklardan biridir (Şekil 1 a, b).

Şekil 1. Hasandede köyünde Âşık Hasan Paşa anıtı (a) ve türbesi (b). (Fotoğraflar: Birhan Kunter)

2.2. İklim ve Toprak Özellikleri

Bölgenin yaşanabilir özelliklerini belirleyen coğrafik unsur olarak iklim özellikleri değerlendirildiğinde, karasal-kurak iklim özellikleri ve bozkır vejetasyonu öne çıkmaktadır. Hasandede köyünde iklim istasyonu bulunmadığından Kırıkkale merkezini temsil eden uzun yıllar ortalaması iklim özelliği bilgileri Çizelge 1'de sunulmuştur. Verilere göre bölge sıcak-ılıman ancak deniz etkisinden uzak olması sebebiyle karasal iklim etkisi altındadır. Bir bölgede bağcılık yapılabilmesi için yıllık ortalama sıcaklığın 9 °C'nin, en yüksek sıcaklıklar ortalamasının 18 °C'nin, en düşük sıcaklıklar ortalamasının 0 °C'nin üzerinde olması istenir (Çelik ve ark., 1998a). Sıcaklık sınır değerleri bakımından Kırıkkale merkez konumda yer alan Hasandede köyü için, bağcılık iklim isteklerine ait değerlerin yeterli olduğu Çizelge 1'den izlenebilir. Ancak bölgenin en önemli sorunu toplam yağışın yetersiz ve yıl içindeki dağılımının düzensiz olmasıdır. Bu nedenle bölge, genel olarak kurak bozkır bitki örtüsünün hâkim olduğu bir alandır. Bağların su ihtiyacı olmakla birlikte, asmaların kurakçıl özellikleri ve suyu kullanma kapasiteleri diğer bahçe bitkilerine göre daha kontrollü olduğundan, Kırıkkale-Hasandede bölgesinde asmaların kuraklıkla birlikte yaşamlarını sürdürebilme kabiliyetleri önem kazanmaktadır.

Çizelge 1. Kırıkkale ilinin uzun yıllar ortalaması iklim verileri (MGM, 2024)

AYLAR	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Sıcaklık (°C)	0.8	2.7	7.2	12.2	17.1	21.4	24.9	24.9	20.3	14.4	7.0	2.4	12.9
En yüksek Sıcaklık (°C)	4.7	7.8	13.2	18.7	23.8	28.2	31.8	31.9	27.7	21.4	13.0	6.3	19.0
En Düşük Sıcaklık (°C)	-2.4	-1.4	2.0	6.1	10.7	14.5	17.6	17.7	13.1	8.3	2.2	-0.6	7.3
Güneşlenme süresi (saat)	2.7	4.3	5.5	7.2	8.7	10.4	11.6	10.9	8.9	6.7	4.7	2.4	7.0
Yağışlı gün sayısı	11.5	10.4	9.9	11.3	11.7	9.23	2.7	2.90	3.83	6.8	7.4	10.3	98.2
Toplam yağış (mm)	42.8	30.2	39.1	40.0	50.2	42.3	9.6	14.4	15.0	29.1	30.6	43.6	386.9

Hasandede köy arazisinde toprak yapısı başlıca kahverengi (~%36), kırmızımsı-kahverengi (~%33) topraklar ile Kızılırmak Nehri'nin getirdiği malzemeler ile oluşan alüviyal topraklardan (~%29) oluşmaktadır. Kahverengi toprakların büyük bölümünde alt toprak katmanında yoğun kireç tabakaları bulunmaktadır. Bu özelliği ile alt toprak katmanları daha açık renklidir. Yoğun kireç yapısı bu toprakların tarım amaçlı kullanımında sorunlar oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu toprak yapısı içerisinde kirecsiz kahverengi toprak oranı %10 gibi daha az bir bölümü oluşturmaktadır (Kincal, 2017). Ancak genel olarak dağılımı verilen toprak yapıları, birincil derecede alüviyal toprak alanları olmak üzere, bağların kurulmasına uygun alanlardır. Büyük bölümü kireçli olan kahverengi topraklarda yeni bağ tesislerinde kirece dayanıklı anaç seçimine önem verilmelidir. Diğer taraftan bölgedeki bağların yerli, eski ve yaşlı bağlar olması, kirece dayanımı yüksek tür olan *Vitis vinifera* L.'nin kendi kökleri üzerinde başarı ile yetiştirilebilme gerçeği ile örtüşmektedir. Tarımın terk edildiği alanlarda ise rüzgâr erozyonu etkisi dikkat çekici bir biçimde toprak kaybının hızlandığını göstermektedir (Şekil 2). Bağcılığın sürdürülmesi, erozyona karşı koruyucu ve ekonomik bitki anlamında dikkate sunulması gereken bir konu olarak vurgulanmalıdır. Bağlar, bozkır ekolojisinde sürdürülebilir yaşamın korunmasına öncülük etme potansiyeline sahiptir.

Şekil 2. Hasandede köyü kırsalında kırmızı-kahverengi toprak yapısında rüzgâr erozyonu etkileri. (Fotoğraflar: Birhan Kunter)

3. 'HASANDEDE' ÜZÜM ÇEŞİDİ VE HASANDEDE BAĞCILIĞI

'Hasandede' üzüm çeşidinin, Hasandede köyünün tarihi dikkati alındığında yaklaşık 300 yıllık; bölgenin bağcılık kültürünün Hititlere dayanan geçmişi dikkate alındığında ise, yaklaşık 3000 yıllık geçmişe sahip olması mümkündür. Halk kültürü çalışmaları köydeki üzüm yetiştiriciliğine Âşık Hasan Dede'nin vesile olduğu rivayetine yer vermektedir. Rivayete göre Hasan Dede, üzümleri Koyun Baba'nın gönderdiği çeliklerden çoğaltmıştır (Durma, 2016).

Bağ Yetiştirme ve Islahı Bilim alanı kavramlarına göre, geçmişi çok eskiye dayanan ve belirli bir bölge için özelleşmiş üzüm çeşitleri "Autochthonous (Otokton)" çeşit olarak ifade edilmektedir (Susaj and Susaj, 2018; www.glossary.wein.plus). Terimin Türkçe karşılığı "asıl yerinde bulunan, yerli, kadim" terimleri ile açıklanmaktadır. Bu kapsamda 'Hasandede' üzüm çeşidi kadim, bir diğer ifade ile atasal, miras bir genotiptir.

Miras üzüm çeşitleri, Bağ Yetiştirme ve Islahı bilim alanında daima korunmuş ve geliştirilmeye yönelik çalışmalara konu olmaları hedeflenmiştir. Aralarında 'Hasandede' üzüm çeşidinin de yer aldığı ve bağcılık kültürü çalışmalarının ilk örneği olan "Ankara Vilayeti Bağcılığı ve Ankara'da Yetişen Başlıca Üzüm Çeşitlerinin Ampelografisi" isimli çalışmada Oraman (1937), 'Hasandede' üzüm çeşidini morfolojik özelliklerine göre incelemiştir. Akman (1941)'ın "Orta Anadolu ve bilhassa Ankara muntıkası şarapları üzerinde araştırmalar" isimli eserinde ise "Hasandede üzümleri memleketin en iyi beyaz şaraplarını vermektedir. Kabuklarının ince ve şıraca zengin olmasından dolayı uzun sevkiyata tahammül edememekteler" cümleleri eşliğinde

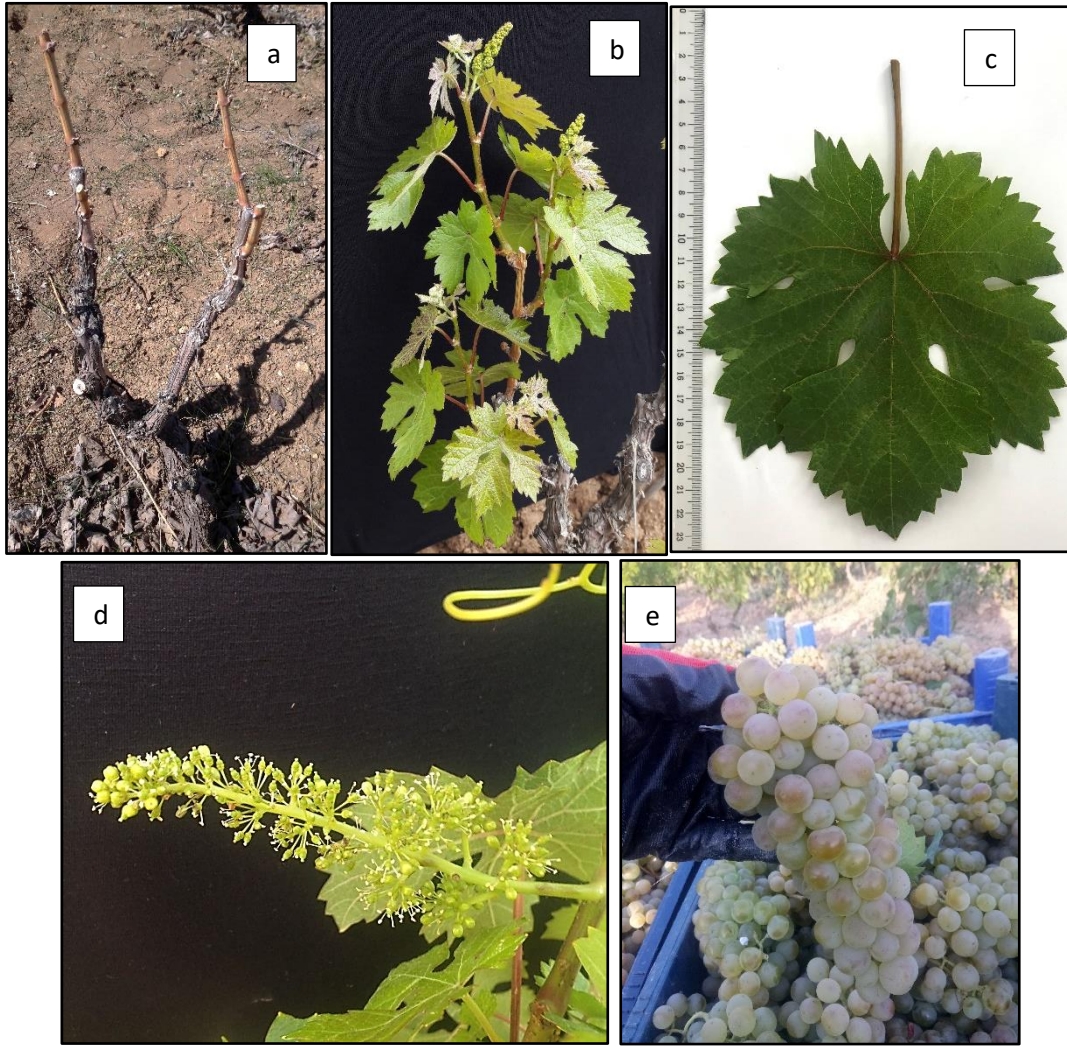
şaraplık değeri incelenmiştir. Bu eserler 'Hasandede' çeşidinin gerçek bir miras olduğunun en önemli kanıtlarıdır. Günümüze yakın zamanlarda ampelografik özellikleri, budama ve terbiye teknikleri, anaç seçimi konuları üzerinde çalışmalar yürütülmüştür (Marasalı, 1986; Çelik ve ark., 1995; Çelik ve ark., 1998b; Çelik ve ark., 1999; Cantürk ve Kunter, 2024). 'Hasandede' üzümünün korunması ve gelecek kuşaklara taşınması çalışmalarında en önemli adımlardan biri, Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü projesi olarak 2022 yılında başlatılmış olan "Hasandede Üzüm Çeşidinde Klon Seleksiyonu Çalışmaları" projesidir. Bu çalışma ile kökeni çok eski olan 'Hasandede' populasyonlarında, fenolojik karakterler, gelişme ve verim özellikleri bakımından oluşması beklenen doğal farklılıkların belirlenmesi, böylece üstün nitelikli klonların koruma altına alınarak, gelecek kuşaklara aktarılması sağlanacaktır. Yukarıda sözü edilen akademik çalışmalar sürdürülürken, son 20 yıllık süreçte özellikle şarap uzmanları ve gastronomi dünyasının etkileri ile yeni tat, özgün nitelikler ve turizme olası etkiler için lokal çeşitler konusu gündeme taşınmıştır. Bu aşamada ilerlemeler elde edebilmek için kamu, özel sektör ve ilgili sosyal birlikteliklerin akademik çalışmalara katkı sağlamaları ile kalıcı başarılar imza atılabileceği düşüncesini de paylaşmak yerinde olacaktır.

Üzüm çeşitlerinin morfolojik, anatomik ve sitolojik farklılıklarına göre tanımlanması bilimi olan ampelografik tanımlama kriterlerinin (IPGRI-UPOV-OIV, 1997) bir bölümü kullanılarak çeşidin özgün ekolojisinde elde edilen özet niteliğindeki özellikleri Çizelge 2'de sunulmuştur. Bu verilere göre, 'Hasandede' üzüm çeşidi gösterişli salkımları, orta-irilikte sarı ve yeşil-sarı renkli çekirdekli taneleri, çeşide özgü aromalara sahip olmasıyla birinci derecede beyaz şaraplık bir üzüm çeşididir (Şekil 3). Çeşit özgün ekolojisi dışında Kırıkkale'nin Keskin, Delice, Sulakyurt başta olmak üzere tüm ilçelerinde, daha dış ölçekte ise Ankara, Çankırı, Çorum ve Yozgat illerinde yetiştirilmekte, şaraplık-şıralık değeri yanında sofralık olarak da tüketilmektedir. 'Hasandede' çeşidi bozkır ekolojisiyle uyumlu bir genotiptir.

Çizelge 2. Hasandede çeşidinin kısa ampelografik özellikleri

<i>Fenolojik özellikler</i>	
Sürme zamanı	Nisan sonu-Mayıs ayı ilk haftası
Sürgün ucu	Açık ve antosiyan yoğunluğu zayıf
Çiçeklenme	Mayıs ayı sonu-Haziran ayı ilk iki haftası
Ben düşme	Temmuz sonu-Ağustosun ilk haftası
Olgunluk	Eylül ortası-Ekim
<i>Vegetatif organlar</i>	
Sürgün ucu	Açık ve antosiyan yoğunluğu zayıf
Olgun yaprak	Büyüklüğü Ağustos ayında gelişme koşullarına bağlı olarak ortalama 300-500 cm ²
<i>Generatif organlar</i>	
Çiçek yapısı	Erdişi
Salkım şekli ve büyüklüğü	Konik, Orta-büyük, 300-400 gr
Tane rengi, şekli ve büyüklüğü	Yeşil-sarı, yuvarlak, orta irilikte, ortalama 3 gr

Hasandede köyünde bağ alanlarının durumu değerlendirildiğinde bağların uzun yıllardır azalmakta olduğu görülmektedir. TUİK (2024) kaynakları esas alınarak Kırıkkale ilçelerinin 2013 ve 2023 yıllarına ait verileri incelenmiştir (Çizelge 3). Buna göre, Kırıkkale ilinde toplam 17863 da alanda bağcılık yapılmaktadır. Alanın ilçeler düzeyindeki dağılımında Merkez olarak belirtilen veriler, bu konumda yer alan ve bağcılığın ana faaliyet olduğu Hasandede köyüne atfedildiğinde, bağ alanının 3622 da olduğu görülmektedir. Son 10 yıl içerisinde bağ alanlarında Kırıkkale genelinde %25.4, Hasandede için %21.6'lık azalma yaşanmıştır. Buna karşılık, üzüm üretimi 2023 yılında Kırıkkale genelinde %73.9, Hasandede özelinde ise %123.3 gibi yüksek bir artış göstererek istatistiklere yansımıştır. Üzüm üretimindeki bu artış, Tarım ve Orman Bakanlığı il ve ilçe müdürlükleri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü ile Kırıkkale Belediyesi tarafından yerinde veya yakın çevrede verilen eğitimler, ilgili çiftçilerin şahsi ziyaretleriyle bilgi edinmelerine bağlı, daha bilinçli budama ve bakım uygulamalarının gerçekleştirilmesinin sonucu olarak değerlendirilebilir.

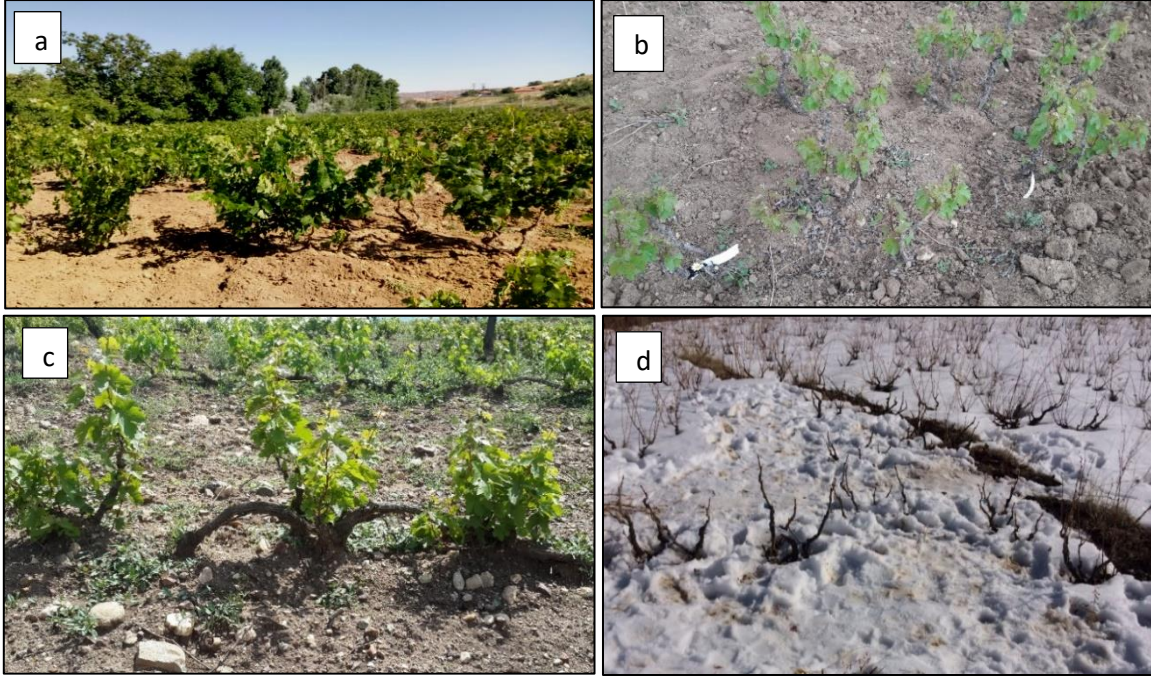
Şekil 3. Hasandede üzüm çeşidinde sürme öncesi (a), sürgün (b), yaprak şekli (c), çiçek salkımı (d), olgun üzüm salkımı (e). (Fotoğraflar: Birhan Kunter)

Hasandede köyü bağ alanları genellikle yerli, yani kendi kökleri üzerinde yetiştirilen asmalardan oluşmaktadır. Genel olarak anaç kullanılmadığı, sulamanın yapılmadığı, çok az bağ alanında gelişme sezonu başlangıcında su verildiği tespit edilmiştir. Kış soğuklarına karşı yine bazı bağ alanlarında kışın hafif toprak ile kapatma yapılmaktadır. Bahar döneminde ilkbahar geç don tehlikesi atlandıktan sonra, toprak işleme sırasında bağların gövde ve yaşlı kolları yeniden açılmakta, güneş ile kavuşmaları sağlanmaktadır. Çeşitli nedenlerle sıralar üzerinde kaybedilen asmalar olmasında daldırma yöntemi ile çoğaltmanın sürdürüldüğü bağlara da rastlanmıştır. Şekil 4’de Hasandede köyü bağ alanlarına ait orijinal fotoğraf çekimleri sunulmuştur. Diğer taraftan dünya bağcılığında son yıllarda eski, yaşlı ve halen verimli bağların sürdürülebilir olması amacıyla “Old Vines (Yaşlı Bağlar)” başlığı altında yeni bir kategori oluşturma niyeti başlatılmıştır. Bilimsel anlamda, yaşlı asmaların onlarca hatta yüzlerce yıl boyunca kuraklık, sıcak hava dalgaları, düşük sıcaklıklar, hastalık ve zararlılar gibi pek çok stres faktörü ile mücadele etmeyi öğrenme ve bağışıklık geliştirme mekanizmalarının anlaşılmasına ilgi duyulmaktadır. Büyük biyokütleleri ve karbon depoları ile hayatta kalma sırlarını taşıyan bu asmalar, insan-bitki arasındaki sosyal sürdürülebilirliğin önemli örnekleridir. Dünya Eski Bağlar bilgi bankasında 3772 bağ alanı kayıt altına alınmıştır. Türkiye’ye ait kayıt sayısı 51 adet olup aralarında 'Hasandede' çeşidinin bulunmadığı tespit edilmiştir (www.oldvineregistry.org). Konu ile ilgili konferanslar, grup ziyaretleri, tadım toplantıları, ödül törenleri düzenlenerek tanıtım ve değerlendirmeler yapılması oldukça popülerdir. Bu düşünce kapsamında Hasandede bağları tartışmasız Yaşlı Bağlar akımının

merkezindedir. Hasandede köyünde eski ve yaşları bilinmeyen ata, dede yadigarı bağ alanlarının organizasyona kaydedilmesi için bilgiye dayalı bilinçli adımların atılması önemlidir.

Çizelge 3. Kırıkkale ili ve Hasandede köyünde bağ alanları ve üzüm üretiminin 10 yıl ara ile durumu

Yıl	Bağ alanları (da)		Üzüm üretimi (ton)	
	İl geneli	Hasandede	İl geneli	Hasandede
2013	23 932	4620	9330	1661
2023	17 863	3622	16227	3709
Değişim (%)	-25.4	-21.6	+73.9	+123.3

Şekil 4. Hasandede köyü ve çevresindeki alanlarda yaşlı ve narin yapılı yadigar bağlardan görünüm (altıviyal toprak yapısı üzerinde bağlar (a), toprakla örtülmüş ancak bahar döneminde henüz açılmamış omcalar (b), daldırma ile sıra üzeri boşlukların doldurulması (c), kar örtüsü altında bağlar (d)). (Fotoğraflar: Birhan Kunter)

4. HASANDEDE ŞARAPLARI

Hasandede Köyü üzümü ve şarabı ile tanınmaktadır. Bağcılık faaliyetinin ve 'Hasandede' üzümünün korunması ve geliştirilmesi çabalarında, Bektaşî geleneğinin sürdürülmesi ve şarabın bu gelenekte önemli yer tutması öncelikli nedenlerdendir. Bağcılık terminolojisinde "terroir" (teruar) etkisi önemlidir. Teruar, bir üzüm çeşidinde iklim, toprak özellikleri ve coğrafik konumu oluşturan tüm öğelerin ürün kalitesi ve özgün karakterlerin oluşmasındaki ortak etkisidir (Keller, 2020). Hasandede köyünün orijinal ekoloji olması, şarap ve ilişkili turizm ve gastronomi sektörleri için köydeki bağcılığın önemini artırmaktadır. 'Hasandede' üzümü genel olarak tanımlandığında, aroma bileşenleri ve asit içeriği bakımından özgün şaraplar veren bir çeşit olarak değerlendirilmektedir. Üretilen şarapları "burunda nane, defne, ıhlamur, ayva ve limon kokularını damakta greyfurt ve yeşil elma aromalarının takip ettiği bu beyaz şarap aperatiflerle mükemmel eşleşme sağlar" şeklinde tanımlanmıştır (www.iyisarap.wine).

5. SONUÇ

'Hasandede' üzümü ve bağları, yalnız tarımsal değil turizm ve gastronomi değeriyle de bir kültür mirasıdır. Bağ, üzüm, şarap ve şarap kültürünü bir araya getiren bir turizm faaliyeti olarak tanımlanan bağ ve şarap turizmi, üzüm ve şarap üretim bölgeleri için büyük olanaklar sunmaktadır. Bunların başında bölgesel marka oluşturulması, kırsal alanda istihdam ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine katkı sağlanması öncelikli olarak sayılabilir. Hasandede köyü, Alevilik inancı ve yaşam tarzı için manevi bir duraktır. Geçmişte dinamik bir yerleşim alanıyken, günümüzde

kırsaldan göçün sonucu olarak oldukça küçük bir nüfusun yaşamakta olduğu içe kapanık bir yapıya dönüşmüştür. Uzun yıllardır hem bağcılık faaliyeti hem de manevi zenginliği bakımından ihmal edilmiş olsa da sosyo-kültürel olarak bu ilişkilerin korunduğu bir gerçektir. Bu nedenle, "Bağ-Şarap Turizmi ve İnanç Rotası" olarak yeni düşüncelerin oluşturulmasına uygun bir bölgedir. Hasandede, üzüm bağları ve mistik türbesi ile ziyaretçiler için önemli bir cazibe merkezidir. Bölgede tarımsal istihdam olanakları ve şarap endüstrisinin ilgisinin arttırılması için, gastronomi ve turizm bilim alanlarından destek alan disiplinler arası çalışmalar yürütülmesinin farkındalık ve ileri adımlar atılmasında etkin olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akman, A., (1943). *Ortaanadolu ve bilhassa Ankara muntıkası şarapları üzerinde araştırmalar*. Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmalarından, Sayı 116, Ankara.
- Cantürk, S. ve Kunter, B., (2024). Hasandede üzüm çeşidinde kısa ve karışık budamanın fenoloji, verim ve bazı kalite özelliklerine etkisi. *7th International Cukurova Agriculture and Veterinary Congress, Proceedings Book (Abstracts & Full Text)*, Abstract p: 22-23. March 9-10, 2024 / Adana, Türkiye.
- Çelik, H., Ağaoğlu, Y. S., Fidan, Y., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G., (1998a). *Genel Bağcılık*. Sunfidan A.Ş. Mesleki Kitaplar Serisi: 1, 253 s, Ankara.
- Çelik, H., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G., Ağaoğlu, Y. S., Karlı İlbay, A., Göktürk Baydar, N. (1998b). Hasandede üzüm çeşidi için Ankara koşullarında en uygun Amerikan asma anacının seçimi- I. 4. *Bağcılık Sempozyumu Bildirileri:339-344, , 20-23 Ekim 1998, Yalova*
- Çelik, H., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G., Göktürk Baydar, N., Karlı İlbay, A., (1999). Hasandede üzüm çeşidi için Ankara koşullarında en uygun terbiye şekli ve gövde yüksekliğinin belirlenmesi. *Türkiye III. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi Bildirileri: 569-573, 14-17 Eylül 1999, Kızılcahamam/ Ankara*.
- Çelik, H., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G., Göktürk, N., Ağaoğlu, Y. S., Fidan, Y., (1995). Hasandede üzüm çeşidinde farklı terbiye şekli ve gövde yüksekliğinin gelişme, verim ve kalite üzerine etkileri. *Türkiye II. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi Bildirileri Cilt II: 475-479, 3-6 Ekim 1995, Adana*.
- Durma, A., (2016). *Evlüyalar şehri Kırıkkale*. Yenigün Matbaacılık, ISBN:978-9944-0466-7-2, 70 s, Ankara.
- Goldammer, T., (2018). *Grape Growers Handbook: A Guide To Viticulture for Wine Production*. Apex Publishers, Third Edition, ISBN-13:978-0-9675212-5-1, 482 p.
- IPGRI-UPOV-OIV., (1997). Descriptors for Grapevine (*Vitis* spp.). International Union for the Protection of New Varieties of Plants, Geneva, Switzerland/Office International de la Vigne et du Vin, Paris, France/International Plant Genetic Resources Institute, Rome, Italy.
- Keller, M., (2020). *The Science of Grapevines*. Academic Press, 3rd Edition, eBook ISBN: 9780128167021, 554 p.
- Kincal, A., (2017). Kırıkkale Merkez Hasandede Köyü'nün Coğrafi Etüdü. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya (Türkiye Coğrafyası) Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, 162 s, Ankara.
- Marasalı, B., (1986). Ankara Koşullarında Yetiştirilen Bazı Yerli Standart Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerinde Araştırmalar. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, 87 s, Ankara.
- MGM, 2024. Meteoroloji Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=KIRIKKALE> (Erişim tarihi: 23 05.2024).
- Oraman, N., (1937). *Ankara Vilayeti Bağcılığı ve Ankara'da Yetişen Başlıca Üzüm Çeşitlerinin Ampelografisi*. Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmalarından, Sayı:61, Ankara.
- Susaj, E. and Susaj, L., (2018). Autochthonous grapevine varieties as an important component for the development of rural tourism. *Journal of Agriculture and Animal Production Science for Rural Development*, 8(2): 7-16.
- Süer, S. ve Keskin, N., (2023). Sürdürülebilir Bağ ve Şarap Turizmi Uygulamaları. *Bahçe* 52 (Özel Sayı 1): 258–268.
- TBAE, (2012). *Türkiye Asma Genetik Kaynakları*. T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü, 411 s.

Tekel, F., (2022). Kırıkkale Halk Kültüründe Hasan Dede Türbesi, *Culture and Civilization*, 1 (2), 76-96.

TUIK, (2024). Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/> (Erişim tarihi: 3.04.2024).

[www.glossary.wein.plus](https://glossary.wein.plus/). Erişim adresi: <https://glossary.wein.plus/autochthonous> (Erişim tarihi: 1.06.2024).

[www.iyisarap.wine](https://iyisarap.wine/), Erişim adresi: <https://iyisarap.wine/products/vinkara-atelier-hasandede> (Erişim tarihi: 1.06.2024).

www.konya.gov.tr. Erişim adresi: <http://www.konya.gov.tr/konya-ivriz-kaya-aniti/> Erişim Tarihi: 3.06.2024.

www.oldvineregistry.org, Erişim adresi: <https://www.oldvineregistry.org/old-vines-info> (Erişim tarihi: 1.06.2024).

Türk Mutfak Kültüründe Bal ve Coğrafi İşaretli Ballar Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on Honey in Turkish Culinary Culture and Geographically Marked Honeys

Tuncay ÇANAKÇI^a

^a Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Kars, Türkiye.

Özet

Bal; insanoğlu için geçmişten günümüze kadar kimi zaman sağlık alanında kimi zaman beslenme alanında olmak üzere birçok alanda aktif olarak kullanılmıştır. Bal yetiştirme koşulları ve yetiştirme çeşitleri olarak kendi aralarında aroma, kıvam gibi unsurlar bakımından ayrılır. Bal denilince eş zamanlı olarak arıcılık faaliyeti de akla gelmektedir ve arıcılık doğaya ihtiyaç duyan başlıca tarımsal faaliyetler arasında girmektedir. Arıcılık denilince sadece bal değil, arı sütü, balmumu, arı zehri, polen ve propolis gibi ürünlerin üretilmesini kapsamaktadır. Ayrıca bitkilerin üremesi ve bitki çeşitliliğinin artmasında büyük rol oynamaktadır. Bal ve benzeri ürünleri korumak ve gelecek nesillere en sahici biçimde aktarmak için yapılabilecek aşamaların ilk başında coğrafi işaret tescil belgesi gelmektedir. Coğrafi işaret tescil belgesi alan ürünler belli bir standart için de hem üretimi hem de tüketimi yapılmaktadır. Bu tescil belgeleri menşei, mahreç ve geleneksel ürün olarak 3 ana grupta değerlendirilmektedir. Ülkemizde toplam 29 adet tescilli bal bulunmaktadır. Bu tescilli ballardan, 26 tanesi menşei, 3 tanesi mahreç işareti almıştır. 23 adet bal ise coğrafi tescil başvurusundadır. Başvurusu devam eden bal sayısı, coğrafi işaretleme konusunda yerel halkın bilincinin arttığını göstermektedir. Bu çalışma ülkemizde üretilen coğrafi işaretli balları ön plana çıkarmak ve bölgelere göre bal çeşitlerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Dünyada önemli bir gıda ürünü olan bal ile ilgili yapılmaya başlanan turizm faaliyetleri (Apiturizm) de balın farklı ekonomik katkısı olarak yorumlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bal, coğrafi işaret, gastronomi.

Abstract

Honey has been actively used in many fields for mankind from the past to the present, sometimes in the field of health and sometimes in the field of nutrition. Honey differs among itself in terms of growing conditions and growing varieties in terms of elements such as aroma and consistency. When it comes to honey, beekeeping activity comes to mind simultaneously and beekeeping is among the main agricultural activities that need nature. Beekeeping involves the production of not only honey but also products such as royal jelly, beeswax, bee venom, pollen and propolis. It also plays a major role in the reproduction of plants and the increase in plant diversity. Geographical indication registration certificate is one of the first steps that can be taken to protect honey and similar products and to transfer them to future generations in the most authentic way. Products that receive a geographical indication registration certificate are both produced and consumed within a certain standard. These registration certificates are evaluated in 3 main groups as origin, origin and traditional product. There are a total of 29 registered honeys in our country. Among these registered honeys, 26 of them have received a certificate of origin and 3 have received a certificate of origin. 23 honeys are under geographical registration application. The number of honeys with ongoing applications can be interpreted as an increase in the awareness of local people about geographical marking. Tourism activities (Apiturizm) related to honey, which is an important food product in the world, are also interpreted as different economic contributions of honey.

Keywords: Honey, geographical indication, gastronomy.

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 17.10.2024
Kabul Tarihi 05.12.2024

Sayı Editörü

Sedat ŞAHİN

Sorumlu Yazar

Tuncay ÇANAKÇI
tuncaycanakci@gmail.com

Önerilen Atıf:

Çanakçı, T., (2024). Türk Mutfak Kültüründe Bal ve Coğrafi İşaretli Ballar Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Academic Tourism Studies*, 5(2): 170-178.

1. GİRİŞ

Anadolu'nun zengin tarihinde çeşitli uygarlıkların etkisiyle şekillenen Türk mutfacı, dünyanın önemli mutfakları arasında yer alan ve besleyici özellikleriyle dikkat çeken bir mutfak kültürüdür. Bu zenginlik ve besleyicilik, toplumun yaşam biçimindeki değişimlerden, yerleşik yaşama geçişten, coğrafi koşullardaki değişimlerden, savaşlarla gelen farklı kültür etkileşimlerinden, tarım ve hayvancılıkla ilgili faaliyetlerden, dini inançlardaki farklılaşmalardan, sosyo-ekonomik değişimlerden ve ataerkil yapıdan kaynaklanmaktadır. Özellikle eski Türk devletleri döneminde konargöçer yaşam tarzıyla öne çıkan Türkler için yemek ihtiyacı büyük bir öneme sahipti ve bu ihtiyacın karşılanması büyük uğraş gerektiriyordu. Yemek hazırlamanın yanı sıra, saklamanın da sürekli göçebe yaşam tarzıyla uyumlu olması gerekiyordu, bu da Türk mutfacının evriminde önemli bir etkendi. Osmanlı mutfacı, Türk mutfak kültüründe bir dönüm noktası olarak kabul edilir çünkü farklı etnik kökenlere ve dinlere mensup grupların kültürlerine açık bir yaklaşım sergileyerek Türk mutfacı, binlerce yıldan beri çeşitli kıtaların kültürleriyle etkileşerek zenginleşmiş ve bu zenginlik günümüze kadar aktarılmıştır. Türk mutfacı, İslam'ın benimsenmesinin de etkisi altında kalmıştır, bu da mutfak kültürünün gelişiminde önemli bir faktördür (Cömert ve Özkaya, 2014: 63-64, Kasar, 2023: 348, Bakkaloğlu, 2023: 588). Türk mutfacı ve coğrafi işaretli ballar üzerine yapılan bu inceleme, balın kültürel ve tarihsel değerini öne çıkararak, coğrafi işaret tescil belgesinin, ürünlerin korunması ve sürdürülebilirliği için kritik önemini vurgulamayı amaçlamaktadır. Çalışma, Türk mutfacındaki bal kullanımını ve bu balın coğrafi işaretli çeşitlerinin tanıtımını içerirken, aynı zamanda tescilli ve tescil belgesi için başvuruda bulunan bal çeşitlerinin analizini sunmayı hedeflemektedir. Literatür taramalarıyla desteklenen bu araştırma, Türk mutfak kültürünün çeşitliliğini ve coğrafi işaretli balların önemini öne çıkararak, gelecek kuşaklara bu mirası en doğru şekilde aktarmayı amaçlamaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu başlık altında coğrafi işaret kavramı, coğrafi işaret tescil süreci hakkında literatür taraması sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca bal ve Türk kültüründe balın önemine dair bilgiler verilmektedir.

2.1. Coğrafi İşaret

Coğrafi işaretler, belirlenmiş bir vasfı, şanı veya diğer özellikleri itibarıyla kökeninin bulunduğu bir mahal, bölge, alan veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretlerdir (Şahin ve Meral, 2012: 88). Türk hukuk sisteminde ise coğrafi işaretin tanımı, coğrafi işaretlerin KHK m.3/1 de ve yönetmeliğin 2. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır; "Coğrafi işaret, belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretlerdir." (Gündoğdu, 2006: 5). Sinai mülkiyet kanununa göre ise coğrafi işaret; ayırt edici bir özelliği bulunan, belli bir yöre veya ünü belli eden, bulunduğu yöre, bölge veya ülke ile özleşmiş ürünlere verilen işaret adıdır. Coğrafi işaretler, yerel ürünlerin benzersizliğini vurgulayarak, yerel ekonomiyi güçlendirme ve bölgesel kalkınmaya destek olma amacı taşırken, aynı zamanda insanlara ürünlerinin kökeni ve değeri hakkında bilgi verme potansiyeline sahiptir. (Bulut ve Fural, 2018: 558).

Coğrafi işaret belirlenmesi coğrafi olarak insanoğlunun haksız yere rekabet etmesinin önüne geçmesi için önemli bir kanuni ispattır. Coğrafi işaret yerel veya bölgeye has olan orijinal ürünlerin bozulmadan ve değişmeden gelecek nesillere aktarılması olayıdır (Şahin, 2013: 23). Buna göre coğrafi işaret kullanılan ürünün bölge veya yöreyle özleşmiş olması ve ürünün veya gıdanın ismi söylendiği zaman genel olarak o yörenin ismi akla gelmesi gerekmektedir. Ürünün yöre ile bağı sadece ünü de olabilir. Edinim sürecinin değerlendirilmesi yapılacak olursa coğrafi işaret; bulunduğu yöreyi ve kültürü ifade eden, işlem ve üretim aşamalarının en az bir tanesini bulunduğu yöreden alan kültürel ve orijinal ürünlere verilen hem üreticinin hem tüketicinin haklarını korumak, güvenilir ürüne ulaşmasındaki süreci kanıtlamak ve ispatlamak için verilen işaret adları olarak tanımlanabilir (Orhan, 2010: 244).

Türkiye'de tescil müracaatının yapıldığı üst kurum Türk Patent ve Marka Kurumu'dur. Kurum, yasa ve yönetmeliklere uygun olarak yapılan coğrafi işaret başvurularını mahreç işareti, menşei adı ve geleneksel ürün adı başlıklarının kabul görülmesiyle gerekli incelemeler yapmaktadır (Tanrıkulu ve Doğandor, 2021: 229).

Bir ürünün Menşei adı alabilmesi için belirli nitelikleri taşıması gerekmektedir. Menşei adı alan ürünün belli bir yöreye veya coğrafyaya has toprak, iklim, hava koşulları gibi unsurların sadece o yörede olması; üretim ve işleme işlemlerinin ise o coğrafyada yapılması ve yapılabiliyor olması, önemli olan hususlardandır. Bu tür ürünler diğer coğrafyalarda yetişmemektedir bunun nedeni ise, diğer coğrafyalarda bu ürünü yetiştirmek için yeterli beşeri ve doğal unsurların bulunmamasıdır (Temizkan, Cankül ve Kaya, 2021: 231). Menşei adı olarak tescilli ürünler Isparta gülü, Erzincan tulum peyniri, Kayseri pastırması, Kars kaz eti ve Çanakkale domatesi söylenebilir. Bu tür ürünler özelliklerini ve değerlerini ancak buldukları coğrafi çevrenin yapı özelliklerinden ve üretimdeki kültürel özelliklerden almaktadır (Oraman, 2015: 77).

Mahreç işareti ise; coğrafi sınırları belirlenmiş bir ürünün sahip olduğu ayırt edici özelliği veya unsurun belirli bir yöreye ait olması, üretilmesinde veya işlenmesindeki aşamaların en az bir tanesinin o coğrafyada yapılıyor olması mahreç işareti için önemli bir husustur. Mahreç işareti ve menşei işareti arasındaki temel fark; bir ürünün menşei alabilmesi için tescillerinin ait olduğu coğrafi bölge sınırları içinde üretilebilirken, mahreç işaretinde gerekli ve yeterli hammadde ve üretim koşulları sağlandığı takdirde farklı coğrafyalarda da üretilebilmesidir (Ekici, 2021: 162). Coğrafi işaretlemeyi içine alan ürünün özellikleri tamamı ile ait olduğu bölgeye kaynaklık ediyorsa ve belirlenmiş ürünün o bölge dışında üretilmesi veya yetiştirilmesi mümkün değilse "menşei işareti", ürünün özellikleri kısmen ait olduğu bölgeden kaynaklıysa ve bulunduğu bölge dışında da yetiştirilmesi ve üretilmesi mümkünse "mahreç işareti" ile işaretlenir (Aksoy ve Sezgi, 2015: 83). Geleneksel ürün adı, menşei adı ve mahreç işaretlerinden farklı olarak belirli bir coğrafi alana bağlı değildir. (Küçükyılmaz 2019: 3). Geleneksel ürün adı, ürünün niteliklerini sertifikalandırmada ve geleneğini koruma altına almada önemli bir unsurdur. Kuşaklar arasında geçiş sağlayan bir ürün olduğunu kanıtlamış kullanımını ifade etmekte olan geleneksel terimidir. Yöreye özgü yiyecek ve içecekler, buldukları coğrafi koşullardan etkilenmeleri ve yerel yeme-içme kültürünü yansıtmaları ile birlikte gastronomi turizminin temel çekiciliklerini oluşturmaktadırlar. Baklava, aşure, lokum, hoşmerim, ayran vb. ürünler geleneksel ürün adına örnek olarak verilebilir (Aksoy ve Sezgi, 2015: 83).

2.2. Bal ve Türk Kültüründe Balın Önemi

Arıcılık faaliyeti toprağa ihtiyaç duymayan, az sermaye ile kısa zamanda dönüş alınan, yapılan yatırımın fiziksel olarak dönüşünün diğer tarım faaliyetlerine nazaran daha kısa sürede sonuç alınan bir tarımsal faaliyettir (Parlakay, Yılmaz, Yaşar ve Seçer, 2008: 19). Arıcılık, ülkemizde son zamanlarda büyük ilerleme kaydeden bir endüstri olarak dikkat çekmektedir, tıpkı dünya genelinde olduğu gibi, ülkemizde de öze dönüş ve sağlıklı beslenme ve glikoz oranlı beslenme reçetelerinin çıkması bu konuda üretiminin ve ticaretinin artmasında önemli bir unsur olmuştur (Suna, Özcan Sinir ve Anlar, 2013: 17).

Türk Standartları Enstitüsü'ne (TSE) göre bal çiçeklerden, bitkilerden veya diğer bitki florasının canlı kısımlarında bulunan nektarların ve bitkilerde yaşam süren diğer canlıların, bitkilerin nektar salgıladığı bölümlerden yararlanarak diğer madde ve salgıların arılar aracılığıyla toplanıp, vücut yapılarında değiştirilip peteklerde toplanması ve bu bölümlerde belli bir kıvama gelmesi sonucunda meydana gelen şekerli tada sahip bir üründür.

İnsan beslenmesinde önemli bir gıda ürünü olan balın; günümüzde ticareti ve üretimi birçok ülke tarafından yapılmaktadır (Alparslan ve Demirbaş, 2019: 526). Bal aynı zamanda çeşitli hastalıkların tedavisinde de kullanılmaktadır. Çin'de gut hastaları ve bazı yaraların iyileşmesinde kullanıldığı bilinmektedir. Sağlık açısından kullanılan bazı bal örnekleri; ıhlamur, nane, kuşdili ve portakal ballarıdır (Sönmez, 2004: 128).

Balların sınıflandırılması, elde edildikleri kaynaklar ve elde ediliş şekillerine göre iki sınıfa ayrılmaktadır. Elde ediliş kaynaklarına göre bal; saf nektar (çiçek balı) ve salgı balı olarak ikiye ayrılırken elde ediliş şekillerine göre ise; petekli ballar, süzme bal, baskı balı olmak üzere 3 gruba ayrılır (Birer ve Yücecan, 1984: 113). Türkiye’de üretilen balların %66’sını süzme bal %33’ünü ise petek bal oluşturmaktadır (Suna, Özcan Sinir ve Anlar, 2013: 17).

Balın fiziksel özelliklerinden olan, rengi, lezzeti, kokusu, özgül ağırlığı ve likit kısmının yoğunluğu gibi unsurlar, balların kendi arasında ayırt edici unsur özelliklerindedir. Rengi ve kaynağı balın değerini belirlemektedir. Bal, bazı zamanlarda ambalajlamadan önce yüksek ısı sebebiyle renginde koyulaşma oluşur ve bu işlem dolayısıyla renk aldatıcı olabilir (Sönmez, 2004: 128). Standart dışı kabul edilen ve sofralık olarak tüketilmeyen ballar, ABD, Kanada ve Avrupa’da özellikle hububat teknolojisinde çok eski yıllardan beridir kullanılmaktadır. Ballı ekmek, ballı çörek, ballı kraker ve ballı kek gibi çeşitli ürünlerle piyasaya girmeyi başarmış, baldan gıda sanayinde de yararlanılmıştır (Doğar ve Borstlap, 2021: 1335).

Türk mutfak kültüründe önemli bir yer tutan bal ile ilgili literatür incelendiğinde sınırlı sayıda çalışmaya rastlanabilmektedir. İncelenen bazı literatür taramaları şu şekildedir:

Mutlu, Erbaş ve Tontul (2017), bal ve diğer arı ürünlerinin bazı özellikleri ve sağlık üzerine etkileri, balda yapılan sahtecilik ve tespit yöntemlerine ait bilgileri derlemişlerdir.

Göksu ve Adanacıoğlu (2018), 2016-2023 dönemi için Türkiye'deki bal arzı ve talebini öngörmek amacıyla, arıcılık işletmelerinin gelecekte karşılaşabilecekleri olumlu/olumsuz durumlara yönelik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir.

Sönmez (2004), balın beslenmemizdeki yeri, mikroorganizmalar üzerine antimikrobiyal etkisi, antioksidatif etkisi, sindirim ve sinir sistemine sağlamış olduğu yararlar, göz, diş ve deri hastalıklarının tedavisinde kullanımı ile ayrıca kanser ve tümör hücrelerine karşı olumlu etkileri üzerinde durmuştur.

Burucu ve Gülse (2017), Türkiye’de arıcılığın mevcut durumunu, bal üretimine ilişkin zaman verilerini kullanarak en iyi modeli belirlemek ve gelecek yedi yıllık döneme ait (2017-2023) üretim tahmininde bulunmuşlardır.

Ulusoy (2012), balın insan sağlığı açısından yararlarını ve apiterapinin tedavi yönünden kullanılmasını incelemiştir. Antioksidan, antitümoral, antibakteriyal, antiviral ve antiradikal vb. özelliklerinden dolayı üst solunum yolu enfeksiyonları, yaraların tedavisi ve kanser oluşumunun engellenmesi gibi pek çok hastalığın tedavisinde olumlu etkisi olduğu belirtilmiştir.

3. YÖNTEM

Anadolu'nun zengin tarihinde çeşitli uygarlıkların etkisiyle şekillenen Türk mutfacı, dünyanın önemli mutfakları arasında yer alan ve besleyici özellikleriyle dikkat çeken bir mutfak kültürüdür. Coğrafi işaret yerel veya bölgeye has olan orijinal ürünlerin bozulmadan ve değişmeden gelecek nesillere aktarılması olayıdır (Şahin, 2013: 23). İnsanoğlunun haksız yere rekabet etmesini önlemek amacıyla coğrafi işaret belirlenmesi önemli bir kanuni ispat niteliği taşımaktadır. Coğrafi işaretli ballar üzerine yapılan bu inceleme, Türk mutfak kültürünün çeşitliliğini ve coğrafi işaretli balların önemini öne çıkararak, gelecek kuşaklara bu mirası en doğru şekilde aktarmayı, balın kültürel ve tarihsel değerini öne çıkararak coğrafi işaret tescil belgesinin ürünlerin korunması ve sürdürülebilirliği için kritik önemini vurgulamayı amaçlamaktadır. Araştırmadaki veriler, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiz yöntemi kullanılarak Türk Patent ve Marka Kurumunun 2 Nisan 2024 yılı coğrafi işaretleme istatistiklerinden elde edilmiş ve betimsel analiz tekniği kullanılarak yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

Tablo 1’de coğrafi işaret tescili almış olan balların illere göre dağılımı balların adı, ayırt edici özellikleri, tescil türü, tescil tarihi bulunmaktadır. Tabloya bakıldığında toplamda 29 balın tescil

aldığı görülmektedir. Bunlardan 3 tanesinin mahreç ve 26 tanesinin menşe adı altında tescillendiği görülmektedir. Tablodaki tescil tarihlerine bakıldığında ilk coğrafi işaretli bal 2004 yılında tescil almıştır. İkinci tescilli balın tescili ise 13 yıl sonra olmuştur.

Tablo 1. Coğrafi işaret tesciline sahip olan ballar.

No	İl	Ürün adı	Cİ Türü	Ürünün karakteristik ve ayırt edici özellikleri	Tescil Tarihi
1	Gaziantep	Antep Zahter Balı/Gaziantep Zahter Balı	Menşe	Gaziantep ilinin dağlık bölgelerinde yetişen zahter bitkisinin yaygın olduğu bölgelerden elde edilen ve zahter rahiyasının baskın olduğu monofloral bir baldır.	24.03.2023
2	Rize	Anzer Balı	Menşe	Bitki çiçek polenlerinin bulunması ancak Castanea sativa ve Rhododendron ponticum bitki çiçeği polenlerinin kesinlikle bulunmamasıdır.	16.02.2021
3	Ardahan	Ardahan Çiçek Balı	Menşe	Bölgede yetişen ballı bitkilerin aromasından kaynaklanan hoş bir tada sahip olup, boğazda hafif yanma hissi bırakır.	01.06.2017
4	Artvin	Arhavi Kestane Balı	Menşe	Coğrafi sınırda yayılış gösteren primer ve sekonder polen kaynağı olan bitkiler Arhavi Kestane Balının özgün aromasını ve rengini oluşturur.	10.11.2022
5	Rize	Ayder Balı	Menşe	Rengi çiçek balına göre daha koyu olup İçeriğinde, coğrafi sınıra özgü çiçeklerden bir miktar polen bulunabilir.	15.04.2022
6	Ağrı	Ağrı Geven Balı	Menşe	Rengi açık sarıdan turuncu renge doğru değişir ve koyu kıvamlıdır. Hafif rahiyalıdır ancak yenildiğinde boğazda yanma hissi oluşturan tada sahiptir.	15.04.2022
7	Denizli	Babadağ Kekik Balı	Menşe	Belirtilen coğrafi sınır iklim ve toprak yapısı itibarıyla söz konusu kekik türlerinin gelişimine uygundur. Babadağ Kekik Balının önemli ölçüde botanik orijini oluşturulan kekiğe bu bölgenin bitki örtüsünde sıkça rastlanır	23.12.2020
8	Bayburt	Bayburt Balı	Mahreç	Şeffaf ve parlak bir görüntüye sahip, mevsimin durumuna ve arıların faydalandığı bitkilerin çiçeklerinin rengine bağlı olarak değişkenlik gösterir.	20.07.2020
9	Bingöl	Bingöl Balı	Menşe	Rengi açık amberden koyu ambere kadar değişebilir. Petekli, kara kovan ve süzme bal olarak üretilir.	07.10.2022
10	Aydın	Dikmen Çiçek Balı/Dikmen Kekik Balı	Menşe	En genel karakteristik özelliğini veren kekik poleni oranı ve dolayısıyla kekik kokusu ve aroması; arının konaklatıldığı alana, yıllara, kekik ve bal hasat dönemlerine göre farklılıklar gösterir.	21.12.2020
11	Düzce	Düzce Kestane Balı	Menşe	Genizde ve ağızda acımsı buruk bir kestane tadı bırakan kestaneye özgü tat ve kokusu vardır.	06.09.2021
12	Elazığ	Elazığ Geven Balı	Menşe	En genel karakteristik özelliğini veren geven poleni oranı ve üretildiği bölgenin bitki örtüsü dolayısıyla renk, tat, koku ve aroması; arının konaklatıldığı alanlara, yıllara, nektar varlığına ve bal hasat dönemlerine göre farklılıklar gösterir.	21.09.2022
13	Artvin	Hatila Balı	Menşe	Coğrafi sınırın iklim ve yeryüzü şekline bağlı olarak oluşan relik bitki özelliği ile alanın yerleşim yerlerinden tamamen izole olması Hatila Balının prolin ve nem değerleri bakımından karakteristik özelliğini kazandırır.	17.09.2021
14	Kars	Kars Balı	Menşe	Kars Balının özellikle Fabaceae, Boraginaceae ve Asteraceae familyalarına ait polenleri ihtiva etmesiyle ayırt edilebileceği belirlenmiştir.	10.08.2018

15	Kastamonu	Kastamonu Kestane Balı	Menşe	Monofloral ballarda baskın karakteristik polen miktarının yüksek olması, bal kalitesinin de yüksek olmasına neden olur.	12.08.2022
16	Sakarya	Kocaeli Çamdağı Kestane Balı	Menşe	Kaynağına göre çiçek balı sınıfında, üretim ve/veya pazara sunuş şekline göre süzme bal şeklinde tüketiciye sunulur.	12.09.2022
17	Kırklareli	Kırklareli Meşe Balı	Menşe	Koyu renkli, kolay kristalize olmayan, viskoz, akışkan, nem oranı çiçek ballarına göre daha düşük, boğazı yakmayan, antioksidan kapasitesi yüksek bir salgı balıdır.	12.02.2021
18	Muğla	Marmaris Çam Balı	Menşe	Salgı balı niteliğinde bulunan Kırklareli Meşe Balı daha koyu ve kırmızılığa doğru kayan rengi ile kolayca ayırt edilir.	06.11.2019
19	Tunceli	Munzur Balı	Menşe	Munzur Vadisinde Anadolu arısı kolonileri tarafından üretilen sarımtırak ve haki rengine sahip çiçek balıdır.	19.02.2024
20	Muğla	Muğla Çam Balı	Menşe	Kızılçam üzerinde yaşayan, Türkiye’de “basra böceği” olarak bilinen, çam pamuklu koşnili katkısı ile üretimi gerçekleşen bir bal çeşididir.	15.08.2018
21	Siirt	Pervari Balı	Menşe	Peteğin arı tarafından yapılması ve petek içinin de yine arı tarafından bal ile doldurulması ile üretilir.	19.08.2004
22	Erzincan	Refahiye balı	Menşe	Bölgede yetişen ballı bitkilerden kaynaklanan aromatik bir tada ve bal özü kokusuna sahiptir.	18.09.2019
23	Samsun	Salıpazarı Kestane Balı	Menşe	Diğer ballardan ayıran en önemli özellik diğer kestane ballarına nazaran içerisindeki kestane oranının yüzde 72 seviyesinde olmasıdır.	11.10.2023
24	Sinop	Sinop Kestane Balı	Menşe	Doğal ve aşılınmamış ağaçlardan oluşan saf kestane ormanlarının bozuk kestane ormanları bulunan Coğrafi sınırdan elde edilen balıdır.	13.01.2021
25	Yalova	Yalova Kestane Balı	Mahreç	Yalova ilinde bulunan kestane ormanlarının en çok 600 m uzaklığında konumlanan kovanlarda yetiştirilen Kafkas arısından, Anadolu arısından ve bunların melezzellerinden elde edilir.	23.01.2024
26	Karabük	Yenice İhlamur Balı	Menşe	Coğrafi sınır içerisindeki alanlara özgü bitki örtüsünde, başta adını aldığı ihlamur ve diğer çiçekli bitkilerden salgılanan nektarlardan üretilir.	22.08.2023
27	Sivas	Zara Balı	Mahreç	Coğrafi sınırın florasında yetişen bitkilerle beslenen, Kafkas ırkı ve melezi arılar tarafından üretilen çiçek balıdır.	26.04.2022
28	Kayseri	Özvatan Çiçek Balı	Menşe	İlçede su kaynaklarının bol olması, buna bağlı olarak floranın zengin olması ve rakımın değişken olmasından dolayı çiçeklenme süresinin fazla olması gibi faktörler aracılığa elverişli bir ortam oluşturur.	16.11.2020
29	İstanbul	Şile Kestane Balı	Menşe	Haziran ayının başından itibaren kestane çiçeklerine çalışmaya başlayan arılar tüm güçlerini ortaya koyarlar. Geceleri de kovan önlerinde kanat çırparak taşıdıkları balı olgunlaştırırlar.	03.09.2021

Tablo 2’de görüldüğü üzere başvuru aşamasında bulunan toplam 17 ilden 23 bal çeşidi bulunmaktadır. Başvurusu yapılan 23 baldan, 5 tanesi mahreç işareti iken 18 tanesi menşei işaret türüne başvuru yapmıştır. En çok başvuruda bulunan bölgeler; Doğu Anadolu Bölgesi (Erzincan, Erzurum, Muş, Hakkâri, Bitlis, Tunceli), İç Anadolu Bölgesi (Çankırı, Kayseri, Ankara, Karaman, Niğde), Marmara Bölgesi (Çanakkale, Yalova, Edirne), Güneydoğu Anadolu Bölgesi (Şırnak, Batman), Karadeniz Bölgesi (Bartın) şeklinde sıralanmaktadır. Ege ve Akdeniz bölgesinde herhangi bir tescil belgesine başvurulmamıştır. Tablo incelendiğinde başvuruların belli bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durumu 7 bölgeye yayabilmek için bölgelerdeki İl Turizm ve Kültür Bakanlığı ile eş zamanlı çalışılarak tescil alınabilecek ballar incelenebilir. Tabloya bakıldığında en çok başvuru yapan iller; Çanakkale (3), Erzurum (2), Erzincan (2), Batman (2), Çankırı (1), Bartın (1),

Kayseri (1), Ankara (1), Karaman (1), Niğde (1), Muş (1), Hakkâri (1), Bitlis (1), Tunceli (1), Şırnak (1), Yalova (1), Edirne (1) şeklindedir.

Tablo 2. Cİ Başvuru süreci devam eden ürünler

No	İl	Ürün Adı	Cİ Türü	Başvuru Tarihi
1	Ankara	Ankara balı	Mahreç	18.09.2019
2	Bartın	Bartın Kestane Balı	Menşe	18.09.2020
3	Şırnak	Beytüşşebap Doğal Bal	Mahreç	23.01.2023
4	Bitlis	Bitlis Balı	Menşe	25.09.2023
5	Erzincan	Erzincan Geven Balı	Menşe	09.01.2023
6	Erzurum	Erzurum Balı	Menşe	09.04.2021
7	Kayseri	Felahiye Çiçek Balı	Menşe	29.03.2023
8	Karaman	Karadağı Balı	Mahreç	10.11.2022
9	Erzurum	Karayazı Balı	Menşe	20.12.2023
10	Edirne	Keşan Korudağ Çiçek Balı	Menşe	20.12.2022
11	Batman	Kozluk Meroto Balı	Menşe	05.12.2023
12	Çankırı	Kurşunlu Çiçek Balı	Menşe	16.01.2023
13	Tunceli	Munzur Balı	Menşe	28.11.2022
14	Muş	Muş balı	Menşe	12.02.2020
15	Niğde	Niğde keven Balı	Menşe	16.02.2023
16	Batman	Sason Balı	Menşe	04.03.2022
17	Erzincan	Tercan Balı	Menşe	20.02.2023
18		Türk Çam balı	Mahreç	31.05.2022
19	Yalova	Yalova Kestane Balı	Mahreç	23.06.2022
20	Çanakkale	Çanakkale Meşe Balı	Menşe	16.11.2023
21	Çanakkale	Çanakkale meşe Balı	Menşe	30.05.2023
22	Çanakkale	Çanakkale Meşe Balı	Menşe	16.11.2023
23	Hakkâri	Şemdinli Balı	Menşe	21.08.2019

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Anadolu'nun köklü geçmişiyle birlikte Türk mutfak kültürü zamanla çeşitlenmiş ve dünyanın önemli mutfakları haline gelmiştir. Bu çeşitlilik Türk kültürün yaşam ve inanın biçiminin bir kopyası olmakla birlikte sosyo-ekonomik sürecin de devamı olmuştur. Ataerkil ve savaşçı bir toplum geleneğini benimsemiş olan Türk toplumları, beslenme alışkanlıklarında da bu süreci devam ettirmiştir (Cömert ve Özkaya, 2014: 63-64, Kasar, 2023: 348, Bakkaloğlu, 2023: 588). Türk mutfak kültürü çok zengin bir kültürel alanı kapsamaktadır. Türk mutfak kültüründe çeşitli baharatlar, yemekler ve ürünlerin özel bir yeri vardır. Bu ürünler arasında bal da önemli bir yer tutmaktadır. Selçuklular döneminde özel misafirlere ikram edilen en seçkin besinler arasında bal yer almaktadır. Bal 13. yüzyılda genel olarak kullanım alanı şerbet yapımındaki tatlandırma aracı olarak kullanılmıştır. Osmanlı mutfağından günümüze denk bal mutfak ve misafir konumunda özel bir yere konumlanmıştır (Sarioğlu ve Cevizkaya, 2016: 239). Türk mutfağında geçmişten bugüne kadar bal; gerek sağlık gerek beslenme alanında önemli bir tarihi geçmişe sahiptir. Bal Türk mutfağında dönemseller olarak farklı amaç ve yöntemler için kullanılsa da her daim önemini korumuştur. Bu önemin başlıca sebepleri arasında ülkemizde bulunan farklı coğrafi iklim ve dört mevsimin yaşanmasından dolayı çeşitlenen bal çeşitliliğidir. Ülkemizin hemen hemen her coğrafyasında yetişiyor olması ve ulaşılabilirlik noktasında sıkıntı çekilmemesinden dolayı mutfağımızın ve kültürümüzün her noktasına girmeyi başarmıştır (Alparslan ve Demirbaş, 2019: 526).

Bu araştırmada balın Türk mutfak kültüründeki önemi, Türk tarihindeki kullanım yerleri ve coğrafi işaret belgesi olmuş ballar incelenmiştir. Veriler incelendiğinde 29 adet tescilli bal 23 adet tescil süresi devam eden bal bulunmaktadır. Var olan bulgulara göre ise başvuru sürecinde bulunan

il ve bölgeler arasında Ege ve Akdeniz Bölgesi bulunmazken, diğer 5 bölgeden başvuru süreci devam eden ballar bulunmaktadır. Bu bölgeler arasında; Doğu Anadolu bölgesinde en çok başvuru yapıldığı görülmektedir. Başvuru süreci tamamlanmış ve onay almış ballar incelendiğinde ise 3 adet mahrec ve 26 adet menşei almış bal olduğu gözlenmiştir.

Araştırmada balın Türk mutfak kültüründeki yeri ve öneminden bahsedilmiştir. Bununla birlikte Türkiye'deki tescil almış ve tescil başvurusunda bulunmuş ballar, bu balların içerik ve özelliği, hangi il kapsamında tescillendiği ve adet bakımından rakamsal değerleri listelenmiştir. Bölgesel ve kültürel olarak hangi balın hangi bölgede ve iklimsel özellikte tescile uygun olduğu saptanmıştır. Bu yönüyle birlikte araştırmanın önemli olduğu ve literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu araştırmada literatürde eksik olduğu düşünülen genel anlamda tarımsal faaliyet olarak ele alınan balın, Türk mutfak kültüründeki kapsamlı bir araştırma için ön bir temel hazırladığı düşünülmektedir. Yapılan araştırmanın amacına yönelik doğrusal bir yapı düzleminde ilerlediği ve araştırmanın gelecekteki çalışmalara konu ve ışık tutacağı ön görülmüştür.

Kaynakça

- Göksu, E., ve Adanacioğlu, H. (2018). Türkiye'de odun dışı orman ürünlerinde doğrudan pazarlama. *Turkish Journal of Forestry*, 19(2), 210-218.
- Aksoy, M. ve Sezgi, G. (2015). Gastronomi turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi gastronomik unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 79-89.
- Saygın Alparslan, Ö., ve Demirbaş, N. (2019). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bal Üretim ve Ticareti Açısından Coğrafi İşaret Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences*, 29(3), 526-538.
- Bakkaloğlu, Z. (2023). *Arı ürünlerinin Türk mutfağında kullanımı*. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar-1. Platanus Yayın.
- Birer, S. ve Yücecan, S. (1984). *Balın beslenmemizdeki yeri ve kullanılması*. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 13, 113-123.
- Bulut, İ., ve Fural, Ş. (2018). Serik Bıçağı'nın coğrafi işaret tescili kapsamında değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 557-580.
- Mutlu, C., Erbaş, M., ve Tontul, S. A. (2017). Bal ve diğer arı ürünlerinin bazı özellikleri ve insan sağlığı üzerine etkileri. *Akademik Gıda*, 15(1), 75-83.
- Doğer, L. ve Borstlap, C. (2021). Kutsal bal: İkonografisi ile bizans sanatında arı ve bal. *Sanat Tarihi Dergisi*.
- Sarioğlu, M., ve Cevizkaya, G. (2016). Türk mutfak kültürü: Şerbetler. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(14), 237-250.
- Cömert, M., ve Özkaya, F. D. (2014). Gastronomi turizminde Türk mutfağının önemi. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 2(2), 62-66.
- Ekici, F. G. (2021). Türkiye'de Coğrafi İşaret Kavramı ve Trb1 Bölgesi İncelemesi. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 159-176.
- Gündoğdu, G. (2006). Türk hukukunda coğrafi işaret kavramı ve korunması. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kasar, H. (2021). Türk mutfak kültürü evreleri ve mutfak sentezinin incelenmesi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(2), 359-378.
- Küçükylmaz, S. (2019). Tüketicilerin coğrafi işaretli ürün farkındalığı ve algısının analizi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir
- Oraman, Y. (2015). Türkiye'de coğrafi işaretli ürünler. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 76-85.
- Orhan, A. (2010). Yerel değerlerin turizm ürününe dönüştürülmesinde" coğrafi işaretlerin" Kullanımı: İzmit pişmaniyesi örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 243-254.

- Parlakay, O., Yılmaz, H., Yaşar, B., Seçer, A., et al. (2008). Türkiye’de Arıcılık Faaliyetinin Mevcut Durumu ve Trend Analizi Yöntemiyle Geleceğe Yönelik Beklentiler. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 17-24.
- Temizkan, S. P., Cankül, D., ve Kaya, S. (2021). Coğrafi işarete aday gastronomik bir değer: Eskişehir simidi. *Turizm Akademik Dergisi*, 8(2), 229-241.
- Suna, S., Özcan Sınır, G., & Anlar, D. (2013). Bal Üretim Prosesinde HACCP Uygulaması. *Arıcılık Araştırma Dergisi*. *Arıcılık Araştırma Dergisi*, 5(10), 17-21.
- Sönmez, B. (2004). Balın insan sağlığındaki yeri ve önemi. *Uludağ Arıcılık Dergisi*, 127.
- Şahin, A., ve Meral, Y. (2012). Türkiye’de coğrafi işaretleme ve yöresel ürünler. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (2), 88-92.
- Şahin, G. (2013). Coğrafi işaretlerin önemi ve Vize (Kırklareli)’nin coğrafi işaretleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 23-37.
- Tanrıkulu, M., ve Doğandor, E. (2021). Coğrafi işaretleri ve coğrafi işaret potansiyeliyle Bolu ili. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 223-257.
- Ulusoy, E. (2012). Bal ve apiterapi. *Uludağ Arıcılık Dergisi*, 12(3), 89-97.

Medikal Turizmde Teknoloji Kullanımı ve Performans Üzerine Bir Araştırma: İzmir Medikal Turizm Klinikleri Örneği

A Research on the Use of Technology and Performance in Medical Tourism: The Case of Izmir Medical Tourism Clinics

Ecem DENİZ^a ve Erhan COŞKUN^b

^a Yüksek Lisans Mezunu, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD, Aydın, Türkiye.

^b Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Kuşadası Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Aydın, Türkiye.

Özet

Bu araştırmanın temel amacı medikal turizm kliniklerinin kullandıkları teknoloji klinik performansına etkisinin ölçmektir.

Araştırma nitel araştırma yönteminin veri toplama tekniklerinden görüşme tekniğiyle, İzmir'deki 15 klinikle alanında uzman kişiler ile görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Veriler araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu ile toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz kullanılarak özet tablolar çıkarılarak yapılmıştır.

Genel itibarıyla bakıldığında teknoloji kullanımının olumlu etkiler bıraktığı saptanmıştır. Medikal turizm kliniklerinden alınan görüşler üzerine, teknoloji kullanımının klinik performansı üzerinde de olumlu etkiler bıraktığı saptanmıştır.

Bu çalışmada medikal turizmde teknoloji kullanımının klinik performansı üzerinde olumlu etkiler sağladığı ve gelecekte de daha iyi seviyelere geldikçe daha da profesyonel bir etkileşim sağlanacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizm, Medikal Turizm, Klinik Performans, Teknoloji Kullanımı.

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 25.10.2024
Kabul Tarihi 21.11.2024

Sayı Editörü

Sedat ŞAHİN

Abstract

The main purpose of this study is to measure the effect of the technology used by medical tourism clinics on clinical performance.

The research was carried out by interviewing experts in 15 clinics in Izmir with the interview technique, which is one of the data collection techniques of the qualitative research method. The data were collected with an interview form prepared by the researcher. In the analysis of the data, descriptive analysis was used and summary tables were extracted.

In general, it has been determined that the use of technology has positive effects. Based on the opinions received from medical tourism clinics, it was determined that the use of technology also had positive effects on clinical performance.

In this study, it has been concluded that the use of technology in medical tourism has positive effects on clinical performance and that a more professional interaction will be provided as it reaches better levels in the future.

Keywords: Health Tourism, Medical Tourism, Clinical Performance, Use of Technology.

Sorumlu Yazar

Ecem DENİZ
ed.ecem.deniz@gmail.com

Önerilen Atıf:

Deniz, E. ve Coşkun, E. (2024). Medikal Turizmde Teknoloji Kullanımı ve Performans Üzerine Bir Araştırma: İzmir Medikal Turizm Klinikleri Örneği. *Journal of Academic Tourism Studies*, 5(2): 179-198.

1. GİRİŞ

Sağlık turizmi, bireylerin belirli tedaviler için, zihinsel, fiziksel ve ruhsal sağlıklarını geliştirmek için seyahat ettikleri bir turizm dalı olarak tanımlanmaktadır (Pessot vd., 2021). Bireyleri sağlık turizmine teşvik eden üç ana unsurun bulunduğu görülmektedir. Bunlar, uzun bekleme sürelerinden kaçınma, düşük maliyetle kaliteli tedavi almak ve diğer ülkelerdeki sağlık hizmetlerinin taleplere daha fazla yanıt vermek imkanı olarak belirtilmektedir (Park, Ahn ve Yoo, 2017; Manna vd., 2020). Bireyler sağlık turizmine sadece sağlıklarını korumak için değil, aynı zamanda güzellikleri veya ruhsal refahları için de katılım göstermektedir. Bu nedenle plastik cerrahi de tedavinin bir parçasını oluşturmaktadır (Sarker vd., 2022).

Son yirmi yılda medikal turizm gelişmiş ülkelere doğru kaydığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere yönelik teşvik ve yatırımlar artıyor olsa da gelişmekte olan ülkelere medikal turizm ve yerel halk yaygın olarak kabul görmemektedir. Bunun nedeni medikal turizm pazarının tam olarak gelişmemiş olmasıdır (Sağ, Zengul ve Avcı, 2022). Medikal turistler için plastik cerrahi, diş hekimliği, kardiyoloji, ortopedi, kanser tedavisi, bariatrik cerrahi, genel muayene ve sağlık kontrolleri en çok tercih edilen tedaviler arasında yer almaktadır (Wang vd., 2023). Medyanın görünürlüğü son yıllarda artmakta ve bu yenilikler, bireylerin tıbbi hizmet almak için ikamet ettikleri ülkenin dışına seyahat ettiklerine dair kanıtlar sağlamaktadır. İnternet, insanların sağlık hizmetlerine erişme, bilgi alma ve tedavileri değerlendirme biçimini değiştirmektedir. İnternetin tedaviye erişimi kolaylaştırmadaki rolü konusunda artan bir farkındalık olduğu gözlemlenmektedir (Zarei, Asgharinajib ve Alipour, 2022).

Son yıllarda bireylerin sağlık hizmetlerini sınırlarının ötesinde aramasıyla medikal turizm alanının önemli bir büyüme kaydettiği görülmektedir (Davenport ve Kalakota, 2019). Bu eğilim, sağlığın sunulma ve deneyimleme biçiminde devrim yaratan teknolojik ilerlemelerle kolaylaştırılmaktadır. Teknoloji, tıbbi bakım prosedürleri de dahil olmak üzere birçok avantaj sunmaktadır (Opote, Irene ve Iwu, 2020). Ancak medikal turizm kliniklerinde teknoloji kullanımının klinik performansı üzerindeki etkisi, daha fazla araştırma ve anlayış gerektiren bir konu olmaya devam etmektedir. Medikal turizmde teknoloji kullanımı, sağlık hizmetlerinin hastalara ulaştırılma şeklini değiştirmektedir. Örneğin, teletıp, hastaların sağlık uzmanlarına uzaktan danışmasına olanak tanıyarak fiziksel olarak orada bulunma ihtiyacını ortadan kaldırmakta ve seyahat maliyetlerini azaltmaktadır (Pelegrin-Borondo vd., 2020).

Medikal turizmde teknolojinin klinik performans üzerindeki etkisinin incelenmesi önem taşımaktadır. Teknoloji pek çok avantaj sunsa da potansiyel zorluklar ve sınırlamalar da dikkate alınmalıdır (Phuthong vd., 2022). Veri güvenliği, mahremiyet, özel eğitim ve altyapı ihtiyaçları ile ilgili konular, teknolojinin medikal turizm kliniklerine kusursuz entegrasyonunu etkileyebilmektedir. Bu nedenle, medikal turizmde teknolojinin faydalarını en üst düzeye çıkaracak en iyi uygulamaları ve stratejileri belirlemek için teknoloji kullanımı ile klinik performansı arasındaki ilişkinin kapsamlı bir analize ihtiyacı bulunmaktadır (Yaqoon vd., 2021).

Bu araştırmanın temel amacı medikal turizm kliniklerinin kullandıkları teknoloji klinik performansına etkisini ölçmektedir. Temel amacın yanı sıra, araştırmanın alt amacı ise, Medikal turizm kliniklerinin kullandığı teknolojileri incelemek olarak belirlenmiştir.

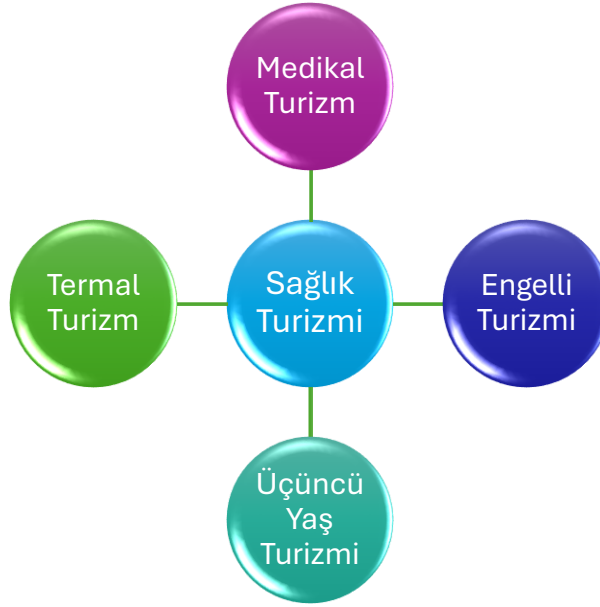
2. LİTERATÜR

2.1. Sağlık Turizmi

Sağlık hizmetleri, seyahat ve turizm, sağlıklı yaşam tarzı ve bilgi, iletişim ve teknoloji gibi diğer sektörlerle yakından ilişkili, güçlü bir sektör olarak kabul edilmektedir. Eski uygarlıklarda termal ilaçların, kaplıcaların ve kutsal tapınaklardaki banyoların iyileştirici etkilerinden bahsedilmektedir. Modern çağda hastaların iyileşmesi için zamana ihtiyaç duyulduğundan seyahat, sağlığı ve eğlenceyi iyileştirmek için geliştirilmektedir. Sağlık, seyahat, turizm ve wellness

kavramlarının birleşimi sağlık turizmi kavramını ortaya çıkarmıştır (Wong ve Hazley, 2020). Sağlık turizmi genellikle tıbbi ve sağlıklı yaşam turizmini kapsayan bir şemsiye kavram olarak kabul edilmektedir. Sağlık turizmi, fiziksel bir boyuttan daha fazlasını kapsadığı ve tıbbi veya sağlık odaklı tedavileri içerdiği için tıbbi turizmi, kişinin zihinsel ve bedensel refahını korumak, geliştirmek veya yeniden sağlamak amacıyla yerel halkın çevresi dışına düzenlediği seyahatler olarak da bilinmektedir (Salehi-Esfahani, Ridderstaat ve Ozturk, 2021).

2.2. Sağlık Turizmi Türleri

Şekil 1. Sağlık Turizmi Türleri

Sağlık turizmi dört tür şeklinde belirtilmektedir (Bulut ve Şengül, 2019). Hepsinin görülebilmesi için buradaki şekilde dört tür olarak belirtildiği görülmektedir. Bu türler, termal turizm, medikal turizm, engelli turizmi ve üçüncü yaş turizmi olarak bilinmektedir (Büyüközkan vd., 2021).

2.2.1. Termal Turizm

Dünyada sağlık turizmi ve alt bileşenlerine olan ilgi hızla artmaktadır. Termal turizm de oldukça ilgi görmektedir. Sağlığına kavuşmak veya mevcut sağlık durumunu korumak isteyenler termal turizme katılımlarını arttırmakta ve dolayısıyla talep düzeyi de artmaktadır. Artan talep, şirketleri rekabet edebilecek şekilde gelişmeye teşvik etmektedir (Timur, 2018). Termal turizmin tarihi, Roma dönemine kadar uzanan popüler bir geleneği ortaya koymaktadır. Toplum liderlerinin antik Roma ve Müslüman hamamlarını keşfetmesinden sonra kaplıcalara olan ilgisinin hızla arttığı görülmektedir. Termal tedavinin sağlık sorunu olan kişilere yönelik potansiyeli, turizm yöneticilerinin turist çekme ve turizm gelirini arttırma konusundaki ilgisini arttırmaktadır (Esiyok, Kurtulmuşoğlu ve Özdemir, 2018).

2.2.2. Engelli Turizm

Engellilere yönelik turizm aynı zamanda erişilebilir turizm olarak da bilinmektedir. Engelli ve erişilebilir turizm, görsel, işitsel, duyuşsal ve fiziksel olmak üzere erişilebilirlik ihtiyaçları olan kişilerin, evrensel tarzda tasarlanmış turizm ürün ve hizmetlerinin sağlanması yoluyla bağımsız olarak faaliyet göstermelerine olanak tanıyan işbirlikçi süreçleri içeren bir turizm türüdür (Darcy ve Dickson, 2009; Buhalis ve Darcy, 2011; Darcy, McKercher ve Schweinsberg, 2020). Engelliler için seyahat engellerini yeniden kavramsallaştırarak, erişilebilir turizmin karmaşıklığını ve engelli kişilerin seyahat ederken karşılaştıkları engellerin, kısıtlamaların ve engellerin etkilerini anlamak için gerekli çalışmalar yapılmaktadır. Engelliler için erişilebilir altyapı ve hizmetler aracılığıyla

turizm deneyimini kolaylaştırmak, erişilebilir turizm için kritik öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır (Qiao vd., 2022).

2.2.3. Üçüncü Yaş Turizmi

Yaşlıların ve emeklilerin gelecek yıllarını zenginleştirecek deneyimler bulmak amacıyla yakın ve uzak yerlere seyahat etmesiyle yaşlı turizminin arttığı görülmektedir. Bu eğilimlerin yalnızca demografik değişiklikleri değil aynı zamanda yaşlanmaya ve keşfetmeye yönelik sosyal tutumlardaki temel değişiklikleri de içermektedir (Klimova, 2018). Yaşlıların daha büyük çocukları ve ev işleri konusunda daha az sorumluluğu olduğundan, yaşamın ilerleyen dönemlerinde tatile çıkmaları daha kolay hale gelmektedir. Genç, maceracı bir ruhla bağlantı kurmaya yardımcı olan seyahatin gelişiminden artık bir özgürlük ve esneklik duygusu görülebilmektedir (Stončkaitė, 2022).

2.2.4. Medikal Turizm

Kaliteli sağlık arayışıyla yurtdışına seyahat etmek yeni bir talep değildir. 18. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıla kadar gelişmekte olan ülkelerden durumu elverişli olan hastalar tedavi için Amerika ve Avrupa'daki hastaneler gelmekteydi. Ancak bu durum 20. yüzyılın sonlarına doğru tam tersine dönmeye başladığı görülmektedir. Ulaşım ve iletişim teknolojilerin gelişmesiyle birlikte 21. yüzyılda daha az gelirli hastaların tıbbi tedavi için gelişmekte olan ülkeleri tercih etmeye başlaması önemli derecede artmıştır (Fetscherin ve Stephano, 2016). Günümüzde pek çok birey cerrahi bakım, tıbbi ve diş tedavisi almak için seyahat ederken aynı zamanda tatilini de yapmaktadır. Genel bir tanımla turizm, dinlenme, keyif alma ve boş zaman amacıyla bireylerin ikamet ettikleri yer dışındaki destinasyonlara seyahat etme ve konaklama faaliyetlerini ifade etmektedir. Ancak küreselleşmenin getirdiği yeni dönemde bireylerin yaşam tarzı hızla değişerek özel ilgi turizmini oluşturmaktadır. Bu sebeple turizm ve sağlığın birleşmesi ile sağlık turizmi tercih haline gelmiştir (Wang, 2012).

Medikal turizmde diş hekimliği, plastik ve estetik cerrahi, kardiyoloji, obezite cerrahisi, ortopedik cerrahi, yardımcı üreme, organ ve doku nakli ve göz ameliyatlarından oluşturmaktadır (Lunt ve Carrera, 2010). Medikal turizm oldukça büyük bir potansiyele sahiptir. Medikal Turizm Endeksi raporuna göre medikal turizm pazarının yıllık %25 oranında büyümesi beklenmektedir. Ancak bu rakamların 2025 yılında kadar üç trilyon dolara ulaşması ön görülmektedir. Dolayısıyla bu durum, küresel medikal turizm endüstrisindeki rekabet düzeyini arttırmakta ve özellikle Güneydoğu Asya bölgesi olmak üzere daha fazla gelişmekte olan ülkeler, rekabet düzeyini arttırmaktadır (Cham vd., 2020). Büyüyen medikal turizm pazarında, hasta memnuniyetini, güvenliğini ve refahını sağlamak için eğitim, destek ve hasta bakımı yoluyla hastaların güçlendirilmesi, hasta güvenliğini memnuniyetini ve refahını sağlamak için şarttır. Hastaların bilinçli kararlar alması ve sağlık hizmeti yolculuğu boyunca güvenli bir şekilde ilerlemesi için ihtiyaç duyduğu bilgi, destek ve kaynakları sağlayarak hasta deneyimini iyileştirebilmekte ve medikal turizm bakımının kalitesini arttırabilmektedir (Hadian vd., 2021).

2.3. Sağlık Turizminde Teknoloji Kullanımı

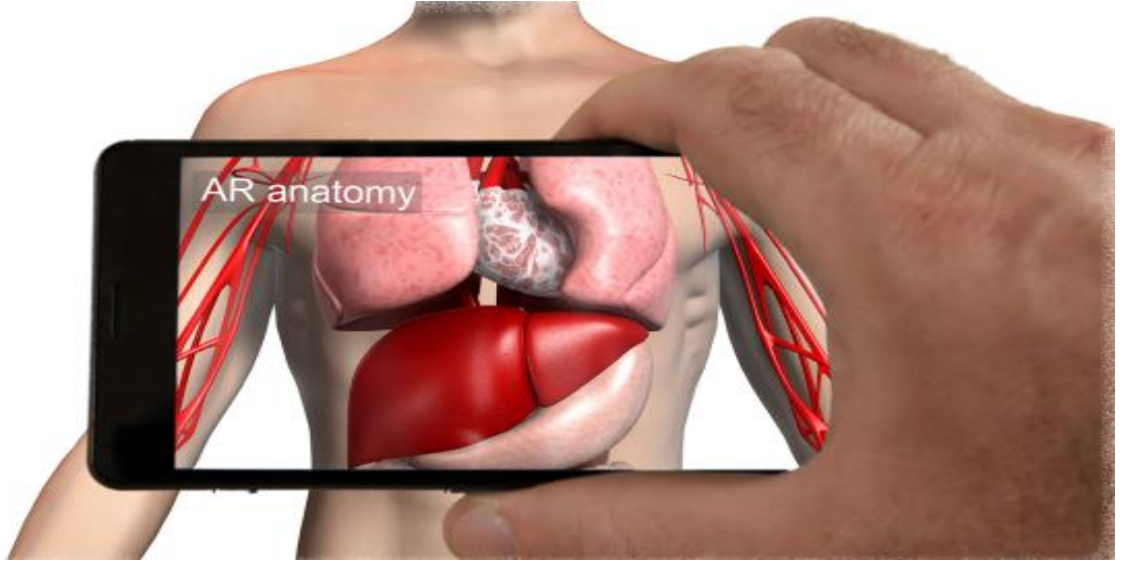
Teknoloji, sağlık turizmin performansının artırılmasında ve iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Teletıp, CRM'ler ve gelişmiş teşhis araçları gibi sağlayıcılarının dünya çapındaki hastalara yüksek kaliteli, uygun maliyetli hizmetler sunmasına olanak tanımaktadır. Sağlık alanında ileri teknolojiler entegre edildiğinde uzaktan bakım yöntemleri yıllar geçtikçe ön plana çıkmakta ve coğrafi sınırlar ortadan kalkmaktadır (Najjari vd., 2021).

Resim 1. Sağlık Turizminde Teknoloji
Kaynak: (Weasemedium, 2024)

İlerleme ve yenilik hızıyla karakterize edilen bir çağda, sağlık ve teknolojinin birleşimi umut ve tehlikenin simgesidir. Modern tıptan günlük sağlık hizmetlerine kadar bu iki alanın birleşimi, sağlık hizmetleri ortamını yeniden şekillendirmekte ve bireylere sağlıklarını daha iyi kontrol etme gücü vermektedir (O'Rourke, Oortwijn ve Schuller, 2020). Sağlık hizmetleri ve teknolojinin yakınması çok çeşitli alanları kapsamakta ve sağlık hizmetlerinin, hasta sonuçlarının ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yardımcı olmaktadır. Sağlık sorunlarının aşılması, sağlık hizmetlerine erişimin artırılması ve kapasitenin artırılması amacıyla teknolojik araç ve teknikler kullanılmaktadır (Taylor vd., 2020). Küresel dijital sağlık pazarının 2021 yılında %31,1 oranında büyüyerek 2027 yılında 508,8 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. 2020-2025 dönemi için küresel dijital sağlık stratejilerini başlatmaktadır. Dijital sağlık bu şekilde konumlanırsa mobil bağlantının ufku değiştirdiği gelişmekte olan ülkelerin ekonomisine katkı sağlayacaktır. Tıbbi cihazlar, sağlık hizmetleri müdahaleleri, sağlık yönetimi ve iyileşme için büyük veri analitiği, veri yönetimi ve siber güvenlik, tedarik zinciri bütünlüğü, dijital kimlik güvencesi, veri güvenliği için bir blockchain, teslimat dronları, veri toplama ve hasta yönetimi, giyilebilir cihazlar ve daha pek çok şey bulunmaktadır (Thomason, 2021). Teknolojinin sağlık turizmine sağladığı en büyük faydalardan biri, coğrafi kısıtlamalara maruz kalmadan üst düzey tıbbi uzmanlığa erişimdir. Teletıp platformları, hastaların kendi evlerinin rahatlığında alanında uzman danışmalarına olanak tanıyarak, maliyetli ve zaman alıcı uluslararası seyahat ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır. Bu, hastaların tedavi seçenekleri hakkında bilinçli kararlar almasına yardımcı olmakta ve dünya çapındaki sağlık hizmeti sağlayıcıları arasındaki iş birliğini teşvik etmektedir (Pilkington, 2017).

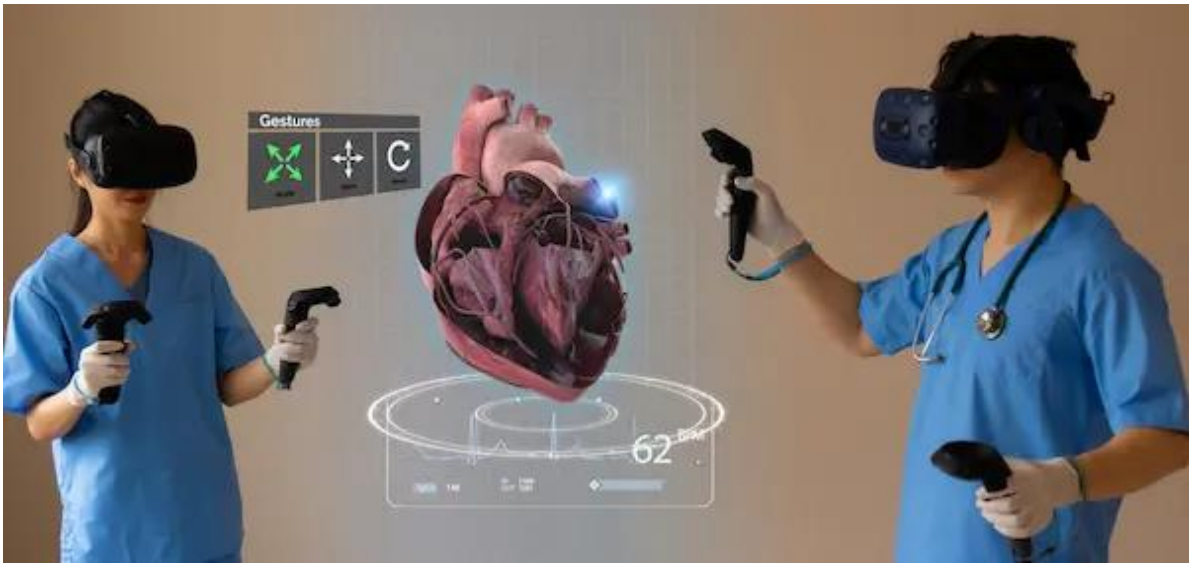
Arttırılmış gerçeklik (Augmented Reality) gerçek dünyanın fiziksel ortamının, bilgisayar tarafından oluşturulan sanal bilgilerin eklenmesiyle zenginleştirilmiş, doğrudan veya dolaylı, gerçek zamanlı görünümü olarak tanımlanmaktadır. AR hem etkileşimli hem de üç boyutlu kaydedilmekte ve gerçek ve sanal nesnelere birleştirmektedir (Carmigniani ve Furht, 2011). Birçok sektörde de kullanıldığı gibi AR teknolojisi sağlık hizmetlerinde de kullanılmaktadır.

Resim 2. Sağlık Eğitiminde AR Teknolojisi
Kaynak: (Boz, 2019)

Tedavi, wellness ve bakım hizmetleri için çeşitli destinasyonlara yapılan gezilerden oluşan sağlık turizminin önemli ölçüde gelişmiş olduğu görülmektedir. Sağlık hizmetlerinin artan maliyeti, bilgiye daha iyi erişim ve bütünsel sağlığa daha iyi erişim ve bütünsel sağlığa daha fazla odaklanma gibi faktörler, sağlık merkezli seyahat deneyimlerine olan talebi önemli ölçüde arttırmaktadır. AR teknolojisi, yolculuğun her aşamasında interaktif, kişiselleştirilmiş ve bilgilendirici müdahaleler sunarak sağlık turizmi deneyimini geliştirmeye hazır olarak öne çıkmaktadır (Farooq, Reshi ve Farooq, 2024).

Mevcut sanal gerçeklik (Virtual Reality) teknoloji, VR kulaklıkları adı verilen başa takılan ekranları (HMD'ler) içermektedir. Bu, kullanıcıların gerçek dünyayı bloke etmelerine ve kendilerini sanal dünyaya kaptırmalarına olanak tanımaktadır. Sanal dünya ve sanal ortam gibi terimler sıklıkla sanal gerçeklik bağlamında kullanılmaktadır. Sanal dünya, paylaşılan ve simüle edilmiş alanlar sunan özel bir avatar türü (çok kullanıcı) olarak temsili edilen sakinleri ifade etmektedir. Sanal ortam, gerçek araçların, nesnelerin ve süreçlerin yazılım temsillerini görüntülemek ve bunlarla etkileşimlerini görüntülemek ve bunlarla etkileşim kurmak için kullanılan bir bilgisayar arayüzüdür (Wohlgenannt, Simons ve Stieglitz, 2020). Sanal gerçekliğin popülaritesinin son yıllarda arttığı görülmektedir.

Resim 3. Sanal Tıbbi Eğitim
Kaynak: (Healthcarebusinessclub, 2024)

Küresel sağlık teknolojileri pazarının değeri şu anda 2,7 milyar dolar civarında ve 2027 yılına kadar üç katına çıkması beklenmektedir. Eğitim programları, psikoterapi, ağrı yönetimi, rehabilitasyon, çalışma ve dinlenme gibi sağlık konularında VR uygulamaları kullanılmaktadır (Abbas vd., 2023). Sanal gerçeklik teknolojisi ilerlemeye ve daha erişilebilir olmaya devam ettikçe, VR teknolojisinin sağlıklı yaşam turizmine entegrasyonu seyahati yeniden tanımlama potansiyeline sahiptir. Teknoloji, sağlık hizmetleri ve turizmin bu kombinasyonunu benimseyen sağlık hizmetleri sınır tanımamakta, herkes için kapsayıcı ve teşvik edici bir deneyim sunmaktadır (Mäkinen ve diğerleri, 2022).

Yapay zeka terimi ilk olarak 1956 yılında McCarthy tarafından ortaya atılmış ve "Akıllı Makineler Yapma Bilimi ve Mühendisliği" olarak tanımlanmıştır. Yapay zekanın ortaya çıkışından bu yana tarihinde başarı döngüleri ve başarısızlık dönemleri oluşturmuştur. Ancak son yıllarda farklı formatlarda büyük miktarda veri üretiminin artması nedeniyle yeni teknolojilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Çünkü bu eğilim, artan güç ve bilgisayar işleme teknolojisi de dahil olmak üzere teknolojik gelişmelerin hızlanmasına yol açmaktadır (Borges vd., 2021).

Resim 4. Sağlık Turizminde Yapay Zeka

Kaynak: (Saglikteknoloji, 2024).

Yapay zekanın sağlık sektöründe kullanılması sağlık turizmine yeni bir alan açmaktadır. Yapay zekanın büyük miktarda veriyi analiz etme, kalıpları tanıma ve yüksek hassasiyetle karar verme yeteneği sayesinde sağlık ve turizm sektörleri için uygun olduğu kanıtlanmaktadır. Bu kombinasyon, yapay zekanın yalnızca tıbbi hizmetlerin kalitesini arttırmakla kalmayıp aynı zamanda tüm hasta deneyimini dönüştürdüğü yeni bir sağlık turizmi modeli yaratmaktadır (Chen, 2020). Sağlık turizmi pazarı büyümeye devam ettikçe ve uygun fiyatlı ve kaliteli sağlık hizmetlerine olan talep arttıkça yapay zekanın rolü daha da artmaktadır. Sağlık turizmi ekosistemindeki paydaşlar, yapay zekanın gücünden yararlanarak inovasyon, verimlilik ve hasta bakımında yeni fırsatlar yaratmaktadır (Sharma, 2024).

2.4. Klinik Performansı

Klinik performansı kalitesinin hasta memnuniyet ve katılımı üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Güçlü iletişim becerileri ve şefkat gösteren doktorlardan bakım alan hastaların,

bakım yolculukları boyunca kendilerini değerli, saygı duyulan ve güçlenmiş hissetme olasılıkları daha yüksektir. Düzenli klinik performans güvenini arttırmakta, ilişkiyi güçlendirmekte ve hasta deneyimini iyileştirmektedir (Kim vd., 2019). Klinik performans, bir sağlık kuruluşunun itibarının ve hayatta kalmasının sağlamlasında önemli bir rol oynamaktadır. Klinik kaliteye değer veren ve destekleyen hastanelerin, kliniklerin ve sağlık kuruluşlarının üstün yetenekleri çekme ve elde tutma, onları onurlandırma ve ödüllendirme, hastaların ve paydaşların güvenini kazanma olasılıkları daha yüksektir (Koo vd., 2018). Klinik performansının karmaşık ortamda gezindikçe, kaliteye ulaşmanın ve bunu sürdürmenin bir varış noktası değil, bir yolculuk olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Öğrenmeyi, mesleki gelişimi ve kaliteyi geliştirmek için daha fazla etkileşime ihtiyaç vardır. Doktorları tam potansiyellerine ulaşmaları için destekleyen, güçlendiren ve ilham veren işbirlikçi, açık bir ortam içermektedir (Lee ve Shin, 2020).

Klinik performans modern tıbbın temel taşıdır. Doktorların, kurumların değerlendirildiği ve hasta sonuçlarının değerlendirildiği bir ölçüdür. Ancak önem, basit metriklerin ve istatistiklerin ötesine geçmektedir. Klinik performans dünyasının derinliklerine indikçe, etkisinin bireysel hastanın sınırlarını aştığı görülmektedir. Ayrıca, iyi bir klinik performansının dalgalı etkileri hem mikro hem de makro düzeyde sonuçlarıyla birlikte tüm sağlık sistemini etkilemektedir (Schmutz, Meier ve Manser, 2019). Düşük maliyetli klinik müdahaleler hasta deneyimini ve sonuçlarını etkileyebilmektedir. Bir doktorun hastayı doğru bir şekilde muayene etme, tedavi etme ve bakım sağlama becerisi, iyileşme ile bozulma, konfor ile acı ve yaşam ile ölüm arasındaki fark anlamına gelebilmektedir (Goudelocke vd., 2023). Klinik performans kalitesinin hasta memnuniyeti ve katılımı üzerinde önemli bir etkisi vardır. İyi iletişim becerileri ve şefkat sergileyen doktorlar tarafından bakım gören hastaların, sağlık hizmetleri yolculukları boyunca kendilerini değerli, saygı duyulan ve güçlenmiş hissetme olasılıkları daha yüksektir. Klinik tutarlılık güvenini arttırmakta, ilişkileri güçlendirmekte ve hasta deneyimini iyileştirmektedir (Alberts vd., 2021).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı medikal turizm kliniklerinin kullandıkları teknoloji klinik performansına etkisini ölçmektedir.

Temel amacın yanı sıra, araştırmanın alt amacı ise, Medikal turizm kliniklerinin kullandığı teknolojileri incelemek olarak belirlenmiştir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Teknoloji kullanımının medikal turizm kliniklerinin performansını nasıl etkilediğini detaylı araştırmak üzere nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Yapılan araştırmalar doğrultusunda, araştırmanın temel amacına ulaşılabilmesi ve daha detaylı veriye ulaşılabilmesi için nitel araştırma yönteminin daha uygun olduğu görülmüştür. Bu nedenle teknoloji kullanımının, performansı nasıl etkilediğinin daha iyi algılanması için nitel araştırma yapılması uygun görülmektedir.

3.3. Evren ve Örneklemin Belirlenmesi

Araştırmanın uygulama aşamasına geçebilmek için üzerinde çalışılacak grubun belirlenmesi gerekmektedir. Evren, araştırmaya konu olan tüm bireyleri, olayları ve nesnelere ifade etmektedir. Araştırma sonuçlarının kullanılabilmesi veya genellenebileceği grubu yansıtmaktadır (Neves, Tan ve Amaral, 2022). Araştırmalarda, araştırmacının kısıtlarına göre ideal evren ve kısıtların dikkate alındığı, örnekleminde içinde bulunduğu gerçekçi evren olarak ikiye ayrılmaktadır (Altunışık ve diğerleri, 2007). Bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın ideal evreni Türkiye'deki medikal turizm klinikleri, gerçekçi evreni ise İzmir'deki medikal turizm kliniklerinden oluşmaktadır.

Araştırmada istenilen sonuca ulaşmak için bazı kriterler belirlenmiştir. Nitel araştırma veri toplama sürecinin zaman alıcı ve doktorların yoğunluğundan dolayı araştırmanın gerçekçi evrenini oluşturan İzmir’deki medikal turizm klinikleri arasında seçim yapılması gerektiği belirlenmiştir. Bu sebeple örneklem belirlemek gerekmiştir. Örneklem, evrene nispeten daha az sayıda bireylerden oluşan ve hakkında araştırmalar yapılan, ilgili evrenden belirli kurallara göre seçilen ve evreni temsil etmeye yetkili olan grubu kapsamaktadır (Yıldız, 2017).

Araştırmada, ölçüt örnekleme ve kar topu örnekleme tekniği olarak iki tür örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılması anlamına gelmektedir (Marshall ve Rossman, 2014). Kar topu örnekleme ise, genellikle nadir görülen durumları incelemede bir bireyle temas kurulmasından sonra, bu bireyin yardımı ile bir diğer bireyle görüşüp zincirleme örneklem oluşturma işlemidir (Kılıç, 2013).

Genel olarak belirlenen kriterler doğrultusunda ideal evren İzmir’deki 30 klinik olarak görülmekte fakat ölçüt örnekleme ile birlikte ideal evren olarak 20 kliniğe düştüğü görülmektedir. İzmir’deki medikal turizm klinikler kar topu örnekleme ile yönlendirmeler doğrultusunda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kartopu örnekleme tekniği ile randevu alınan 20 klinikten dönüş sağlayan, farklı branşları kapsayan 15 klinik ile görüşme yapılmıştır.

3.4. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplamada nitel araştırmalarda veri toplama tekniği olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, nitel araştırmalarda kullanılan bir veri toplama tekniğidir. Görüşme, bilgi toplamak amacıyla yapılan bir sohbetir. Temel olarak görüşme, bir konuyu veya durumu inceleyerek insanların duygu ve düşüncelerini anlama eylemidir (Dömbekci ve Erişen, 2022). Bu nedenle daha kapsamlı bir veri elde edebilmek için görüşme tekniği tercih edilmiştir.

3.4.1. Görüşme Tekniği

Bu araştırmada medikal turizmde teknoloji kullanımının klinik performansa ne gibi etkileri olduğunu ortaya çıkarabilmek için belirlenen sorular ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme tekniği, temel bilgileri toplamak için bilinçli bir çabayı içermektedir. Bu yaklaşımda, araştırma süreci bir madencinin değerli madenleri arama işine benzetilmektedir. Bazı kaynaklar bu yöntemden röportaj veya mülakat olarak bahsetmektedir. Bu tanıma göre görüşme, iki veya daha fazla kişi arasında belirli bir amaç düşünülerek yürütülen bir konuşma biçimidir (Dömbekci ve Erişen, 2022).

Bu araştırmada elde edilen bilgileri üst düzeye çıkarabilmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme kullanılarak görüşme sorularının yanı sıra katılımcıların görüşme gidişatına göre farklı sorularda iletilmiştir. Görüşmeler, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olarak üç gruptan oluşmaktadır. Bu yöntemler, katılımlara veya araştırılan olguların içeriğine bağlı olarak araştırmacı tarafından belirlenmektedir (Langley ve Meziani, 2020). Yarı yapılandırılmış görüşme, sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan bir araştırma yöntemidir. Aynı zamanda keşfedici görüşme olarak da tanımlanmaktadır. Yapılandırılmış görüşmede sınırlı sayıda soru bulunurken, yarı yapılandırılmış görüşme, görüşülen kişilerin söylediklerine göre görüşme sırasında yeni soruların oluşmasına olanak tanımaktadır (Ruslin ve diğerleri, 2022).

3.5. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Geçerlilik ve güvenilirliğin, tüm nitel araştırmacıların bir çalışmayı tasarlarken, sonuçları analiz ederken ve araştırmanın kalitesini değerlendirirken dikkate alması gereken faktörler olduğunu belirtmektedir. Nitel araştırmalarda dürüstlük, araştırmanın kalitesini sağlamak için kullanılan verilere, yorumlara ve yöntemlere duyulan güveni göstermektedir. Araştırmada güvenilirlik, nesnellik, tutarlılık, uygulanabilirlik veya aktarılabilirlik temel kalite kriterleri olarak kabul edilmektedir (Kayabaşı ve Demirağ, 2023).

Bu araştırmada, geçerlilik ve güvenilirlik sağlanabilmesi için pilot çalışma yapılmıştır. Soruların geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanabilmesi için alanında çalışmalar yapan 5

akademisyenin görüşlerine başvurulmuştur. Veri kaybına uğramamak adına görüşmelerin ses kaydına alınması araştırmanın güvenilirliğini artırmıştır. Soru formu hazırlanırken ana temalar belirlenmiş ve bu temalar oluşturulurken literatürde yapılan araştırmalardan faydalanılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

3.6. Verinin Toplanması

5 Nisan 2024 itibarıyla Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı tarafından paylaşılan sitede, sağlık turizmi yetki belgesine sahip sağlık merkezleri incelenmiştir. Araştırmanın zaman alıcı ve maliyetinin yüksek olması sebebiyle İzmir’de bulunan kriterlere uyumlu, ulaşılabilen klinikler üzerinden, 15 katılımcı araştırma örnekleme olarak belirlenmiştir.

Sağlık Turizmi Daire Başkanlığında paylaşılan belgelerden adres ve iletişim bilgilerine ulaşılmıştır. İletişim telefonları aranarak kişiler ile iletişime geçilmiş ve 38 randevu talep edilmiştir. 23.05.2024 tarihinde pilot görüşme, 24.05.2024 ve 13.06.2024 arası diğer görüşmeler yapılmıştır. Araştırma verisi 15 ayrı merkezden 15 kişi ile yapılan görüşme sonucunda elde edilmiştir.

3.7. Verinin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz kullanılarak düzenlenmiş ve yorumlanarak daha anlaşılır hale getirilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırmalarda veri analizi en önemli adımı ifade etmektedir. Bunun nedeni, veri analizinin olguları tanımlama, sınıflandırma ve kavramların birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu açıklama süreci olmasını belirtmektedir (Çelik, Baykal ve Memur, 2020). Betimsel analiz, çeşitli veri toplama yöntemlerinden elde edilen verilerin belirlenen temalara göre özetlendiği ve yorumlandığı bir nitel veri analizi türüdür. Bu tür analizlerde araştırmacılar, sıklıkla görüşme yaptıkları veya gözlemledikleri kişilerin görüşlerini yansıtacak şekilde doğrudan alıntılara yer vermektedir (Özdemir, 2010).

4. BULGULAR

Yapılan araştırmanın sonucunda medikal turizm kliniklerinde teknoloji kullanımının klinik performansına etkisine ilişkin bulgular elde edilmiştir. Bu bulgular teknoloji kullanımının klinik içi etki alanları doğrultusunda belirlenmiştir. Katılımcıların fikirleri, kullanılan teknolojiler, gelecek önerileri gibi performansı etkileyen faktörler ortaya çıkarılmış ve buna ilişkin bulgular elde edilmiştir. Bulgular özet tablolar ve açıklamalar şeklinde sunulmuştur.

4.1. Kullanılan Teknolojik Araç ve Uygulamalara İlişkin Bulgular

Tablo 1’de belirtildiği gibi görüşülen kliniklerin kullandıkları teknolojik araçlar ve uygulamalara ilişkin bulgulardan bahsedilmiştir. Uygulamalardan ziyade araç bilgisi vermeyi tercih etmişlerdir. Katılımcıların genel durumuna bakıldığında uygulama kullanımının araç kullanımına göre daha az olduğu tespit edilmiştir. Görüşmeler esnasında kullanılan teknolojilerin çok fazla olduğunu belirten bazı katılımcılar sadece branşlarına özgü kullandıkları teknolojilerden bahsettikleri görülmüştür.

Tablo 1. Kullanılan Teknolojik Araç ve Uygulamalar

ANA TEMA	ALT TEMA	KATILIMCI
	Ultrasonografi, Doppler, Bilgisayarlı Tomografi, MR, Endoskopi Cihazı, Mamografi, Konveksiyonel Grafi, Solunum Fonksiyon Testi, Respiratör, EKG, Biyokimya Cihazı ve Hemogram Cihazı	İH1
	Laparoskopik Cihazlar, Endoskopi ve Gastroskopi	GC1
	Ultrason, Üç Boyutlu Ultrason ve Dört Boyutlu Ultrason	KD1
	Anestezi Cihazı, Ultrasonlar, Monitörler ve Sinir Stimülatörleri	AR1

Kullanılan Teknolojik Araç ve Uygulamalar	Endoskopi Cihazı, Laringoskopi Cihazı, Kulak Aspiratörü, Odyometri Cihazı, Timpanometri Cihazı, Kulak Mikroskopu ve Stroboskopi Cihazı	K1
	DHI ve Safir FUE Yöntemi	SE1
	Photoshop Uygulamaları	PE1
	Lazer Cihazları, Epilasyon Cihazları, Leke Tedavileri için uygulanan Cihazlar, Liposuction Cihazları, Kameralar ve Koter Cihazları	PE2
	Fraksiyonel Lazer, Liposuction Lazer ve J Plazma	PE3
	Otorefraktometre Cihazı, Biyomikroskop ve Bilgisayarlı (Glokom) Göz Tansiyon Ölçüm Cihazı	G1
	CRM programı, 3D Modelleme Uygulaması	ST1
	G5 Cihazı, Kapıtansyon Cihazı, Cilt Bakım Cihazı, Epilasyon Cihazı, Ultrason, Mobil Ultrason, Teletıp Uygulamaları ve CRM Programı	KY1
	MR, BT, Radyojel Cihazlar	ST2
	Diş Beyazlatma Cihazı, Tarayıcıyla Ölçüm Cihazı, CAD CAM, 3D Dental Uygulamalar	D1
	Panoramik Cihazlar, Ağız İçi Tarayıcı, Endomotor ve RVG Cihazları	D2

4.2. Hasta Güvenliği ve Memnuniyetini Artırmak için Kullanılan Teknolojik Uygulamalara İlişkin Bulgular

Tablo 2’de belirtildiği üzere katılımcıların hasta güvenliğini ve memnuniyetini artırabilmek için yararlandıkları teknolojik uygulamalara ilişkin bulgulardan bahsedilmiştir. En çok vurgulanan nokta hasta güvenliğini sağlayan KVKK kurallarını göz önünde bulundurarak hasta kayıt sistemleri olduğu görülmüştür. Bu sayede daha çok güven verdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 2. Hasta Güvenliğini ve Memnuniyetini Artırmak için Kullanılan Teknolojik Uygulamalar

ANA TEMA	ALT TEMA	KATILIMCI
Hasta Güvenliği ve Memnuniyeti	Radyasyondan koruyan zırh giydirme	İH1
	Zırh giydirme, Elektronik kayıt sistemi	GC1
	Elektronik kayıt sistemi	KD1
	Elektronik kayıt sistemi	AR1
	Sosyal medya, Google ve doktor takvimi sitesi	K1
	Kişiyeye özel tek kullanımlık cihaz kullanımı	SE1
	Estetikte ultrason yöntemi	PE1
	Kullanılan cihaz türlerinin kalitesi	PE2
	Sosyal Medya	PE3
	Kullanılan cihaz kalitesi, internet sitesi ve canlı destek sistemi	G1
	CRM sistemleri kullanımı ve sosyal medya	ST1
	Cihazların bakımının sağlanması, doktor takvimi uygulaması, Google anketler	KY1
	Sosyal güvenlik, ATP ile randevu, Tedavi sonrası görüşmelere devam edilmesi	ST2
	CRM uygulamaları kullanımı	D1
	Panoramik cihazlarda kurşun oda kullanımı, Herhangi bir risk durumunda film çekmemek	D2

Tablo 2’de Katılımcılar hasta güvenliğini ve memnuniyetini sağlayabilmek için kullandıkları uygulamalar ve işlemlerden bahsetmektedir. Katılımcı İH1 ve GC1 hastaları radyasyondan korumak için zırh giydirdiklerinden bahsetmektedir. GC1, KD1 ve AR1 hastaların bilgi güvenliğini muhafaza edebilmek için elektronik kayıt sistemi kullandıklarını belirtmektedir. K1, PE3 ve ST1 hastalara güven sağlayabilmek için yaptıkları işlemleri sosyal medya uygulamalarını kullanarak

paylaştıklarını söylemektedir. K1 ve KY1, sahte yorumlara yer verilmeyen doğru işlemler ve randevu sistemine sahip olan doktor takvimi uygulamasını kullandığını bu sayede hastaların doğru yönlendirildiğinden söz etmektedirler. Aynı zamanda KY1, Google anketten yararlanarak hasta fikirlerine de önem verdiği için bahsetmektedir. SE1 kişiye özel tek kullanımlık cihaz kullanımı sağlayarak hasta güvenliği ve memnuniyetini üst düzeye çıkardığından bahsetmektedir. PE1, estetik işlemlerinden eski yapılan bir işlem var ise tespit etmek için ve başka dokulara zarar vermemek adına mobil ultrasonlar kullandığını belirtmektedir. PE2, plastik cerrahide kullanılan cihazların önemini vurgulayarak, kullandıkları cihazların kalitesine oldukça önem verdiklerini belirtmektedir. ST1 ve D1, hastaları otomatik olarak doğru bilgilendirmek için CRM sistemlerini kullandıklarını söylemektedir. ST2, sosyal güvenliğe önem verdiklerini ve kendi sistemleri olan ATP ile randevu sistemlerini kullandıkları belirtmektedir. D2, herhangi bir risk durumundan hastalara radyasyon vermemek adına film çekmediklerini belirtmektedir.

4.3. Teknolojik Kullanımındaki Avantaj ve Dezavantajlara İlişkin Bulgular

Medikal turizmde teknoloji kullanımının sağladığı avantajlar ve dezavantajlar bulunmaktadır. Tablo 3'te görüldüğü üzere görüşülen kliniklerin belirttiği avantaj ve dezavantajlar sıralanmaktadır.

Tablo 3. Teknoloji Kullanımındaki Avantajlar ve Dezavantajlar

ANA TEMA	ALT TEMA		KATILIMCI
	Avantaj	Dezavantaj	
Teknolojik Kullanımındaki Avantaj ve Dezavantajlar	Hızlı tanı koyma ve tetkiklerin tamamlanması	Teknolojik Araç Arızaları	İH1
	Yapılan işlemlerin kısalması ve kolaylaşması	Teknolojik Araç Eksikliği	GC1
	Tanı ve tedavide kolaylık sağlanması	Teknolojik Araç Kullanımı Alışma Süreci	KD1
	Zaman kazandırması	Teknolojik Araç Arızası, Yedek Parça Eksiği	AR1
	Doğru tanı ve tedavi işleminin sağlanması	Teknolojik Araç Arızası, Elektrik Kesintisine bağlı kullanımın durması,	K1
	Süre kısalması ve pratiklik sağlanması	Maddiyat	SE1
	Damardan uzaklaşmamızı sağlayan damar tıkaçı mobil ultrasonlar	Photoshop halinin aynısının listenmesi	PE1
	Kısa ve kolay işlem sağlanması	Teknolojik Araç Arızaları	PE2
	Ameliyat süresinin kısalması ve iyileşme hızının artması	Sosyal medyadaki sahte görüntüler, teknolojik cihazların abartılı tanıtılması	PE3
	Hızlı, sağlıklı ve net sonuçlar almayı sağlanması	Teknolojik cihazların insan vücuduna zararı ve arızaları	G1
	Zaman kazandırması, hızlı ve başarılı işlem sağlanması	Teknik Sorunlar	ST1
	Yapılan bütün işlemlerin hızını artırması, zaman kazandırması	Özgün olmanın azalması	KY1
	Tedavi süresi kısaltması, işlemlerin hızlı sonuç vermesi	Herhangibir dezavantajı olduğunu düşünmüyorum	ST2
	Tedavi süreci ve işlem hızı	Maddiyat, alışma süreci, eğitim	D1
İşlemlerin hızlı yapılması	Maddiyat	D2	

Tablo 3'te katılımcılar teknoloji kullanımının avantaj ve dezavantajlarından bahsetmektedir. Katılımcıların birçoğu teknoloji kullanımının hızlı tanı ve tedavi için oldukça avantaj sağladığından söz etmektedir. Katılımcılar işlemlerin bu denli hızlı olmasını teknolojinin sağladığını hem hasta hem doktor tarafından memnuniyet getirisi olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcıların neredeyse tamamı işlemlerin hemen tamamlanmasının oldukça zaman kazandırdığını belirtmektedir. Katılımcı PE1, estetikte teknolojinin önemli bir avantaj sağladığından söz etmektedir. En önemli avantajının damardan uzaklaşmasını sağlayan damar tıkaçıcı mobil ultrasonlar olduğunu belirtmektedir. Katılımcı İH1, AR1, K1, PE2 ve G1 teknolojinin dezavantajları olarak teknolojik cihazların olası arızalarından bahsetmektedirler. Teknolojik cihazların arızaları, işlemleri yavaşlatacağından dolayı, avantaj olan teknoloji olası arızalarla birlikte dezavantaj haline geldiğinden söz etmektedirler. Aynı zamanda GC1 ve AR1, teknolojik araçların eksikli ve yedek parça eksikliklerinin büyük bir dezavantaj sağladığını belirtmektedir. SE1, D1 ve D2, özellikle yeni teknolojik cihazların oldukça yüksek fiyatlı olmasından kaynaklı, temin edilemeyen araçların kliniklere dezavantaj sağlayacağını belirtmektedir. PE1, estetikte kullanılan Photoshop uygulamalarında gösterilenin birebir aynısının istenmesinin işlemlerinde oldukça dezavantaj sağladığından söz etmektedir. Diğer katılımcıların aksine ST2 teknolojinin herhangi bir dezavantajı olduğunu düşünmediğini belirtmektedir.

4.4. Medikal Turizm Kliniklerinde Teknoloji Kullanımının Klinik Performansa Etkisine İlişkin Bulgular

Tablo 4'te belirtildiği gibi klinik performansının toplu bir şekilde etkilerinden bahsedilmektedir. Gelire etkisi, çalışan verimliliği, rekabet avantajı ve klinik performans etkisine aynı tablo üzerinde yer verilmiştir. Medikal turizmde teknoloji kullanımının klinik performansına etkisi görüşmelerden alınan cevaplara göre genelde olumlu etkiler şeklinde bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4. Medikal Turizm Kliniklerinde Teknoloji Kullanımının Klinik Performansına Etkisinin Bulguları

ANA TEMA	ALT TEMA				KATILIMCI
	Gelire Etkisi	Çalışan Verimliliği	Rekabet Avantajı	Klinik Performansı	
Teknoloji Kullanımının Klinik Performansa Etkisi	Geliri Arttırır	Verimliliği Arttırır	Teknolojik cihazların klinikte birçoğunun bulunması	Olumlu etkiler	İH1
	Geliri Arttırır	Verimliliği Arttırır	Kullanılan teknolojilerin üst düzey olması	Olumlu etkiler	GC1
	Geliri Arttırır	Verimliliği Arttırır	Yeni teknoloji kullanımı	Olumlu etkiler	KD1
	Geliri Arttırır	Yeterli Bilgiye Sahipse Arttırır	Bölgesel uyuşturmayı ultrason ile yapma ve iş kolaylığı	Olumlu etkiler	AR1
	Geliri Arttırır	Verimliliği Arttırır	Radyo frekans cihazı ile lokal ameliyat gerçekleştirmek	Olumlu etkiler	K1
	Geliri Arttırır	Yeterli Bilgiye Sahipse Arttırır	VIP çalışma sistemi, Kalite farklı	Olumlu etkiler	SE1
	Geliri Arttırmaz	Verimliliği Arttırmaz	Doğru tanıtma ve kalite	Olumsuz etkiler	PE1
	Cihaz Kullanımına Göre Arttırır	Verimliliği Arttırır	Kullanılan teknolojinin iyileşme süresini kısaltması ve daha rahat geçirmesi	Olumlu etkiler	PE2
	Geliri Arttırır	Yeterli Bilgiye Sahipse Arttırır	J plazma cihazının kullanılması	Olumlu etkiler	PE3
	Geliri Arttırır	Verimliliği Arttırır	No touch VR cihazı kullanımı	Olumlu etkiler	G1
	Geliri Arttırır	Verimliliği Arttırır	3D modelleme kullanımı	Olumlu etkiler	ST1
	Geliri Arttırır	Verimliliği Arttırır	Çağrı merkezi hizmeti, Damar bulma cihazı, Horizontal cihaz	Olumlu etkiler	KY1
Geliri Arttırır	Verimliliği Arttırır	Yüksek ölçekli MR kullanımı, robotik cerrahi, Kapsamlı Laboratuvar	Olumlu etkiler	ST2	

	Geliri Arttırır	Verimliliği Arttırır	Ultrasonik temizlik cihazı	Olumlu etkiler	D1
	Geliri Arttırır	Verimliliği Arttırır	Ağız içi tarayıcı kullanımı	Olumlu etkiler	D2

Tablo 4’te katılımcılar, medikal turizm kliniklerinde teknoloji kullanımının klinik performansa etkisinden bahsetmektedir. Genel itibariyle iki katılımcı dışında diğer katılımcılar teknoloji kullanımının geliri arttırdığını söylemektedir. Ancak katılımcı PE1, teknoloji kullanımın geliri arttırmadığından bahsetmektedir. Aynı zamanda katılımcı PE2, cihaz kullanımına göre geliri arttırabileceğini söylemektedir. Katılımcıların birçoğu teknoloji kullanımın, çalışan verimliliğini arttırdığından söz etmektedir. Ancak SE1 ve PE3, çalışanların teknoloji kullanımı bilgisine yeteri kadar sahipçe verimliliğini arttıracaklarını düşündüğünü belirtmektedir. Bütün katılımcılardan ayrılan PE1 teknoloji kullanımının çalışan verimliliğine herhangi bir etkisi olmayacağından söz etmektedir. Katılımcılardan PE1 dışında bütün katılımcılar, teknoloji kullanımının klinik performansı olumlu etkileyeceğini söylemektedir. Sadece katılımcı PE1, teknoloji kullanımın klinik performansı olumsuz etkilediğini düşündüğünü belirtmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatürde yapılan incelemeler sonrasında benzer araştırmalar görülmektedir. Gu ve diğerleri (2021) çalışmalarında medikal turizmde tele tıbbın hastalar için uzaktan teşhis ve takip açısından nasıl bir kolaylık sağladığını araştırdıkları görülmektedir. Çıkan bulgular doğrultusunda teletıp uygulamalarını kullanan hastalar için teşhis doğrulunda %20’lik bir iyileşme ve tedavi hatalarında ise %15’lik bir azalma olduğunun sonucuna ulaşmışlardır. Ghasemi ve diğerleri (2023) çalışmalarında, medikal turizmde çeşitli teknolojik müdahalelerin maliyet etkinliğini analiz etmektedir. Bu teknolojilerin maliyetleri düşürmekle kalmayıp aynı zamanda hastanede kalış sürelerini de kısalttığını ve böylece hasta memnuniyetini oldukça olumlu sonuçlara ulaşmaktadır. Chen ve diğerleri (2020) çalışmalarında, medikal turizm teknolojilerinin faydalarını vurgularken, veri güvenliği ve gizlilikle ilgili zorluklarında olabileceğini vurgulamaktadır. Veri güvenliğindeki ihlallerin hasta güvenliğini ve klinik performans sonuçlarını olumsuzlukta vurguladıkları görülmektedir.

Tema 1 Kullanılan Teknolojik Araç ve Uygulamalar

Sağlık turizminde sağlık hizmetlerinin kapasite ve gereklerine bakıldığında yüksek düzeyde teknolojiye gereksinim duyduğu görülmektedir. İleri düzey teknolojik donanımına sahip olan hastanelerin tercih edilebilirliğinin arttığı düşünülmektedir (Özsarı ve Karatana, 2013). Sağlık hizmetlerinin hızla dijitalleşmesiyle birlikte, medikal turizm destinasyonları ve medikal hizmet sağlayıcıları, kişiselleştirilmiş sağlık hizmetleri sunmak ve yeni turistleri çekmek için teknolojik yenilikleri kullanabilir. Örneğin, web siteleri, elektronik sağlık kayıt sistemleri veya kozmetik hizmetler için satış noktası sistemleri gibi bilgi sistemleri bulunmaktadır (Tyan, Guevera-Plaza ve Yagüe, 2021). Bu kapsamda bu çalışmada yer alan kliniklerdeki kullandıkları teknolojik araç ve uygulamalar, Ultrasonografi, Doppler, Bilgisayarlı Tomografi, MR, Endoskopi Cihazı, Mamografi, Konveksiyonel Grafi, Solunum Fonksiyon Testi, Respiratör, EKG, Biyokimya Cihazı ve Hemogram Cihazı, Laparoskopik Cihazlar, Anestezi Cihazı, Monitörler ve Sinir Stimülatörleri, Laringoskopi Cihazı, Kulak Aspiratörü, Odyometri Cihazı, Timpanometri Cihazı, Kulak Mikroskopu ve Stroboskopi Cihazı, DHI ve Safir FUE Yöntemi, Photoshop Uygulamaları, Lazer Cihazları, Epilasyon Cihazları, Leke Tedavileri için uygulanan Cihazlar, Liposuction Cihazları, Kameralar ve Koter Cihazları, Fraksiyonel Lazer, Liposuction Lazer ve J Plazma, Otorefraktometre Cihazı, Biyomikroskop ve Bilgisayarlı (Glokom) Göz Tansiyon Ölçüm Cihazı, CRM programı, 3D Modelleme Uygulaması, G5 Cihazı, Kapıtansyon Cihazı, Cilt Bakım Cihazı, Epilasyon Cihazı, Mobil Ultrason, Teletıp Uygulamaları, BT, Radyojel Cihazlar, Diş Beyazlatma Cihazı, Tarayıcıyla Ölçüm Cihazı, CAD CAM, 3D Dental Uygulamalar, Panoramik Cihazlar, Ağız İçi Tarayıcı, Endomotor ve RVG Cihazları olarak belirtilmektedir.

Öte yandan Doğramacı (2020) çalışmasında teletıp hizmetinin faydalı olduğunu, Sağlık Bakanlığı’nın verdiği hizmetin teletıp değil tele sağlık hizmeti olduğunu ve bu hizmetin “hasta hekim etkileşimini amaçlamadığından eksik kaldığını” ifade etmiştir.

Tema 2 Hasta Güvenliği ve Memnuniyetini Artırmak için Kullanılan Teknolojik Uygulamalar

Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Sağlıkta Kalite, Akreditasyon ve Çalışan Hakları Dairesi Başkanlığı'nın (2020) ortak çalışmasında hasta güvenliği açısından "ilaç güvenliği, cerrahi güvenlik, transfüzyon güvenliği, tesis güvenliği, düşmeler, radyasyon güvenliği, bilgi güvenliği" konularında istenmeyen olaylar gelişebileceğini ve bu risklere yönelik önlem alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu çalışmada yer alan sağlık kuruluşlarının da bu talimatlar doğrultusunda hareket ettiği görülmektedir. Buna yönelik çeşitli cihaz ve ekipman ve uygulamaların olduğu görülmektedir. Bunlar, radyasyondan koruyan zırh giydirmeye, elektronik kayıt sistemi, sosyal medya, doktor takvimi sitesi, kişiye özel tek kullanımlık cihaz kullanımı, estetikte ultrason yöntemi, kullanılan cihaz türlerinin kalitesi, internet sitesi ve canlı destek sistemi, CRM sistemleri kullanımı, cihazların bakımının sağlanması, Google anketler, sosyal güvenlik, tedavi sonrası görüşmelere devam edilmesi, Panoramik cihazlarda kurşun oda kullanımınıdır.

Tema 3 Teknoloji Kullanımındaki Avantaj ve Dezavantajlar

Doğan ve diğerlerinin (2021) çalışmalarında belirttiği gibi sağlık turizminde teknoloji kullanımının doğru teşhis, etkin tedavi, detaylı görüntüleme, yapay organ üretiminde verimlilik gibi konularda avantajları bulunmaktadır. Güzel ve diğerleri (2022) çalışmalarında sağlıkta yapay zeka kullanımının avantajlarının yanında dezavantajlarının da bulunduğuna dikkat çekmiştir. İş yükünü azaltması, süreçleri hızlandırması ve zaman ekonomisi sağlaması, tıbbi hatalar ve malpraktis davalarını azaltması konularını avantaj olarak ifade eden yazarlar, süreç sonucunda medikal işsizliğin artması, yapay zekânın duygudan yoksun olması, tıbbi hatalarda sorumlunun belirsizliği, maliyet gerektirmesi ve etik problemler şeklindeki konuları ise dezavantaj olarak kabul etmektedirler.

Tema 4 Medikal Turizm Kliniklerinde Teknoloji Kullanımı ve Klinik Performansı

Teknoloji Kullanımı ve Gelir Etkisi:

Sağlık turizminde teknoloji kullanımı, hasta deneyimi, çalışan verimliliği ve sağlanan hizmet kalitesini artırarak genellikle gelir artmasını sağlamaktadır. Teknolojiye yapılan yatırımlar, önemli olmakla birlikte, hasta memnuniyetinin artması, çalışan verimliliğinin artması ve rekabet avantajı gibi uzun vadeli faydalar genellikle gelir üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır (Čabinová vd., 2021). Bu çalışmada görüşülen kliniklerde, teknoloji kullanımının geliri arttırdığını göstermektedir. Tek bir katılımcı olumsuz yanıt verirken geri kalan katılımcılar genellikle olumlu yanıtlar vermiştir. Bu kapsamda teknoloji kullanımının gelir üzerinde olumlu sonuçlar bıraktığı görülmektedir.

Teknoloji Kullanımı ve Çalışan Verimliliği:

Sağlık kurumlarında kullanılan teknoloji ile birlikte yüksek standartlarda hizmet verilmesi amaçlanmaktadır. Verilen hizmetin başarılı olup olmadığının göstergesi ise verimlilik olarak kabul edilmektedir (Gür, Karakuş, Yeşilyurt ve Eren, 2023). Bu çalışmada da bu konuya çalışan verimliliği açısından yaklaşmış olup görüşülen kliniklerde teknolojinin çalışan verimliliğini arttırdığı görülmüştür.

Teknoloji Kullanımı ve Rekabet Avantajı:

Ekiyor ve Arslantaş'ın (2015) çalışmalarında sağlık turizminde teknoloji kullanımı pazardaki diğer ülke ve kurumlar arası rekabette avantaj sağlayıcı rol oynadığı belirtilmiştir. Bu çalışmada da sağlık turizminde teknoloji kullanımının rekabet avantajı açısından değerlendirildiğinde, teknolojik cihazların klinikte birçoğunun bulunması, kullanılan teknolojilerin üst düzey olması, yeni teknoloji kullanım, bölgesel uyuşturmayı ultrason ile yapma ve iş kolaylığı, radyo frekans cihazı ile lokal ameliyat gerçekleştirmek, VIP çalışma sistemi, kalite farklı, doğru tanıtma ve kalite, kullanılan teknolojinin iyileşme süresini kısaltması ve daha rahat geçirmesi, J plazma cihazının kullanılması, no touch VR cihazı kullanımı, 3D modelleme kullanımı, çağrı merkezi hizmeti, damar bulma cihazı, horizontal cihaz, yüksek ölçekli MR kullanımı, robotik cerrahi, kapsamlı laboratuvar, ultrasonik temizlik cihazı, ağız içi tarayıcı kullanımı olarak görülmektedir.

Teknoloji Kullanımı ve Performans:

Sağlık turizminde teknoloji kullanımı, çalışan verimliliğini, hasta bakımını ve klinik performansı küresel ölçüde dönüştürmektedir. Teletıp, mobil uygulamalar ve hasta portalları, uluslararası hastaların konsültasyonlara, tedavi planlarına ve bakım sonrası takiplere uzaktan erişmesini sağlayarak katılımı ve bakımın sürekliliğini arttırmakta, böylece güveni teşvik etmekte ve hasta yolculuğunu kolaylaştırmaktadır (Vasey vd., 2022). Bu çalışmada teknoloji kullanımı ve performans sonuçlarına bakıldığında, hasta memnuniyeti ve güvenliği, çalışan verimliliği, gelir ve rekabet avantajının olumlu sonuçlar sağladığı görülmektedir. Genel itibariyle olumlu ancak bir katılımcı açısından olumsuzlukta bulunduğu görülmektedir.

Araştırmanın Önerileri

Benzer bir konu ile ilgili çalışma yapmayı planlayan araştırmacılara yönelik öneriler:

-Araştırmanın İstanbul sağlık turizmi destinasyonunu da içine alan detaylı bir araştırma yapılması önerilmektedir.

-Konunun diğer tarafı olan sağlık turistlerinin bakış açılarını anlamak için teknoloji ve performans değerlendirmesinin sağlık turistleri üzerinden yapılması.

Sektöre yönelik öneriler:

-Sağlık turizminde kalite standartlarının yerine getirilerek kaliteli hizmet anlayışının benimsenmesi.

-Sağlık kuruluşlarının (klinik, hastane vb.) teknolojik altyapılarını geliştirmelerine olanak sağlanması (avantajlı devlet kredileri)

-Online muayenelerin artması için gerekli teşvikler sağlanması

Araştırmanın Kısıtları

-Araştırmanın sadece İzmir'deki kliniklerde yürütülmesi araştırmanın en büyük kısıtı olarak görülmektedir.

-Teknolojinin maliyetli olmasından kaynaklı bütün kliniklerde her türlü teknolojinin bulunmaması, dolayısıyla detaylı bir değerlendirme yapılamaması (Yani tam anlamıyla teknoloji ve performans araştırmasının eksik kalması)

-Araştırmada performans kriteri olarak sadece gelir etkisi, çalışan verimliliği ve rekabet avantajı boyutlarının kullanılması

Kaynakça

- Abbas, J. R., O'Connor, A., Ganapathy, E., Isba, R., Payton, A., McGrath, B., ... & Bruce, I. A. (2023). What is virtual reality? A healthcare-focused systematic review of definitions. *Health Policy and Technology*, 12(2), 100741.
- Alberts, I., Hünermund, J. N., Prenosil, G., Mingels, C., Bohn, K. P., Viscione, M., ... & Rominger, A. (2021). Clinical performance of long axial field of view PET/CT: A head-to-head intra-individual comparison of the Biograph Vision Quadra with the Biograph Vision PET/CT. *European journal of nuclear medicine and molecular imaging*, 48, 2395-2404.
- Borges, A. F., Laurindo, F. J., Spínola, M. M., Gonçalves, R. F., & Mattos, C. A. (2021). The strategic use of artificial intelligence in the digital era: Systematic literature review and future research directions. *International journal of information management*, 57, 102225.
- Boz, M. S. (2019). *Eğitimde artırılmış gerçeklik uygulamalarının değerlendirilmesi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yeğitek ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü. Ankara.

- Bulut, A., & Şengül, H. (2019). Dünyada ve Türkiye’de sağlık turizmi. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*.
- Büyüközkan, G., Mukul, E., & Kongar, E. (2021). Health tourism strategy selection via SWOT analysis and integrated hesitant fuzzy linguistic AHP-MABAC approach. *Socio-Economic Planning Sciences*, 74, 100929.
- Čabinová, V., Gallo, P., Pártlová, P., Dobrovic, J., & Stoch, M. (2021). Evaluating business performance and efficiency in the medical tourism: A multi-criteria approach. *Journal of Tourism and Services*, 12(22), 198-221.
- Carmigniani, J., & Furht, B. (2011). *Augmented reality: an overview*. Handbook of augmented reality, 3-46.
- Cham, T. H., Cheng, B. L., Low, M. P., & Cheok, J. B. C. (2020). Brand image as the competitive edge for hospitals in medical tourism. *European Business Review*, 33(1).
- Chen, L., Chen, P., & Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: A review. *Ieee Access*, 8, 75264-75278.
- Chen, P. T., Lin, C. L., & Wu, W. N. (2020). Big data management in healthcare: Adoption challenges and implications. *International Journal of Information Management*, 53, 102078.
- Çelik, H., Baykal, N. B., & Memur, H. N. K. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406.
- Darcy, S., McKercher, B., & Schweinsberg, S. (2020). From tourism and disability to accessible tourism: A perspective article. *Tourism review*, 75(1), 140-144.
- Davenport, T., & Kalakota, R. (2019). The potential for artificial intelligence in healthcare. *Future healthcare journal*, 6(2), 94.
- Doğan, D., Erol, T., & Mendi, A. F. (2021). Sağlık alanında karma gerçeklik. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (29), 11-18.
- Doğramacı, Y. G. (2020). Teletıp, sağlık turizmi ve uzaktan sağlık hizmetleri: Mesafeli sözleşmeler. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(2), 657-710.
- Dömbekci, H. A., & Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 141-160.
- Dömbekci, H. A., & Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 141-160.
- Ekiyor, A., & Arslantaş, S. (2015). Sağlık Sektöründe İşgören Motivasyonunun İnovasyon Performansına Etkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 113-136.
- Esiyok, B., Kurtulmuşoğlu, F. B., & Özdemir, A. (2018). Heterogeneity in the determinants of length of stay across middle age and senior age groups in thermal tourism. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 35(4), 531-540.
- Farooq, S., Reshi, M., & Farooq, B. (2024). *The Role of Augmented Reality (AR) and Virtual Reality (VR) in Medical Tourism*. In Impact of AI and Robotics on the Medical Tourism Industry (pp. 272-289). IGI Global.
- Fetscherin, M., & Stephano, R. M. (2016). The medical tourism index: Scale development and validation. *Tourism Management*, 52, 539-556.
- Ghasemi, M., Sahranavard, S. A., Alola, U. V., & Hassanpoor, E. (2023). Can cost and quality management-oriented innovation enhance patient satisfaction in medical tourist destination?. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 24(6), 806-835.
- Goudelocke, C., Xavier, K., Pecha, B., Burgess, K., Perrouin-Verbe, M. A., Krilin, R., ... & Nitti, V. (2023). Evaluation of clinical performance and safety for the rechargeable InterStim Micro device in overactive bladder subjects: 6-month results from the global postmarket ELITE study. *Neurourology and Urodynamics*, 42(4), 761-769.
- Gu, D., Humbatova, G., Xie, Y., Yang, X., Zolotarev, O., & Zhang, G. (2021). Different Roles of Telehealth and Telemedicine on Medical Tourism: An Empirical Study from Azerbaijan. *Healthcare* 2021, 9, 1073.

- Gür, Ş., Karakuş, K., Yeşilyurt, B., & Eren, T. (2023). Sağlık hizmetleri performans yönetiminde kritik başarı faktörlerinin AAS yöntemi ile değerlendirilmesi. *International Journal of Engineering Research and Development*, 15(1), 40-48.
- Güzel, Ş., Dömbekci, H. A., & Eren, F. (2022). Yapay zekânın sağlık alanında kullanımı: Nitel bir araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(4), 509-519.
- Hadian, M., Jabbari, A., Mousavi, S. H., & Sheikhbardsiri, H. (2021). Medical tourism development: A systematic review of economic aspects. *International Journal of Healthcare Management*, 14(2), 576-582.
- Healthcarebusinessclub "Tıp Eğitiminde Sanal Gerçeklik" Erişim: 16.04.2024: <https://healthcarebusinessclub.com/articles/healthcare-provider/technology/pros-cons-of-virtual-reality-vr-in-medical-education-training/>
- Kayabaşı, A., & Demirağ, F. (2023). Pazarlama alanında yapılan nitel araştırmaların geçerlilik ve güvenilirlik incelemesi. *Business Economics and Management Research Journal*, 6(1), 1-17.
- Kılıç, S. (2013). Örneklemeye yöntemleri. *Journal of Mood Disorders*, 3(1), 44-6.
- Klimova, B. (2018). Senior tourism and its specifics. *Advanced Science Letters*, 24(4), 2550-2553.
- Koo, K. M., Wang, J., Richards, R. S., Farrell, A., Yaxley, J. W., Samaratinga, H., ... & Trau, M. (2018). Design and clinical verification of surface-enhanced Raman spectroscopy diagnostic technology for individual cancer risk prediction. *ACS nano*, 12(8), 8362-8371.
- Langley, A., & Meziani, N. (2020). Making interviews meaningful. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 56(3), 370-391.
- Lee, G. H., & Shin, S. Y. (2020). Federated learning on clinical benchmark data: performance assessment. *Journal of medical Internet research*, 22(10), e20891.
- Lunt, N., & Carrera, P. (2010). Medical tourism: assessing the evidence on treatment abroad. *Maturitas*, 66(1), 27-32.
- Mäkinen, H., Haavisto, E., Havola, S., & Koivisto, J. M. (2022). User experiences of virtual reality technologies for healthcare in learning: an integrative review. *Behaviour & Information Technology*, 41(1), 1-17.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (2014). *Designing qualitative research*. Sage publications.
- Najjari, H., Didekhani, H., Mostaghimi, M., & Hosseini, S. M. (2021). Identifying and prioritizing the dimensions of medical tourism with emphasis on technological entrepreneurship. *Journal of Health Administration*, 24(1), 9-20.
- Neves, K., Tan, P. B., & Amaral, O. B. (2022). Are most published research findings false in a continuous universe?. *Plos one*, 17(12), e0277935.
- Opute, A., Irene, B. ve Iwu, G. (2020). Turizm hizmeti ve dijital teknolojiler: Değer yaratma perspektifi. *African Hospitality, Tourism and Leisure Journal*, 9 (2), 1-18.
- O'Rourke, B., Oortwijn, W., & Schuller, T. (2020). The new definition of health technology assessment: A milestone in international collaboration. *International journal of technology assessment in health care*, 36(3), 187-190.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özsarı, S. H., & Karatana, Ö. (2013). Sağlık Turizmi Açısından Türkiye'nin Durumu. *Journal of Kartal Training & Research Hospital/Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 24(2), 136-144.
- Park, C. W., Seo, S. W., Kang, N., Ko, B., Choi, B. W., Park, C. M., ... & Yoon, H. J. (2020). Artificial intelligence in health care: Current applications and issues. *Journal of Korean medical science*, 35(42).
- Pelegriñ-Borondo, J., Araújo-Vila, N., & Fraiz-Brea, J. A. (2020, December). Comparison of Spa Choice between Wellness Tourists and Healthcare/Medical Tourists. In *Healthcare* (Vol. 8, No. 4, p. 544). MDPI
- Pessot, E., Spoladore, D., Zangiacomi, A., & Sacco, M. (2021). Natural resources in health tourism: a systematic literature review. *Sustainability*, 13(5), 2661.

- Phuthong, T., Anuntavoranich, P., Chandrachai, A., & Piromsopa, K. (2022). Mapping Research Trends In Mobile Technology In Wellness Tourism Destination: A Bibliometric And Visualized Analysis. *Geo Journal Of Tourism And Geosites*, 45, 1693-1705.
- Pilkington, M. (2017). Can blockchain technology help promote new tourism destinations? The example of medical tourism in Moldova. The Example of Medical Tourism in Moldova (June 11, 2017).
- Qiao, G., Ding, L., Zhang, L., & Yan, H. (2022). Accessible tourism: A bibliometric review (2008–2020). *Tourism Review*, 77(3), 713-730.
- Ruslin, R., Mashuri, S., Rasak, M. S. A., Alhabsyi, F., & Syam, H. (2022). Semi-structured Interview: A methodological reflection on the development of a qualitative research instrument in educational studies. *IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME)*, 12(1), 22-29.
- Saglikteknoloji “Teknoloji Hastanelerin Geleceğini Nasıl Değiştirecek” Erişim: 05.010.2024: <https://www.saglikteknoloji.com/teknoloji-hastanelerin-gelecegini-nasil-degistirecek/>
- Sağ, I., Zengul, F. D., & Avcı, K. (2022). Determining public’s attitude toward medical tourism development: a scale proposal. *International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing*, 16(2), 243-259.
- Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü & Sağlıkta Kalite, Akreditasyon ve Çalışan Hakları Dairesi Başkanlığı (2020). *Sağlıkta Kalite Standartları: Hastane* (1. Baskı), Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Salehi-Esfahani, S., Ridderstaat, J., & Ozturk, A. B. (2021). Health tourism in a developed country with a dominant tourism market: the case of the United States’ travellers to Canada. *Current Issues in Tourism*, 24(4), 536-553.
- Sarker, M., Kasem, N., Wong, B. K. M., & Moghavvemi, S. (2022). Conceptualizing essential components affecting health tourism satisfaction in asia: Does context matter?. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 23(5), 1107-1135.
- Schmutz, J. B., Meier, L. L., & Manser, T. (2019). How effective is teamwork really? The relationship between teamwork and performance in healthcare teams: A systematic review and meta-analysis. *BMJ open*, 9(9), e028280.
- Sharma, A. (2024). *Artificial Intelligence for Smart Medical Tourism*. In *Artificial Intelligence for Smart Technology in the Hospitality and Tourism Industry* (pp. 157-180). Apple Academic Press.
- Stončkaitė, I. (2022). Baby-boomers hitting the road: The paradoxes of the senior leisure tourism. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 20(3), 335-347.
- Taylor, K. I., Staunton, H., Lipsmeier, F., Nobbs, D., & Lindemann, M. (2020). Outcome measures based on digital health technology sensor data: data-and patient-centric approaches. *NPJ digital medicine*, 3(1), 97.
- Thomason, J. (2021). Big tech, big data and the new world of digital health. *Global Health Journal*, 5(4), 165-168.
- Timur, B. (2018). Service quality, destination image and revisit intention relationships at thermal tourism businesses. *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 1(1), 38-48.
- Torous, J., Myrick, K. J., Rauseo-Ricupero, N., & Firth, J. (2020). Digital mental health and COVID-19: using technology today to accelerate the curve on access and quality tomorrow. *JMIR mental health*, 7(3), e18848.
- Tyan, I., Guevara-Plaza, A., Yagüe, M.I. (2021). The Benefits of Blockchain Technology for Medical Tourism. *Sustainability* 2021, 13, 1-12. <https://doi.org/10.3390/su132212448>
- Vasey, B., Nagendran, M., Campbell, B., Clifton, D. A., Collins, G. S., Denaxas, S., ... & McCulloch, P. (2022). Reporting guideline for the early stage clinical evaluation of decision support systems driven by artificial intelligence: DECIDE-AI. *bmj*, 377.
- Wang, H. Y. (2012). Value as a medical tourism driver. *Managing Service Quality: An International Journal*, 22(5), 465-491.
- Wang, H., Ghasemi, M., Ghadiri Nejad, M., & Khandan, A. S. (2023). Assessing the potential growth of Iran’s hospitals with regard to the sustainable management of medical tourism. *Health & Social Care in the Community*, 2023.

- Weasemedium, "2000'den 2023'e Türkiye de Sağlık Turizminin Gelişimi ve Ekonomik Etkileri" Erişim: 12.04.2024: <https://wease.medium.com/2000den-2023-ye-t%C3%BCrkiye-de-sa%C4%9Fl%C4%B1k-turizmi-nin-geli%C5%9Fimi-ve-ekonomik-etkileri-022c33660b18>
- Wohlgenannt, I., Simons, A., & Stieglitz, S. (2020). Virtual reality. *Business & Information Systems Engineering*, 62, 455-461.
- Wong, B. K. M., & Hazley, S. A. S. A. (2020). The future of health tourism in the industrial revolution 4.0 era. *Journal of Tourism Futures*, 7(2), 267-272.
- Yağoob, I., Salah, K., Jayaraman, R., & Al-Hammadi, Y. (2021). Blockchain for healthcare data management: opportunities, challenges, and future recommendations. *Neural Computing and Applications*, 1-16.
- Yıldız, S. (2017). Sosyal Bilimlerde Örnekleme Sorunu: Nicel Ve Nitel Paradigmalardan Örnekleme Kuramına Bütüncül Bir Bakış. *Kesit Akademi Dergisi*, (11), 421-442.
- Zarei, A., Asgharinajib, M., & Alipour, S. (2022). Web-based Information for Medical Tourism: Case Study of AriaMedTour Medical Tourism Company, Iran. *Journal of Modern Medical Information Sciences*, 8(1), 2-13.

Van Müzesi'nde Bulunan Misyonerlere Ait İki Mezar Taşı ve Düşündürdükleri

Two Tombstones of Missionaries Found in the Van Museum and What They Suggest

Yalçın KARACA^a ve Hüseyin ŞAN^b

^a Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van, Türkiye.

^b Arş. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van, Türkiye.

Özet

Bu çalışma Van Müzesi'nde bulunan Amerikalı bir misyoner çocuğuna ve Alman bir kadın misyonere ait iki mezar taşının verilerini incelemektedir. Misyonerlik faaliyetleri, Osmanlı topraklarında 19. yüzyıldan itibaren özellikle dini, kültürel ve sosyal alanlarda ağırlık kazanmıştır. Bu çalışmalar eğitimden sağlığa kadar çeşitli alanlarda etkili olmuş ve bölgede kalıcı izler bırakmıştır. Mezar taşları, Osmanlı İmparatorluğu'nda aktif olarak faaliyet gösteren Batı kaynaklı misyonerlerin somut kanıtlarıdır. İlk mezar taşı, Protestan Amerikan misyoner grubuna mensup Henry Samuel Barnum'un oğlu George Scott Barnum'a aittir. Bu ailenin aktivitesi Harput'tan Van'a kadar uzanmaktadır. İkinci mezar taşı ise Alman Doğu Misyonu üyesi Pauline Patrunky'ye aittir. Bölgedeki gayrimüslim halka yönelik misyonerlik faaliyetleri Urfa'dan başlayıp Van'da ölümüyle son bulmuştur. Bu mezar taşları, yalnızca bireysel misyonerlerin faaliyetlerini değil, aynı zamanda Batılı misyonerlik faaliyetlerinin Osmanlı toplumları üzerindeki etkilerini ve dini alanda mezhepsel dönüşüm çabalarını da belgelemektedir. Çalışma, Anadolu'daki misyonerlik faaliyetlerinin tarihi izlerini belirleme ve analiz etme açısından önemli bir katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Van Müzesi, Mezar Taşları, Misyonerlik, Gayrimüslim.

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 05.11.2024
Kabul Tarihi 03.12.2024

Sayı Editörü

Sedat ŞAHİN

Abstract

This study examines the information on two gravestones in the Van Museum that belong to a German female missionary and an American missionary child. In the Ottoman regions, missionary endeavors have gained prominence since the 19th century, particularly in the areas of religion, culture, and society. These initiatives had a lasting impact on the area and were successful in a number of areas, including health and education. Concrete proof of Western missionaries working in the Ottoman Empire can be found in tombstones. George Scott Barnum, the son of Protestant American missionary Henry Samuel Barnum, has the first gravestone. This family's activities span from Kharpert to Van. Pauline Patrunky, a member of the German Eastern Mission, is buried on the second gravestone. She started her missionary work for the local non-Muslim community in Urfa and finished it in Van, where she passed away. In addition to recording the actions of specific missionaries, these tombstones also detail the influence of Western missionary endeavors on Ottoman cultures and the theological endeavors of sectarian conversion. Finding and examining the historical evidence of missionary activity in Anatolia will be greatly aided by the study.

Keywords: Van Museum, Tombstones, and Missionary, Non-Muslim.

Sorumlu Yazar

Hüseyin ŞAN
huseyinsan073@gmail.com

Önerilen Atf:

Karaca, Y. ve Şan, H. (2024). Van Müzesi'nde Bulunan Misyonerlere Ait İki Mezar Taşı ve Düşündürdükleri. *Journal of Academic Tourism Studies*, 5(2): 199-208.

1. GİRİŞ

Doğrudan mezar taşlarının tanımlanmasını yapmadan önce misyon ve misyonerlik hakkında kısa da olsa bir bilgi vermek faydalı olacaktır. Misyon kelimesinden gelen *misyonerlik*; “bir dini teşkilat kurarak, din propagandası yapmak, insanları o dinin müritleri haline getirmektir.” Misyon genelde, “bir görevi yerine getirme işini üstlenen kuruluştur.” Özeldir ise, Hristiyanlığın herhangi bir anlayışını veya herhangi bir Hristiyan grubuna ait görüş veya kanaati Hristiyan olmayan ülkelerde yaymak anlamında da kullanılmaktadır. Dinler arasında bu yola geniş ve teşkilatlı olarak ilk önce Hristiyanlık başvurduğu için misyonerlik denildiği zaman daha çok *Hristiyan Misyonerliği* akla gelmektedir (Kuzgun, 1983: 59-82; Kılıç, 2006: 328).

Hristiyanlıkta misyonerlik faaliyetleri havariler döneminden itibaren başlamış ve günümüze kadar ivme kazanarak devam etmiştir. Buradaki esas amaç İncili öğretmek ve Hristiyan olmayanları bu dine kazandırmaktır. Bunun dışında Hristiyan olup da aynı mezhepten olmayana kendi mezhebine çevirmek bir diğer amaçları arasında bulunmaktadır. Misyonerler genel olarak din adamları olmakla birlikte din adamı olmayan ve kadın olan misyonerler de bulunmaktadır.

Anadolu'da ilk misyoner faaliyetleri 13. yüzyılın başlarında İstanbul'a gelen Katolik Fransisken rahiplerinin aracılığıyla başlamış ve bu rahipler Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleştirmek amacıyla çalışmalar yürütmüştür. Katolik misyonerler maddi ve manevi olarak daha çok Fransa ve İtalya tarafından desteklenmişlerdir. 17. yüzyıldan sonra kapitülasyonların verdiği imkanlardan dolayı Katolik misyonerlerin faaliyetleri de artmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra Anadolu'da birçok yetimhane, dil okulları ve hastaneler artarak yapılmaya devam etmiştir. Anadolu'da misyonerlik faaliyetini gösteren ikinci bir grup Protestanlar olmuştur. Protestan misyonerler, Osmanlı topraklarında Katoliklerden sonra etkinlik göstermeye başlamalarına rağmen en çok faaliyet gösteren misyoner grubudur. Açtıkları okullar, hastaneler ve kiliseler aracılığıyla, Osmanlı'daki Ermeniler başta olmak üzere özellikle gayrimüslim toplumların görüşlerini de önemli ölçüde etkileyerek mezhepsel, sosyal ve siyasal dönüşümler gerçekleştirmişlerdir. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak 20. yüzyıl başlarında da devam eden Ermeni isyanlarında önemli rol oynamışlardır. Protestan misyonerlerin en büyük destekçileri başta Amerika olmak üzere İngiltere ve Almanya'dır. Anadolu'daki ilk Protestan misyonerler Amerikalı olup 1820 yılında İzmir'e gelerek faaliyetlerine başlamışlardır. Batı kaynaklı bu misyonerler sonraki yıllarda Anadolu'nun birçok şehrinde ve kırsal kesiminde misyonerlik faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Güneydoğu ve özellikle Ermenilerin yoğun yaşadığı Doğu Anadolu Bölgesi özel ilgi alanları arasındadır. Bölgede Van'a ise ayrı bir önem vererek faaliyetlerini ona göre şekillendirmişlerdir (Sezer, 1999; İnan, 2015; Şimşek, 2016; www.sahipkiran.org). Misyon ve misyonerlik çok geniş ve detaylı bir alan olup gerek teolojik gerekse sosyolojik anlamda pek çok araştırmaya konu olmuştur. Burada kısa bir özet verilerek asıl incelememiz gereken mezar taşlarına geçiş sağlamaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada bölge müzelerinde başka örneğini bulamadığımız ve sadece Van Müzesi'nde tespit edebildiğimiz Amerikalı misyoner bir ailenin çocuğuna ve Alman kadın misyonerine ait iki adet mezar taşı incelenmiştir. Öncelikle mezar taşlarının detaylı bir tanımlaması yapılarak elde edilen bulgular üzerinde durulacaktır.

2. VAN MÜZESİ'NDEKİ PROTESTAN MEZAR TAŞLARI

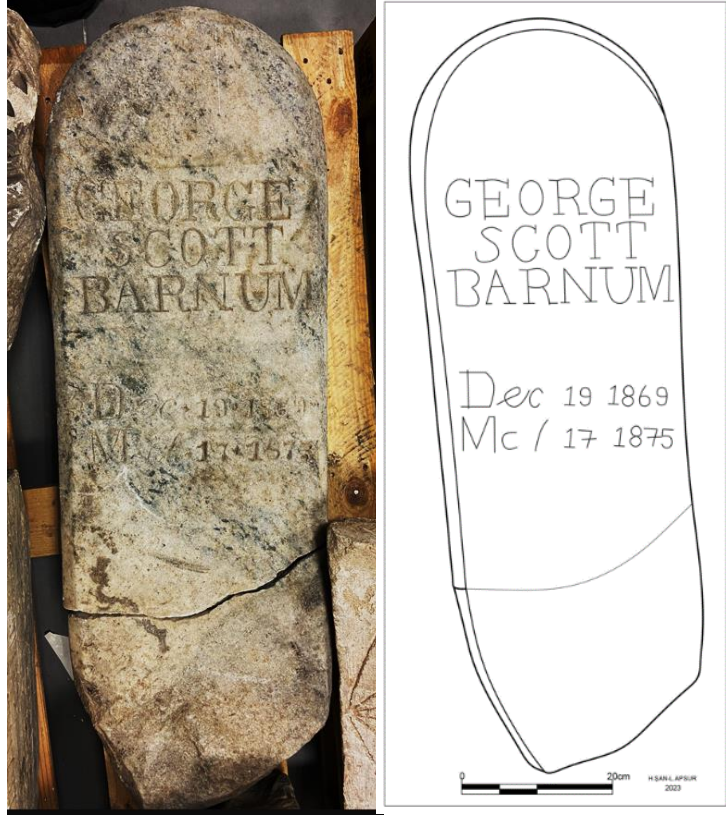
2.1. George Scott Barnum'a Ait Mezar Taşı

Van Müzesi'nde 2022/72/A envanter numarası ile kayıtlı olan bu eser müze deposunda korunmaktadır.

Mezar taşı dikdörtgen bir formdadır ve 100 x 34 cm. ölçülerine sahiptir. Kalınlığı 7 cm'dir. Üst tarafı yuvarlak kemer formunda yapılmış olan taşın alt kısmı kırılmıştır. Mezar taşının ön yüzeyinde beş satırlık İngilizce yazıt yer almaktadır. Yazıt dışında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Yazıtta "GEORGE SCOTT BARNUM" ismi geçmektedir. İsmi altındaki ilk satırda 19 Dec 1869 (19 Aralık 1869), diğer satırda ise 17 Marc 1875 (17 Mart 1875) tarihleri kazınmıştır. Bu yazıttan George Scott Barnum'un 6 yaşında ölen bir çocuk olduğu anlaşılmaktadır (Foto. 1 - Çizim 1).

Yazıt Asıl Metni: GEORGE
SCOTT
BARNUM
Dec. 19.1869
Mar. 17.1875

Türkçe Anlamı: GEORGE
SCOTT
BARNUM
19/Aralık/1869
17/Mart/1875

Foto 1. George Scott Barnum'un Mezar Taşı

Çizim 1. George Scott Barnum'un Mezar Taşı Çizimi

Bu soy isminden yola çıkılarak yaptığımız araştırmalar sonucunda ilginç verilere ulaşılmıştır. En başta bu çocuğun Amerikalı Protestan bir ailenin çocuğu olduğu tespit edilmiştir. Babası Henry Samuel Barnum, annesi Helen Randle Barnum'dur. 10 Mart 1869 yılında anne ile babasının evliliğinden sonra George S. Barnum Aralık 1869 yılında Elazığ'ın Harput ilçesinde doğmuştur. Henüz 6 yaşındayken tifo hastalığından ölen George S. Barnum Bitlis'in Tatvan ilçesinde gömülmüştür. Daha sonra mezar taşının Van Müzesi'ne getirildiği bilgisine ulaşılmıştır (www.wikitree.com).

Anne ve baba ile ilgili yapılan detaylı araştırmamızdan farklı bilgiler elde edilmiştir. George Scott Barnum'un anne ve babasının American Board of Commissioners for Foreign Missions - ABCFM (Protestan Amerikan Misyoner Grubu) adına faaliyet yürüttükleri öğrenilmiştir (www.findagrave.com). Annesi Helen Randle Barnum; 12 Haziran 1842 yılında ABD eyaletine bağlı Connecticut'da doğmuş, 1869 yılında Henry Samuel Barnum ile evlenmiştir. Aynı tarihte bu çift Elazığ Harput'a gelerek misyonerlik faaliyeti yürütmeye başlamışlardır. 2 yıl burada kaldıktan sonra 1871'de eşi Henry Samuel ile birlikte Van'a görevlendirilmiştir. Daha sonra bölgedeki iç karışıklıklardan ötürü ilk önce Rusya, daha sonra 13 Kasım 1884'de İstanbul'a dönmüştür. 31 Ocak 1914 tarihinde İstanbul'da ölmüştür (Erdoğan, 2016: 317). Bugün Helen Randle Barnum ile oğlu Harry Huntington Barnum'un mezarları İstanbul Feriköy Protestan Mezarlığı'nın Amerikan bölümünde bulunmaktadır (Foto. 2).

Foto 2. İstanbul Feriköy Protestan Mezarlığı'nın Amerikan bölümündeki Misyoner Helen Randle ve oğlu Harry Hungtington Barnum'un Mezar Taşı (www.findagrave.com).

Babası Henry Samuel Barnum; 13 Ağustos 1837 tarihinde ABD Connecticut eyaletinde Danbury ilçesinde doğmuştur. Eşi ile birlikte Elazığ ve Van'da misyonerlik faaliyetleri yürüten Henry S. Barnum 10 Aralık 1915 tarihinde (78 yaşında) Amerika'da ölmüştür. Mezarı Connecticut eyaleti Stratford şehrinde (Foto. 3 - 4). (www.barnum.org).

Foto 3. Misyoner Henry Samuel Barnum'un Portresi (www.findagrave.com).

Foto 4. Misyoner Henry Samuel Barnum'un Mezar Taşı (www.findagrave.com).

Van'da 1871 yılından 1917 yılına kadar Amerikan misyon istasyonu ABCFM (Protestan Amerikan Misyoner Grubu) çatısı altında özellikle Ermeniler arasında faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Barnum ailesi Van'a gelen ilk Amerikalı Protestanlar arasında sayılmaktadır. Barnum ailesi ve bu

çatı altındaki tüm misyonerler, çalışmalarını Ermeniler arasında yoğunlaştırmışlardır. Monofizit bir mezhebe sahip olan Gregoryan Ermenilerinin Protestan mezhebine geçirebilmek için büyük çaba harcamışlardır. Bu doğrultuda Van'da okul, kilise, yetimhane, hastane, anaokulu vb. gibi birçok yeni birimler açmışlardır. Bu faaliyetler sonucu Ermeniler arasında Osmanlı Devleti aleyhindeki çalışmalar yoğunlaşarak isyan noktasına kadar ulaşmıştır. 1. Dünya Savaşı sürecinde Amerikalı misyonerler Ruslar ve Ermeniler ile birlikte 1917 yılında Van'ı terk ederek Tiflis'e geçmişlerdir (Tozkoparan, 2007: 123-176, 253).

2.2. Pauline Patrunky'e Ait Mezar Taşı

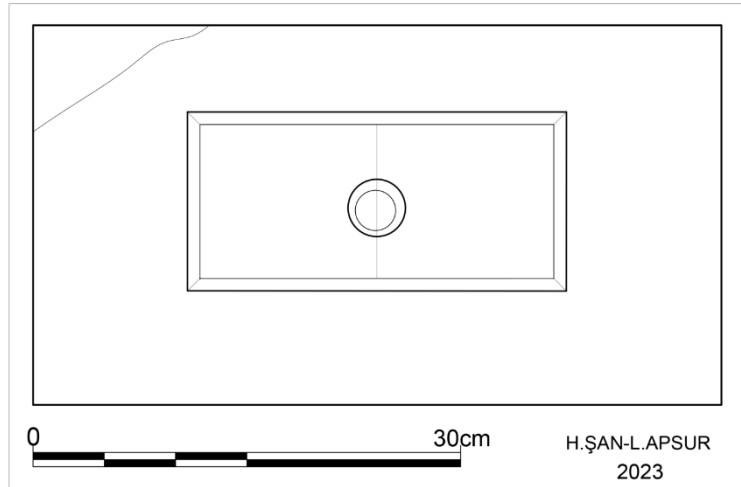
Van Müzesi'nde 2022/76/A envanter numarası ile kayıtlı olan bu eser müze deposunda korunmaktadır.

50 x 20 cm. ölçülerinde yatay olarak yapılmış dikdörtgen formda bir mezar taşı kaidesidir. Taşın yüksekliği 28 cm'dir. Üst kısmına oturtulan mezar taşı günümüze ulaşamamıştır. Alt köşe kısımları kırıktır. Ancak bu kırıklar yazıtların okunmasına engel teşkil etmemektedir.

Mezar taşı iki parça halinde yapılmıştır. Günümüze gelen parçanın üst kısmının tam ortası oyularak dikdörtgen bir yuva oluşturulmuştur. Bu yuvaya dikey olarak yerleştirildiğini düşündüğümüz taş ise günümüze gelememiştir. Yuvanın ölçüleri 27 x 12 cm'dir. Yuvanın tam orta kısmına ise 5 cm derinliğe sahip küçük dairesel bir oyuk bulunmaktadır. Yüzeyde kısmi deformasyon oluşmuştur (Foto. 5 - Çizim 2).

Foto 5. Pauline Patrunky Mezar Taşı Üst Yüzeyi Görünümü

Çizim 2. Pauline Patrunky Mezar Taşı Üst Yüzeyi Çizimi

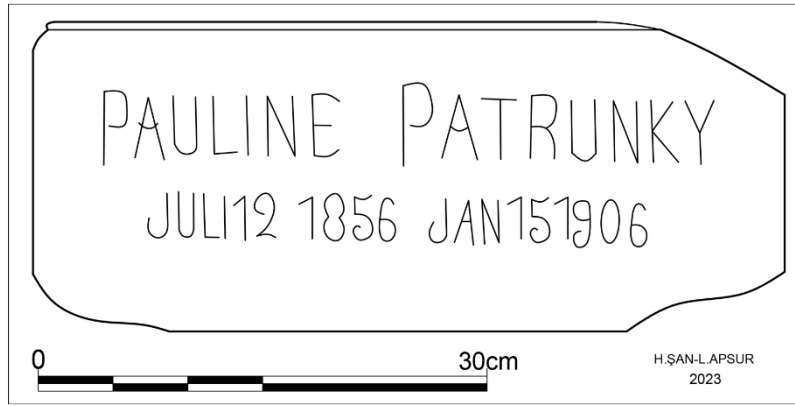
Taşın ön ve arka yüzeylerinde Almanca yazılar mevcuttur. Ön yüzeyde iki satırlık yazıtta ölen kişinin isim, soy ismi, doğum ve ölüm tarihleri yazılmıştır. Bu yazılar kazıma tekniği ile yapılmıştır.

Yazıt dışında herhangi bir süsleme yoktur. Yazıtın birinci satırında büyük harfler ile PAULINE PATRUNKY, ikinci satırda ise JULI 12/1856 - JAN 15/1906 (12 Temmuz 1856 - 15 Ocak 1906) tarihleri yazılmıştır. Bu yazıttan Pauline Patrunky'nin 12 Temmuz 1856 doğduğu, 15 Ocak 1906 tarihinde ise öldüğü anlaşılmaktadır (Foto.6 - Çizim 3).

Foto 6. Pauline Patrunky Mezar Taşı Ön Yüzeyi Görünümü

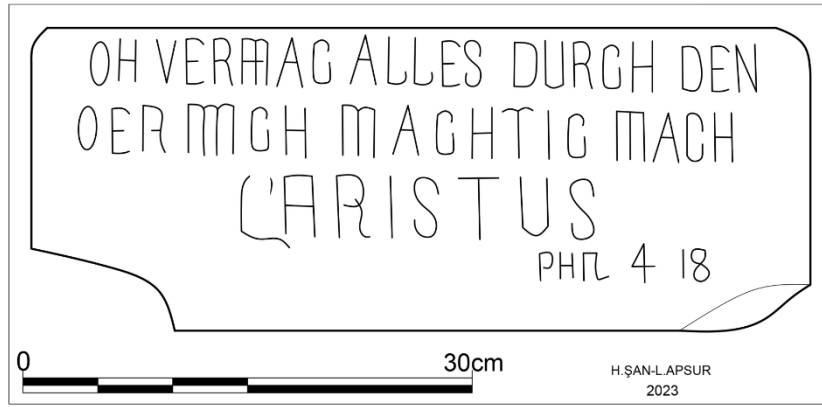
Çizim 3. Pauline Patrunky Mezar Taşı Ön Yüzeyi Çizimi

Taşın arka yüzeyinde ise dört satırdan oluşan bir yazıt daha bulunmaktadır. Bu yazıtta ise Filip İncil'inden¹ alınan bir bölüm işlenmiştir. Burada "ICH VERMAG ALLES DURCH DEN, DER MICH MÄCHTIG MACHT CHRISTUS" (*Beni güçlü kılan Mesih sayesinde her şeyi yapabilirim*) ibaresi geçmektedir. Yazıtın dışında herhangi bir süsleme yoktur (Foto. 7 - Çizim 4).

Foto 7. Pauline Patrunky Mezar Taşı Arka Yüzeyi Görünümü

¹ Filip İncili: Kanonik olmayan ve Gnostik İnciller arasında sayılan Filip İncili'nin Hristiyanlığın ilk dönemlerinden beri var olduğu bilinmektedir. Bu İncil'in varlığı üzerinde tartışmalar devam ederken ilk kez 1945 yılında Mısır Nag Hammadi bölgesinde 2. - 4. yy. arasına tarihlendirilen Kıpti dilinde yazılmış orijinal İncil'e rastlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Sarıkçıoğlu, E. 1992: 1-20.

Çizim 4. Pauline Patrunkey Mezar Taşı Arka Yüzeyi Çizimi

Pauline Patrunkey isminden yola çıkılarak yaptığımız araştırmada bayan bir misyoner olduğu verisine ulaşılmıştır. Alman Doğu Misyonununun bir üyesidir. İlk olarak 1896 yılında Urfa'da resmi olarak açılan bu kurumda 1897 yılında görev almıştır. İsviçre'de doktorluk belgesi almış ancak kabul edilmemiştir. Alman'lar adına misyonerlik yapmak için Urfa'ya gönderilen Patrunkey öncelikle bu ilde var olan gayrimüslimlere yönelik yetimhanelerde çalışmıştır. Çok idealist olduğu anlaşılan Patrunkey arkadaşlarıyla beraber bir yıl içerisinde 5 yeni yetimhane daha açmıştır. 1900 yılında tekrar Berlin'e geri dönen Patrunkey, Almanya-Frankfurt Komitesi tarafından 1902 yılında Van'a gönderilmiştir (Kieser, 2005: 233, 339; Şimşek, 2018: 277-278). Van'da Deutstches Hülfsbünd Für Christliches Im Orient (Protestan Alman Misyonerler) adlı misyoner kurumuna bağlı olan bu bayan, Ermeniler için açılan Acem Haço mahallesindeki yetimhanede görev yapmaya başlamıştır. Aralarında Pauline Patrunkey'nin bulunduğu Van'daki toplam 13 Alman misyoner yaklaşık olarak 1000'in üzerinde öğrenci yetiştirmiştir (Tozkoparan, 2007: 118, 252). Patrunkey 1905 yılında "Vanlı Çocukları Evlat Edinen Anneler ve Babalar" adlı bir mektup yazmıştır (Kieser, 2005: 325-326). 4 - 5 yıl boyunca misyonerlik faaliyetlerine devam eden Pauline Patrunkey 15 Ocak 1906 yılında ölmüş ve Van'da gömülmüştür.

Yazıt Asıl Metni : Ön Yüzey

PAULINE PATRUNKY

JULI 12 / 1856 - JAN 15 / 1906

Arka Yüzey

"ICH VERMAG ALLES DURCH DEN,
DER MICH MÄCHTIG MACHT
CHRISTUS"

Phil 4:13

Türkçe Anlamı: Ön Yüzey

Pauline Patrunky

Temmuz / 12 / 1856 - Ocak / 15 / 1906

Arka Yüzey

Beni güçlü kılan Mesih sayesinde her şeyi yapabilirim. Filip 4:13

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma, Van Müzesi'nde yer alan Amerikalı bir misyoner çocuğunun ve Alman bir kadın misyonerin mezar taşlarını inceleyerek Anadolu'da Hristiyan misyoner faaliyetlerinin izlerini yazılı kaynaklar dışında somut veriler olarak gözler önüne sermektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki müzelerde yapılan araştırmalar sonucu bu iki mezar taşının dışında envantere giren misyonerlere ait herhangi bir mezar taşı tespit edilmemiştir. İlk defa tarafımızca tespit edilerek detaylı bir şekilde incelenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu tip mezar taşlarının benzer örnekleri Kars müzesinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak buradaki mezar taşları misyonerlere ait olmayıp birebir Rus işgali zamanında bölgede ölen asker kökenli şahıslara aittir (Şan, 2024) (Foto. 8-9).

Foto 8. Rus Alay Komutanı ve Garnizon Komutanı Mezar Taşları

Foto 9. Rus Teğmene ait Mezar Taşı

Misyonerlik faaliyetleri, Batı'nın dini, kültürel ve sosyal nüfuzunun Osmanlı topraklarına taşınması amacıyla özellikle 19. yüzyıldan itibaren yoğunlaşmıştır. Van ve çevresinde oldukça aktif olan misyonerler, yalnızca dini bir amaca hizmet etmemiş, aynı zamanda bölgedeki toplulukların sosyal yaşamını dönüştürecek etkilerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetler bölgede yaşayan yerel halkın, özellikle de Ermenilerin batılı devletler ile ilişkilerinin derinleşmesine neden olmuştur. Eğitimden sağlığa uzanan ve toplumsal bir dönüşümü de hedefleyen bu etkiler netice itibariyle Osmanlı Devleti'nin aleyhine olmuştur.

Van Müzesi'nde bulunan iki mezar taşı, misyonerlik faaliyetlerinin bölgedeki etkisini göstermesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Amerikalı misyoner Henry Samuel Barnum'un oğlu George Scott Barnum'un mezar taşı, Protestan misyonerlerin Osmanlı topraklarındaki varlığını ve etkilerini somutlaştıran nadir bir örnektir. İlk görev yeri Elazığ Harput olan Barnum ailesinin Van'da kurmuş olduğu okullar, kiliseler ve sosyal hizmet kurumları, Protestan misyonerliğin bölge üzerindeki etkisini artırmış, aynı zamanda bölgedeki yerel halk ile Batı arasında önemli bir köprü işlevi görmüştür. George Scott Barnum'un mezar taşı, misyonerlik faaliyetlerinin Van'da bıraktığı kalıcı izlerin bir temsilcisidir.

İkinci mezar taşı olan Pauline Patrunky'ye ait mezar ise, Alman Doğu Misyonu'nun Doğu Anadolu'daki faaliyetlerine dair somut belge niteliğindedir. Patrunky, Urfa ve Van'da misyoner olarak görev yapmıştır. Patrunky'nin mezar taşı, Almanca yazıtları ve Filip İncili'nden alınan bir bölüm ile dikkat çekmektedir. Bu yazıtlar, misyonerlerin dini kimliklerini öne çıkarmak suretiyle bölgedeki faaliyetlerini Hristiyanlık ideolojisiyle temellendirdiğini göstermektedir. Kanonik² olmayan Filip İncil'inden alınan "*beni güçlü kılan Mesih sayesinde her şeyi yapabilirim*" bölümü ile ne kadar idealist olduklarını göstermektedir. Alman misyonerlerin, Protestan inancını bölgedeki Hristiyan halk arasında yaymaya yönelik bu tür sembolik temsil araçları, misyonerlerin bölgedeki varlıklarının kültürel ve dini nüfuzunu artırma gayretinin göstergesidir.

Sonuç olarak Tanzimat Fermanı'ndan sonra özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da misyonerlik faaliyetlerinin artması din, eğitim, kültür ve ekonomi gibi birçok alanda olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüz yılında meydana gelen iç karışıklıklar ve isyanlar misyonerlerin Anadolu'nun birçok şehrinde uyguladığı politikaların etkisiyle daha da derinleşmiştir. Bu durum, toplumda bölünmelere, gerginliklere ve yerel kimliklerin sorgulanmasına yol açarak, Osmanlı'nın sosyal yapısını zayıflatmasına sebep olmuştur. Misyonerlik faaliyetleri, sadece dini değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel dinamikleri de etkilemiş, bu süreçte Anadolu'nun geleceğini şekillendiren önemli bir faktör haline gelmiştir.

Batılı devletlerin özellikle gayrimüslimler arasında yürüttüğü bu faaliyetlerin asıl amacının Osmanlı İmparatorluğu'nda yüzlerce yıl barış içerisinde yaşayan gayrimüslimlerin ayrıştırılmasına yönelik olduğu aşikârdır. 19. yüzyılda devlet otoritesinin bölgede zayıfladığı bu süreçte özellikle Ermeniler arasında yürütülen bu misyonerlik faaliyetleri Osmanlı Devleti'ne isyanların alt yapısını oluşturan önemli etkenlerden biri olmuştur. Dini, etnik ve sosyal alanlardaki bu ayrıştırma sonucunda da Osmanlı İmparatorluğu iyice zayıflamıştır. Girdiği 1. Dünya Savaşı sonrasında yenilerek işgale uğramış ve tarih sahnesinden çekilmiştir. Bu süreçte Ermeniler de yüzyıllar boyunca Müslümanlarla barış içinde yaşadıkları toprakları kaybetmişlerdir.

Kaynakça

- Erdoğan İ. D. (2016). XIX. Yüzyılda Osmanlı Kentlerinde Amerikalı Misyoner Kadınlar. (Ed. Osman Köse). *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*. Samsun: 311-324.
- Gündüz, Ş. (2017). *Din ve İnanç Sözlüğü*, İstanbul: Vadi Yayınları
- İnan, U. (2015). *Osmanlı Devleti'nde Almanların Protestan Misyonerlik Faaliyetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

² Kanonik: Doğru güvenilir veya sahih dinsel literatürü ifade eden terim. Hristiyanlık inancında ilk 4 İncil kanonik incil olarak adlandırılır (Gündüz, 2017:274)

- Keiser, H. L., (2005). *Iskanmış Barış; Doğu Vilayetlerinde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet 1839-1938*. (A. Dirim Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Kılıç, R. (2006). Misyonerlik ve Türkiye'ye Yönelik Misyoner Faaliyetleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (19), 327-349.
- Kuzgun, Ş. (1983), Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerliğinin Doğuşu, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 59-82.
- Sarıkcıoğlu, E. (1992). Filip İncili. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (6), 1-20.
- Sezer, A. (1999). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e; Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 169-183.
- Şan, H. (2024). Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Müzelerde Bulunan Hristiyan Konulu Taş Eserler (*Basılmamış Doktora Tezi*). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, M. (2018). Alman Misyonerliğinin Urfa'daki Faaliyetleri. (Ed. Şulul, K. Akgündüz, M. vd) *İslam Tarihi Ve Medeniyetinde Şanlıurfa Osmanlı Belge Ve Kaynaklarında Urfa IV. Şanlıurfa*, 273-295.
- Tozkoparan, N. (2007). 19. Yüzyılda Van'da Misyoner Örgütleri ve Bu Örgütlerin İhtilalci Ermeni Hareketindeki Rolü. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- www. Sahipkiran.org, Erişim Adresi: <https://sahipkiran.org/2014/03/14/misyonerlik-yazi-dizisi/> Erişim Tarihi: 19.10.2024
- www. findagrave.com Erişim Adresi: https://www.findagrave.com/memorial/13910872/henry_samuel_Barnum/ Erişim Tarihi: 22.10.2024
- www.wikitree.com, Erişim Adresi: <https://www.wikitree.com/wiki/Barnum-630/> Erişim Tarihi: 22.10.2024
- www.barnum.org, Erişim Adresi: <https://www.barnum.org/fam/fam05050.html#SRC/> Erişim Tarihi: 22.10.2024

İnanç Turizmi ve Toplumsal Hafıza İlişkisi¹

The Relationship between Faith Tourism and Social Memory

Faruk ALAEDDİNOĞLU^a ve Meryem İZİ^b

^a Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Van, Türkiye.

^b Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD, Kayseri, Türkiye.

Özet

Bireylerin olduğu gibi toplumların da geçmişle bağ kurmasına imkân tanıyan hafıza, toplulukların dünü ile bugünü birbirine bağlayarak geleceği inşa etmelerine imkân tanımaktadır. Çünkü bugün, ancak dünün var ettiği dini, kültürel, tarihi ve sosyal değerler üzerinden inşa edilebilmektedir. İnsanlığın tarihsel birikimini geleceğe aktarmada ve bir süreklilik dâhilinde onu yeniden kurmasına imkân tanıyan toplumsal hafıza, inanç turizmiyle de yakın bir temas halindedir. Zira, insanların bir yere seyahat etmesini sağlayan başlıca motivasyon kaynaklarından biri olan inanç, toplum hafızasını kuran, koruyan, aktaran ve hatırlatan en eski sosyal kurumdur. Bununla birlikte inançların veya dinlerin kolektif gruplara özgü olduğu ve bu gruplar için hatırlatma ve yeniden inşa görevi gördüğü de unutulmamalıdır. Ayrıca inanç/din hafızası tüm toplumlarda canlı ve etkili olduğu (Assmann, 2018) gibi güçlü bir sosyal aidiyetlik yaratmaktadır. Söz konusu bu duygu turizme konu olmaktadır. Nitekim turizmin tarihine bakıldığında, insanların seyahat kararı üzerinde belirleyici olan en eski çekiciliklerden birinin inanç turizmine konu olan mekânlar olduğu görülecektir. Bu noktada hem turizm hem de hafıza çalışmalarının aynı bağlamda buluşturan inanç, turizmde hafıza çalışmaları için uygun bir zemin sağlamaktadır. Çünkü inanç turizminin bağlamını oluşturan din ve inanca konu olan unsurlar, toplumların kültürü, gelenekleri, anlatıları, yaşama tarzları, davranış kalıpları, hayat algılayışları, mekân düzenlemeleri, insan ve mekân adlandırmaları gibi birçok unsur üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Ve bu açıdan, toplumsal hafızanın inşasında belirleyici olan güçlü bir etkendir.

Toplumsal hafızayı inanç turizmi üzerinden okumayı amaçlayan bu çalışma bir literatür çalışmasıdır. Bu bağlamda, inanç turizmi ile toplumsal hafızanın kesiştiği ve birbirini etkilediği noktalar bir literatür incelemesine tabi tutulmuş ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnanç, İnanç Turizmi, Toplumsal Hafıza.

Abstract

Memory, which enables individuals and societies to connect with the past, enables communities to build the future by linking their past and present. Today can only be built on the religious, cultural, historical and social values created by yesterday. Social memory, which allows humanity to transfer its historical accumulation to the future and to rebuild it within a continuity, is also closely linked to faith tourism. In fact, faith, which is one of the main motivations for people to travel to a place, is the oldest social institution that creates, protects, transmits and reminds the memory of society. However, it should not be forgotten that beliefs or religions are specific to collective groups and serve as a reminder and reconstruction for these groups. Furthermore, the memory of faith/religion is alive and effective in all societies (Assmann, 2018) and creates a strong sense of social belonging. This feeling is the subject of tourism. Indeed, if we look at the history of tourism, we will see that one of the oldest attractions that determine people's travel decisions are the places that are the subject of faith tourism. At this point, faith, which brings together both tourism and memory studies in the same context, provides a suitable ground for memory studies in tourism. Because the elements of religion and faith that form the context of faith tourism have serious effects on many elements such as the culture of societies, traditions, narratives, lifestyles, behavioral patterns, perceptions of life, spatial arrangements, naming of people and places. From this perspective, it is a powerful factor in the construction of social memory.

This study, which aims to read social memory through religious tourism, is a literature study. In this context, the points where religious tourism and social memory intersect and affect each other were subjected to a comprehensive literature review and discussed.

Keywords: Faith, Faith Tourism, Collective Memory.

Önerilen Atf:

Alaeddinoğlu, F. ve İzi, M. (2024). İnanç Turizmi ve Toplumsal Hafıza İlişkisi. *Journal of Academic Tourism Studies*, 5(2): 209-222.

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 16.11.2024
Kabul Tarihi 12.12.2024

Sayı Editörü

Sedat ŞAHİN

Sorumlu Yazar

Faruk ALAEDDİNOĞLU
alaeddinoglu@yyu.edu.tr

¹ Bu çalışma, Van YYÜ BAP Koordinasyon Birimi tarafından SYL-2023-10686 nolu proje kapsamında desteklenmiştir. Bu çalışma, "Van Kentinde İnanç Turizmine Konu Olan Bazı Mekânların Toplumsal Hafıza İnşasındaki Yeri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Sosyal ve beşerî bilimlerin son yıllarda popülerleşen konusu toplumsal hafıza, turizm çalışmalarında henüz çok yenidir. Uluslararası literatüre bakıldığında, turizmin toplum hafızasıyla olan ilişkisine yönelik çalışmalar yapılmasına karşın (Leite, 2005; Bajc, 2006; Ahmad & Hertzog, 2006; MacDonald, 2008; Marschall, 2012; Mancinelli & Palou Rubio, 2016; Grimwood & Johnson, 2019; Zhou vd., 2023), ulusal düzeyde bu çalışmaların oldukça az olduğu söylenebilir (Deniz vd., 2018; Kutbay & Aykaç, 2016; Akbulut & Ekin, 2021). Bu durum, turizm gibi insanların yoğun bir şekilde sosyalleştiği ve aynı zamanda grup hafızalarını pekiştirerek sürdürdüğü ve yeni hafızalara dahil olduğu bir endüstri için bir eksiklik olarak düşünülmelidir. Zira, Maurice Halbwachs'ın ifade ettiği gibi, hafıza sanıldığı gibi aksine sadece insanın fizyolojik süreciyle ilintili olan bireysel bir mesele değil, aksine insanın sosyal yaşantısında kurduğu etkileşimlerin neticesinde oluşan toplumsal bir olgudur. Bu bağlamda uluslararası yazın incelendiğinde, hafızanın toplumsal ve bireysel hayattan koparılışı üzerine yapılan çalışmaların özellikle son yıllarda oldukça dikkat çekici bir şekilde arttığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmaların en dikkat çekeni ise, toplumsal (kolektif) hafıza çalışmalarıdır. Maurice Halbwachs'tan bugüne hafızanın gruplara özgü kolektif (toplumsal) yönü hakkında birçok çalışma yapılmıştır (Assmann, 2018; Nora, 2006/22; Connerton, 2019). Toplumsal belleğe ilişkin yapılan bu çalışmalar, araştırmacıların ilgisini, hafızanın kuşaklar arası nasıl aktarılacağına geçmişin, grupların kimlik inşasında ve geçmişle özdeşleşmede bir araç olarak nasıl kullanılacağı konusunda düşünmeye yöneltmiştir (Macdonald, 2008). Disiplinler arası bir çalışma zeminine sahip olması nedeniyle toplumsal bellek psikoloji, sosyoloji, antropoloji, coğrafya, felsefe, edebiyat, siyaset bilimi, medya çalışmaları ve turizm gibi birçok sosyal bilim alanında (ve alt disiplinlerin) ilgi görmeye başlamıştır (Habil, vd., 2017; Cordonnier, vd., 2022; Connerton, 2019). Fakat turizm alanında, toplumsal belleğe ilişkin yapılan çalışmalar çok yenidir; -turizmde hafıza çalışmaları, turizm patlaması (tourism boom), hafıza patlaması (memory boom), hafıza çılgınlığı (memory craze) ya da hafızaya dönüş (turn to memory) şeklinde tanımlanan 1970'lerden beri süregelen paralel gelişmelerle tetiklenmeye başlanmıştır (Marschall, 2012). Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu da toplumsal hafızayı miras ve savaş alanları turizmi, müze turizm veya dark (karanlık) turizmi ekseninde ele almıştır (İles, 2006; Alaeddinoğlu ve Aliagaoglu, 2007; Winter, 2009; Brown, 2015; Yeneroğlu Kutbay & Aykaç, 2016; Ahmad & Hertzog, 2018; Deniz vd., 2018; Akbulut & Ekin, 2021; Kervankıran & Çalışırım, 2022).

Maurice Halbwachs'ın çalışmalarından hareketle, toplumsal hafıza, bir toplumun geçmişle olan bağlarının şekillendiren ve ortak belleğini inşa eden, geçmişe ilişkin anılarını yeniden yapılandırarak toplumsal bağlarını kuvvetlendiren bir süreç olarak tanımlanabilir. Toplumun geçmiş deneyimlerini, değerlerini ve inançlarını kuşaktan kuşağa aktaran kolektif bir bilinç olarak toplumsal hafızanın keşiştiği alanlardan biri de turizmdir. Zira, turizm faaliyeti gerek bireysel gerekse de toplumsal hafızanın inşasında büyük role sahip aktif bir süreçtir. Seyahatlere katılan kişilerin seyahat boyunca edinmiş oldukları bireysel anılar ile ziyaret gerçekleştirdikleri destinasyonlara ilişkin seyahat süresince edinilen kolektif anılar turizm faaliyetinin bireysel ve toplumsal hafızanın yeniden canlandırılması, üretilmesi, korunması ve geleceğe aktarılmasında ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle bazı destinasyonlar (müzeler, anıtlar, tarihi, kültürel, siyasal, dini-kutsal alanlar vb.), turistleri içine çekerek onları yaşadıkları zamandan alıp geçmiş zamanın ötesine geçirecek duyusal ortamlar sunan "hafıza tablolarıyla" turistleri hiç şahit olmadıkları bir geçmiş zamanın kolektif hafızasına dahil etmektedir. Aslında turistler, atalarıyla ilişkili olan ve onların bir zamanlar içinde yaşadığını bildiği bu alanlarda var olan bir geçmişi keşfetmekte ve yeniden canlandırmaktadır. Bu şekilde, geçmişi ziyaret etme duygusu yaşamakta ve geçmişi yeniden yapılandırarak kendi varlığına dahil ederek sürdürmektedir (Leite, 2005; Nora, 2022; Halbwachs, 2022). Fakat bu noktada şu hususu kaçırmamak önemlidir: turizmin bireysel ve toplumsal hafızayla olan bu irtibatı sadece pozitif bir perspektiften bakılarak ele alınamaz. Çünkü turizm her şeyden evvel ticari amaçlar güden bir faaliyettir. Dolayısıyla turizme konu olan birçok unsur, değer, mekân vs. aynı zamanda pazarlanan bir üründür. Turizm pazarı için bir ürün olan turistik değerler zamanla orijinal anlamlarını yitirerek içi boşaltılmış fakat dışı donatılmış bir metaya

dönüşür. Bu noktada pazarlanan kültürel, tarihi ve dini değerler, toplum tarafından koruma altına alınmış kolektif bir hafızanın sürdürülmesinden ziyade kurgulanmış ve parlatılmış ticari hafızanın kolektif hafızayı ele geçirmesine, kâr amaçlı kullanmasına ve yüzeyselleştirmesine hizmet eder (Urry, 2015; Connerton, 2021). Connerton'a göre (2021), bazen kültürel bir değer, mekân, gün yüzüne çıkartılarak toplum hafızasından silikleşir çünkü bazı hafıza araçları, geçmişini hatırlatmakla birlikte saklar. Bunlardan hareketle, turizm toplumsal hafızayı geleceğe taşımaya olanak sağlayan bir faaliyet türü olsa da aynı zamanda mevcut hafızayı yok ederek kısa sürede tüketen bir özelliğe de sahiptir. Bununla birlikte bu çalışmanın kapsamı, alternatif bir turizm türü olan inanç turizminin toplumsal hafızayla olan olumlu yönüne odaklanmaktadır.

İnanç turizmi, dine konu olan alanların ziyaret edilmesi, dini festivallere katılım ve manevi deneyimlerin paylaşılması gibi çeşitli faaliyetleri kapsar. Bu faaliyetler, bireylerin dini kimliklerini pekiştirmelerine ve toplumsal aidiyet duygularını güçlendirmelerine olanak tanıdığı gibi ziyaret edilen alanların tarihi ve kültürel değerlerinin korunmasına ve tanıtılmasına da katkı sağlayan hafıza taşıyıcılarıdır. Bu yapılar, kolektif anıların gelecek nesillere aktarılması için seçilmiş ve düzenlenmiş bilgilerle dolu önemli birer araçtır (Winter, 2009). Geçmişin hatırlanması ve anlamlandırılması için somut referans noktaları sunarak toplumun ortak belleğini şekillendirmeye imkan tanıyan bu yapılarla ziyaretçilerin kurduğu bağlar toplumsal hafızanın oluşumunda önemli rol oynamaktadır.

Bu makalenin temel amacı, inanç turizmi ve toplumsal hafıza arasındaki ilişkiyi ele almak ve bu iki olgunun birbirini nasıl etkilediği ve desteklediğini ortaya koymaktır. Buradan hareketle inanç turizminin toplumsal hafızanın korunması ve aktarılmasındaki rolü incelenmiştir.

2. TOPLUMSAL (KOLEKTİF) HAFIZA

Bireylerin kendi kimliklerini keşfetmesi ve varlıklarını tanımlamasında geçmiş önemli bir referanstır. Kişilerin geçmişe başvurup ondan haberdar olması da hafıza ile mümkündür. Zira belirli bir zaman diliminde yaşanmış olayların bilgisi hafıza aracılığıyla muhafaza edilerek geleceğe taşınmaktadır. Hafıza², insanın yaşamı boyunca her anına şahitlik eden ve tüm deneyimlerini, öğrenimlerini kaydederek kimi zaman bunları hatırlamasına, unutmamasına hatta yanılmasına olanak sağlayan, gerekli olduğu takdirde başvurabildiğimiz ve bundan dolayı içinde bulunduğumuz şimdiki anımızı da etkileme gücüne sahip dinamik bir sistemdir (Cangöz, 2005; Karaarslan, 2014). Din, dil, ırk, cins vb. fark etmeksizin her insan yaşamı süresince hafızaya başvurmakta ve geleceklerini inşa etmede ona sürekli olarak ihtiyaç duymaktadır.

Bireylerde olduğu gibi, toplumların ve toplumsal grupların da hafızası vardır. İnsanın geçmişi, şimdisi ve geleceği ile irtibatlı olan hafıza, her ne kadar sadece bireyin iç dünyasıyla ilintili bir meseleymiş gibi görünse de aslında toplumsal bir olgu olarak belli bir tarihsel ve kültürel yapının içinde şekillenmekte, gelişmekte ve korunmaktadır. Dolayısıyla hafıza doğası gereği kolektif bir yapıya sahiptir. Hatırlama eylemini gerçekleştiren birey olsa da hatırlamayı tetikleyen unsurlar kolektiftir (Sakaranaho, 2011; Assmann; 2018; Halbwacshs, 2022).

Toplumsal veya kolektif hafıza³, geçmiş, bilgi ve birikimi ve üretimiyle ilgili ortaklıklara dayanır ve zaman içerisinde bir toplumsal yapının içinde bir araya gelen topluluğun önceki sakinleri ile yeni sakinleri arasında kurulan etkileşimler, onlar tarafından üretilmiş, deneyimlenmiş tarihi, kültürel, sanatsal birikimlere dayanır (Eroğlu Bilgin & Yılmaz, 2023). Bu nedenle, toplumsal bellek kültür, din, gelenek ve görenek gibi ortak aidiyetlik bildiren yapılarla ifade edilir. Yani, toplumsal bellek, bireysel bellekten farklı olarak, kişilerin anılarının kolektif bir paydada buluşmaları

² Türkçede hafıza ve bellek kavramı, genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır. Biz de bu çalışmada kavramın her iki kullanımına yer vermekteyiz.

³ "Toplumsal Hafıza: Hatırlamanın ve Unutmanın Sosyolojisi" adlı kitabında Karaarslan (2019: 20-23), toplumsal hafıza kavramının, hafızayı niteleyen tüm kavramları kuşatan, "çatı kavram" olarak değerlendirilebilecek esneklikte olduğunu, barındırdığı birçok sıkıntıya rağmen, kavramın "her bir grup ve alt grup hafızasını nitelendirmek için" kullanıma uygun olduğunu belirtmektedir. Yani toplumsal hafıza kavramı, hem küçük grupları (Halbwachs'ın dikkat ettiği şekliyle) hem de daha büyük birliklikleri ifade etmek için (2019: 23) kullanılabilir olduğundan bizim tarafımızdan da tercih edilmiştir.

neticesinde oluşmaktadır. Bundan dolayı, toplumsal belleği kişisel bir arşivden ziyade kültürel bir arşiv gibi düşünmek daha yerinde olacaktır (Atik, 2014).

Toplumların geleceğine yön vermek gibi önemli bir role sahip olan toplumsal hafıza, toplum ile bireyler arasındaki ilişkilerde etkili olan ve sosyal kimliklerin tanımlanmasında, sürdürülmesinde ve harekete geçirilmesinde belirleyici bir araçtır. Toplumların geçmişten beri biriktirmiş oldukları mirası şu ana aktarılmasına aracılık eden toplumsal hafıza, dün ile bugün arasında köprü kurarak yarının inşa edilmesine imkan tanır. Toplumsal hafıza, geçmişi bire bir deneyimlemiş bireysel belleklerin aksine sosyal olarak üretilmiş kültürel yapıtlardan, çerçevelerden ve mecralardan edinilmiş ortak geçmişe vurgu yapar (Başaran, 2007). Çünkü toplumsal hafıza, sosyal koşullara bağlı olarak meydana gelir, değişir ve dönüşür, toplumsal yapı, kurumlar ve değerlerle şekillenir (Duman, 2017). Burada kişiler veya gruplar, geçmişi belli toplumsal formlar üzerinden okumakta ve bir hafıza oluşturmaktadır. Örneğin, kutsal bir mekâna yahut kutsal bir kitaba sinen hafıza aynı zamanda bazı bedensel duruş biçimleri üzerinden bir hafıza olarak bugüne birer mesaj getirir. Dini ve milli bayramlar, festivaller, törenler, bedensel pratikler ve ritüeller, bir gruba veya bir topluma ait özel yemekler bile kendi içerisinde bir hafızaya işaret eder. Bir anıt, bir isim hatta bazen bir kavram da dahil olmak üzere tüm bunlar toplumların geçmişine dair çeşitli anlamlar barındıran birer hafıza aracıdır.

Esasında toplumsal bir olgu olarak ele alınmadan evvel psikoloji alanındaki araştırmacılar tarafından yoğun olarak çalışılan hafıza (Dinçer, 2022) daha çok bilginin ve deneyimlerin belleğe kaydedilmesi, özümşenerek kodlanması, depolanması ve geri çağırılması olarak ele alınmıştır (Özdemir, 2005). Psikolojik varsayımlarla çevrili olsa da toplumsal (kolektif) hafıza sosyolojik bir kavramdır (Prager, 2001). Hafızanın toplumsal kodlara göre biçimlenen kolektif bir yapı olduğunu sistematik bir biçimde ele alan kişi "hafıza çalışmalarının modern babası" olarak bilinen Fransız sosyolog ve felsefeci Maurice Halbwachs olmuştur. Halbwachs, bireylerin anılarını belli bir sosyal gruba dahil oluşlarıyla gerçekleştirdiklerini öne sürmüştü ve bugüne kadar bireysel bir nazardan ele alınan belleği, bilişsel alandan sosyolojik alana taşıyarak sosyal yapının bağlamlarıyla ele alınmasını sağlamıştır. Esasında onun bellek anlayışının temelinde, kişilerin asla tek başına hatırlayamadığı, her zaman bağlı bulunduğu sosyal grupların (toplumsal çerçevelerin) vasıtasıyla bir hatırlama (ve unutma) gerçekleştirdiği kabulünün yattığı söylenebilir. Halbwachs'a göre, hafıza bireye ait bir oluşum olsa da, toplumsal düzeyde varlık kazanmaktadır. Dolayısıyla hafıza, fizyolojik değerlendirmelere indirgenemez ve sadece bireysel-psikolojik bir nazardan ele alınarak açıklanamaz (Halbwachs, 2022: Giriş 11-14; Bosch, 2016: 3).

Halbwachs'a göre (2021), her sosyal grup, az veya çok ürettikleri anlayışların, alışkanlıkların, geleneklerin, değer anlayışlarının, kültürel ve dini inançların kendilerinden sonraki kuşak tarafından sürdürülmesini arzu eder. Dolayısıyla hafızayla korunan ve yeni kuşaklar tarafından yeniden üretilerek sürdürülen geçmiş zaman kalıntıları, geçmiş ataların yeni kuşaklara bir vasiyeti şeklinde okunabilir. Halbwachs, ortak bir deneyimi paylaşan insanların hemen hemen benzer şeyleri hatırlamalarının nedenini buna imkan veren dışsal bir sosyal sistemin var olmasına bağlar (akt. Oriane & Eustache 2023). Kişilerin tam olarak neyi, nasıl anımsayacaklarını, içinde varlık gösterdikleri toplumsal gruplar tarafından belirlendiğini ve belleğin her zaman dış koşulların -toplumsal çerçevelerin- yardımıyla yeniden üretildiğini, şekillendiğini ortaya atmış ve bu çerçevelerin önemine değinerek toplumsal hatırlanma veya unutmanın bu çerçevelerden bağımsız olarak gerçekleşmediğini söylemiştir.

Benzer şekilde Jan Assmann'da (2018), hafızanın neleri içerdiğini, bu içeriklerin nasıl organize edileceğini ve bunların ne kadar süre ile muhafaza edileceğini belleğin fizyolojik boyutundan çok dış koşulların, yani toplumsal ve kültürel çerçevenin belirlediğine dikkat çekmektedir. Abensour (2022: 197), hafıza çerçevelerini: "anıları çevreleyen ve büyük oranda toplum tarafından oluşturulan kavramların, bağlamın, düşüncelerin tamamı (dır)" şeklinde tanımlamıştır. Halbwachs'ın çalışmalarında tartıştığı temel mesele, hatırlamanın bu çerçevelere bağlı olduğudur. Halbwachs'a göre: "Bu çerçevenin dışında toplumda yaşayan insanların hatıralarını sabitleştirecekleri ve yeniden bulabilecekleri bir başka bellek olmaz" (akt. Assmann, 2018). Bireylerin özellikle akrabalık, dinsel ve

sınıfsal bağlantıları aracılığıyla edindikleri anıları belleklerine yerleştirdiklerini ve anımsayabildiklerini belirtir. Toplumsal hafıza kavramını “herhangi bir sosyal grubun birleştiren ortak bir kimliğin keşfi” olarak tanımlayan İnce’ye göre de (2010), toplumsal hafızada geçmiş bilgisi aile, sosyal gruplar, kitle iletişim araçları gibi birbirinden farklı iletişim kaynaklardan diğerlerine taşınarak meydana gelir.

Kısaca, toplumsal hafıza, sınırlı olan bireysel belleklerin ebedi bir forma bürümeye biçimi olarak okunabilir (Tuna, 2022). Bireylerin grup içinde edinmiş olduğu kolektif anılar, kişilerin yok oluşuyla ortadan kaybolmamakta olup, dahil oldukları sosyal grup var oldukça yeni üyelere aktararak sürdürülmekte, yeniden inşa edilmektedir. Bu anlamda kolektif anılar, bireysel anılar gibi, geçici, unutulmaya ve nihayetinde silinmeye (ölmeye) mahkum değildir (Russell, 2006). Bireysel bellek ve toplumsal bellek arasındaki önemli farklardan biri bu iki bellek türü arasındaki “zamansal farklılık” ta yatmaktadır. Bireysel bellek, insanın varlığıyla vardır, yok oluşuyla birlikte yok olacaktır. İnsanın varlığına, şahit olduklarına ve inandıklarına yani kısacası yaşantısına dair tüm emareler onun yok oluşuyla yok olma gibi bir tehlikeye sahiptir.

3. İNANÇ TURİZMİ

Mükemmeli arama ve deneyimleme olarak tanımlanan turizm ile inanç kavramı tarih boyunca hep etkileşim halinde olmuşlardır. Ancak inanç kavramının turizme konu olma şekli her ne kadar çok eski tarihlere kadar dayansa da modern anlamda inanç turizminin ortaya çıkışı yakın zamanda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bugün inanç kavramı üzerinden üretilen ve turizme konu edilen bütün mekânlara ilişkin çalışmalar oldukça yeni sayılır. Bu bağlamda modern topluma özgü bir hareket olan turizm ile inanç olgusunun ürettiği inanç mekanları sadece turistlerin ziyaret yeri olarak kalmamışlardır, aynı zamanda toplumsal hafızanın yaşatıldığı ve yeniden üretildiği mekanlar olarak da rol oynamışlardır.

Din faktörü geçmişten bu yana insanları seyahate yönlendiren önemli bir faktör olmuştur. Dini binalar, ayinler, dini festivaller, inançlar ve dinsel olaylar turist davranışlarını etkileyen ve insanları inanç turizmine yönlendiren önemli faktörlerdir (Henderson, 2003). İnanç turizmi, ilk çağlardan itibaren insan yaşamında önemli bir seyahat motifi olmuştur (Arıkan ve Oğuz, 1999). İnanç turizminde, diğer turizm çeşitlerinden farklı olarak insanlar inançlarının gerektirdiği dini vecibelerini yerine getirmek için dini açıdan önemli gördükleri kutsal yerleri ziyaret etmektedirler (Murray ve Graham, 1997). İbadetlerin mekânla ilişkili oluşu, insanların söz konusu mekânlara yönelik seyahatlerine neden olmaktadır (Usta, 2001).

Zira insanın dünya ile ilişkisine bakıldığında bu ilişkinin büyük ölçüde kadim dinler üzerinden aktarıldığını söylemek yanlış olmasa gerekir. Çok eski zamanlardan beri, inançlarına konu olan yerlere çeşitli ziyaretler (modern anlamda bir turizm faaliyeti olarak kabul edilmese de)⁴ gerçekleştirmişlerdir (Kaynak ve Sezgin, 2014). İlkçağda ekonomik ve spor amaçlı seyahatlerden sonra en önemli üçüncü seyahat şekli din amaçlıdır (Türker, vd., 2019). Orta Çağda Roma İmparatorluğunun çökmesiyle birlikte, eğlence odaklı turizm algısı yön değiştirerek inanç turizmi üzerinden şekillenmiştir (Aksoy, 2001). Uzun yıllar kültür turizmi, kültürel miras turizmi ve manevi turizm adı altında gerçekleştirilen faaliyetler içerisinde değerlendirilen inanç turizmi (Nieminen, 2012), 1990’lı yıllarda modern anlamda bir turizm hareketi haline gelmiştir (Türker vd., 2019).

Kişilerin kendi dini veya inanç sistemleri için kutsal addettikleri yerlere dini inançlarının gereğini yapmak, toplantı ve törenlere katılmak veya bunları izlemek amacıyla gerçekleştirdikleri ziyaretler ve bu ziyaretlerin neticesinde ortaya çıkan seyahat ve konaklamaların oluşturduğu turizm olayı olarak tanımlanan (Ayaz ve Eren, 2020), inanç turizmine katılan kişiler başta iç huzur olmak kaydıyla kendilerini yenileme ve bir görevi yerine getirme arzusuyla hareket etmekte ve bu motivasyonla ziyaretler gerçekleştirmektedirler (Alaeddinoğlu ve Okudum, 2015).

⁴ İnanç turizmi “ekonomik kâr gütmeksizin yapılan seyahatlerin ilki” olarak kabul edilmektedir (Timothy ve Nyaupane akt. Olcay & Albuz, 2016).

Turizm faaliyetine yoğun insan akımını sağlayan kılcal damarlardan birini teşkil eden inanç sistemleri, dünyanın ötesine ilişkili inananların çeşitli manevi gereksinimlerine cevap vererek içsel doyuma ulaşmalarını sağlamakta ve onların hayatlarına yön tayin etmektedir. Bu bağlamda gerek manevi bir ihtiyaç gerekse de ontolojik (varlıksal) bir arayıştan kaynaklı olarak insanların, kutsal kabul ettikleri “şeylere”, “kişilere” ve “yerlere” anlam yüklemesi, önem vermesi, koruması ve onlara çeşitli ziyaretler gerçekleştirilmesi sadece boş zamanı değerlendirme faaliyeti olarak düşünülmemelidir. Esasında seyahatlerin arka planında yatan önemli motivasyonun “dini ve manevi ihtiyaçlarına cevap almak” (Zaman, 2005), “manevi bir hedefe ulaşmak” (Yüksel ve Baykal, 2022) ve “dini duyguyu yeniden yaşamak” (Kaynak ve Sezgin, 2008) gibi psikolojik ihtiyaçlar olduğu unutulmamalıdır. Türker ve arkadaşları da (2019), inanç turizmine katılan turistlerin en önemli motivasyonunun Tanrı’ya yakın olmak olduğuna değinir. Bununla beraber, içsel huzura kavuşmak, dua etmek, günahlarının bağışlanmasını dilemek için de inanç turizmine katılım sağlayan turistler hem dini görevlerini yerine getirmek hem de manevi anlamda şifa bulmak maksadını taşımaktadırlar (Küçük, 2013). Kısaca, inanç turizmine katılan kişilerin esas amacının, gönülden inandıkları belirli kutsalları bu inanç güdüsüyle deneyimlemek olduğu söylenebilir.

Ancak bu demek değildir ki; inanç turizmi sadece insanları maneviyata çağıran bir turizm şeklidir. Çünkü bu turizm türü, aynı zamanda turizm endüstrisi için önemli bir ekonomik güçtür (Iliev, 2020). Hughes ve arkadaşlarına (2013) göre; insanların belli inanç mekanlarını ziyaret etme nedenleri sadece dua etmek ve ibadet yapmak değildir. Onları kutsal kabul ettikleri belli inanç mekanlarına yönlendiren faktörler arasında; anlık kararlar, ziyaret yerleriyle kurulan aile bağlantıları (atalarının mezarları), o yere ait tanınmış şahsiyetleri görmek; din temelli mimari ve tarihi yapılar ve sanat eserlerine duyulan kişisel ilgi gibi unsurlar da ziyaret kararı üzerinde etkili olabilmektedir. Yine eğitim ve rekreasyon faaliyetleri gibi başka nedenler de bu kararların alınması üzerinde rol oynamaktadır (akt. Yüksel ve Baykal, 2022). Belirli bir din ve inanç açısından önemli bulunan cami ve kiliselerin; sanat tarihi açısından önemli olan anıtların, müzelerin, evlerin mimari özellikleri nedeniyle türünün ilk veya ilginç örneği olan yapıları gibi çekiciliklerin inanç turizmi kapsamında değerlendirilerek turistlerin hizmetlerine sunulduğunu ifade eden Kaynak ve Sezgin (2014), bu durumun, inanç turizmini yerel ekonomileri güçlendirmeye ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamaya imkân tanıyan ekonomik bir faaliyet haline getirdiğini vurgulamaktadır.

Ayrıca unutulmamalıdır ki, inanç turizmine katılan kişilerin ziyaret ettiği inanç ortamları yahut uygulamaları sadece kendi inançlarıyla örtüşenlerden ibaret değil, kendi inançları dışında olan inanç ortamlarını da ziyaret edebilmektedirler (Raj & Morpeth, 2007). Dolayısıyla inanç turizmine konu olan yapılar, sahip oldukları tarihi, estetik, mimari, sanatsal ve kültürel değerlerinden ötürü de tercih edilmektedir (Olçay & Albuz, 2016). Bu da inanç turizmine konu olan alanların, turistlerin dini, tarihi, kültürel anlamda birçok beklentilerine cevap verebilecek potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim, MacCannell (1989), turistlerin bir destinasyonu ziyaret etme motivasyonları arasında, kişinin yaşadığı yerden farklı olan kültürel ortamı deneyimleme, bilgi edinme isteği olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla inanç turizmine katılan turistler için, inançlarının gereğini yapma ve manevi doyum sağlamanın yanında, korunan bir kültürel dünyaya adım atmak, bilgi edinmek ve bunlarla etkileşim kurarak aidiyet kazanmanın önemli olduğu söylenebilir.

4. DİN, TURİZM VE HAFIZA

Dünyanın her yerinde doğal ve kaçınılmaz olarak var olan dinler, bireysel ve toplumsal yönden geniş alanda güçlü bir işleve sahip olarak insanların iç ve dış dünyasını etkileyen, hayatı anlamlandıran bir misyona sahiptirler (Bozkurt, 2017; Bilgin, 2014). Teoride toplum hayatını düzenleyici normlar koyarken, uygulamada ise, toplumun katmanlarına nüfuz etmek suretiyle onu bir dereceye kadar yeniden düzenlemekte (Wach, 1987) ve insanların kaynaşması, dayanışması ve bütünleşmesinde son derece önemli rol oynayarak neredeyse toplumun bütün alanları üzerinde etkili olmaktadır. Bu yönüyle, toplumsal yaşamı değiştirme, dönüştürme ve düzenleme gücüne sahip güçlü bir olgudur (Karaoğlan ve Duman, 2017).

İnançlar, kültürün bir parçası olarak ortaya çıkmakta ve kaybolmaktadır (Assmann, 2018). Halbwachs'tan bu yana, toplumsal hafızanın din ve inanç uygulamalarıyla yakından ilişkili olduğu her dini sistemin kendinden önceki dini geleneklerden evrilerek ortaya çıktığı konusu yaygınlık kazanmıştır (Sakaranaho, 2011; Stroumsa, 2016; Halbwachs, 2022). Rizzuto (2001) sembolik soyut inanışları, somut bir yapıya dönüştürecek sosyal bir yapının ve kültürel bir zeminin şart olduğunu, bundan dolayı da dinlerin geçmişten beri süregelen kültürel, toplumsal ve tarihsel olaylardan beslendiğini belirtir. Sezen'de (1994), inançların içinde ortaya çıktığı toplumun normları ve değerleri çerçevesinde kendisine ait bir kültür dünyası inşa ederek kalıcılığa gayesi taşıdığını söyler. Bu durum, dini sembollerin kültürleşmeye açık olduğunu göstermektedir (akt. Tanrıverdi, 2020). Yani din ve toplum arasında karşılıklı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir (Güneş, 2014). Çünkü inançlar çeşitli şekilde sosyalleşme sürecinin gelişiminde bir araç olurken; benzer şekilde toplumsallaşma sürecinin kendisi, kişileri var olan inanç sistemlerinden haberdar eder (Okumuş, 2014).

Din ve hafıza arasındaki ilişkiyi tarih boyunca varlık gösteren birçok din üzerinden ele alan oldukça fazla akademik çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Bu çalışmaların ortak noktası ise, toplumsal yahut kültürel hafızadan yoksun bir dinin var olmayacağıdır (Sakaranaho, 2011). Halbwachs'a göre (2021), anıların inşa edilmesinde, paylaşılmasında, anımsanmasında din merkezi bir rol oynar. Çünkü dinler ve inançlar sanat, mimari, siyaset, ekonomi, kültür ve boş zamanı değerlendirme gibi sosyal, tarihi ve kültürel hayatı belirleyen hemen her şeye etki etmektedir (Gürsoy ve Çapçioğlu, 2006-2009). Din ve kültürel bellek arasındaki ilişkiyi Antik Mısır'dan başlayarak günümüz Avrupa'sına kadar getiren Jan Assmann'a göre, toplumsal (kolektif) belleğin korunması ve yeniden inşasında dinin etkisi çağdaş dönemlere mahsus bir olgu olarak ele alınamaz, çünkü din, kültürel ve toplumsal belleğin sürdürülebilirliğinde tarih boyunca önemli bir etkiye sahip olmuştur (akt. Sakaranaho, 2011). Halbwachs'tan yola çıkarak Danièle Hervieu-Léger'de (2000) dinin, inanç temelli kolektif bir hafıza yaklaşımı geliştirdiğini söyler. Léger'e göre, bir hafıza zinciri olarak din, gelenekle birlikte ele alınmalıdır. Nasıl ki, gelenekten kopmak bir tür kültürel amneziye (hafıza kaybı) sebebiyet veriyorsa, bir hafıza zinciri olan dinden kopmak da toplumsal unutkanlığa neden olacaktır. Çünkü toplumu bir arada tutan gelenekler, adeta bir halka gibi birbirine bağlanmıştır. Bu halkalardan birinin kopması sadece kendisini değil, onun ardıllarından gelenleri de değiştirecektir. Kültürel değerlerin, kimlik ve toplumsal bilincin oluşması ve korunmasında olduğu gibi bunların kuşaktan kuşağa aktarılarak geleceğe taşınmasında da önemli olan dinlerin (Yavuzer ve Cihan, 2023) toplumsal (kolektif) hafızayla yakın bir ilişki içinde olduğu söylenebilir.

Rossano (2006), dinsel inanışların ve uygulamaların bir topluluğun, sosyal bağlarının kurulmasına ve sürdürülmesine katkı sağlayarak grup bilincini güçlendirdiğini ve grubun aidiyetliğine işaret ettiğini belirtmektedir. Dinler gelecek kuşaklara ancak hafıza aracılığıyla irtibata geçer. Assmann (2018) toplumsal anlamda belleğin biyolojik olarak devredilmesinin mümkün olmaması nedeniyle kuşaklar arası toplumsal (kültürel) bağın sürekli biçimde canlı tutulmasının şart olduğunu söyler. Çünkü toplumlar, etkileşim içinde oldukları ve ortak belleklerinin sınırlarına (çerçevelerine) yerleştirebildikleri şeyleri hatırlamaktadırlar. Şüphesiz ki bireylerin ve toplulukların, sürekli tekrarlarına konu olan ve unutulma imkânı en zor olan yapı inancın kendisidir. Halbwachs (2021), dinlerin yalnızca tüm insanlar veya gruplar nezdinde kabul edilen bir olgu olduğundan değil; aynı zamanda inanan bir topluluğun düşüncesini sürdüren çok fazla fikir ve imgeyi çeşitli unsurlarla bir arada tuttuğundan zemine sağlam bir şekilde yerleşik olduğunu söyler. Dinler geçmiş ile gelecek arasında akışı sağlayarak, aynı zamanda bilimsel olanın dışında mistik olanla da irtibat halinde kalmaya olanak tanıyarak gelecek nesillere bağlanmaktadır.

Turizm, özellikle toplumların kimliklerini yansıtan, biricik unsurları gün yüzüne çıkartıp bunları insanlarla buluşturma olanağı sunmaktadır. McDonald (2008), turizm faaliyetinin kendisinin bir tür hafıza çalışması olarak görülebileceğini söyler. Eski ile yeniye karşı karşıya getirerek hafızanın hatırlanmasında, inşa edilmesinde ve yeniden canlandırılarak geleceğe taşınmasında etkili olan turizm her kültürden kişilere, ziyaret ettikleri mekânın tarihini ve

kültürünü görme, anlama ve tanımanın yanı sıra sosyal ve dini miraslarıyla etkileşime girme olanağı sunmaktadır (Kaynak ve Sezgin, 2014). Ayrıca turizm faaliyetine katılan kişiler, diğer gruplarla karşılaşma olanağı tanıyarak yeni toplumsal çerçeveler inşa etmeye ve bu bağlamda sosyal hafızayı geliştirerek var olan hafızayı beraberinde taşıma imkanı yakalamaktadır. Ahmed ve Hertzog'a göre de (2016) ziyaret ettiğimiz yerler, topluluklar ve kültürler hakkında tam olarak neyi, nasıl hatırlayacağımız, turistik deneyimlerimizi biçimlendirmektedir. Hem bireysel hem de kolektif düzeyde ziyaret gerçekleştirilecek yerlere ve topluluklara ilişkin ziyaret öncesi edinilen bilgiler veya başkalarından aktarılan anılar varılan yerle kurulacak duygusal ve zihinsel bağın derecesini belirlemektedir. Ziyaret öncesi detinasyona ilişkin turistlerin sahip oldukları ön bilgiler ve kişisel anılar, varış yerine ayak basıldığında hissedilen, deneyimlenen ve orada edinilen yeni bilgi, anı ve tecrübelerle yeniden inşa edilir. Çünkü hafıza alanında edinilen her yeni tecrübe oraya ilişkin düşüncelerimizi ve anlatı geliştirme biçimimizi değiştirir (Ahmed ve Hertzog, 2016: 201). Mancinelli ve Palou Rubio (2016:165), hafıza ister bireysel ister de kolektif olsun birçok boyutta turist deneyimlerine ve etkinliklerine nüfuz eder diyerek hafızanın turizmle olan ilişkisine dikkat çeker.

Marschall (2012), turizm ve hafıza ilişkisinin gerek bireysel gerek de kolektif olarak çok yönlü çok daha karmaşık olduğunu belirterek, turizm ve hafızanın, kesiştiği önemli noktalardan birinin, kutsal ve dünyevi hac ziyaretleri olduğunu söylemektedir. Turizm ve hac arasında hem yolculuk hem de topluluk deneyimi açısından belirgin bağlantılar vardır. İnançlar, toplumsal hafızanın inşasında, korunmasında ve geleceğe aktarılmasında hem zamansal hem de mekânsal bağlamda güçlü bir bellek vasıtası olduğu gibi çeşitli ziyaretlerle de kolektif grupları bir araya getirerek toplumsal hafızanın diri kalmasına ve sosyal hafıza çerçevesinin genişleyerek çoğalmasına imkan tanır. Winter (2009), inanç turizmine katılan turistlerin (hacıların) anı taşıyan birincil kişilerden olduğuna vurgu yapar. Kültür, tarih ve miras turizmiyle dolaylı bir ilişkisi olan inanç turizmi, insanların manevi olarak beslendiği, anlamlı bularak irtibata geçtiği ve kutsallık atfederek yücelttiği inanç ve din mirasından beslenmektedir. Mitolojik efsanelerden, anlatılardan tutun da kutsal metinlere, ilahilere, kutsal kişilere, alanlara ve mekânlara kadar hem hafızanın hem de inanç turizminin bağlamına giren her unsur bu miraslardandır. Aynı şekilde, dini yapılar, türbeler, kutsal mekânlar ve mabetler gibi inanç merkezleri kişilerin manevi tatmin bulmak için ziyaret ettikleri inanç ve dini miras alanlarıdır. Bunlar "toplumların geçmiş dönemlerden günümüze kadar inşa ettikleri ortak değerleri algılamanın bir aracı, sosyal, dinsel ve sınıfsal bağlantıların yanı sıra toplumsal anlamda üretilmiş ortak kimliğin koruyucusu ve kültürel birikimin bir sonucu" (Avcıoğlu ve Akın, 2017:426) olarak başvurulacak birer referans noktasıdır. Nitekim, Halbwachs (2022), dinsel hafızanın, geçmişin bıraktığı maddi izlerin, ayinlerin, metinlerin ve aynı zamanda şu andaki psikolojik ve toplumsal verilerin yardımıyla geçmişi yeniden kurduğuna dikkat çekmektedir.

Stroumsa (2016), dinsel hafızanın kültürel hafızanın daha özel bir boyutu olduğunu ve anlatı, ritüel gibi boyutlarıyla inancın hafızaya adeta yapııştırıldığını belirtir. Benzer bir anlayış, inanç turizmi için de geçerlidir. Zira inanç turizmi sadece kutsalın yad edildiği kutsal bir ziyareti ifade etmez. Dini inanışlar bazen bir mekânı ziyaret etmede belirleyici rol oynamasına rağmen, kültürel motivasyon çok daha yoğun hissedilerek ön plana çıkar ve ziyareti sadece dini bir deneyim olmaktan çıkarır (Bond vd. 2015 akt. Gözgeç, Mutlu ve Küçükaltan, 2019). Bader ve Hopfinger'de inanç turizmini, farklı dinleri, inançları ve mekânları tanımayı, öğrenmeyi ve onlarla temas kurmayı amaçlayan bir kültür turizmi olarak tanımlamaktadırlar (akt. Harunoğulları, 2016). Aynı şekilde inanç turizmini farklı medeniyetleri bir araya getirerek onları ortak inanç etrafında birleştiren ve insanları geçmişe, insanların ortak değerlerine doğru yolculuğu çıkararak yaratılış kardeşliğinde buluşturan bir olgu olarak da görmek mümkündür (Kaynak, 2016). Raj ve Morpeth'de (2007), inanç turizminin sadece günümüzdeki dinler veya inançlarla sınırlı olmadığını söyler. Çünkü dünya tarihi boyunca birçok din ve inanç yok olmuştur. Ancak bunlar arkalarında mabetler, heykeller, tapınaklar, türbeler gibi kültürel miras bırakmışlardır. Dolayısıyla inanç turizmi sadece dini birtakım görevleri yerine getirmek, dua ederek niyazda bulunmak ve manevi tatmin bulmak için yapılmaz, aynı zamanda toplum ve grup hafızasının inşa edildiği, korunduğu, yeniden canlandırıldığı ve bu sayede süreklilik kazanarak bu inançların unutulmasının önüne geçildiği

kültürel bir değer dünyasına adım atmayı ifade eden aktif bir hafıza inşa sürecine katılmak için de yapılır.

5. İNANÇ TURİZMİ VE HAFIZA MEKÂNLARI

Toplumsal hafızayı turizmle ilişkilendirerek ele almak, geçmişi belirli bir turistik yerde şimdinin bağlamı içinde hatırlamayı ifade eder (Bajc, 2006). Bu noktada, ziyaretçilerin geçmişi deneyimlemesine ve hatırlamasına yardım eden “hafıza mekânları” olarak adlandırılan somut unsurlara, olaylara, fiziksel yer ve nesnelere bakmak gerekir. Hafıza mekânı; anıtlar, arşivler, müzeler, ibadet yerleri gibi en somut yapıdan, soy, ırk, din ve millet gibi en soyut yapılara kadar insanlığın geçmişine dair en çarpıcı simgelerin ve bilgilerin biriktiği ve muhafaza edildiği yapıları ifade eder. Özellikle geleneksel toplumlarda kolektif hafıza, çoğunlukla bu mekânlar, müzeler, miras alanları, tarihi ve dini yapılar, anma, anıt ve zafer alanları, dil, işaretler, semboller, metinler, gelenek ve görenekler, ritüeller, ibadet biçimleri ve kalıplaşmış imgeler vs. içinde yer alacak şekilde herkesin gündelik olarak karşılaşabileceği unsurlara kodlanmıştır (Urbaniak, 2015). Bu tür yerler, nesnelere ve uygulamalar, kolektif anıların içinde tortulaştığı bir çeşit maddeselliği temsil ederek, söz konusu nesnelere ve onlara yönelik aktarılan anlatılarla birlikte, kolektif yaşamışlıkların yeniden inşa edilerek deneyimlendiği bir hatırlama aracına dönüşür (Halbwachs 1992 akt. Bajc, 2006). Zira Nora’ya göre (2006), bu mekânlar, toplumların hafızasının mayalandığı yerlerdir. Toplumsal hafıza, bu yapılar içinde oluşur, birikir ve korunur, bu yüzden bu alanlar, insanların geçmişle buluşma yerlerini ifade eder (Nora, 2022: 9-10). Anderson (1983), bu yerleri ziyaret eden kişilerin, bireysel anılarını kolektif anlatılarla ve daha geniş ideolojik yapılarla ilişkilendirerek yaşadıkları toplumla bağlantı kurduğunu belirtir (akt. Marschall, 2014). Bu durum, toplumların miras alanlarının gün yüzüne çıkarılarak yeniden hatırlanmasını kolaylaştırdığı gibi bir çekim unsuru olarak koruma altına alınmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda, modern toplumlarda kolektif hafıza alanlarının korunmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında turizme konu olan alanların önemi ortaya çıkmaktadır.

Özel bir turizm çeşidi olan (Ayaz & Eren, 2020) inanç turizminin kaynağını oluşturan din ve inanç öğeleri, toplumların kültürü, gelenekleri, anlatıları, yaşam tarzları, davranış kalıpları, hayat algılayışları, mekân düzenlemeleri, insan ve mekân adlandırmaları gibi birçok unsur üzerinde büyük etkilere sahiptir. İnsanları “ortak” değerlere ve “geçmiş” zamanlara doğru bir yolculuğa davet eden inanç turizmi, farklı medeniyetleri bir araya getirerek inanç kardeşliğinde (ortak grup belleğinde) birleştiren güçlü bir değerdir (Kaynak, 2014). Marschall (2014) yaptığı bir çalışmada, turistler tarafından tekrar tekrar ziyaret edilen yerlerin, kişilerin hafızalarında özel bir yere sahip olduğu sonucuna varmıştır. İnsanlar bir yerle hem bireysel hem de kolektif olarak duygusal bağlar kurduğunda o yerle irtibatını diri tutmakta ve tekrar ziyaret etmek istemektedir. İnsanlar nezdinde inançlar gerek bireysel gerekse de sosyal anlamda oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle semavi dinlerde olduğu gibi, çoğu inanç sisteminin ibadet, hac, dua, bayram zamanları ve mekânları ve bunlara özgü bedensel pratikler ve ritüelleri bulunduğu hesap edildiğinde inanç turizmine katılan bireyler için bu yerlerin özel bir yere sahip olduğu aşikardır. Bu noktada, inanç turizminin bağlamını oluşturan alanların sınırlarına değinmekte fayda vardır. İnanç turizmine konu olan alanlar, “sadece dinlerin zorunlu kıldığı hac ibadeti ile de sınırlı değildir. Belli bir dönem dini açıdan önemli merkez haline gelen mabetler, dini açıdan önemli şahsiyetlerin defnedildiği türbe ve mezarlar inanç turizminin durakları olarak kabul edilmektedir” (Turan, 2020: 157). Doğaner (2009: 339), inanç turizmini “mekânsal” ve “olaysal” olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Dini yapılar (dinlerin doğduğu, azizlerin yaşamış oldukları topraklar, hac yerleri, kutsal eşyaların bulunduğu yer vb.) mekânsal boyutta yer alırken; dini kutlamalar, (ritüeller, dini danslar, festivaller vb.) olaysal boyutu ifade etmektedir. İnanç turizmi için önemli bir çekicilik unsuru olan bu alanlar, insanların ziyaretlerine konu olmaktadır.

Hafızanın adeta demlendiği bu mekanlar, bu yönleriyle birer hafıza mekânı işlevi görmekte ve toplumsal hafıza çalışmalarına dahil edilebilmektedir. Bunun ötesinde, inanan kişileri bir araya getirerek ortak bir hafıza imgesi etrafında buluşturmakta ve ortak değerler, acılar ve mutluluklar aşılıyarak kimliklerini tanımlamakta ve “öteki”den ayrışan bir grup hafızası inşa etmektedir

(Gülbetekin, 2017). Bu unsurlar insanlarda ortak inanç ve tasavvurlara sahip olma duygularını yerleştirdiği ve insanları birbirine yaklaştırdığı gibi mekânsal hareketlerini ve davranış kalıplarını belirlemekte, kişisel ve toplumsal yaşamı derinden etkilemektedir (Freyer'den 1964, akt. Harunoğulları, 2016; Emery & Flora, 2006). İnanç turizmi ise bu unsurların bir arada toplandığı ve uygulanmaya sokulduğu çok yönlü bir zemin sunmaktadır. McDonald (2009), turizm faaliyetinin, entelektüel ve zihinsel bir öğrenme süreci olduğu kadar fiziksel ve bedensel bir meşguliyet ve iz olduğunu belirtir. Bu faaliyete konu olan inanç cazibe merkezleri, ziyaretçilere geçmiş, şimdi ve olası bir gelecekle bağlantı kurabilecekleri belirli bir zaman ve mekân bağlamına dahil olma şansı sunmaktadır (Winter, 2009). Bu şekilde inanç turizmi miras, kültür ve tarihi turizmle iç içe olarak geçmiş zamanlara ilişkin yaşanmışlıkları güncelleştirmekte ve geçmişi turistlerin hafızalarında yeniden canlandırarak kolektif bir hafıza inşa etmektedir.

Kutsallık atfedilen, bir grubun hafızasında değerli sayılan inanç alanları bir topluluğun kutsalla kurduğu ilişkilerin toplumsal olarak dışa yansıyan halidir (Harunoğulları, 2016). Assmann, toplumsal bellekte mekân, "grupların duygusal ve değerlerle yüklü yaşam bağlamı içindeki iletişim biçimleri ile oluşur" (Assmann, 2018: 48) bu yüzden de aslında sadece somut bir mekân değil aynı zamanda somut birer kimliği yansıtmaktadır diyerek mekânların toplumların veya daha özelde grupların kimliğinin taşıyıcısı olduğunu gönderme yapar. Dolayısıyla inanç turizmine katılan turistler, bir grubun varoluş biçimlerine ve genel tavrına kısaca onun varlığına ve değer dünyasına işaret eden kolektif kimliklerinden de haberdar olmaktadır. Çünkü kolektif hafıza, tarihsel süreklilik içinde ortak kimliğin korunduğu yerlerle yakından ilişkilidir (Avcıoğlu ve Akın, 2017).

Bilgi arayışı, önemli olaylarla bağlantı kurma arzusu, tarih ve kimlik merakı ve başka insanlarla etkileşime girme isteği insanları kolektif bellekte bir araya getirmektedir (Marschall, 2014). İnsanların inancına konu olan alanlar birbirinden farklı birçok nedenden dolayı ziyaret edilmektedir. Örneğin, bazı gruplar ve grup üyeleri, atalarının bir zamanlar yaşadığı yerleri ve onların yaşamlarında kutsal olan mekânları ziyaret ederek bölünmüş kimliklerini bir araya getirme arzusunu taşımakta ve bu amaçla kültür ve dini turlara katılım sağlamaktadır. Bundan hareketle, inanç turizmine katılan kişilerin dini geçmişleri hakkında bilgi sahibi olmak, inanç geçmişlerinde önemli olaylarla kodlanmış kutsal yerleri yakından görmek ve kendi inançlarını paylaştıkları insanlarla bir araya gelerek dini duygularını pekiştirmek ve tazelemek amacıyla gerçekleştirdikleri turizm hareketliliği onları ortak bir inanç hafızasında buluşturarak kolektif hafıza inşa ettiği söylenebilir. Bu bağlamda, inanç turizmine konu olan alanların da kolektif inanç hafızasını diri tuttuğu, buna ek olarak, sosyal yapının inşasında içerdiği birçok anlamla toplumsal hafızanın önemli bir fonksiyonunu oluşturduğu söylenebilir. Zira toplumların dini tarihi incelendiğinde bireysel (subjektif) din anlayışından ziyade kolektif (objektif) din anlayışının kültür ve medeniyetlerin inşa edilmesinde etkili olduğu muhakkaktır (Akşit, 2017: 13). Dolayısıyla inanç turizmi bağlamında, gerçekleştirilen birçok turistik uygulama aslında bireyi de aşarak toplumsal bir karaktere bürünmektedir. Bu faaliyet içerisinde gerçekleştirilen ziyaretler, ritüeller, bedensel ve mekânsal birçok pratikler, anmalar, bayramlar ve dualar gibi çoğu uygulama, grup geçmişini topluluk ruhuna yayarak kolektif değerlerde buluşmayı sağlar ve grup kimliğini düzenleyerek devam ettirir.

6. SONUÇ

İnsanların ziyaret deneyimlerine konu olan dini ve manevi öneme sahip inanç alanları ve uygulamaları, toplumsal hafızanın canlı tutulmasına ve nesilden nesile aktarılacak yeniden üretilmesine katkıda bulunur. Geçmişten bu yana kümülatif bir şekilde gelen hafıza yoğun bir biçimde din ve hafıza üzerinden okunabilir. Çünkü dini duyguların tatmini ve ibadet etmenin dışında çeşitli somut ve soyut kültürel unsurların bir arada bulunduğu inanç alanları ve uygulamaları belirli toplulukların inanç geçmişlerinin kodlandığı unsurlar olmasının ötesinde toplumsal, tarihi ve kültürel anlamda da topluluk geçmişinin önemli birer temsilidirler. Dolayısıyla ziyaretçiler için sadece dini değil, aynı zamanda kültürel ve tarihi anlamlar taşır. Bu yönleriyle, toplumsal hafızanın korunduğu ve yeniden üretildiği hafıza araçları olma özelliği de gösterirler.

Seyahatler ise, bir tür hafıza inşa etme sürecinin başlangıcı ve hafızayı aktarma aracıdır. Henderson'dan hareketle (2002), dinler ve inançlar, insanların bir yerlere seyahatler düzenlemesi için güçlü bir motivasyon kaynağı olduğu gibi, turizm sektörü için de önemli birer motivasyon aracıdır. Zira bu durum, dünyanın farklı bölgelerine milyonlarca insanın seyahat etmesinin en önemli belirleyicisidir.

Burdan hareketle inanç turizmi ile toplumsal hafıza arasındaki ilişkinin karşılıklı bir zeminde ilerlediği söylenebilir. Çünkü hafıza, iletişimsel, dini, sosyal ve kültürel bağlamlarda yatar (McDonald, 2009). Halbwachs da (2022: 227) dinin olayların, savaşların ve reformların tarihini yeniden üretme gücüne sahip olduğunu belirtir. Dolayısıyla inanç turizmi kapsamında turistler de gittikleri destinasyonlarda toplumsal, kültürel ve dini temas kurmakta ve bu destinasyonlarda etkileşim yaratmaktadır. Bu sayede, inanç turizmi merkezlerinin korunmasına ve gelişmesine katkıda buldukları gibi bu destinasyonlara ilişkin var olan hafızanın canlı tutulmasını da sağlamaktadırlar.

Kaynakça

- Ahmed, R., & Hertzog A. (2016). Tourism, Memory and Place in a Globalizing World. *Tourism and Hospitality Research*, 16 (3), 201-205. doi: 10.1177/1467358416641254.
- Ahmed, R., & Hertzog A. (2018). Itineraries of the Great War and the rise of the local on the Western Front: Memory, commemoration and the shifting regimes of remembrance tourism. *Memory Studies*, 13(6), 1-17, Doi:10.1177/1750698018784117
- Aksoy, M. (2001). *Türkiye'de İnanç Turizmine Genel Bir Bakış ve Hristiyanlığın Seyahate Verdiği Önem*. 2000 yılında Hristiyanlık (Dünü, Bugünü ve Geleceği)(417-431) içinde. Dinler Tarihi Derneği Yayınları.
- Akşit, C. (2017). *Dinler Tarihi*, İstanbul: Kamer Yayınları.
- Alaeddinoğlu, F. & Okudum, R. (2015). *Van'da Alternatif Bir Turizm Çeşidi İnanç Turizmi ve Akdamar Kilisesini Ziyaret Eden Turistlerin Beklentileri*. Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı (21-23 Mayıs 2015), Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Alaeddinoğlu, F., & Aliağaoğlu, A., (2007). Savaş Alanları Turizmine Tipik Bir Örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (2), 215-225.
- Assmann, J. (2018). *Kültürel Bellek* (Çev. Ayşe Tekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Atik, A. & Bilginer Erdoğan, Ş. (2014). Toplumsal Bellek ve Medya. *Atatürk İletişim Dergisi*, 2, 1-16.
- Avcıoğlu, S. S. & Akın, O. (2017). Kolektif bellek ve Kentsel Mekân Algısı Bağlamında İstanbul. *İdealkent Dergisi*, 8(22), 423-450.
- Ayaz, N., & Eren, M., (2020). Türkiye'de İnanç Turizmi Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 284-300.
- Bajc, V. (2006). Collective Memory and Tourism: Globalizing Transmission through Localized Experience. *Journeys*, 7(2), 1-14.
- Bilgin, A. (2014). Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 75-84.
- Bosch, T.E., (2016). *Memory Studies, A brief concept paper*. Working Paper. United Kingdom: Media, Conflict and Democratisation (MeCoDEM).
- Bozkurt, E. (2017). Din Kavramı. *Havâss Dergisi*, 1, 34-55.
- Grimwood, B. S. R., & Johnson, C. W. (2019). Collective memory work as an unsettling methodology in tourism. *Tourism Geographies*, 23(1-2), 11-32. <https://doi.org/10.1080/14616688.2019.1619823>
- Brown, A. D., Kouri, N., Hirst, W. (2012). Memory's Malleability: Its Role in Shaping Collective Memory and Social Identity. *Frontiers in Psychology*, 1-3. doi:10.3389/fpsyg.2012.00257
- Cangöz, B., (2005). Geçmişten Günümüze Belleği Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlara Kısa Bir Bakış. *Hacettepe Üniversite Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 51-62.

- Connerton, P. (2021). *Modernite Nasıl Unutturur*. (Çev. Kübra Kelebekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelik, C. (2017). Toplumsal Hafızanın İnşasında İsimler. *Sosyoloji Divanı*, 5(10), 63-75.
- Deniz, A., Özgür, E. M., & Öksüz, M. (2018). The effects of religious places on collective memory: The case of Istanbul Hagios Panteleimon Orthodox Church. *International Journal of Geography and Geography Education*, 39, 171-188
- Dinçer, H. F. (2022). Kur'an'da Hatırlatma Unsurları Olarak Ritüeller, Mekân, Zaman ve Olaylar. *Journal of Analytic Divinity*, 6(1), 316-336
- Emery, M. & Flora, C., (2006). Spiraling-up. Mapping community transformation with community capitals framework. *Community Dev.* 31, 19-35
- Eroğlu Bilgin, S., & Yılmaz, E., (2023). Geleneksel Antep İşi Nakışlarda Toplumsal Belleğin İzleri: Bebekli Motif. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 375-400.
- Gözgeç, M., H. & Küçükaltan, E., G. (2019). İnanç Turizmi Kapsamında Kadınların Beklenti ve Deneyimlerinin Analizi: Birgivi Türbesi Örneği. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 473-498.
- Gülbetekin, M. (2017). *Mekânın Hafızası Yer Adları*. Ankara: Hitabevi Yayıncılık
- Güneş, A., (2014). Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 153-164.
- Gürsoy, Ş., & Çapcıoğlu, İ. (2006-2009). Din-Kimlik İlişkisi Üzerine. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 1-3: 115-120.
- Halbwachs, M. (2021). *Kolektif Bellek* (Çev. Banu Barış). Ankara: Heretik Yayınları
- Halbwachs, M. (2022). *Toplumsal Hafızanın Çerçevesi* (Çev. Büşra Uçar). Ankara: Heretik Yayınları.
- Harunoğulları, M. (2016). Kilis'in İnanç Turizmi Potansiyeli ve Kutsal Mekânları. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(21), 177-210.
- Henderson, J. C. (2003). Managing Tourism and Islam in Peninsular Malaysia. *Tourism Management*, 24, 447-456.
- Hervieu Leger, D., (2000). *Religion as a Chain of Memory* (fr. Siman Lee), Cambridge: Polity Press.
- Iles, J., (2006) Recalling the ghosts of War: performing tourism on the battlefields of the Western Front. *Text and Performance Quarterly*, 26(2),162-180.
- Iliev, D. (2020). The evolution of religious tourism: Concept, segmentation and development of new identities. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 45, 131-140. doi: 10.1016/j.jhtm.2020.07.012
- İnce, G. B. (2010). Medya ve Toplumsal Hafıza. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 13(1), 9-29.
- Karaarslan F. (2014). Modern Dünyada Toplumsal Hafıza ve Dönüşümü. (Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaoğlu, S. & Duman, M. Z. (2017). Dini inanç ve tutumların doğurganlık üzerindeki etkileri (Van ili örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(50), 392-404
- Kaynak, İ.H. & Sezgin, M., (2014). İnanç Turizmi Kapsamında Dinlerde Seyahat. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 10 (1-2), 349-360.
- Kaynak, İ.H. (2014). İnanç Turizminin Medeniyetler Arası İşbirliğine Etkileri: Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13(1-2), 119-126.
- Kaynak, İ.H. (2016). Dinlerde Kutsal Zaman ve Mekânın Tarihsel Yapısının Fenomenolojik Algısı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*, 39, 443-455. <https://doi.org/10.21563/sutad.187023>.
- Kervankıran, İ. & Çalışırım, O. (2022). Müzeler ve Toplumsal Hafıza İlişkisi: Süleyman Demirel Demokrasi ve Kalkınma Müzesi Örneği. *International Journal of Geography and Geography Education* (45), 114-133.
- Küçük, M.A. (2013). Din-Turizm Çerçevesinde Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyette Hac Uygulamasına Genel Bakış. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 16(42), 101-128.
- Leite, N., (2005). Travels to an Ancestral Past: On Diasporic Tourism, Embodied Memory, and Identity. *Antropologías*

- MacDonald, S. (2008). *Memory, Materiality and Tourism*. Braasch, B., (Ed). Major Concepts in Tourism Research-Memory içinde (3-45). Büyük Britanya: Leeds Metropolitan University.
- Mancinelli, F., & Palou Rubio, S. (2016). Editorial: Tourism and the Place of Memory. *Int. J. Tourism Anthropology*, 5, 3(4) 165-171.
- Marschall, S. (2012). Tourism and Memory. *Annals of Tourism Research*, 39 (4), 2216-2219.
- Marschall, S. (2014). Tourism and remembrance: the journey into the self and its past. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 12:4, 335-348, DOI: 10.1080/14766825.2014.890208
- Murry, M. & Brain G. (1997) "Exploring the Dialectics of Route-Based Tourism: the Camino de Santiago", *Tourism Management*.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları*. (Çev. M. E. Özcan). Ankara: Dost Kitabevi Yay
- Nora, P., (2022). *Hafıza Mekânları*. (Çev. M. E. Özcan). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Okumuş, E., (2014). Din ve Sosyalleşme. International Periodical For the Languages, *Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(11), 429-454.
- Olçay, A. & Albuz, N., (2016). "İnanç Turizmi ve Türkiye'nin Tanıtımına Katkısı". Uluslararası Tanıtımda Medya ve Türkiye içinde (197-229), Ed. Mehmet Özdemir.Bursa: Dora Yayıncılık.
- Orianne J-F & Eustache F (2023) Collective memory: between individual systems of consciousness and social systems. *Front. Psychol.* 14:1238272. doi: 10.3389/fpsyg.2023.1238272.
- Özdemir, Y. (2005). Wechsler Bellek Ölçeği -III Mantıksal Bellek ve İşitsel Gecikmeli Tanıma Alttestlerinin Türkçe Geçerlik, Güvenirlik Ön Çalışması. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü
- Prager, J., (2001). "Psychology of Collective Memory." Neil J. Smelser and Paul B. Baltes (Ed), International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences içinde (2223-27), Oxford, England: Elsevier
- Raj, R. & Morpeth, N. D. (2007). *Religious tourism and pilgrimage festivals management: An international perspective*. Wallingford: CABI.
- Rizzuto, A.M., (2001). Religious Development Beyond the Modern Paradigm Discussion: The Psychoanalytic Point of View. *International Journal for the Psychology of Religion*, 11(3), 201-214. doi:10.1207/s15327582ijpr1103_06
- Rossano, M. J., (2006). The Religious Mind and the Evolution of Religion. *In Review of General Psychology*, 10(4), 346-364.
- Sakaranaho, T., (2011). Religion and the Study of Social Memory. *Finnish Society for the Study of Religion*, 47(2), 135-158.
- Stroumsa, G. G. (2016). Religious memory, between orality and writing. *Memory Studies*, 9(3), 332-340. doi:10.1177/1750698016645271
- Tanrıverdi, A., (2020). Din ve Kültür İlişkisine Sosyolojik Bir Bakış. *International Social Sciences Studies Journal*, 7(76), 189-200.
- Turan, Y. (2020). Kutsalın Ziyareti: İnanç Turizminin Altında Yatan Güdüler ve Karadeniz Bölgesi İnanç Turizmi Potansiyeli. *ODÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 153-163.
- Urbaniak J., (2015). Religion as memory: How has the continuity of tradition produced collective meanings? - Part one. *HTS Theologiese Studies/Theological Studies*, 71(3), 1-8, http://dx.doi.org/10.4102/hts.v71i3.2815.
- Urry, J., (2015). *Mekânları Tüketmek*. (Çev. R. G. Ögdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Usta, Ö., (2001), *Genel Turizm*, İzmir. Anadolu Matbaacılık
- Wach, J. (1987). *Din Sosyolojisine Giriş* (Çev. Battal İnandı), Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Winter, C., (2009). Tourism, Social Memory and The Great War. *Annals of Tourism Research*, 36 (4) 607-626, doi: 10.1016/j.annals.2009.05.002

- Yavuzer, H. & Cihan, E., (2023). Din ve Toplum İlişkisi. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 109-124.
- Yeneroğlu Kutbay E., & Aykac, A. (2016). Battlefield Tourism at Gallipoli: The Revival of Collective Memory, the Construction of National Identity and the Making of a Long-distance Tourism Network. *Almatourism- Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, 7(5), 61-83. <https://doi.org/10.6092/issn.2036-5195/6382>.
- Yüksel, Y. F. & Baykal, F. (2022). İnanç Turizmine Genel Bir Bakış ve İzmir İçin Analitik Yaklaşımlar. *Eastern Geographical Review*, 27,1-18. doi: 10.5152/EGJ.2022.975260.
- Zaman, M. (2005). Türkiye'nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri: Sumela (Meryemana) Manastırı, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 1-24.

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencilerinin Bilimsel Araştırma Yetkinliklerinin Belirlenmesi

Determination of Scientific Research Competencies of Master's and Doctoral Students of the Tourism Management

Senem YAZICI YILMAZ^a ve Gamze UTAR^b

^a Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Muğla, Türkiye.

^b Doktorant, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD, Muğla, Türkiye.

Özet

Lisansüstü eğitim, bireylerin seçtikleri alanlarda başarılı olabilmeleri için gerekli yetkinlik ve becerilerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Lisansüstü öğrencilerden, alan bilgisi dışında araştırma becerileri, eleştirel düşünme, yazılı ve sözlü iletişim, problem çözme, zaman yönetimi, etik davranış ve liderlik gibi çeşitli yetkinlikler, öğrenim sürecinde kazanmaları beklenmektedir. Bu çalışma, turizm alanında lisansüstü eğitimlerini tamamlayan öğrencilerin bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerini belirlemeyi, yüksek lisans ve doktora programları arasındaki farkları ortaya koymayı ve demografik değişkenlere göre yetkinlik düzeyinde bir farklılık olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında kolayda örnekleme yöntemiyle çevrimiçi anket aracılığıyla 117 katılımcıdan veri toplanmıştır. Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yetkinlik Ölçeği'nde 190 ve üzeri puan alan katılımcılar "yetkin" olarak değerlendirilmiştir. Öz değerlendirme sonuçlarına göre 95 kişi 190 puanın üzerinde, 22 kişi ise bu puanın altında sonuç elde etmiştir. Araştırma bulgularına göre, turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrenciler, bilimsel araştırma yapma konusunda kendilerini ortalamanın üzerinde yetkin olarak görmektedir. Özellikle araştırma sürecinde tutum ve davranış boyutunda kendilerini yetkin olarak değerlendirmişlerdir. Ancak, ölçüm araçlarının psikometrik özelliklerini yorumlama, ikinci bir yabancı dilde iletişim kurma ve araştırma için hibe başvurusu yazma gibi teknik beceri boyutlarında yetkinlik düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Yüksek lisans ve doktora öğrencileri arasında anlamlı farklılıklar görülürken, demografik değişkenlere göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Turizm, Yetkinlik, Yüksek Lisans, Doktora.

Abstract

Postgraduate education plays a crucial role in developing the competencies and skills necessary for individuals to succeed in their chosen fields. Beyond subject-specific knowledge, postgraduate students are expected to acquire various competencies, including research skills, critical thinking, written and oral communication, problem-solving, time management, ethical behavior, and leadership. This study aimed to assess the scientific research competency levels of tourism graduate students who had completed their educational programs, to identify differences between master's and doctoral students, and to examine whether these competency levels varied based on demographic factors. 117 questionnaires were collected through an online survey using convenience sampling. Participants scoring 190 or higher on the Scientific Research Methods Competency Scale were categorized as "competent". Based on self-assessments, 95 participants scored above 190, while 22 scored below. The findings revealed that master's and doctoral students in tourism perceived themselves as more than moderately competent in conducting scientific research. Specifically, they rated themselves as competent in maintaining attitudes and behaviors during research. However, the study also identified lower competency levels in interpreting the psychometric properties of measurement tools, communicating in a second foreign language, and writing grant proposals for research within the technical skills dimension. Overall, the results indicate that the scientific research competency levels of tourism postgraduate students are above average. Significant differences were observed between master's and doctoral students; no notable differences were found based on demographic variables.

Keywords: Scientific Research Methods, Tourism, Competency, Master's, PhD.

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 19.11.2024

Kabul Tarihi 24.12.2024

Sayı Editörü

Sedat ŞAHİN

Sorumlu Yazar

Senem YAZICI YILMAZ

senemyazici@mu.edu.tr

Önerilen Atıf:

Yılmaz, S. Y. ve Utar, G. (2024). Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencilerinin Bilimsel Araştırma Yetkinliklerinin Belirlenmesi. *Journal of Academic Tourism Studies*, 5(2): 223-241.

1. GİRİŞ

Gelişmiş yetkinlik ve beceriler, mezunlar arasında istihdam edilebilirliği artırmanın yanı sıra, daha yüksek ücret ve daha fazla iş tatmini sağlamaktadır. Bundan dolayı, günümüzün iş piyasasında yüksek vasıflı profesyonellere yönelik artan taleple birlikte, gelişmiş niteliklere sahip olmak mezunlara rekabet avantajı sağlamaktadır (Abelha vd., 2020). Bu nitelikler, uzmanlaşmış teknik becerilerden liderlik, iletişim ve eleştirel düşünme gibi daha geniş yetkinliklere kadar değişebilmekte ve bu niteliklere sahip mezunlar genellikle en iyi işletmeler tarafından aranmaktadır (Cebrián vd., 2020; Abelha vd., 2020; Belchior-Rocha vd., 2022). Lisans mezuniyeti sonrası edinilecek gelişmiş nitelikler, çalışanlarda yenilik, üretkenlik ve rekabet edebilirliği artırdığından genel ekonomi üzerinde de olumlu bir etki oluşturmaktadır (Asbari vd., 2020; Martzoukou vd., 2020). Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2017 yılında yayınladığı raporunda, yüksek vasıflı işçi oranının fazla olduğu ülkeler daha yüksek ekonomik büyüme ve daha düşük işsizlik oranlarına sahip olma eğiliminde olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, ileri düzey niteliklerin kazanılmasına öncelik verilmesi hem bireylerin hem de bir bütün olarak toplumun yararına olmaktadır (OECD, 2017). Ancak, bu nitelikleri elde etmenin özveri, sıkı çalışma ve finansal kaynaklar gerektirdiği yapılan birçok araştırmada belirtilmektedir (Abelha vd., 2020; Aziz, 2020; Damar vd., 2020; Brundiers vd., 2021). Yüksek lisans öğrencilerinin yetkinlik ve becerilerinin gelişmesinde çaba sarf etmeleri ve kendilerine yatırım yapmaya istekli olmaları bu zorlu süreci başarıyla tamamlamalarında önemli bir rol oynamaktadır. İşletmelerin insan kaynakları departmanları, iş hayatına adım atacak kişilerin sahip olması gereken yetkinlik ve becerilerin lisans ve lisansüstü eğitim sürecinde edinilmesi gerektiğini düşünerek, mezun kişilerden bu yetenek ve becerileri işe girmede ön koşul olarak aramaktadır (Bergquist vd., 2023). Akademik yetkinlik sadece akademik çalışmaların kalitesinin artması için değil, iş hayatında başarının artması için de önemlidir.

Yetkinlik gerek tanımı gerekse de ortaya çıkış teorileri açısından üzerinde tam fikir birliği sağlanmış bir kavram değildir (Gess vd., 2018; Guo vd., 2021; Bergquist vd., 2023). Tafti ve diğerleri (2017: 19) yetkinlik kavramının tanımını "kişilerin genel ortalamanın üzerinde bir rol oynamasını sağlayan işle ilgili bilgi, kişisel özellikler, ilgiler, deneyimler ve yeteneklerin bir kombinasyonu" olarak yapmışlardır. Yetkinlikler, elde edilen çıktılardan daha ziyade bireyin verimli bir performans elde etmesi için göstermesi gereken davranışları ve kullanım şekli ile ilgilidir (Baird ve Parayitam, 2019; Asbari vd. 2020). Yetkinlik bir diğer şekilde; bilgi, beceri, güdüler ve tutumlardan oluşan, örneğin bilişsel, duyuşsal, istemli ve güdüsel unsurları birleştiren belirli ve birbiriyle ilişkili bireysel yetkinlikler kümesi olarak tanımlanmaktadır (Asbari vd., 2020). Belirli durum ve bağlama yanıt vererek çeşitli karmaşık durumlarda başarılı performans ve olumlu bir sonuç elde etmeyi kolaylaştırması yetkinliğin diğer bir kazanımıdır. Yetkinlikler bağlama bağlı olabilirken; temel yetkinlikler farklı bağlamlarda uygulanabilir olmalıdır (Presti vd., 2022). Yetkinlik kavramını; kişilik, yetenekler, ilgiler, motivasyon ve geçmiş deneyimler etrafında şekillenen gözlemlenebilir davranışlar ve eylemler bütünü olarak tanımlamak daha doğrudur (Akhmetshin vd., 2019; Eizaguirre vd., 2019; Baird ve Parayitam, 2019; Brundiers vd., 2021).

Yetkinlik çalışmalarının başlangıcı, motivasyon ve başarı üzerine kapsamlı araştırmalar yürüten Amerikalı psikolog David McClelland'ın çalışmalarına dayanmaktadır (Mahajan ve Chowdhary, 2019). McClelland'ın çalışmaları, özellikle başarı motivasyonu teorisi, yetkinlik ve performanstaki rolleri üzerine yapılan çalışmaların temelini oluşturmaktadır (Hajjali vd., 2022). McClelland'a (1961) göre başarı motivasyonu, bireyin başarıya yönelik psikolojik ihtiyacı, görevleri başarıyla tamamlama ve mükemmellik standartlarını aşma arzusu bileşenlerinin bir araya gelmesi anlamına gelmektedir. McClelland (1973) iş başarısını tahmin etmek ve performansı artırmak için geleneksel zekâ testleri yerine yetkinlik testlerinin kullanılmasını önermesinden sonra, iş dünyasında yoğun olarak yetkinlik testleri kullanılmaya başlanmıştır (Ackerman, 2023). Yüksek başarı ihtiyacına (nAch olarak adlandırılır) sahip bireylerin, kişisel başarı için güçlü bir arzu ve zorlu görevlerin üstesinden gelmekten elde edilen iş tatmini gibi içsel faktörler tarafından yönlendirildiği

öne sürülmektedir (Presti vd., 2022). Yetkinlik ve başarı motivasyonu, güçlü bir başarı ihtiyacına sahip bireylerin başarı için gerekli yeterlilikleri geliştirme ve gösterme olasılıklarının daha yüksek olması nedeniyle iç içe geçmiştir. Başarma motivasyonları, lisansüstü öğrencilerini seçtikleri alanda uzmanlaşmak için gereken bilgi ve becerileri kazanmaya iterken performanslarını geliştirmek için aktif olarak fırsatlar sunmaktadır. Yetkinlik ve başarı motivasyonunun bu entegrasyonu bireysel performansı, iş tatminini ve genel organizasyon etkinliğini artırabilmektedir (Chirayath ve Bhandari, 2022).

İş performansı için yaygın olarak kullanılan yetkinlik çerçevesi Spencer ve Spencer (2008) tarafından geliştirilmiştir. İlerleyen yıllarda araştırmacılar yetkinlik testlerinin yanı sıra modelin gelişmesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır (Salman vd., 2020). Spencer ve Spencer (2008)'e göre yetkinliğin kavramsal çerçevesi, belirli bir bağlamda yetkinlikleri anlamak ve organize etmek için teorik bir temel ve yapı sağlamaktadır. Yetkinliklerin tanımlanabileceği ve kategorize edilebileceği kavramsal bir mercek sunarak, yeterliliklerin doğasını ve aralarındaki ilişkileri sistematik olarak analiz etmek ve yorumlamak için bir rehber görevi görmektedir. Yetkinlik kavramı, zaman içinde büyük ölçüde gelişmiş ve bu kuramın, yetenek yönetimi için değerli bir araç olarak çeşitli sektörlerde yaygın olarak benimsenmesine yol açmıştır (Tafti vd., 2017). Yetkinlik kavramının nerede öğrenileceği ise yıllardır araştırılmaktadır. Yapılan birçok araştırmada üniversitelerin ve özellikle lisansüstü eğitiminin kişinin yetkinliklerinin geliştirilmesinde büyük role sahip olduğunu savunmaktadır (Akhmetshin vd., 2019; Abelha vd., 2020; Martzoukou vd., 2020; Brundiers vd., 2021; Damoah vd., 2021). Mezunların bilimsel araştırma yapabilme yetenekleri ve yetkinlikleri ise işe alım süreçlerinde en çok aranan özelliklerden olmasından dolayı lisansüstü eğitiminde bu yetkinliklerin kazanılması ayrıca önem kazanmaktadır (Kenayathulla vd., 2019; Presti vd., 2022; Orhan ve Senemoğlu, 2022).

Turizm alanında lisans eğitimini tamamlayan mezun öğrenciler, sektörde ya da lisansüstü eğitimlerine devam edebilirler. Öğrenciler lisansüstü eğitimlerine devam ederken Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Etik dersi zorunlu ders olmalı ve hem yüksek lisans hem de doktora eğitimlerinde almalıdırlar (Daştan vd., 2019). Öğrenciler lisansüstü eğitimlerini tamamlarken bilimsel araştırma yöntemi konusunda edindikleri bilgi ile yapacakları araştırma sonucunda tezlerini yazarak araştırmacı olmanın ilk deneyimini yaşamaktadırlar (Orhan, 2022). Turizm ve diğer ilgili alanlarda yazılan tezler son on yıl içinde sayı olarak artmıştır; artan tez sayısı aynı zamanda açılan lisansüstü programlar ile de ilişkilidir. (Şahin vd., 2018; Oğuzbalaban, 2019; Boyraz vd., 2020; Tayfun vd., 2020). Turizm tez çalışmaları ve turizm eğitimi sunan yüksek lisans programları sayı olarak artarken yapılan çalışmaların nitelik düzeyi ise tartışılmaktadır (Akyol, 2018; Örnek ve Karamustafa, 2020). Bu tartışmaların odak noktasında bulunan turizm yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin ders dönemini tamamladıktan sonra kazanmış oldukları yetkinlikler ile tezlerini alana ve sektöre katkı sağlayacak şekilde yazmaları beklenmektedir. Bu araştırmada, tez yazımına başlamadan önce eğitim süreçlerini tamamlayan turizm yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin bilimsel araştırma yetkinliklerinin düzeyinin belirlenmesini, yüksek lisans ve doktora programları arasındaki düzey farklılıklarının bulunmasını ve yetkinlik düzeyinin demografik değişkenliklerde farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amaçlanmıştır. Turizm öğrencilerinin tez yazımına başlamadan önce kendilerini bilimsel araştırma yetkinlik düzeyinde nerede gördüklerini tespit etmek ise gelecekte hazırlanacak müfredatlar ve tez yazım öncesi uzmanlık alan derslerinde ders içeriklerinin hazırlanmasında yol gösterici olacaktır.

2. LİSANSÜSTÜ DÜZEYİNDE AKADEMİK ARAŞTIRMA YETKİNLİĞİ

Akademik yetkinlik, akademik ortamda başarı için gerekli olan bilgi, beceri, yetenek ve nitelikleri ifade etmektedir (Damoah vd., 2021). Öğrencilerin bilimsel faaliyetlere etkili bir şekilde katılmalarını ve istenen öğrenme çıktılarını elde etmelerini sağlayan geniş bir yetenek yelpazesini kapsamaktadır (Aydemir, 2019). Akademik yeterlilikler arasında eleştirel düşünme, problem çözme, bilgi okuryazarlığı, iletişim becerileri, araştırma becerileri, zaman yönetimi, iş birliği ve uyum yeteneği yer almaktadır (Arslan, 2020; Brundiers vd., 2021). Alanyazında akademik yeterlilik yerine

bilgi okuryazarlığı becerileri ifadesi de kullanılmaktadır (Çağınlar ve Can, 2022). Bu yeterlilikler, öğrencilerin derslerinde başarılı olmaları, bağımsız sorgulama yapmaları, bilgileri analiz edip sentezlemeleri, etkili iletişim kurmaları ve akademik tartışmalara katkıda bulunmaları için gerekmektedir (Presti vd., 2022). Akademik yeterlilik, konuya özgü bilgi ile sınırlı olmayıp eleştirel düşünme, kanıtları değerlendirme, teorik çerçeveleri uygulama ve entelektüel merak gösterme becerisini de içermektedir (Abelha vd., 2020). Tablo 1’de lisansüstü düzeyde gerekli olan yetkinliklerin listesi yer almaktadır.

Tablo 1. Lisansüstü Düzeyde Öğrencilerin Yetkinlikleri

Yetkinlik	Açıklama	Referanslar
Araştırma Becerileri	Araştırmayı planlama, yürütme, verileri analiz etme ve bulguları yorumlama yeteneği	Garay-Argandona vd. (2021); Ciraso-Calí vd. (2022); Louiesito ve Malabarbas (2022)
Eleştirel Düşünme	Bilgiyi değerlendirme, karmaşık problemleri analiz etme ve bilinçli kararlar alma kapasitesi	Emike ve Chidi (2019); Di Battista vd. (2022)
Yazılı ve Sözlü İletişim	Fikirleri, araştırma bulgularını ve argümanları yazılı raporlar ve sunumlar yoluyla etkili bir şekilde iletebilme becerisi	Wakerkwa vd. (2019); Jiang ve Zhang (2021); Niarti vd. (2022)
Problem Çözme	Çalışma alanı içinde karmaşık problemleri tanımlama, analiz etme ve çözüm önerileri sunma yeteneği	Bell vd. (2020); Turk (2021)
Zaman Yönetimi	Zamanı etkili bir şekilde yönetme, öncelikleri belirleme ve takvim ile çalışma becerisi	Nazarova (2019); Tuononen, Parpala ve Lindblom-Ylänne (2020)
İş birliği ve Takım Çalışması	Çok disiplinli ekiplerde iş birliği yapabilme, kişilerarası becerileri gösterme ve grup dinamiklerine olumlu katkı sağlama yeteneği	Abelha vd. (2020); Tinoco-Giraldo ve García-Peñalvo (2021)
Uyum Sağlama ve Esneklik	Değişen koşullara uyum sağlama, yeni fikirlere açık olma ve yeniliği benimseme kapasitesi	Gess vd. (2018). Bell vd. (2020); Guo vd. (2021)
Etik Davranış	Araştırma, bilimsel çalışmalar ve akademik uygulamalarda etik ilkelere ve mesleki standartlara uyma	Garay-Argandona vd. (2021); Turk (2021)
Liderlik	Diğerleri üzerinde liderlik etme ve etkileme, inisiyatif alma ve örgütsel ve yönetsel becerileri gösterme yeteneği	Bell vd. (2020); Guo vd. (2021)
Profesyonellik	Akademik ve profesyonel ortamlarda profesyonel davranış, bütünlük ve sorumluluk gösterme	Gess vd. (2018); Guo vd. (2021); Tinoco-Giraldo ve García-Peñalvo (2021)

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu yetkinlikler arasında araştırma becerileri, eleştirel düşünme, yazılı ve sözlü iletişim, problem çözme, zaman yönetimi, iş birliği ve takım çalışması, uyum sağlama ve esneklik, etik davranış, liderlik ve profesyonellik yer almaktadır. Yetkinlik listesi, yapılan araştırmalarda lisansüstü öğrencilerin akademik başarılarını ve kariyer gelişimlerini hangi yetkinliklerin desteklediklerine yönelik yapılan çalışmalarla elde edilmiştir (Nazarova, 2019; Tuononen vd., 2020; Di Battista vd., 2022). Lisansüstü öğrencilerin gelişimi için önemli olan yetkinlik, analitik düşünme ve problem çözme becerisidir. Bu yetenek, karmaşık sorunları analiz etme, veri toplama ve değerlendirme, mantıksal düşünme ve alternatif çözüm yolları geliştirme becerisini içermektedir. Ayrıca, eleştirel düşünme becerisi de lisansüstü öğrencilerin öğrenme ve araştırma süreçlerinde

önemli bir role sahiptir. Eleştirel düşünme; bilgiyi sorgulama, argümanları değerlendirme, bağımsız düşünme ve objektif bir perspektif geliştirme becerisini kapsamaktadır. Bu yetkinliklerin geliştirilmesi, lisansüstü öğrencilerin bilimsel araştırmalarda ve akademik çalışmalarda başarılı olmalarına yardımcı olduğu yapılan araştırmalar ile desteklenmektedir (Tuononen vd., 2020; Tinoco-Giraldo ve García-Peñalvo, 2021).

Akademik yeterliliklerin eğitim süresinde ve sonrasında geliştirilmesi, öğrencilerin yaşam boyu öğrenmeleri ve seçtikleri alanda başarılı olmaları açısından oldukça önemli olmaktadır (Bajis vd., 2020). Lambrechts ve Van Petegem (2016), sürdürülebilir kalkınma için yeterlilikler ile araştırma yeterlilikleri arasındaki karşılıklı ilişkileri araştırmış ve pozitif bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmış ve güçlü araştırma yeterliklerine sahip bireylerin sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmede başarılı olma olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Gess ve diğerleri (2018) ise yüksek öğretim ortamlarında sosyal-bilimsel araştırma yeterliliğini doğru bir şekilde ölçmek için geçerli ve güvenilir değerlendirme yöntemlerine olan ihtiyacı vurgulamaktadır. Jung (2018) Hong Kong'daki doktora öğrencilerinin olumlu öğrenme deneyiminin, öğrencilerin algılanan yeterliliklerini olumlu yönde etkilediğini ve destekleyici bir eğitim ortamının yeterlilik gelişimini teşvik ettiğini vurgulamıştır. Yapılan çalışmalar, yüksek öğretimde kişisel başarının etkilerinin disipline özgü olabileceğini belirtmektedir.

Yüksek öğretimde yeterlilik kavramı araştırmaları geniş bir yelpazede incelenmektedir. Araştırmalar farklı disiplinlerde gerçekleştirilmekte olup bu araştırmaların odak noktası öğretim üyesi ya da görevlisinin yeterliliği, bilgiyle ilgili öğrenme çıktıları, mesleki yeterlilik ve araştırma yeterliliği dahil olmak üzere yeterliliğin çeşitli yönlerinde kümelenmektedir. Di Battista ve diğerleri (2022), psikoloji alanında eğitim almakta olan öğrencilerin bakış açısından öğretim görevlisi yeterliliğine ilişkin çalışmada, etkili öğretimin açık iletişim, heveslendirme, öğrencileri meşgul etme ve motive etme becerisine odaklandığını ortaya koymaktadır. Ahmed ve diğerleri (2021) doktora mezunları ile gerçekleştirmiş oldukları araştırmada bilgi ile ilgili öğrenme çıktılarının istenen ve edinilen seviyeleri arasında gözle görülür bir eksiklik olduğunu ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar özellikle müfredat tasarımı, öğretim metodolojileri ve doktora programlarında kullanılan değerlendirme uygulamalarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesinin mezunlardan akademik ve iş hayatının beklentilerine ve yetkinliklerine pozitif etkisi olabileceğini vurgulamaktadırlar (Ahmed vd., 2021). Bergquist ve diğerleri (2023) doktora öğrencilerinin değerlendirme becerilerinde kendi algıladıkları yeterliliğin, gelecekteki kariyerlerinde kullanma niyetlerini olumlu yönde etkilediğini belirlemişlerdir. Ciraso-Cali ve diğerleri (2022) öğrencilerin araştırmacı ve eğitimci olarak gelecekteki rollerine hazırlanmada araştırma yetkinliğinin önemli olduğunu bulmuşlardır. Öğrencilerin araştırma metodolojileri, veri analizi ve eleştirel düşünme eğitimi de dahil olmak üzere araştırma becerileri edinmeleri ve geliştirmeleri için uygulama imkanlarının daha fazla olması gerektiğini vurgulamaktadırlar (Ciraso-Cali vd., 2022). Bu çerçevede bilimsel araştırma yetkinliği diğer yetkinliklerin arasında mezun olmadan önce kazanılması gereken en önemli yetkinlik olduğu anlaşılmaktadır.

3. BİLİMSEL ARAŞTIRMA YETKİNLİĞİ

Bilimsel araştırma yetkinliği, akademik araştırmalar için çok önemli bir yetkinliktir (Abelha vd., 2020; Belchior-Rocha vd., 2022). Bu yetkinlik, araştırmacıların bilimsel yöntemleri anlamalarını, etkin bir şekilde araştırma yapmalarını, veri toplama ve analiz etme becerilerini kullanmalarını, sonuçları yorumlamalarını ve bulguları etkili bir şekilde sunmalarını içermektedir. Bilimsel araştırma yetkinliği, öğrencilerin lisansüstü programlarda, doktora çalışmalarında ve akademik kariyerlerinde başarılı olmaları için temel bir gereklilik olarak kabul edilmektedir (Singh ve Jaykumar, 2019; Damoah vd., 2021; Presti vd., 2022;). Araştırma yetkinliği, öğrencilerin bilimsel düşünme, eleştirel analiz, problem çözme ve yaratıcılık gibi bilişsel becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Orhan ve Senemoğlu, 2022). Bu nedenle, bilimsel araştırma yetkinliğinin belirlenmesi nitelikli araştırmaların yapılabilmesi için önemlidir.

Bilimsel araştırma yetkinliği hakkında yapılan çalışmalar, farklı disiplinlerde okuyan yüksek lisans öğrencilerinin bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinin tespitine odaklanmıştır. Wakerkwa vd. (2019) farklı disiplinlerden gelen ve bir dergiden olumsuz yanıt alan öğrencilerin bilimsel araştırma makalesi yazma becerilerini orta düzeyde olduğunu belirlemiştir. Bu çalışmada araştırmaya katılan öğrencilerin uygun bir araştırma tasarımı oluşturamama, kaynakları etkin bir şekilde kullanamama, doğru bir akademik üslupla yazamama ve sonuçları uygun şekilde yorumlayamama gibi sıkıntılar yaşadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin araştırma sürecinde bilgi toplama, veri analizi ve sonuçların sunumu gibi aşamalarda da zorluklar yaşadıkları belirlenmiştir. Bu bulgular çerçevesinde öğrencilerin akademik yazma becerilerini geliştirmek için daha fazla destek ve rehberlik sağlanması gerekmektedir (Wakerkwa vd., 2019). Eğitim programlarının, derslerin ve atölye çalışmalarının, öğrencilerin yazılı akademik yetkinliklerini güçlendirmeye yönelik stratejileri içermesi bilimsel araştırma yetkinliği kazanımları için oldukça önemlidir. Diğer taraftan, Bell vd. (2020) öğrenci-akademisyen iş birliğinin yüksek lisans öğrencilerinin başarısında etkili olduğunu vurgulamaktadır. Guo ve diğerleri (2021) tarafından yürütülen çalışmada lisansüstü öğrencilerin yetkinlik düzeylerinin akademik araştırma performansı ile pozitif bir ilişki gösterdiği, daha yüksek bir yetkinlik düzeyine sahip olan öğrencilerin daha yüksek akademik araştırma performansı sergileme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Louiesito ve Malabarbas (2022) tarafından yapılan çalışmada ise lisansüstü öğrencilerin araştırma yetkinliklerini orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin araştırma tasarımı, veri toplama ve analiz becerileri konusunda yeterli düzeyde yetkinlik sergilemelerine rağmen yazma ve yayınlama sürecinde zorluklar yaşadığı ve araştırma sonuçlarının etkin bir şekilde raporlanması konusunda geliştirilmesi gereken alanlar olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye genelinde farklı disiplinlerde yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin akademik yetkinlikleri hakkında bazı çalışmalar yapılmıştır (Aşıroğlu, 2016; Aktaş, 2017; Özgül ve Diker, 2017; Sezgin vd., 2011; Demir ve Çelikkaleli, 2021). Sezgin ve diğerleri (2011) eğitim lisansüstü öğrencilerin özyeterlilikleri incelenmiş ve "kuram ve uygulama arasında ilişki kurmada, araştırma yöntem ve tekniklerini kullanmada, disiplinler arası ve ülke sorunlarına çözüm getirecek çalışmalar yapmada, ürettikleri bilgiyi ulusal ve uluslararası düzeyde paylaşmada ve yabancı dil konusunda sorunlar yaşadıkları" tespit edilmiştir. Bir diğer çalışmada, Demir ve Çelikkaleli'nin (2021) akademik yetkinliğin akademik motivasyonu olumlu yönde yordadığını ve akademik sorumluluğun da bu ilişkide aracı bir rol oynadığını belirlenmiştir. Bu çalışmada akademik yetkinlik düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha yüksek akademik motivasyona sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, akademik sorumluluk, akademik yetkinlik ve akademik motivasyon arasında bir bağlantı olduğunu belirtmişlerdir (Demir ve Çelikkaleli, 2021). Aslan (2010) çalışmasında, Türkçe eğitimi programlarında lisansüstü öğrenim gören öğrencilerin akademik özyeterliliklerine güvendiklerini bulmuştur. Öğrenciler, kendilerini yeterli hissettiklerini ve akademik başarı elde etmek için gerekli becerilere sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, bu çalışmada öğrencilerin akademik özyeterlilik algılarının, motivasyonlarını ve öğrenme performanslarını olumlu yönde etkilediği de ortaya çıkmıştır. Aktaş (2017), akademik güdülenme ile akademik özyeterlilik arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Öğrencilerin akademik güdüleniminin artması, akademik özyeterlilik algılarının da artmasına neden olmaktadır. Ayrıca, araştırma sonuçları, akademik güdülenme ve akademik özyeterlilik arasındaki ilişkinin cinsiyet, sınıf düzeyi ve ders başarısı gibi değişkenlere göre farklılık göstermediğine de işaret etmektedir. Saracaloğlu (2008) tarafından yapılan çalışmada ise lisansüstü öğrencilerin akademik motivasyon düzeyleri ile araştırma kaygısı, tutumları ve araştırma yetkinlikleri arasında ilişki olduğunu bulmuştur. Kart ve Gelbal (2014) ise lisansüstü eğitim alan öğrencilerin bilimsel araştırma öz yeterlik algılarının, yeteneklerini başkalarıyla karşılaştırarak değerlendirdiklerinde daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Öğrencilerin bilimsel araştırmaya yönelik tutumları ve araştırma yetkinlikleri, araştırma derslerindeki başarılarıyla doğru orantılı olmaktadır (Aşıroğlu, 2016). Özgül ve Diker (2017) tarafından yapılan bir çalışma, lisansüstü eğitim adaylarının akademik öz-yeterlilik ve motivasyonlarının önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Lisansüstü öğrencilerin akademik güdülenme düzeyleri, başarıya ulaşma isteği, kendini aşma

ihtiyacı, öğrenme merakı ve hedeflere yönelik motivasyon gibi faktörler de önemli rol oynamaktadır (İpek vd., 2010; Gess vd., 2018;).

Akademik yetkinlik; öz yeterlilik, güdüleme, motivasyon gibi birçok anahtar kelime ile farklı disiplinlerde incelenmiş ve öğrencinin kendi özelliklerinin yanı sıra dış faktörlerinde akademik yetkinlik gelişiminde ve öğrenim çıktılarının somut olarak ortaya çıkmasında önemli rol oynadığı belirlenmiştir. Turizm alanında yüksek lisans yapan öğrenciler ile ilgili alan yazınında çok fazla çalışmaya rastlanmamıştır. Yüksek lisans öğrencilerinin öğrenim çıktısı olarak kabul edilebilecek ve akademik yetkinliklerini kullanarak oluşturdukları tezlerinin incelenmesi üzerine çok fazla çalışma saptanmıştır (Şahin vd., 2018; Akyol, 2018; Tayfun vd., 2018; Oğuzbalaban, 2019; Albayrak vd., 2020; Boyraz vd., 2020; Örnek ve Karamustafa, 2020). Yüksek lisans öğrencilerinin akademik yetkinlikleri üzerine ise sadece iki çalışma tespit edilmiştir. Bu iki çalışmadan biri olan Şanlı ve diğerlerinin (2020) yaptığı çalışmada, lisansüstü turizm öğrencilerinin akademik güdülenme, bilimsel araştırma özyeterlilik ve araştırma yapmaya yönelik kaygıları değerlendirilmiş ve genel olarak yüksek düzeyde akademik güdülenmeye sahip olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca, öğrencilerin bilimsel araştırma özyeterliliklerinin de yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, çalışmada araştırma yapmaya yönelik kaygı düzeylerinin orta düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmada ayrıca, akademik güdülenme ile bilimsel araştırma özyeterlilikleri arasında pozitif bir ilişki olduğu ve araştırma yapmaya yönelik kaygının bu ilişkiyi zayıflatabileceği vurgulanmıştır. Bu bulgular, lisansüstü turizm öğrencilerinin araştırma sürecine yönelik motivasyonlarının ve özyeterliliklerinin önemli olduğunu vurgulamakta ve bu alanda destekleyici programların geliştirilmesinin faydalı olabileceğini göstermektedir. Sop ve Kozak'ın (2021) çalışmasında ise araştırma yöntemleri bilgisinin turizm alanında önemi ele alınmıştır. Araştırmanın bulguları, araştırma yöntemleri bilgisinin turizm alanında etkili bir şekilde kullanılmasının önemli olduğunu göstermektedir. Turizm araştırmalarında doğru ve güvenilir veri toplama tekniklerinin kullanılması, analiz yöntemlerinin uygulanması ve sonuçların yorumlanması için araştırmacıların araştırma yöntemleri konusunda bilgi sahibi olmalarının gerekliliği vurgulanmıştır. Araştırmanın sonuçları aynı zamanda, araştırma yöntemleri bilgisine sahip olan araştırmacıların daha iyi araştırma tasarımı ve veri analizi yapabildiğini, daha nitelikli araştırma sonuçları elde edebildiğini göstermiştir. Bu nedenle, turizm alanında çalışan araştırmacıların araştırma yöntemleri konusunda bilgi ve becerilerini sürekli olarak geliştirmeleri önerilmektedir (Şanlı vd., 2020; Sop ve Kozak, 2021). Ancak, tüm eğitim programlarının hem disipline özgü yeterlilikleri hem de aktarılabılır becerileri etkili bir şekilde geliştirmediği konusu irdelenmesi gereken bir husustur. Ezberlemeye ve ezberci öğrenmeye yoğun bir şekilde yer veren bir program, öğrencilere eleştirel düşünme veya problem çözme becerileri, bilimsel araştırma yetkinliği geliştirme fırsatı vermemektedir (Sekin, 2008). Benzer şekilde, grup ödevlerinden veya iletişim odaklı etkinliklerden yoksun bir program, öğrencileri yüksek lisans ya da doktora mezuniyet sonrası akademik kariyerin işbirlikçi doğasına yeterince hazırlayamayabilir (Güneş, 2014).

Yapılan araştırmaların sonuçları akademik yetkinlik, öz yeterlilik, güdüleme ve motivasyon gibi faktörlerin öğrencilerin akademik başarılarında önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Akyol, 2018; Singh ve Jaykumar, 2019; Albayrak vd., 2020; Boyraz vd., 2020; Sop ve Kozak, 2021; Damoah vd., 2021; Presti vd., 2022;). Turizm alanında yüksek lisans yapan öğrenciler üzerinde yapılan araştırmalarda ise akademik yetkinliklerin tez çalışmaları üzerindeki etkilerine odaklanılmıştır (Saracaloğlu, 2008; Şahin vd., 2018; Oğuzbalaban, 2019; Boyraz vd., 2020; Bolel, 2021). Bu alanda yapılan çalışmalar sınırlı olmakla birlikte, yapılan çalışmalarda lisansüstü turizm öğrencilerinin genel olarak yüksek düzeyde akademik güdülenmeye ve bilimsel araştırma özyeterliliğine sahip olduğu vurgulanmaktadır. Ancak, araştırma yapmaya yönelik başarı düzeylerinin orta düzeyde olduğu diğer bir önemli unsurdur (Şanlı vd., 2020). Bu bağlamda, turizm yüksek lisans öğrencilerinin araştırma sürecine yönelik motivasyonlarının ve özyeterliliklerinin desteklenmesi ve araştırma yöntemleri bilgisinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca her yıl farklı yaş grubunun yüksek lisans düzeyinde eğitim almaya başlaması da her yıl sonunda öğrenim çıktısının farklılaşmasına da neden olabilmektedir (Twenge ve Campbell, 2008). Mıhladız ve Duran (2010) öğrencilerin bilimsel tutumlarını incelemiş; yaş değişkenine bağlı olarak bilimsel tutum

düzeyinin farklılaştığı, medeni durumda ise farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir. Diğer taraftan Şan ve Boran (2013) araştırmasında yaş değişkeni ile öğrencilerin bilimsel tutumlarında farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Memiş ve Certel (2022) yapmış oldukları çalışmada ise öğrencilerin demografik değişkenlerden cinsiyet, yaş, medeni durum ve deneyim süreleri ile bilimsel tutumlarında farklılık tespit edilmemiştir. Bu çerçevede turizm alanında yüksek lisans yapmakta olan öğrencilerin akademik yetkinliklerinin yaş, cinsiyet, meslek, şehir, bölge, kültür ve diğer faktörlerden etkilenmeden aynı düzeyde olmalıdır. Eğer, turizm alanında yüksek lisans yapan öğrencilerin ürettikleri çalışmalar beklenen seviyede olması akademik yapının gelişmesi için önemlidir. Araştırma yöntemleri bilgisine sahip olan araştırmacıların turizm alanında daha nitelikli çalışmalar yapması gerek bilimsel gerekse de pratikte bilgi kalitesinin artmasını sağlayabilir.

4. YÖNTEM

Araştırmanın amacı, turizm ile ilgili yüksek lisans ve doktora eğitimi alan öğrencilerin bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinin belirlenmesi, yüksek lisans ve doktora programları arasında varsa düzey farklılıklarının bulunması ve yetkinlik düzeyinin demografik değişkenliklerde farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesidir. Araştırma sonucunda bilimsel araştırma yetkinliğinin belirlenmesi ile yeni ders ekleme ya da müfredatlarda değişiklik yapma konularında alınacak stratejik kararlarda elde dillecek bilgi ile turizm yüksek lisans eğitimine katkıda bulunacaktır. Bilimsel araştırma yetkinliği literatürüne dayanarak araştırma amacına uygun üç araştırma sorusu belirlenmiştir:

1- Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrenciler, hangi düzeyde kendilerini bilimsel araştırma yapma konusunda yeterli görmekte-dirler?

2- Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin bilimsel araştırma yetkinlik düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

3- Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin bilimsel araştırma yetkinlik düzeyleri cinsiyet, yaş, medeni durum ve turizm sektöründe çalışılan yıla göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmanın evrenini, 2020-2021 akademik yılı içerisinde TUREGAST (Turizm İşletmeciliği, Turist Rehberliği, Rekreasyon Yönetimi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Lisansüstü Öğrencileri Dayanışma Platformu) Instagram sayfasını takip eden 1.354 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Pandemi süreci göz önünde bulundurularak öğrencilere TUREGAST Instagram sayfası üzerinden Haziran ve Temmuz aylarında iki hatırlatma yapılmış; hikayede paylaşım yolu ile anket bağlantısı gönderilmiştir. Questionpro ile çevrimiçi anket oluşturulmuş ve anket bağlantısı Instagram hikayesinde paylaşılmıştır. Questionpro anket sistemi katılımcıların IP numaralarını topladığından, bir kişi aynı IP ile anket doldurulduğunda ise o anket analizlere dahil edilmemiştir. Tablo 2’de Questionpro’dan alınan anket istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 2. Questionpro Anket İstatistikleri

Görüntülenme	Toplam Katılım	Tamamlanan Anket Sayısı
577	243	117
Tamamlama Oranı	Anketi tamamlamadan bırakanlar	Anket tamamlama süresi
% 48.15	126	4 dk

Tablo 2’de verilen Questionpro istatistiklerine göre, anket 577 kez görüntülenmiş, 243 kişi ankete katılım göstermiş, 117 kişi ise bütün soruları tamamlamıştır. Katılımcılar görüntülenme sayısına göre % 48.15 doldurma oranı gerçekleştirmiştir. 126 kişi anketi doldurmayı bırakmıştır. Anketin ortalama tamamlama süresi 4 dakikadır. 117 anketten elde edilen veriler analize dahil edilmiştir. Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak iki bölüm ve toplam 66 ifadeden oluşan anket formu kullanılmıştır. Birinci bölümde katılımcıların çeşitli demografik özellikleri hakkında bilgi almak için 9 ifadeden oluşan katılımcı bilgi formu yer almaktadır. İkinci bölümde 57 ifadeden oluşan Duru ve Örsal (2021) tarafından geliştirilen Bilimsel Araştırma Yetkinlik Ölçeği (BAYÖ) yer

almaktadır. Ölçek verilerinin toplama şekli öz bildirim türünde tasarlanmıştır. Öz bildirim katılımcı bireylerin kendisi hakkında ifadelerine verdiği cevaplardır. BAYÖ kapsamı 4 alt boyut ve toplam 57 ifadeden oluşmaktadır. Bu boyutlar "teknik beceriler" alt boyutu 1'den 27'ye kadar olan ifadelerde; "tutum ve davranışlar" alt boyutu 28'den 46'ya kadar olan ifadelerden; "öngörü kapasitesi" alt boyutu 47'den 54'e kadar olan ifadelerde; "yabancı dil becerisi" alt boyutu 55'ten 57'ye kadar olan ifadelerde ölçülmüştür (Duru ve Örsal, 2021). Katılımcılar her bir ifade için öz yetkinlik seviyelerine göre ifadelerle katılma durumlarını 5'li likert ölçeğine göre "1- Çok Zayıf, 2- Zayıf, 3- Orta, 4- İyi, 5- Çok iyi" öz değerlendirmesi ile yapmışlardır. Ölçeğin puanlamasında her katılımcı minimum 57, maksimum 285 puan alabilmektedir. Ölçeğin kesim noktası (cut-off değeri) 190 olarak belirlenmiştir (Duru ve Örsal, 2021). Bu ölçekte, 190'dan düşük puan alanlar bilimsel araştırmada "yetkin değil" olarak kabul edilirken, 190'dan fazla puan alanlar ise "yetkin" olarak değerlendirilmektedir (Duru ve Örsal, 2021). Araştırma verileri üzerinde SPSS paket programı kullanılarak frekans, yüzde, ortalama, verilerin geçerlilik ve güvenilirliğini saptamak için normallik testleri, doğrulayıcı faktör analizi, Cronbach Alfa değerinin hesaplanması, t-testi ve tek yönlü varyans analizleri gerçekleştirilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Bilimsel Araştırma Yetkinlik Ölçeği (BAYÖ) Faktör Analiz Sonuçları ve Tanımlayıcı İstatistikler

	Teknik Beceriler	Tutum ve Davranışlar	Öngörü Kapasitesi	Yabancı Dil Becerisi	Cronbach Alpha	N	Min	Max	Ortalama	Std. Sapma	Baskılık	Çarpıklık
Teknik Beceriler					.972							
TB1	.644					117	1.0	5.0	3.744	.8321	-.491	.306
TB2	.692					117	1.0	5.0	3.838	.7538	-.581	1.083
TB3	.653					117	1.0	5.0	3.838	.8804	-.523	.068
TB4	.618					117	1.0	5.0	3.880	.8321	-.410	.143
TB5	.649					117	1.0	5.0	4.026	.8950	-.858	.540
TB6	.686					117	1.0	5.0	3.735	.9595	-.635	.281
TB7	.698					117	1.0	5.0	3.752	.8993	-.472	.348
TB8	.691					117	1.0	5.0	3.769	.9594	-.592	.002
TB9	.724					117	1.0	5.0	3.761	.9558	-.757	.209
TB10	.736					117	1.0	5.0	3.564	.9288	-.489	-.041
TB11	.702					117	1.0	5.0	3.966	.9091	-.772	.620
TB12	.610					117	1.0	5.0	3.923	.9017	-.995	1.454
TB13	.673					117	1.0	5.0	4.026	.8656	-1.105	1.944
TB14	.735					117	1.0	5.0	3.675	.9634	-.599	.159
TB15	.745					117	1.0	5.0	3.744	.9013	-.616	.002
TB16	.734					117	1.0	5.0	3.504	.9793	-.264	-.505
TB17	.839					117	1.0	5.0	3.701	.9673	-.528	.101
TB18	.691					117	1.0	5.0	3.872	.9242	-.874	.989
TB19	.716					117	1.0	5.0	3.880	.8726	-.872	1.098
TB20	.648					117	1.0	5.0	3.786	.9269	-.484	-.227
TB21	.759					117	1.0	5.0	3.846	.9155	-.785	.899
TB22	.461					117	1.0	5.0	3.872	.8463	-.619	.440
TB23	.696					117	1.0	5.0	3.650	.9588	-.556	.126
TB24	.580					117	1.0	5.0	3.681	.9523	-.534	.194
TB25	.776					117	1.0	5.0	3.590	.9752	-.455	-.105
TB26	.760					117	1.0	5.0	3.615	.9455	-.526	.152
TB27	.698					117	1.0	5.0	3.085	.9633	.134	-.608
Tutum ve Davranışlar					.909							
ID28		.706				117	1.0	5.0	4.345	.7440	-1.303	1.916
ID29		.793				117	1.0	5.0	4.427	.7579	-1.502	3.044
ID30		.815				117	1.0	5.0	4.556	.6492	-1.941	6.625

ID31		.710			117	1.0	5.0	4.291	.7775	-1.120	1.825
ID32		.583			117	2.0	5.0	4.265	.7701	-.842	.275
ID33		.658			117	3.0	5.0	4.598	.5733	-1.093	.227
ID34		.614			117	1.0	5.0	4.308	.7365	-1.218	1.768
ID35		.556			117	2.0	5.0	4.205	.7374	-.477	-.568
ID36		.607			117	2.0	5.0	4.316	.6904	-.830	.758
ID37		.508			117	2.0	5.0	4.402	.6703	-.856	.371
ID38		.614			117	2.0	5.0	4.043	.8944	-.600	-.464
ID39		.449			117	2.0	5.0	4.248	.7646	-.926	.756
ID40		.508			117	1.0	5.0	4.137	.7977	-.667	.526
ID41		.533			117	1.0	5.0	4.094	.8303	-.914	1.108
ID42		.340			117	1.0	5.0	3.957	.9773	-.759	.145
ID43		.370			117	1.0	5.0	4.462	.6891	-1.549	1.288
ID44		.432			117	2.0	5.0	3.838	.9187	-.280	-.820
Öngörü Kapasitesi				.919							
ID45		.447			117	2.0	5.0	3.855	.9309	-.357	-.769
ID46		.602			117	1.0	5.0	4.034	.8802	-.916	1.143
OK47		.650			117	1.0	5.0	2.889	.9919	.157	-.772
OK48		.652			117	1.0	5.0	3.376	.9714	-.074	-.077
OK49		.632			117	1.0	5.0	3.504	.9250	-.179	-.220
OK50		.518			117	1.0	5.0	3.735	.8749	-.475	.030
OK51		.589			117	1.0	5.0	3.444	.8852	-.018	-.354
OK52		.563			117	1.0	5.0	3.735	.8650	-.432	.037
OK53		.579			117	1.0	5.0	3.538	.8564	-.205	.243
OK54		.485			117	1.0	5.0	3.436	.9412	-.159	-.374
Yabancı Dil Becerisi				.860							
YDB55			.714		117	1.0	5.0	3.393	.1103	-.265	-.880
YDB56			.862		117	1.0	5.0	3.444	.1176	-.235	-.855
YDB57			.793		117	1.0	5.0	3.709	.1591	-.544	-.398

Not: Çıkarma Yöntemi: Temel Bileşen Analizi; Döndürme Yöntemi: Varimax.

BAYÖ ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmış ve Tablo 3'te yer aldığı gibi bütün ifadeler için Cronbach Alpha değeri .974 bulunmuş olup; alt boyutlarda ise teknik beceriler .972; tutum ve davranışlar .909; öngörü kapasitesi .919 ve yabancı dil becerisi .860 bulunmuştur. Bu değerler BAYÖ ölçeğinin istatistiksel olarak güvenilir olduğunu göstermektedir. BAYÖ KMO değeri $0.974 > 0,5$ olduğundan dolayı örneklem ölçümü yeterlidir ve faktör analizi yapılması uygundur. BAYÖ ifadelerinin normal dağılım analizi incelendiğinde; 57 ifadenin basıklık ve çarpıklık katsayılarının "-2 ile +2" (George ve Mallery, 2010) ve "-1 ile +1" (Abraham, 2018) aralığında kalması normal dağılımdan bir sapma olmadığını göstermektedir. Tablo 3'te yer alan BAYÖ ölçeğinin basıklık ve çarpıklık katsayılarının -2 ile +2 aralığında kaldığı görülmektedir ve ölçekten elde edilen verilerin normal dağılım sergilediği görülmektedir ve ileri istatistik testleri yapmaya uygun bulunmuştur.

Turizm alanında yüksek lisans ve doktora eğitimi alan öğrencilerin bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinin belirlenmesi amacıyla frekans, yüzde değer, ortalama değerler ve standart sapma değerleri bulunmuştur. Yüksek lisans ve doktora programları arasındaki düzey farklılıklarının bulunması ve yetkinlik düzeyinin demografik değişkenliklerde farklılık gösterip göstermediğinin tespiti için t-testi ve tek yönlü varyans (ANOVA) analizleri yapılmıştır.

5. BULGULAR

Elde edilen araştırma bulgularından sırası ile üç araştırma sorusuna cevap aranmıştır. Araştırma soruları "Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrenciler, hangi düzeyde kendilerini bilimsel araştırma yapma konusunda yeterli görmektedirler? (1); Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin bilimsel araştırma yetkinlik düzeyleri farklılaşmakta mıdır? (2) ve Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin bilimsel araştırma

yetkinlik düzeyleri cinsiyet, yaş, medeni durum ve turizm sektöründe çalışılan yıla göre farklılaşmakta mıdır? (3)". Araştırma bulguları sırası ile demografik ve araştırma sorularına yönelik yapılan analizlerden oluşmaktadır.

Araştırmaya turizm alanında Lisansüstü eğitim yapan toplam 117 öğrenci katılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan 117 yüksek lisans ve doktora öğrencisinin %70.1'i 20-29 yaş; %24.8'i 30-39 yaş; %5.1'i 40-49 yaş aralığındadır. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin %63.2'si erkek; %36.8'i kadındır ve %22.22'si evli; %77.8'i bekar. Toplamda, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin %48.7'si çalışmamaktadır; %18.8'i kamuda ve %32.5'i özelde çalışmaktadır. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin turizmde çalışma sürelerine göre deneyimleri %0.9'u hiç; %24.8'i 1 yıldan az; %33.3'ü 1-3 yıl; %23.1 4-6 yıl; %8.5'i 7-9 yıl; %9.4 10 yıl ve üzerindedir.

Turizm eğitimi alan Lisansüstü öğrencilerin yüksek lisans ve doktora seviyesinde bilimsel araştırma yetkinlik öz değerlendirmelerinde "Neden yüksek lisans/doktora yapıyorsunuz?" sorusuna ankete katılan ama bütün soruları cevap vermeyen 148 öğrenci cevap vermiştir. Öğrencilerin bu cevapları çok değerli olduğundan bulgulara yansıtılmıştır. Öğrenciler yüksek lisans/doktora yapma nedenlerini 112 öğrenci akademisyen olmak/akademik kariyer yapmak; 11 öğrenci bilim insanı olmak/bilimsel çalışma yapmak-katkı sunmak; 5 öğrenci donanımlı turizmci olmak; 4 hayallerini gerçekleştirmek; 11 öğrenci kendini geliştirmek/kişisel gelişim; 1 öğrenci merak ve 4 öğrenci öğrenme olarak belirtmişlerdir. Ankete katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun yüksek lisans/doktora yapma nedenlerinin akademik kariyer olduğu anlaşılmaktadır. Turizm bilim insanı olarak turizm problemlerine çözümler üretmek ise ikinci neden olarak yer almaktadır. Ayrıca turizm problemlerine çözüm üretmek isteyen ve mezuniyet sonrası üniversite düzeyinde turizmde eğitim verecek olan akademisyen adaylarının turizm sektör deneyimlerinin % 27'sinin çok az, % 57'sinin 1-6 yıl arasında olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın ilk sorusu "Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrenciler, hangi düzeyde kendilerini bilimsel araştırma yapma konusunda yeterli görmekte-dirler?" olarak belirlenmiştir. Bu sorunun cevabını belirleyebilmek için verilerin ortalama değerlerine bakılmıştır. Bilimsel Araştırma Yetkinlik Ölçeğinde her katılımcı cevap verdiği ifadeye verdiği cevaba göre en az bir ve en fazla beş puan alabilmektedir. Bundan dolayı, 117 katılımcının cevapları incelenmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplara göre, en düşük ortalama "OK47- Araştırma için hibe teklifi yazabilme" ifadesinde ve en yüksek ortalama "TD33- Çalışmalarında özenli davranma" ifadesinde bulunmuştur.

Bilimsel Araştırma Yetkinlik Ölçeği toplam dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar "Tutum ve Davranışlar (TD), Teknik Beceri (TB), Yabancı Dil Becerisi (YDB), Öngörü Kapasitesi (OK)" oluşmaktadır. Alt boyutlarda yer alan ifadelerin toplam ortalamaları incelenmiş ve Tablo 4'te belirtilmiştir. Tablo 4'te yer aldığı gibi bütün katılımcıların teknik beceri kısmında daha az yetkinlik göstermektedirler. Öğrencilerin kendilerini bilimsel araştırma yöntemleri kullanma becerilerinin özellikle teknik beceriler boyutunda ne olumlu ne de olumsuz gördükleri ve bir emin olmama durumu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılar, "performansını/çalışmasını geliştirmek için çalışma tarzını gözden geçirme, başka bir kişinin araştırmasına katkıda bulunma deneyimine sahip olunması durumunda o kişiye rehberlik etme, yazılı iletişimi fikirleri etkin bir şekilde ifade etme, üstlenilen işi tamamlamak için gerekli çabayı gösterme, çalışmalarında özenli davranma" gibi tutum ve davranışlar boyutunda kendilerini oldukça yetkin veya en azından zayıf olarak değerlendirmemişlerdir. Bu durum, katılımcıların söz konusu tutum ve davranışlarda belirli bir düzeyde yetkinlik sergilediğini göstermektedir. Katılımcılar özellikle "çalışmalarında özenli davranma" ifadesinde "orta, iyi ve çok iyi" olarak kendilerini değerlendirmişlerdir. Bu ifadeye %64,10 öğrenci "çok iyi" olarak cevap vermiş ve öz değerlendirmede en güçlü olarak kendilerini gördükleri yetkinlik olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin %55,56'sı "Araştırma için gerekli verileri tanımlayabilme" konusunda "iyi" olduklarını düşünmektedirler. Öğrencilerin %45,69'u "Araştırma ile ilgili iç geçerlilik tehditlerini algılama" yetkinliğini orta olarak işaretlemiş ve orta işaretli ifadelerin en yüksek değerli ifadesi olmuştur. Öğrencilerin 25,64'ü "Bir ölçüm aracının psikometrik özelliklerini yorumlayabilme" ifadesinde kendilerini zayıf olarak görmektedir. Öğrenciler çok zayıf

ve zayıf olarak öz değerlendirme yapmada oldukça sınırlı davranmışlardır. Belli bir kesim öğrenci iki ifade de çok zayıf olduklarını belirtmişlerdir. Birincisi, öğrencilerin %17,68'i "araştırma için hibe teklifi (fon bulma, dış kaynaklı proje, TÜBİTAK, Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) yazabilme"; ikincisi ise %6,90'ı ise "bilinen en az bir yabancı dili kullanarak sözlü iletişim kurma" yetkinliğini çok zayıf olarak belirtmiştir.

Tablo 4. Bilimsel Araştırma Yetkinlik Ölçeği (BAYÖ) Boyutlarının Ortalamaları

Boyutlar	N	Min.	Max.	Ortalama
Tutum ve Davranışların (TD)	117	1.0	5.0	4.2305
Teknik Becerileri (TB)	117	1.0	5.0	3.7527
Yabancı Dil Becerisi (YDB)	117	1.0	5.0	3.5157
Öngörü Kapasitesi (OK)	117	1.0	5.0	3.4573

Tablo 4'te belirtildiği gibi, alt boyutların ortalamaları incelendiğinde tutum ve davranışların (TD) 4.2305 ile en yüksek bulunmuş olup sırası ile teknik becerileri (TB) 3.7527; yabancı dil becerisi (YDB) 3.5157 ve en düşük olarak öngörü kapasitesi (OK) 3.4573 bulunmuştur. Araştırmanın dört alt boyutunda "teknik beceriler"; "tutum ve davranışlar"; "öngörü kapasitesi" ve "yabancı dil becerisi" katılımcıların güçlü oldukları yanın "tutum ve davranış" olduğu anlaşılmaktadır. 5'li likert ölçeğine göre ortalamaları 2.5 ve üzeri çıkan değerler ortalamanın üzerinde kabul edilmektedir. Bundan dolayı 117 katılımcının verdiği cevaplara göre öz değerlendirme sonuçları dört alt boyut için ortalamanın üzerinde çıktığı bulunmuştur. Bireysel sonuçlar incelendiğinde ise kırılma noktası 190'na göre 22 kişi öz değerlendirmesi sonucu "yetkin değil" ve 95 kişinin öz değerlendirmesi "yetkin" bulunmuştur. Katılımcıların %19'unun öz değerlendirmesi bilimsel araştırmada yetkin olmadıkları; %81 gibi yüksek bir oranda ise öz değerlendirme sonuçları bilimsel araştırmada yüksek yetkinlikte oldukları çıkmıştır. Araştırmanın ilk sorununun cevabı turizm alanında yüksek lisans yapan öğrencileri kendilerini bilimsel araştırma yapma konusunda yüksek düzeyde yetkin olarak görmektedirler.

Araştırmanın ikinci cevap aradığı soru ise "Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin bilimsel araştırma yetkinlik düzeyleri farklılaşmakta mıdır?" olduğundan veriler t-testi ile analiz edilmiştir. Tablo 5'te yüksek lisans ve doktora seviyesinde bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinin t-testi sonuçları yer almaktadır. Tablo 5'te belirtildiği gibi, toplam 82 yüksek lisans öğrencisi ile 35 doktora öğrencisinin anket verileri değerlendirilmiştir.

Tablo 5. Yüksek lisans ve doktora seviyesinde bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinin t-testi sonuçları

Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Yüksek Lisans	82	3.6699	.57015	-4.389	115	.000
Doktora	35	4.1498	.46586			

$p > 0.05$

Yüksek lisans öğrencilerin ortalamaları 3.6699 ve doktora öğrencilerinin 4.1498 olarak bulunmuştur. Tablo 5'te, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin t-testi analiz sonuçlarına göre bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinde anlamlı farklılaşma olduğu bulunmuştur. Yüksek lisans ve doktora seviyesinde bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinin doktora eğitimi alanların yüksek lisans alanlara göre farkındalıklarının daha yüksek olduğu ortalamanın yüksekliğinden anlaşılmaktadır.

Araştırmanın üçüncü ve son cevap aradığı soru ise "Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin bilimsel araştırma yetkinlik düzeyleri cinsiyet, yaş, medeni durum ve turizm sektöründe çalışılan yıla göre farklılaşmakta mıdır?" olduğundan anket verilerinde t-testi analizi ve tek yönlü varyans (ANOVA) analizi gerçekleştirilmiştir. Turizm alanında yüksek lisans doktora yapan öğrencilerin cinsiyetlerine bilimsel araştırma yetkinlik ortalamalarında farklılık olup olmadığı t-testi yapılarak incelenmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Cinsiyet değişkenine göre bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinin t-testi sonuçları

Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	P
Erkek	74	3.7601	.57198	-1.304	115	.195
Kadın	43	3.9053	.59565			

p>0.05

Tablo 6'da verildiği gibi, turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin cinsiyetlerine göre 74 erkek ve 43 kadın katılımcının verilerinin t-testi ile analizinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalamalarında farklılık olup olmadığı incelenmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Medeni Durum değişkenine göre bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinin t-testi sonuçları

Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Evli	26	3.8600	.46054	.460	115	.646
Bekar	91	3.8002	.61448	.539		

p>0.05

Tablo 7'de verilen t-testi analiz bulgularına göre, turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin medeni durumlarına göre ortalamalarında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin yaş gruplarına göre farkı bulmak için tek yönlü varyans (ANOVA) testi gerçekleştirilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Yüksek lisans ve doktora seviyesinde bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinin yaşa göre farklılığı gösteren tek yönlü varyans (ANOVA) testi

Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	f	p
20-29	82	3.8446	.55209	.706	.496
30-39	29	3.7762	.61816		
40-49	6	3.5680	.83510		

p>0.05

Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin yaş gruplarına göre tek yönlü varyans analizinin bulgularında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin turizmde çalışma yılı gruplarına göre farkı bulmak için tek yönlü varyans (ANOVA) testi gerçekleştirilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Yüksek lisans ve doktora seviyesinde bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinin turizmde çalışma yılı göre farklılığı gösteren tek yönlü varyans (ANOVA) testi

Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	f	p
Hiç	1	4.7217	.	.705	.621
12 Aydan az	29	3.7646	.55800		
1-3 Yıl	39	3.8766	.57226		
4-6 Yıl	27	3.7903	.52713		
7-9 Yıl	10	3.6926	.71516		
10 Yıl	11	3.8025	.71802		

p>0.05

Tablo 9'da belirtildiği gibi, turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin turizmde çalışma yılı gruplarına göre ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Turizm eğitimi alan yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin demografik değişkenlere göre ortalamaları incelenmiş ve istatistiksel olarak bilimsel araştırma yetkinlik düzeylerinde anlamlı farklılık bulunamamıştır.

6. SONUÇ

Üniversite sayıları arttıkça, nitelikli akademik personel ihtiyacı da doğru orantıda artmaktadır. Yıllar içinde yetişmiş nitelikli, bilgili ve akademik yetkinliklere sahip akademisyenlerin sayısının artarak devam etmesi gerek nitelikli eğitim ve öğretim için gerekse de akademik çalışmalar için gereklilik arz etmektedir. Bundan dolayı, turizm yüksek lisans ve doktora eğitimi alan öğrencilerin bilimsel araştırma yetkinlik düzeyleri araştırma çıktılarının kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerden eğitimleri boyunca ve sonrasında birçok yetkinlik ve beceri geliştirmeleri beklenmektedir. Bilimsel araştırma yetkinlikleri ise bir araştırmacının bilmesi gereken en temel yetkinliktir. Turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan öğrenciler ders dönemlerinde zorunlu olarak bilimsel araştırma yöntemleri dersi almaktadır. Bu dersin yanında seçmeli istatistik, ileri istatistik, nitel ve nicel araştırmalar olmak üzere bilimsel araştırma yöntemleri hakkında derinlemesine bilgi ve eğitim almaktadır. Bu çerçevede, araştırmanın yapıldığı dönemlerde turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan ve araştırmaya katılan öğrencilerin bilimsel araştırma yetkinlik düzeyleri ve eğitim, yaş, cinsiyet, medeni durum ve turizmde çalışma yıllarına göre farklılık olup olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçek, öz değerlendirme ölçeği olduğundan; kişilerin kendilerini ne düzeyde gördüklerini tespit etmektedir. Araştırmanın ilk sorusuna verilen yanıtlar analiz edildiğinde; turizm alanında lisansüstü eğitim alan öğrencilerin kendilerini bilimsel araştırma yapma konusunda yetkin gördükleri ortaya çıkarmıştır. Dört alt boyut tek tek incelendiğinde tutum ve davranışların diğer boyutlara göre en yüksek ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiştir. Sırası ile teknik becerileri, yabancı dil becerisi ve öngörü kapasitesinin ise daha düşük çıkmıştır. Sezgin ve diğerleri (2011) yapmış olduğu çalışma ile teknik beceri ve yabancı dil eksikliği konusunda benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında yüksek lisans ve doktora seviyelerinde alınan eğitimlerin arasında farklılık olup olmadığı tespit edilmiştir. Doktora öğrencilerinin farkındalıklarının yüksek lisans öğrencilere göre daha yüksek ve farklılık olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumun öğrencilerin yüksek lisans ve doktora ders dönemlerinde; bilimsel araştırma yöntemleri dersi ile birçok benzer ders almaları ile ilgili olabilir. Diğer bir yandan öğrenciler ilk tez yazma tecrübelerinin sonrasında ikinci defa yazarken, bildiri ve diğer yayınları arttığı için farkındalıkları artmış olabilir. Yüksek lisans sonrasında doktora devam edenlerin sayısının azlığı göz önünde bulundurulduğunda ise edinilen yetkinlik ve becerilerin sektörde kullanılma olasılığı artmaktadır. Bu durumda Singh ve Jaykumar (2019), Damoah ve diğerleri (2021) ve Presti ve diğerleri (2022) yapmış oldukları çalışma sonuçları ile benzerlik oluşturmuştur. Öğrencilerin yüksek lisans sonrasında da bilimsel araştırma yetkinliklerine yeteri düzeyde sahip olmaları onlara avantajlar sağlayabilir. Fakat doktora yapan öğrencilerden daha düşük seviyede olduklarında ne derecede edinilen beceri ve yetkinliğin sektörde yeterli olabileceği ilerde araştırılması gereken önemli konulardan biridir. Şanlı ve diğerleri (2020) yapmış oldukları çalışmada akademik yetkinlik başarı düzeylerini orta düzeyde bulmuş ve bu araştırma sonuçlarına yakın bir sonuç elde edildiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede turizm yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin bilimsel araştırma yetkinlik düzeyleri ortanın üzerinde olmakla birlikte alınan eğitim düzeyine göre farklılık gösterebilmektedir.

Araştırmanın son bölümünde katılımcıların demografik değişkenlerinde bilimsel araştırma yetkinlikleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Yüksek lisans ve doktora eğitimleri ardı ardına alınabileceği gibi, ara verilerek devam edilebilmektedir. Bu durumda öğrencilerin demografik özellikleri ile bilimsel araştırma yetkinlikleri arasında bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Özellikle yaş değişkeninde Twenge ve Campbell (2008) belirttiği gibi farklı jenerasyonların aynı anda eğitim aldıkları ve çalıştıkları bir dönemde bu farklılıkların incelenmesi önem arz etmektedir. Mihladız ve Duran (2010), Şan ve Boran (2013) ve Memiş ve Certel (2022) araştırma sonuçları ile benzer sonuçlar elde edilmiş ve demografik değişkenlerde anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların yaş aralıkları, medeni durumları, deneyim süreleri arasında büyük farkların olmaması da bu sonucu desteklemiştir.

Araştırmanın evrenini, 2020-2021 akademik yılı içerisinde turizm alanında yüksek lisans ve doktora yapan ve araştırmaya gönüllü olarak online platform üzerinden katılmak isteyen kişiler ile sınırlıdır. İleride yapılacak çalışmalarda üniversite bazında ya da coğrafi bölge bazında araştırmalar yapılabilir. Araştırma diğer akademik yetenekler ve bilimsel yayın performans ölçümü eklenebilir. Araştırma özdeğerlendirme yöntemi ile yapıldığından ilerideki araştırmalarda nitel ve bire bir görüşmeler ile derinlemesine araştırma gerçekleştirilebilir. Özellikle yüksek lisans sonrası sektörde çalışan kişilere ulaşarak bilimsel araştırma yetkinliğinin sektörde iş bulma ve tutunma sürecine olan katkısı üzerine araştırmalar gerçekleştirilebilir. Turizm araştırmalarında geliştirilmesi gereken en önemli beceri, araştırmacının güncel problemi tespit edebilme yeteneğidir. Her araştırma bir problem ile başlaması gerektiğinden, problemi görme ve tanımla yeteneğini yüksek lisans eğitiminin ilk yıllarında kazanılması gerekmektedir. Sektörden uzak ve sektörün ihtiyacı olmayan problemlerin üzerinde çalışılması ise sektör ile akademi arasındaki uçurumun daha fazla açılmasına neden olmaktadır. Araştırmacının becerileri ile araştırma sorusu, yöntemi ve kalitesi doğru orantılı olmaktadır. Bundan dolayı, araştırma problemi tespit edebilme düzeyi üzerine araştırmalar yapılabilir. Yapılan araştırmada yüksek lisans öğrencilerinin kendi becerilerini ne düzeyde gördükleri incelenmiş ve analiz edilmiştir. Kendilerini bilimsel araştırma yetenek ve becerilerine hâkim ve uygulayabilir olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun ileride yapılan yayın çalışmalarına yansıtıp yansımadığı incelenmesi önerilir. Gerçekleştirilen araştırmanın hem pratik hem de akademik katkıları bulunmaktadır. Akademik ve pratik katkının ortak noktası olarak, disipline özgü yetkinlikler ve aktarılabilir becerilerin birleşimi, mezunları kendi alanlarında ve ötesindeki zorluklarla başa çıkmak için donanımlı, çok yönlü bireyler yapabilmesinde bilimsel araştırma yetkinliğinin önemli bir rol oynadığıdır.

Öğrencilerin tez öncesinde ve sürecinde bilimsel araştırma yetkinliklerini geliştirmeleri nitelikli araştırma sonuçları elde etmeleri için çok önemlidir. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin bilimsel araştırma yetkinlikleri, literatür tarama, araştırma sorusu belirleme, etik ilkelere uygun araştırma tasarımı oluşturma, analitik düşünme, problem çözme, etkili yazma becerileri, açık ve etkili iletişim, iş birliği ve ekip çalışması, eleştirel düşünme, yenilikçilik ve yaratıcılık gibi temel becerileri içermelidir. Bu yetkinlikler, öğrencilerin disiplinleri ve araştırma alanlarına özgü olarak geliştikçe, bilimsel araştırmada başarılı olmalarını sağlamaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular katılımcıların bilimsel araştırma yetkinliklerine beklenen düzeyde sahip olmadıklarını göstermektedir. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin süreleri göz önünde bulundurularak, yapabilecekleri araştırmalar ile uygulama fırsatı bulmaları için imkanlar oluşturulmalıdır. Danışmanın yürütücülüğünde en az bir kurum içi ya da dışı proje başvurusu yapılarak süre bitimine kadar tamamlanılması; ileride tek başına yapılacak araştırmalarda önemli bir altyapı oluşturulmasını sağlayacaktır. Yetkinlik gelişimi sadece derslere bağlı kalınmamalı ve her dönem farklı etkinlikler (poster sunum, bildiri sunum vd.) ile uygulama örnekleri artırılmalıdır. Yüksek lisans ve doktora öğrencileri literatür tarama, araştırma sorusu belirleme, etik araştırma tasarımı, analitik düşünme, etkili yazma ve iletişim, iş birliği ve ekip çalışması, eleştirel düşünme, yenilikçilik ve yaratıcılık gibi bilimsel araştırma yetkinliklerini geliştirmeleri için uygulama esaslı eğitim anlayışı benimsenmelidir. Eğitimin kapsamı alanlarında etkili araştırmacılar olmalarına ve nitelikli bilgi üretmelerine yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Abelha, M., Fernandes, S., Mesquita, D., Seabra, F., & Ferreira-Oliveira, A. T. (2020). Graduate Employability and Competence Development in Higher Education -A Systematic Literature Review Using PRISMA. *Sustainability*, 12(15), 1-27.
- Ackerman, P. L. (2023). Intelligence Moving Beyond the Lowest Common Denominator. *American Psychologist*, 78(3), 283-297.

- Ahmed, M., Shah, A. A., & Sarwar, M. (2021). Analysis of Gap between Desired and Acquired Levels of Knowledge-related Learning Outcomes of Ph D Graduates. *Pakistan Social Sciences Review*, 5(2), 1072-1088.
- Akhmetshin, E. M., Mueller, J. E., Yumashev, A. V., Kozachek, A. V., Prikhodko, A. N., & Safonova, E. E. (2019). Acquisition of Entrepreneurial Skills and Competences: Curriculum Development and Evaluation for Higher Education. *Journal of Entrepreneurship Education*, 22(1), 1-12.
- Aktaş, H. (2017). Akademik Güdülenme ile Akademik Özyeterlik Arasındaki İlişki: İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1376-1398.
- Akyol, C. (2018). Turizm Eğitimi ile İlgili Lisansüstü Tezlerin İçerik Analizi Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 21-33.
- Albayrak, A., Tüzünkan, D., & Dalkılıç, G. (2020). Kırsal Turizm ve Türlerine Yönelik Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Turkish Studies-Social*, 15(1), 845-859.
- Arslan, A. (2020). Öğretmen Adayları Perspektifinden Pandemi Öncesi ve Sonrası Öğrencilere Kazandırılması Gereken 21. Yüzyıl Becerilerinin Belirlenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 553-571.
- Asbari, M., Purwanto, A., Ong, F., Mustikaswi, A., Maesaroh, S., Mustofa, M., Hutagalung, D. & Andriyani, Y. (2020). Impact of Hard Skills, Soft Skills and Organizational Culture: Lecturer Innovation Competencies as Mediating. *EduPsyCouns: Journal of Education, Psychology and Counseling*, 2(1), 101-121.
- Aslan, C. (2010). Türkçe Eğitim Programlarında Lisansüstü Öğrenim Gören Öğrencilerin Akademik Özyeterliklerine İlişkin Görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (19), 87-115.
- Aşıroğlu, S. C. (2016). Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Farklılaştırılmış Öğretim Konusundaki Öz-Yeterliklerine İlişkin Görüşleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 948-960.
- Aydemir, E. (2019). Akademik Personel Performans Değerlendirmesinde Bir Karar Destek Sistemi Önerisi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 12(2), 131-140.
- Baird, A. M., & Parayitam, S. (2019). Employers' Ratings of Importance of Skills and Competencies College Graduates Need to Get Hired: Evidence from The New England Region of USA. *Education+ Training*, 61(5), 622-634.
- Bajis, D., Chaar, B., & Moles, R. (2020). Rethinking Competence: A Nexus of Educational Models in The Context of Lifelong Learning. *Pharmacy*, 8(2), 81-91.
- Belchior-Rocha, H., Casquilho-Martins, I., & Simões, E. (2022). Transversal Competencies for Employability: from Higher Education to The Labour Market. *Education Sciences*, 12(4), 255-265.
- Bell, A., Barahona, S., Beg, G., Coulson, S., Eymont, R., Hartman, J., Hubble, T., Leung, N., McDonnell, M. A., Ni, J., Peseta, T., Sakhaee, E., & Uptin, J. (2020). Students And Academics Working in Partnership to Embed Cultural Competence as a Graduate Quality Cultural Competence and The Higher Education Sector. *Australian Perspectives, Policies and Practice*, 233-254.
- Bergquist, B. K., Keen, M. A., Ingram, P. B., Morris, N. M., & Schmidt, A. T. (2023). Doctoral Students' Intention to Use Assessments in Their Career: The Incremental Role of Self-Reported Competence. *Journal of Clinical Psychology*, 79(2), 374-390.
- Bolel, B. (2021). Türkiye Merkezli Organizasyonların Uluslararasılaşması: Lisansüstü Tezler Üzerine Bibliyometrik bir İnceleme. *European Journal of Managerial Research*, 5(8), 92-106.
- Boyraz, M., Kabakulak, A., & Mutlu, A. S. (2020). Hazırlanmakta Olan Turizm Konulu Lisansüstü Tezlerin Veri Görselleştirme Tekniği ile Bibliyometrik Analizi: 2006-2020 yılları örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1434-1453.
- Brundiers, K., Barth, M., Cebrián, G., Cohen, M., Diaz, L., Doucette-Remington, S., Dripps, W., Habron, G., Harré, N., Jarchow, M., Losch, K., Michel, J., Mochizuki, Y., Rieckmann, M., Parnell, R., Walker, P. & Zint, M. (2021). Key Competencies in Sustainability in Higher Education – Toward an Agreed-Upon Reference Framework. *Sustainability Science*, 16, 13-29.
- Cebrián, G., Junyent, M., & Mulà, I. (2020). Competencies in Education for Sustainable Development: Emerging Teaching and Research Developments. *Sustainability*, 12(2), 579-589.

- Chirayath, S., & Bhandari, D. (2022). Does Emotional Intelligence Really Impact Employee Job Satisfaction? An Experience from Resources and Energy Sector in Bhutan. *Academy of Marketing Studies Journal*, 26(S2), 1-23.
- Ciraso-Calí, A., Martínez-Fernández, J.R., París-Mañas, G., Sánchez-Martí A., & García-Ravidá, L.B. (2022). The Research Competence: Acquisition and Development Among Undergraduates in Education Sciences. *Frontiers in Education*, 7(836165), 1-11.
- Çağınlar, Z. & Can, N. (2022). *Temel Eğitimde 21. Yüzyıl Becerileri. Kuram ve Uygulamada Temel Eğitim*. İstanbul: Efeakademi Yayınları.
- Damar, M., Özdağoğlu, G., & Özveri, O. (2020). Üniversitelerde Dönüşüm Süreci ve Araştırma Üniversitesi Yaklaşımı. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 135-159.
- Damoah, O. B. O., Pephrah, A. A., & Brefo, K. O. (2021). Does Higher Education Equip Graduate Students with The Employability Skills Employers Require? The Perceptions of Employers in Ghana. *Journal of Further and Higher Education*, 45(10), 1311-1324.
- Daştan, A., Bayraktar, Y., & Bellikli, U. (2019). Türkiye’de Sosyal Bilimler Alanında Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Eğitimi: İdeali Arayış Bağlamında Bir Araştırma. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 8(15), 21-39.
- Demir, S., & Çelikkaleli, Ö. (2021). Akademik Motivasyonun Yordanmasında Akademik Yetkinlik Ve Akademik Sorumluluk. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(9), 67-78.
- Di Battista, S., Pivetti, M., Melotti, G., & Berti, C. (2022). Lecturer Competence from the Perspective of Undergraduate Psychology Students: A Qualitative Pilot Study. *Education Sciences*, 12(2), 139-152.
- Duru, P., & Örsal, Ö. (2021). Development of the Scientific Research Competency Scale for nurses. *Journal of Research in Nursing*, 26(7), 684-700.
- Eizaguirre, A., García-Feijoo, M., & Laka, J. P. (2019). Defining Sustainability Core Competencies in Business and Management Studies Based on Multinational Stakeholders’ Perceptions. *Sustainability*, 11(8), 2303-2324.
- Emike, O. E., & Chidi, D. M. (2019). Skill-Oriented Education and Career Competence Among Postgraduate Students in University of Lagos, Nigeria. *Ethiopian e-Journal for Research and Innovation Foresight*, 11(1), 39-47.
- Garay-Argandona, R., Rodriguez-Vargas, M. C., Hernandez, R. M., Carranza-Esteban, R., & Turpo, J. E. (2021). Research Competences in University Students in Virtual Learning Environments. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 16(4), 1721-1736.
- Gess, C., Geiger, C., & Ziegler, M. (2018). Social-Scientific Research Competency: Validation of Test Score Interpretations for Evaluative Purposes in Higher Education. *European Journal of Psychological Assessment*, 35(5), 737-749.
- Guo, J., Chen, Z., & Zheng, B. (2021). Postgraduate Competence and Academic Research Performance: The Mediating Role of Psychological Capital. *Sustainability*, 13(11), 1-17.
- Güneş, F. (2014). Eğitimde Ödev Tartışmaları. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 3(2), 1-25.
- Hajiali, I., Kessi, A. M. F., Budiandriani, B., Prihatin, E., & Sufri, M. M. (2022). Determination of Work Motivation, Leadership Style, Employee Competence on Job Satisfaction and Employee Performance. *Golden Ratio of Human Resource Management*, 2(1), 57-69.
- İpek, C., Tekbıyık, A. & Ursavaş, Ö. F. (2010). Lisansüstü Öğrencilerinin Araştırma Öz-Yeterlik İnançları ve Bilgisayar Tutumları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 9(1), 127-145.
- Jiang, A. L., & Zhang, L. J. (2021). University Teachers' Teaching Style and Their Students' Agentic Engagement in EFL Learning in China: A Self-Determination Theory and Achievement Goal Theory Integrated Perspective. *Frontiers in Psychology*, 12(704269), 1-11.
- Jung, J. (2018). Learning Experience and Perceived Competencies of Doctoral Students in Hong Kong. *Asia Pacific Education Review*, 19, 187-198.

- Kart, A. ve Gelbal, S. (2014). Öğretmen Adaylarının Bilimsel Araştırma Öz Yeterlik Algılarının İkili Karşılaştırmalı Yargılar Yöntemiyle Belirlenmesi. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 5(1), 12-23.
- Kenayathulla, H. B., Ahmad, N. A., & Idris, A. R. (2019). Gaps Between Competence and Importance of Employability Skills: Evidence from Malaysia. *Higher Education Evaluation and Development*, 13(2), 97-112.
- Lambrechts, W., & Van Petegem, P. (2016). The Interrelations Between Competences for Sustainable Development and Research Competences. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 17(6), 776-795.
- Louiesito, A., & Malabarbas, G. T. (2022). Research Competence of Graduate Students of the College of Education, Northwest Samar State University, Philippines. *Asia Pacific Journal of Advanced Education and Technology*, 1(3), 29-39.
- McClelland, D. C. (1961). *Achieving Society*. Simon and Schuster.
- McClelland, D. C. (1973). Testing for Competence Rather Than for Intelligence. *American Psychologist*, 28(1), 1-10.
- Mahajan, A., & Chowdhary, R. (2019). Methodical Review of Literature on Competencies. *Prestige International Journal of Management and Research*, 12(1/2), 13-22.
- Martzoukou, K., Fulton, C., Kostagiolas, P., & Lavranos, C. (2020). A Study of Higher Education Students' Self-Perceived Digital Competences for Learning and Everyday Life Online Participation. *Journal of Documentation*, 76(6), 1413-1458.
- Memiş, M. & Certel, H. (2022). Dindarlık İle Bilimsel Tutum Arasındaki İlişki: Yükseköğrenim Mezunları Üzerine Bir Saha Araştırması. *Journal of Academic Social Science Studies*, 15(93).
- Mıhladı, G. & Duran, M. (2010). İlköğretim Öğrencilerinin Bilime Yönelik Tutumlarının Demografik Dindarlık İle Bilimsel Tutum Arasındaki İlişki: Yükseköğrenim Mezunları Üzerine Bir Saha Araştırması 106 Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(20), 100 - 121.
- Nazarova, B. (2019). The Development of Student Research Competency in Period of Study at the University. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 7(12), 69-74.
- Niarti, U., Hermelinda, T., & Syeptiani, S. (2022). Factors Affecting Graduate Competence in Independent Learning Policies Independent Campus. *Journal of Vocational Education Studies*, 5(1), 72-82.
- OECD (2017). Future of Work and Skills Report. https://www.oecd.org/els/emp/wcms_556984.pdf adresinden 02 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- Oğuzbalaban, G. (2019). Termal Turizm Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1012-1027.
- Orhan, A., & Senemoğlu, N. (2022). Yükseköğretimin Topluma Hizmet ve Bilimsel Araştırma Niteliğinin Değerlendirilmesi Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 11(4), 775-786.
- Orhan, M. (2022). Popüler Bilim ile İlgili Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 174-196.
- Örnek, N., & Karamustafa, K. (2020). Turist Rehberliği Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analiz ile Değerlendirilmesi (1989-2019). *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 3(2), 115-138.
- Özgül, F., & Diker, G. (2017). Lisansüstü Eğitim Adaylarının Akademik Öz-Yeterlik ve Güdülenmelerinin Demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi (Cumhuriyet Üniversitesi Örneği). *Journal of Human Sciences*, 14(2), 2129-2139.
- Presti, A. L., Capone, V., Aversano, A., & Akkermans, J. (2022). Career Competencies and Career Success: on The Roles of Employability Activities and Academic Satisfaction During The School-To-Work Transition. *Journal of Career Development*, 49(1), 107-125.
- Salman, M., Ganie, S. A., & Saleem, I. (2020). The Concept of Competence: A Thematic Review and Discussion. *European Journal of Training and Development*, 44(6/7), 717-742.

- Saracaloğlu, A. S. (2008). Lisansüstü Öğrencilerin Akademik Güdülenme Düzeyleri, Araştırma Kaygıları ve Tutumları ile Araştırma Yeterlikleri Arasındaki İlişki. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 179-208.
- Sekin, S. (2008). Türkiye’de Ezberci Öğretim ve Nedenleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (18), 211-221.
- Sezgin, F., Kavgacı, H., & Kiliç, A. Ç. (2011). Türkiye’de eğitim yönetimi ve denetimi lisansüstü öğrencilerinin öz değerlendirmeleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (3), 161-169.
- Singh, A., & Jaykumar, P. (2019). On The Road to Consensus: Key Soft Skills Required for Youth Employment in The Service Sector. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 11(1), 10-24.
- Spencer, L. M., & Spencer, P. S. M. (2008). *Competence at Work Models for Superior Performance*. John Wiley & Sons.
- Sop, S. A., & Kozak, M. (2021). Araştırma Yöntemleri Bilgisinin Önemi: Turizm Alanına Yönelik Bir Gömülü Teori Çalışması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 32(2), 171-183.
- Şahin, E., Akdağ, G., Çakıcı, C. & Onur, N. (2018). Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dallarında Yayımlanan Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek1), 30-41.
- Şan, İ. ve Boran, A. İ. (2013). Üstün Yetenekli Öğrencilerin Bilimsel Tutum Düzeyleri: Malatya Örneği. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 6(3), 434-454.
- Şanlı, S. C., Erdem, A., & Unur, K. (2020). Lisansüstü Turizm Öğrencilerinin Akademik Güdülenme, Bilimsel Araştırma Özyeterlilik ve Araştırma Yapmaya Yönelik Kaygılarının Değerlendirilmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 405-425.
- Tafti, M.M., Mahmoudsalehi, M. & Amiri, M. (2017). Critical Success Factors, Challenges and Obstacles in Talent Management. *Industrial and Commercial Training*, 49(1), 15-21.
- Tayfun, A., Ülker, M., Gökçe, Y., Tengilimoğlu, E., Sürücü, Ç., & Durmaz, M. (2018). Turizm Alanında Yiyecek ve İçecek ile İlgili Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(2), 523-547.
- Tinoco-Giraldo, H., & García-Peñalvo, F. J. (2021). Evaluation of Competencies for Academic Internship Students. *XI Virtual Campus (JICV) IEEE*, 1-5.
- Tuononen, T., Parpala, A., & Lindblom-Ylänne, S. (2020). Complex Interrelations Between Academic Competences and Students’ Approaches to Learning-Mixed-Methods Study. *Journal of Further and Higher Education*, 44(8), 1080-1097.
- Turk, M. (2021). Academics’ Self-Assessment Regarding the Mastery of the Academic Profession Competencies. *Academia*, 23(24), 46-66.
- Twenge, J. M., & Campbell, S. M. (2008). Generational Differences in Psychological Traits and Their Impact on The Workplace. *Journal of Managerial Psychology*, 23(8), 862-877.
- Wakerkwa, D. A. P., Kristina, D., & Rochsantiningih, D. (2019). Students' Written Academic Competence and Difficulties in Writing Research Article for Publication. *ELS Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*, 2(3), 439-451.

Zengezur Koridoru'nun Önemi ve Iğdır Özelinde Türkiye Turizmine Etkileri

The Importance of the Zangezur Corridor and Its Effects on Turkish Tourism, Specifically in Iğdır

Kadir Can ÇİFTÇİ^a ve Gülşen BAYAT^b

^a Yüksek Lisans Öğrencisi, Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ekoturizm ABD, Iğdır, Türkiye.

^b Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Iğdır, Türkiye.

Özet

Bu çalışma, Zengezur koridorunun Iğdır ili ve Türkiye'deki turizm sektörü üzerindeki etkilerini ve Iğdır ilinin kalkınmasına ve büyümesine potansiyel katkılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Henüz hazırlık aşamasında olan koridorun kıtalararası bağlantısına ve turizm sektörüne katkılarına odaklanan bu çalışma, koridorun sektöre etkilerini, güçlü ve zayıf yönlerini, getireceği fırsat ve tehditleri değerlendirmektedir. Çalışmada SWOT analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, Zengezur Koridoru'nun başta bölgesel kalkınma olmak üzere turizm sektörüne ekstra bir ivme kazandıracığı, yeni enerji koridorlarının önünü açacağı ve nihayetinde Türk dünyasında barış ve kardeşliğe katkı sağlayacağı sonucuna varmaktadır. Koridor, başta Azerbaycan ve Türkiye olmak üzere Türk dünyasına transit erişim sağlayacaktır. Ancak Zengezur koridoru projesinin sağlam bir temelini olmaması ve tarafların anlaşmaya varamaması gibi zayıf yönleri bulunmaktadır. Tüm olumsuzluklara rağmen bu çalışma, Zengezur koridorunun geçtiği bölgelerdeki yerel halkları kalkındıracağını, kıtalar arasında küresel bir bağ oluşturacağını, Hazar'dan Akdeniz'e turizm sektörünü canlandıracağını ve Türk dünyasına önemli stratejik avantajlar sunacağını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zengezur Koridoru, Turizm, SWOT Analizi, Iğdır, Türkiye.

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 20.11.2024
Kabul Tarihi 20.12.2024

Sayı Editörü

Sedat ŞAHİN

Abstract

This study aims to examine the impacts of the Zengezur corridor on the tourism sector in Iğdır province and Turkey and its potential contributions to the development and growth of Iğdır province. Focusing on the intercontinental connectivity of the corridor, which is still in the preparation stage, and its contributions to the tourism sector, this study evaluates the impacts of the corridor on the sector, its strengths and weaknesses, and the opportunities and threats it will bring. SWOT analysis method was used in the study. The study concludes that the Zengezur Corridor will give an extra impetus to the tourism sector, especially regional development, pave the way for new energy corridors and ultimately contribute to peace and brotherhood in the Turkic world. The corridor will provide transit access to the Turkic world, particularly Azerbaijan and Turkey. Thus, the Zengezur corridor project has weaknesses such as the lack of a solid foundation and the inability of the parties to reach an agreement. Despite all the negativities, this study reveals that the Zengezur corridor will develop the local communities in the regions through which it passes, create a global link between continents, revitalize the tourism sector from the Caspian to the Mediterranean, and offer significant strategic advantages to the Turkic world.

Keywords: Zengezur Corridor, Tourism, SWOT Analysis, Iğdır, Turkey.

Sorumlu Yazar

Kadir Can ÇİFTÇİ
igdirkadir76@gmail.com

Önerilen Atf:

Çiftçi, K. C. ve Bayat, G. (2024). Zengezur Koridoru'nun Önemi ve Iğdır Özelinde Türkiye Turizmine Etkileri. *Journal of Academic Tourism Studies*, 5(2): 242-256.

1. GİRİŞ

Azerbaycan- Ermenistan arasında 27 Eylül 2020 tarihinde başlayan 'İkinci Dağlık Karabağ' savaşı 44.günde Azerbaycan'ın galip gelmesiyle son bulmuştur. Bu savaş sonrasında Rusya arabuluculuğu ile Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya masaya oturmuş, burada birtakım maddelerden oluşan ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Zengezur koridoru projesi de bu anlaşma maddelerinden biridir (Akıncı & Gül Kaba, 2023).

Zengezur koridorunun en önemli amaçlarından biri Azerbaycan'a bağlı ama toprakları ayrı olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile kara bağlantısı oluşturmaktır (Yüce & Azizova, 2024). 1991 yılları sonunda SSCB'nin dağılması sırasında Zengezur bölgesinin Moskova yönetimi tarafından Ermenistan'a verilmesi sonucu Azerbaycan ve Nahçıvan bölgesinin kara bağlantısı kesilmiştir. Azerbaycan yönetimi şu an kendine bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyetine ulaşımını Gürcistan ve İran üzerinden gerçekleştirmektedir. Ancak Zengezur koridoru ile Nahçıvan Özerk Bölgesi, Azerbaycan'a kara ve demir yolları ile bağlanacaktır. Ayrıca bu bağlantı ile Azerbaycan'ın enerji kaynakları batıya yani Türkiye'ye doğru aktarılmasını oradan da Avrupa'ya doğru devam etmesini sağlayacaktır. Bu durumda, Zengezur koridoru yeni enerji koridorlarının oluşmasına öncü olacaktır. Savaş sonrası çok ses getiren bu proje Asya ve Avrupa arası transit geçiş olanağı sunacaktır. Yerel, bölgesel ve uluslararası öneme sahip koridor, Türkiye için de fırsatlar yaratacaktır. Ankara ve Bakü arasında bağ oluştururken, Türkiye'nin Orta Asya ülkelerine bağlanmasında büyük öneme sahiptir (Memmedov & Hasanoğlu, 2023).

Bölgenin en önemli aktörü olmak isteyen İran, Zengezur Koridoru projesine karşı çıkmaktadır. Koridorun gerçekleşmesi durumunda İran ve Ermenistan sınırının ortadan kalkması Tahran yönetiminde endişe uyandırmaktadır. Bölgede sınırın ortadan kalkmasıyla kaos olacağını düşünen Tahran yönetimi anlaşma sonrası bölgeye askeri güç yığmaya başlamıştır. Koridorun aktif hale gelmesi sonucu İran üzerinden sağlanan ulaşım yolu iptal olduğundan dolayı İran koridorun inşasını istememektedir (Askeri & Paşa, 2023).

İran- Türkiye ilişkilerine bakılacak olursa iki devlet dört yüz yıla yakındır barış içinde yaşamaktadır. 1600'lü yıllardan beri devam eden Kasr-ı Şirin Anlaşması geçerliliğini korumaktadır. Ancak iki devlet arasında barış olması bu devletlerin rekabet içinde olmadığı anlamına gelmez. Aralarında Kasr-ı Şirin'den beri sınır anlaşmazlıkları yok denecek kadar az olan bu iki devlet 1920'li yıllarda farklı yönetim değişikliklerini gitmiş, İran'da Pehlevi yönetime gelirken Türkiye'de Cumhuriyet yönetimine geçilmiştir. Buna rağmen ilişkilerin hep barış içinde yürütülmesi devam etmektedir. Hatta İran Şah'ı Rıza Mevlevi'nin ilk yurt dışı ziyareti Türkiye olarak tarihe geçmiştir. 34 gün süren bu ziyarette Büyük Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'le görüştüğünün görüntüleri devlet arşivinde bulunmaktadır. Türkiye'den çok etkilenen İran şahı benzer reformları ülkesi içinde yapmak istemiştir. Ayrıca çok bilinmez ama Türkiye-Nahçıvan koridorunun açılması da İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye'ye yapmış olduğu jest sayesinde. Atatürk'ün ısrarları sonucu Türkiye'ye vermeyi kabul etmiştir (Altan, 2018). Iğdır ilinin bulunduğu belirli bölge ile Van ilinin bulunduğu belirli bölgede İran ve Türkiye arasında toprak alışverişi yapılarak Türkiye'nin Nahçıvan'a, Azerbaycan'a erişimi sağlanmıştır. Bölgede sınırların yeniden çizilmesiyle elbette krizler olacaktır. Ancak bu iki devlet arasındaki ilişkilere bakıldığında bu durumun aşılabileceği öngörülmektedir. İran, koridorun açılmamasında ısrarcı bir tavır benimsemektedir. Bu da önümüzdeki günlerde yapılacak olan ikili müzakerelerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ermenistan ise böyle bir projenin anlaşma maddelerinde yer almadığını ve bir belirsizliğin olduğunu savunarak koridorun hayata geçmesini engellemek istemektedir (Anadolu Ajansı, 2024).

Bu çalışma da bölgede bulunan devletlerin tutumları ele alınmış koridorun fayda ve zararlarına değinilmiş, uluslararası önemi irdelenmiştir. SWOT analizi ile güçlü ve zayıf yönleri belirlenmiş, buna uygun fırsat ve tehditler ile Iğdır ve Türkiye turizmine etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. ZENGEZUR KORİDORU VE ÖNEMİ

Rusya, Azerbaycan, Ermenistan görüşmeleri neticesinde açılması planlanan Zengezur koridoru meselesi Türkiye'nin de önemle üzerinde durduğu bir konudur. Coğrafya açısından önemli sonuçları olacağı düşünülen bu koridor, bölge devletlerini ve uluslararası diğer devletleri de ilgilendiren bir konu haline gelmiştir.

"Zengezur" isminin Özbekistan'dan göç eden zengi kabilelerinden geldiği bilinmektedir. Zengi kabilelerinin en eski yerleşim yerleri Güney Azerbaycan'da yer alan zencan bölgesidir. Tarihte daha çok Türk devletlerinin kontrolünde olan bölge 1930'lu yıllarda Gorus ve Lâçin illeri olarak ikiye bölünmüştür. Gorus Ermenistan SSCB, Lâçin ili ise Azerbaycan SSCB sınırlarına katılmıştır (Urud, 2005:13-18). Bu bölünme Zengezur bölgesinin batı kısımlarının Ermenistan ile birleşmesine neden olurken Türkiye'nin hem Azerbaycan hem de Nahçıvan ile kara bağlantısını kesmiştir. Türkiye ile Nahçıvan arasındaki 17,706 kilometrelik sınırın, 23 Ocak 1932'de Türkiye ve İran arasında yapılan sınır anlaşması gereği Van civarındaki Kotur kazası ve çevresinin İran'a bırakılması ve Iğdır ilinin doğusunda yer alan Aralık ilçesi Dilucu bölgesinin de Türkiye'ye bırakılmasıyla tekrar açılmıştır. (Üste ve Aydın, 2022:261-269).

Zengezur bölgesi zengin bakır, tuz madenleri, taş ocakları, geniş ormanlık alanları, sulak toprakları ve zengin tarım ve hayvancılık arazilerine sahiptir. Ayrıca Büyük İpek Yolu üzerindeki konumu nedeniyle ticaret ve zanaatkârlığın geliştiği ve refah seviyesinin yüksek olduğu bir bölgedir. Hem stratejik konumu hem de topraklarının verimliliği neticesinde tarih boyunca pek çok mücadeleye sahne olmuştur. Bu mücadeleler bölgede Hristiyanlık, Zerdüştlük ve İslamiyet'in yayılmasına ortam oluşturmuştur. Zengezur bölgesi yakın tarihte daha çok Büyük Selçuklu, Karakoyunlu, Atabeyler ve Safevi gibi Türk devletlerinin hâkimiyetinde kaldığı için bölgede Türk ve İslam kimliği daha baskındır. Kafkaslarda ve Orta Asya hammadde rezervlerine sahip olmak ve sıcak denizlere inmek isteyen Rusya Çarlığı ve SSCB'nin etno- federalist siyaseti neticesinde Zengezur'un dini ve etnik yapısında önemli değişiklikler oluşmaya başlamıştır. Bölgede Ermeni nüfusunu arttırmak isteyen Rus Çarlığı Osmanlı ve İran'da yaşayan binlerce Ermeni'yi göç ettirerek bölgeye yerleştirmiştir. Bu göçler ile gelenlere yeni gelenler adı altında kayıtlara alan Rus Çarlık yönetimi tarafından Nahçıvan, Erivan ve Karabağ hanlıklarının arazilerinde Ermeni nüfusunu artırarak çoğunluk oluşturmaya çalışılmıştır (Hasanlı, 2020). Rus Çarlığı'nın Güney Kafkasya'da tamamen hâkimiyet sağlama amacı, İran ve Türkiye gibi bölge devletlerini kontrol etme isteği, bölgeyi günümüzde de devam eden çatışmalara açık hale getirmiştir (Yüce & Azizova, 2024).

Şekil 1. Zengezur Koridoru

Kaynak: (Zengezur Koridoru Haritası).

Zengezur Koridoru Nahçıvan'ı Azerbaycan'a öz kara parçasına ve Azerbaycan'ı Nahçıvan üzerinden direkt Türkiye'ye bağlayacak; aynı zamanda bu koridorun açılması Ermenistan'a büyük

fayda sağlayacaktır; Çünkü Ermenistan Azerbaycan'dan geçen ve başlayan tüm ulaşım projelerine dâhil edilmemiştir (Hasanoğlu ve Memmedov, 2020: 527). Zengezur Koridorunun, Rusya'nın desteği ile Ermeni güçleri tarafından uzun yıllar işgal altında tutulması hem Azerbaycan ana karası ile bağlantısının kesilmesine yol açmış hem de doğu- batı eksenli ulaşım ağını pasif duruma getirmiştir. Karabağ zaferi bu bağlantının yeniden kurulmasına yönelik projelerin başlatılmasına neden olmuştur. Bu koridorun açılmasının Güney Kafkaslardaki uzun yıllar boyunca yaşanan ticari ve insani hareketliliği yeniden başlatacağı ve bölgedeki güç dengelerini değiştireceği düşünülmektedir (Üste ve Sanılı Aydın, 2022: 272). Zengezur koridorun önemi sadece Türkiye ve Azerbaycan'ı birbirine direkt olarak bağlamasıyla sınırlı kalmayacak, aynen *Bakü-Tiflis- Kars demiryolu hattı* gibi "*demir ipek yolu*" işlevi görerek bölgesel iş birliği ve kalkınmaya katkı sağlayacak, küresel ölçekli projelerin bağlantı noktası olacaktır. Doğu-batı ve Avrupa ve Asya'yı birleştirecek olan bu koridor, Türkiye'nin transit konumunun daha da güçlenmesini sağlayacaktır (Süleymanov vd., 2018:3-4).

Zengezur koridoru bölgesel açıdan politik, ekonomik ve stratejik öneme sahiptir. Koridor bu özelliklerinden dolayı bölgede bulunan ülkeler için büyük önem arz etmektedir. Bu ülkeler; Azerbaycan, Türkiye, Ermenistan, Rusya ve İran'dır. Koridor, sayılan ülkelerle beraber bölgesel ve küresel çaptaki çeşitli ülkeleri ilgilendirmektedir. Azerbaycan ve Nahçıvan açısından bu koridor planı yıllardır birbirinden ayrılan bölgenin birbirine bağlanmasını sağlayacaktır. Böylelikle Azerbaycan, Özerk Cumhuriyeti olan Nahçıvan'a İran toprakları üzerinden değil de Zengezur koridoru sayesinde kendi toprakları üzerinden karayolu ulaşımını sağlayabilecektir. Ayrıca Azerbaycan-Nahçıvan arası koridor ile hem kara hem de demir yoluyla sağlanacağından dolayı zamandan tasarruf sağlanacak, maliyetler düşecek ve birçok sorun çözülmüş olacaktır. Zengezur Koridoru ile birlikte ulaşımda yıllık tasarrufun sağlanacağı ön görülmüştür (Yüce, 2023).

Zengezur Koridoru ile Azerbaycan-Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında ülke altyapısının da birleştirilmesi sağlanacaktır. Azerbaycan, Nahçıvan'ın doğal gaz ihtiyacını karşılamak için İran topraklarını kullanmaktadır. Ancak İran bu ihtiyacın karşılanması için taşınan gazdan %15 kesinti yapmaktadır. Zengezur koridoru ile Azerbaycan Nahçıvan'a doğal gaz da verebileceği için bu kesinti maliyetinden de kurtulmuş olacaktır. Bunun yanı sıra telefon, internet, elektrik gibi hayatı doğrudan etkileyecek altyapı bağlantılarının Zengezur Koridoru ile Nahçıvan'a ulaştırılacağı anlaşılmaktadır. Bütün ekonomik hatların koridor ile sağlanması durumunda Azerbaycan-Nahçıvan arası maliyetlerin düşeceği ve büyük ölçüde tasarrufun sağlanacağı düşünülmektedir (İsayeva, 2023).

Rus Çarlığı tarafından Ermenilerin Kafkasya'ya göç ettirilmesi sonucu Türkiye ve Azerbaycan arası kara bağlantısı kopmuştur. SSCB'nin dağılması ile Azerbaycan ve Türkiye sıkı ilişkiler içinde olmak istemiştir ancak kara bağlantısının olmamasından dolayı sürekli iki kardeş ülke sorun yaşamıştır. Örnek verecek olursak Azerbaycan'ın tarihi savaşlarında Türkiye kardeş ülkesi olan Azerbaycan'a silah sevkiyatlarını İran ve Gürcistan üzerinden sınırlı ve uzun süren yolculuklar sonucu ulaştırmış ancak bu durum savaşların kaderini değiştirmiştir (Askeri & Paşa, 2023).

Azerbaycan var olan enerji kaynaklarını küresel çapta pazara ulaştırmak için güzergâh aradığında da bu sorunla karşılaşmıştır. Zamanında maliyeti dolayısıyla istenmeyen Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesi Aliyev yönetiminin ısrarı ile Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ulaşması planlanmıştır. Ermenistan'la savaş söz konusu olduğu için petrol ve doğal gaz boru hatları, Bakü-Tiflis-Kars demir yolu hattı maliyeti fazla ve uzun hat olmasına rağmen Gürcistan üzerinden gerçekleşmiştir. Zengezur Koridoru bu açıdan da Azerbaycan'ın elini kuvvetlendirecektir. Gerekli görüldüğü zaman döşenecek boru hatlarıyla daha kısa yoldan Türkiye'ye enerji fazlasını ulaştırabilecektir. Avrupa'nın enerji kaynaklarına ihtiyaç duyduğu günümüzde Azerbaycan'ın enerji kaynakları büyük önem arz etmektedir. Bu durum göz önüne alındığında Zengezur Koridoru daha önemli hale gelmektedir. Ayrıca Azerbaycan-Türkiye arası Zengezur Koridoru geçişli demir yolu projesi de düşünülmektedir. Bu Azerbaycan'ı demir yolu ulaşımında merkez ülke haline getirecektir (İzzetgil, 2022). Zengezur koridorunun açılması Doğu ve Güneydoğu Anadolu

bölgelerinin üretim kapasitelerini, ihracatını, ulaşım altyapısının geliştirebilecek, ayrıca Akdeniz bölgesinin turizm kapasitesinin gelişimine ve turizmin çeşitlenmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

3. ZENGEZUR KORİDORUNUN TÜRKİYE TURİZMİNE ETKİLERİ

Türkiye, üç tarafı denizlerle kaplı, coğrafi konumu bakımından oldukça değerli, doğal kaynakları ve kültürel zenginlikleri ile turizm sektöründe dünyaca bir marka haline gelmiştir. Turizm, yerel toplumlar için ekonomik büyüme, kültürel ve sosyal gelişim gibi bir dizi fayda sağlar. Bu doğrultuda, Türkiye'de turizm gelişimi komşu ülkeler üzerinde çeşitli ekonomik, sosyal-kültürel ve çevresel etkileri tetikleyebilir. Bu bağlamda Zengezur Koridorunun da Türkiye turizmini etkilemesi düşünülmektedir (Kaya, Karakuş, & Onat, 2024).

Turizm destinasyonları birbirine sınırı olan ülkeler arasındaki iş birliği ve turizm hareketlerini teşvik eder. Komşu bir ülkeye çeşitli amaçlarla yapılan ziyaretler (örn. sağlık, alışveriş, çeşitli etkinlikler) yerel toplulukların yakınlaşmasına katkıda bulunur (Türkiye ile Azerbaycan arasında tarihsel olarak zaten çok yakın olan ilişkiler kültürel açıdan karşılıklı turizm faaliyetlerinin yoğunlaştırılmasıyla güçlendirilebilir (Kaya, Karakuş, & Onat, 2024).

Zengezur Koridoru, Türk birliğinin canlanmasını öngören girişimler arasında yer almaktadır. Zengezur Koridoru projesi Türkiye'yi bağlantı noktası haline getirecektir. Ayrıca güzergâh üzerinde bulunan ülkelerin ticari ilişkilerine canlılık kazandıracığı düşünülmektedir (Kazancı & Barun, 2022).

Ticari kazanımları artan bölgedeki ülkelerin refah düzeyi yüksektir. Ekonomik düzeyde gelişmiş ülkelerde çalışma süreleri her zaman gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere göre daha azdır. Ekonomik olarak yeterli ve boş zamanı olan kişilerin ise turizme yönelme tatil yapma istekleri doğmaktadır. Tüm bunların Zengezur koridoru projesi ile olması durumunda Türkiye turizmde hareketlilik ve gelişmelerin yaşanacağı düşünülmektedir. Koridorun faaliyete geçmesi ile Türkiye, Asya ve Avrupa arasında köprü konumunda olacağı için turizm sektöründe rekabette önemli bir kazanım elde edeceği düşünülmektedir. Ulaşım kolaylaşacağı için Türkiye'de iç hareketlilik artacaktır. Bu hareketlilik karşısında artan ihtiyaçların karşılanması için yatırımlar artacak ve Türkiye gelişerek bölgede güç kazanacaktır.

Zengezur Koridorunun tam bir şekilde faaliyete geçmesiyle Pekin-Londra, Londra-Pekin kesintisiz bir şekilde ulaşım sağlanacağı düşünülmektedir (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2023). Bu ulaşım Türkiye toprakları üzerinde gelişeceği için bu projede Türkiye'nin rolü oldukça önemlidir.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın da etkin hale gelmesi durumunda Türkiye ilerleyen dönemlerde jeopolitik ve bölgesel nüfuzunu artırma imkânına sahip olacaktır (Alkış & Aslan, 2022). Ayrıca Zengezur Koridoru ile Azerbaycan var olan enerji kaynaklarını Avrupa'ya satmak istemektedir. Enerji kaynaklarının geçeceği güzergâhın yine Asya ve Avrupa arasında köprü konumunda olan Türkiye üzerinden yapılması planlanmaktadır. Böylece enerji kaynakları bakımından Türkiye'nin Rusya'ya olan bağılılığı azalacak ve önemli açıda güç elde edecektir (Yüce, 2023).

4. ZENGEZUR KORİDORUNUN IĞDIR İLİ TURİZMİNE ETKİLERİ

Iğdır, Türkiye'nin en doğusunda yer alan bir şehirdir. Doğu Anadolu Bölgesinde Erzurum-Kars Bölümünde yer almaktadır. 1992 yılında Kars'tan ayrılarak il olmuştur. Iğdır, (Ermenistan, Azerbaycan'a bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve İran) ile sınır komşusudur ve Türkiye'nin üç ülkeyle sınırı olan tek ilidir. Şehir jeopolitik açıdan çok büyük öneme sahiptir. Türkiye'nin en yüksek dağı olan Ağrı Dağı'nın yüz ölçümünün üçte ikisi, il merkezine bağlı Su veren köyü'nün sınırları içindedir (vikipedi, 2024).

Türkiye'nin iklimi özelliğine sahip olan 4 şehirden biri olan ilde üretime ve çiftçiliğe büyük önem verilmektedir. Aras nehri havzasının tamamını il sınırları içerisinde bulundurmasından dolayı arazi sulamalarında sıkıntı yaşanmamaktadır. Tarımın yanı sıra kentte

turizm faaliyetleri de yürütülmektedir. Ancak genelde günübirlik gerçekleşmektedir. Azerbaycan'a bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti vatandaşları şehre ziyaretlerini gerçekleştirdikten sonra alışverişlerini yapıp geri dönmektedir.

Zengezur Koridoru projesi ile karayolu bağlantılarında iyileştirme yapılırken demir yolu bağlantıları da oluşturulacak olan şehirde insan hareketliliğinin artması beklenmektedir. Yurt içi ve yurt dışı turistlerin ağırlanması, taleplerin karşılanması için yapılacak yatırımlara ihtiyaç duyan şehir için Zengezur Koridoru ile kalkınma ve gelişme konusunda hızlı adımlar atılacağı düşünülmektedir. Örneğin Türkiye'den Azerbaycan'a geçişlerde çeşitli kalemlerde yüksek ücretler talep edilmektedir (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, Serhat Kalkınma Ajansı, & Iğdır Üniversitesi, 2022).

Zengezur Koridorunun açılması ile birlikte Orta Asya ülkelerine yapılan ihracatın hem depo hem de üretim merkezi Iğdır'a kayabilecektir. Iğdır'ın bu şekilde bir ivme yakalaması ile Iğdır ilinde bulunan gümrük idaresinin de daha aktif ve yüksek kapasitede hizmet veren bir yapı haline gelmesine ihtiyaç duyulacaktır. (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, Serhat Kalkınma Ajansı, & Iğdır Üniversitesi, 2022). Böylece istenilen kalkınma ve gelişmelerin elde edileceği düşünülmektedir. Koridor ile birlikte şehirdeki canlılığın artacağı, yerel halkın kalkınacağı, yeni istihdam alanlarının açılacağı ve iş imkanlarının artacağı düşünülmektedir.

Zengezur Koridoru ile yabancı vatandaşların şehre gelmesi durumunda Iğdır ilinin turizm sektörüne gerektiği önemi vereceği düşünülmektedir. Zengezur Koridorunun etkisiyle özel kuruluşlar, resmi kuruluşlar ve bölgede bulunan sivil toplum kuruluşlarının güç birliği sonucunda şehirde yeni istihdam alanlarının açılacağı ayrıca turizme gereken önem verilmesi sonucu ilin dışarıya göç vermesi yerine dışarıdan göç alması söz konusu olup nüfusunda artışların gerçekleşeceği düşünülmektedir. Zengezur Koridoru ile enerji koridorlarının geçiş güzergahı olacak olan Iğdır ilinde enerji maliyetlerinin de düşeceği öngörülmektedir. Özetle Iğdır ilinin kalkınması ve gelişmesi için bu proje fırsat niteliğindedir.

5. YÖNTEM

Bu çalışmada SWOT analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamı dahilinde toplanan bilgi ve bulgular ayrı ayrı gruplandırılarak SWOT analizi çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırmada Zengezur Koridoru projesinin Türkiye ve Iğdır iline olası turistik etkileri incelenmektedir.

5.1. Araştırma Modeli/Deseni

Bu çalışma SWOT analizi yöntemi ile yapılmıştır. Çalışmada başvuru SWOT analizinin, Zengezur koridoru projesinin gelecekteki fırsatlarını ortaya çıkarması, koridora karşı tehdit olabilecek durumları ön görmesi ve buna karşı tedbir alması, projenin güçlü taraflarını ortaya koyarak bunları ne zaman kullanabileceğini belirlemeyi ve koridorun zayıf yönlerini belirleyerek buna karşı tedbir alınmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bilimsel araştırmalar ve projeler, kendi yol haritalarını belirlemede SWOT analizi tekniğinden yararlanmaktadır. Baş harflere göre, "S" harfi güçlü yanları, "W" harfi zayıf yanları, "O" harfi fırsatları ve "T" harfi ise tehditleri temsil etmektedir. Bu süreçte harflerin her biri bir bütünün parçasını oluşturur ve yapılmak istenen proje planlanırken, bu sıralama ile bir yol haritası çıkarmak kolaylaşmaktadır. (Gasimova & Yurcu, 2023).

Araştırmada yer alan SWOT analizi soruları şu şekildedir.

- **A.S.1:** Zengezur koridorunun açılmasının Iğdır ili ve Türkiye'yi etkileyen zayıf yönleri nelerdir?
- **A.S.2:** Zengezur koridorunun açılmasının Iğdır ili ve Türkiye'yi olumlu etkileyen güçlü yönleri nelerdir?
- **A.S.3:** Zengezur koridorunun açılması ile ilgili olarak Iğdır ilini ve Türkiye'yi olumsuz olarak etkileyecek yurt içi yurt dışı tehditler nelerdir?

- **A.S.4:** Zengezur koridorunun açılması ile ilgili olarak Iğdır ilini ve Türkiye'yi pozitif olarak etkileyecek yurt içi ya da yurt dışı fırsatlar nelerdir?

Zengezur Koridorunun olağan durumunu ortaya çıkarmak Türkiye ve Iğdır İl'ine ileriye dönük bir yol haritası sunmak için yapılan SWOT analizi çalışmasına yönelik bulgulara aşağıda yer verilmektedir.

5.2. Çalışma Grubu/Evren ve Örneklem

Çalışma konusu hakkında internet veri tabanı, YÖKTEZ, üniversite yazın kaynağı ve ulaşılabilen ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Daha önce yayınlanan bilgilerden yola çıkarak yorumlama ve uyarılama yapılmıştır. Konu hakkında çok fazla kaynak bulunmamakla beraber bu başlık altında sunulan ilk çalışmalar arasındadır.

5.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışma doğrultusunda yapılan araştırmalarda herhangi bir kurum ve kuruluşun maddi destek alınmamıştır. Araştırma çalışmaları internet veri tabanı, YÖKTEZ, üniversite yazın kaynağı ve ulaşılabilen ikincil kaynaklara dayalı olarak yapılmıştır.

5.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Toplanan verilerin analizinde kullanılan veri analiz yöntemleri ve teknikleri "SWOT analizi yöntemi" olarak belirlenmiş olup ulaşılan veriler yazarlar tarafından yorumlanmıştır.

5.5. Araştırma Etiği

Bu çalışmanın tüm süreçleri araştırma etiğine uygun hazırlanmıştır. Araştırma gerçekçi ve etkin olarak ihtiyaca cevap verebilecek düzeyde hazırlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bütünlüğünü koruyarak yürütülmesine; sonlandırılmasına özen gösterilmiştir.

6. BULGULAR

Bu çalışmada Zengezur Koridorunun Türkiye ve Iğdır iline turizm başta olmak üzere ulaşım, ekonomi, politika gibi diğer alanlarda da etkileri SWOT analizi ile incelenmiştir. İncelemeye konu çalışmalar Zengezur Koridoru üzerine yapılmış bilimsel araştırmalar ve ikincil verileri oluşturan web kaynaklarıdır. Buna göre Zengezur Koridorunun Türkiye ve Iğdır İli üzerinde güçlü ve zayıf yönleri saptanmıştır. Ayrıca Zenger Koridorunun tam ve etkin biçimde faaliyet göstermesi halinde birçok fırsat ve tehditler içereceği de tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye ve Iğdır İlinin var olan kaynakları ile güçlü ve zayıf yönlerine değinilmiştir. Zengezur Koridoru ile bu güçlü ve zayıf yönler birleştirildiğinde ne gibi fırsatlar ve tehditlerin de ortaya çıkacağı, fırsatların nasıl değerlendirilmesi gerektiği ve tehditlerin nasıl bertaraf edilmesi konusunda bilgiler verilmiştir. Zengezur Koridorunun uluslararası önemine çalışmanın buraya kadar olan bölümlerinde değinilmiştir. Ancak çalışmanın bulgular kısmında SWOT analizi yardımıyla "Zengezur Koridorunun Iğdır İli ve Türkiye üzerinde doğuracağı güçlü, zayıf, fırsat, tehditler nelerdir?" sorularının cevapları aranmıştır.

Tüm bunlar aşağıda yer alan SWOT Analizi Bulguları isimli Şekil 2'de özetlenmektedir.

Şekil 2. SWOT Analizi Bulguları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SWOT analizi metoduyla Zengezur Koridorunun Iğdır İli ve Türkiye üzerinde turizm sektörü başta olmakla beraber siyasi, ekonomik ve sosyal açılarından birçok pozitif ve negatif etkilerinin olduğu saptanmıştır. Analiz sonucu Zengezur Koridorunun açılmasının Türkiye de turizm sektörüne ve uluslararası yük taşımacılığını pozitif yönde etki edeceği kanısına varılmıştır. Bununla birlikte ekonominin canlanmasına ve kalkınmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Zengezur koridoru projesi ile Türkiye'nin sınır bölgesindeki şehirlerinin de gelişeceği ön görülmektedir. Diğer yandan Zengezur Koridorunun sınır devletler açısından bazı ekonomik olumsuzluklar içermesi

Zengezur Koridoru projesinin uluslararası bazı siyasi krizler çıkabileceği ve bu durumun zayıf yönleri oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Zengezur Koridoru'na Dayalı Iğdır İli ve Türkiye Turizminin Güçlü Yönleri

<ul style="list-style-type: none"> • Turistik destinasyon çeşitliliği	<ul style="list-style-type: none"> • Türkiye, Asya ve Avrupa arası köprü konumunda olması
<ul style="list-style-type: none"> • Mavi bayraklı sahillerin varoluşu	<ul style="list-style-type: none"> • Iğdır İlinin üç ülkeye sınır olması
<ul style="list-style-type: none"> • Turizm sektörünün gelişmiş düzeyde olması	<ul style="list-style-type: none"> • Karayolları ve demiryolu taşımacılığında aktiflik
<ul style="list-style-type: none"> • Konaklama tesislerinin üst düzey hizmet sunması	<ul style="list-style-type: none"> • İki ülkenin siyasi ilişkilerinin iyi olması
<ul style="list-style-type: none"> • Doğal ve kültürel zenginliğin fazla olması	<ul style="list-style-type: none"> • Zaman tasarrufu sağlanması
<ul style="list-style-type: none"> • Güven ortamının sağlanması	<ul style="list-style-type: none"> • Transit geçişlerinin hızlı olması

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Zengezur Koridorunun açılmasıyla beraber bölgede bulunan ülkelerin ulaşımında yaşanan zorlukların ortadan kalkacağı öngörülmektedir. Bu durum, Asya ve Avrupa arasında iş birliği artacak ve ekonomi canlanacaktır. (Gasıмова & Yurcu, 2023).

Zengezur Koridorunun ticaret yolları güzergahında olması koridorun faaliyete geçmesiyle ticaretin bu güzergâh üzerinden gerçekleşmesi planlanmaktadır. Ayrıca, havayolu ve karayolu mesafelerinin kısalmasıyla maliyetlerin düşme olasılığının olması bölgedeki diğer rotalara göre daha güvenli görülmesi, Avrupa'ya açılan yollara kıyasla daha hızlı olması da koridorun kuvvetli yönleridir. Türk Birliği'nin sağlanmasında da stratejik öneme sahiptir. (Gasıмова & Yurcu, 2023).

Türkiye'ye uzanan bu koridor sayesinde turizm açısından Türkiye daha fazla pazara ulaşacaktır. Yukarıda bulunan Türkiye'nin turistik özellikleri, siyasi yapısı ve olanakları bölgede bulunan alternatif pazara göre daha uygun olmasından dolayı Türkiye'nin güçlü yanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Zengezur Koridorunun jeopolitik, stratejik ve lojistik üstünlükleri ile Türkiye'nin coğrafi üstünlükleri, turizm sektöründe olan gelişmişlik düzeyi güçlü yanları olarak sıralanabilir. Ancak bir takım zayıf yönleri de söz konusudur. Bu söz konusu zayıf yönler tablo 2 ile özetlenmektedir.

Tablo 2. Zengezur Koridoru'na Dayalı Iğdır İli ve Türkiye Turizminin Zayıf Yönleri

<ul style="list-style-type: none">
• Turizm sektörünün emek yoğun olması ve standart hizmet sunulmaması
<ul style="list-style-type: none">
• Zengezur Koridorun planlamasında olan eksiklikler
<ul style="list-style-type: none">
• Iğdır İlinin gelişmişlik düzeyinin düşük olması
<ul style="list-style-type: none">
• Maliyetlerin yüksekliği

Kaynak. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ermenistan ve Azerbaycan arasında yaşanan II. Dağlık Karabağ Savaşı sonrası yapılan anlaşma sonrası Zengezur Koridoru gündeme gelmiştir. Zengezur Koridorunun tam anlamıyla aktif hale gelmesi, Ermenistan başta olmak üzere İran ve emperyalist devletler tarafından kabul görmemektedir. Bunlardan dolayı planlama ve projeyi yürütme sürecinde hata ve eksikler

bulunmaktadır. Ayrıca, projenin gerçekleştirilebilmesi için kalifiyeli işgücüne sahip olmak gerekir. Uzman personel ve sermayenin yetersiz kalması, maliyetlerin yüksek olması ve turizm sektöründe insan gücünün yoğun olması, emeğe dayalı hizmetin yürütülmesi ve bundan dolayı standart hizmetin sunulmama durumu koridorun negatif durumlarını oluşturmaktadır. Pozitif ve negatif yönler incelenen proje veya sürecin amaca ulaşmasına hizmet eden olgularken; fırsat ve tehditler iç ve dış çevre kaynaklı faktörlerdir. Dolayısıyla Zengezur Koridorunun maruz kaldığı çevresel kaynaklı birtakım tehditler ve fırsatlar vardır. Bunlar Tablo 3 ve Tablo 4 ile özetlenmiştir:

Tablo 3: Zengezur Koridoru'na Dayalı Iğdır İli ve Türkiye Turizminin Fırsatları

<ul style="list-style-type: none"> Asya ve Avrupa arası transit geçiş sağlanacaktır.	<ul style="list-style-type: none"> Barış ortamı sağlanacaktır.
<ul style="list-style-type: none"> Türk Devletleri birbirine bağlanacaktır	<ul style="list-style-type: none"> Turizm sektöründe hareketlilik artacaktır.
<ul style="list-style-type: none"> Ekonomik ve politik güç elde edilecektir.	<ul style="list-style-type: none"> Ülkeye döviz girişi artacaktır.
<ul style="list-style-type: none"> Ulaşım ve Turizm sektörü gelişecektir	<ul style="list-style-type: none"> Türkiye, Asya ve Avrupa arası enerji koridoru olma özelliğine sahip olunacaktır.
<ul style="list-style-type: none"> Ülke ve yerel bazda iş imkânı artacaktır.	<ul style="list-style-type: none"> Iğdır İlinin gelişimi hızlanacaktır.
<ul style="list-style-type: none"> Ulaşım maliyetleri düşecektir.	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Zengezur koridorunun açılması ile Türkiye ve Iğdır ili açısından ortaya çıkaracağı birtakım fırsatlar bulunmaktadır. Öncelikle Asya ve Avrupa arasında transit geçiş sağlanacaktır. Türkiye burada köprü konumu görecektir. Bu durum İran üzerinden Türk dünyasına ulaşım zorunluluğunu ortadan kaldıracak ve zamandan tasarruf sağlanarak koridor üzerinden hızlı ulaşım fırsatı oluşacaktır. Diğer yandan koridor ile birlikte Türkiye ile Kafkasya ve Asya da bulunan Türk Devletleri birbirine bağlanacaktır. Bu fırsatlarla beraber Türkiye ekonomik ve politik güç elde ederek Dünya devletleri karşısında eli güçlenmiş olacaktır. Bölgede ulaşım kolaylaşıp ve mesafeler kısalarak turizm sektörü ivme kazanarak, hareketlilik artacaktır. Bu fırsatlar yeni işletmeler ortaya çıkaracak yörede istihdam edilen kişi sayısı artacak, işsizlik oranları düşecektir. Ulaşım maliyetlerinin düşük olması demek bir ülkeye gelen ziyaretçi sayısının sıklığının artması demektir. Tüm bu durumların yaşandığı bir bölgede karşılıklı ilişkilerin artması kaçınılmazdır. Bu durumda barış ve kardeşlik bölgede ayılacaktır. Turizmde hareketlilik artacak, bu sayede ülkeye döviz girişi artacak ve turizmin gayri milli hasılasıya olan katkısı artabilecektir. Ayrıca Türkiye'nin Asya ve Avrupa arasında köprü konumunda yer alması Azerbaycan'da var olan enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarılmasında Zengezur ile enerji koridoru olma fırsatı elde edilecektir. Türkiye bu durumda Rusya başta olmak üzere enerji satın aldığı ülkeler karşısında güçlü bir konuma yerleşecektir. Enerji koridorunun ortaya çıkaracağı bir diğer fırsat ülkedeki turizm sektöründe enerji kaynaklı altyapı sorunları çözülerek daha iyi hizmet verme olanakları ortaya çıkacaktır.

Iğdır İli açısından fırsatları değerlendirecek olursak, öncelikle Türkiye'nin sınır illerinden biridir. İl, konumu gereği Zengezur Koridoru projesini içinde barındıracaktır. Bunlardan dolayı Ankara yönetiminin Iğdır iline yatırımlar yapacağı ön görülmektedir. Bu sayede Iğdır ilinin gelişme ve kalkınması hızlanacaktır. Şehirde işsizliğin ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Nahçıvan'la Azerbaycan arasında karayolu ve demiryolu bağlantısı sağlanması, bölgedeki ulaşım ağının daha

da geliştirilmesine olanak sağlayacaktır. Koridorun bölge ülkeler ile Azerbaycan-Türkiye arasında yaratacağı ekonomik bağlantı da önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Güney Kafkasya'da karşılıklı bağımlılığın artması, barış ortamının artması ve ortak refah alanları oluşturulması ise bölge ülkeleri arasındaki iş birliğinin artması için önemli bir fırsat olabilir (Aslanlı, 2021).

Zengezur Koridoru için ulusal ve küresel düzeyde çok sayıda fırsatın olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte stratejik karar almayı etkileyebilecek birtakım tehditler de söz konusudur.

Tablo 4. Zengezur Koridoru'na Dayalı Iğdır İli ve Türkiye Turizmine Tehditler

<ul style="list-style-type: none"> • Uluslararası risk ortamı ve belirsizlik	<ul style="list-style-type: none"> • Güven sorunu
<ul style="list-style-type: none"> • Siyasi istikrarsızlık	<ul style="list-style-type: none"> • Ermenistan ve İran savaş ihtimali
<ul style="list-style-type: none"> • Ülkeler arası çatışma ortamının bulunması	<ul style="list-style-type: none"> • Politik sorunlar
<ul style="list-style-type: none"> • İnsan hareketliliğinin fazla olması	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SWOT analizi ile belirlenen Zengezur Koridorunun Türkiye ve Iğdır İli üzerinde ortaya çıkardığı en belirgin tehditlerden biri siyasi istikrarsızlıktır. En belirgin tehditlerden biri siyasi istikrarsızlıktır. Bu koridorun etkin kullanılması için büyük yatırımlar yapılacak ve Türkiye'nin gelişimi için yeni turizm kalkınma planları oluşturulacaktır. Ancak Ermenistan'ın Zengezur Koridoru projesini kabul etmemesi, Karabağ'da Azerbaycan ve Ermenistan arasında sınırların belirlenmemesi bölgede kaos ortamının hâkim olmasına sebep olmaktadır. Bu durum, siyasi istikrarsızlığın göstergelerindedir. Türkiye için en büyük tehditler de bu konu başlıkları ile açıklanmaktadır.

Zengezur Koridorunun uluslararası bir proje olmasından dolayı bölgede bulunan devletler ve Türkiye açısından riskli ve bir o kadar da belirsiz bir proje olduğu düşünülmektedir. Riskli ve belirsiz olma sebeplerinin en başında Ermenistan'ın anlaşma maddelerinde böyle bir durumun konuşulmadığını ve bu konu da anlaşılmadığını her durumda belirtmesinden kaynaklanmaktadır (Agos, 2024). Belirsizliklerin olması demek bölgede bulunan devletlerin (Ermenistan, Azerbaycan) çatışma ve savaş psikolojisinde olması demektir. Diğer yandan çatışma ortamının bulunduğu bir bölgede yaşayan insanların güven sorunu ortaya çıkmaktadır. Güven sorunu olan bir bölgede ticaret ve turizm sektörünün gerilemesi söz konusudur. Yapılan yatırımların ve projelerin askıya alınması demektir (Şihaliyev & Yılmaz, 2015).

Azerbaycan'ın Zengezur Koridoru ile kendine ait olan topraklara yani Nahcivan'a ulaşmak için İran'a olan bağımlılığının azalması, İran'ın transit geçişlerden elde ettiği gelirin azalması ve stratejik öneminin azalacağı düşüncesiyle İran'ın koridora karşı çıkması önemli bir tehdit olarak görülmektedir (İsayeva, 2023). İran, Ermenistan ile arasındaki sınır bağlantısının Zengezur Koridoru ile ortadan kalkmasını istememektedir. Tahran yönetimi sınırın kalkmasıyla Güneyde bulunan İran Azeri vatandaşlarının Ermenistan ile sürtüşme içinde olacaklarını ve bu durumun devletlerarası kriz boyutuna taşınacağını düşünmektedir. İran, Ermenistan'la savaş ihtimalinin olacağını vurgulamaktadır (Askeri & Paşa, 2023).

Abd ve bazı Avrupa devletlerinin siyasi nedenlerden dolayı Çin'e ambargo uygulaması, Abd, Avrupa ve Çin arasındaki ticaretin zayıflaması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Avrupa ve Türk dünyası ile diyalogların zayıflığı, bazı zamanlarda bu iletişimin kopma noktasına gelmesi, Azerbaycan ile Ermenistan'ın Zengezur Koridoru ve kendilerini ilgilendiren stratejik konular üzerinde uzlaşmaması ve bunun sonucunda oluşabilecek olumsuzluklar, siyasi gerilimlere sebep olabilecektir. Bu olumsuzluklar en fazla öne çıkan tehditler olarak değerlendirilmektedir. Siyasi risk

ve belirsizlik ortamı koridor için bir tehdittir. Diğer yandan farklı rotaların doğması, İspanya ve Fas'ın bir köprü ile birbirine bağlanmasıyla Afrika ticaretinin bu yeni rota üzerinden daha hızlı bir şekilde Avrupa'ya ulaşma olasılığı bulunmaktadır. Ayrıca Modern İpek Yolu'na ek olarak Trans-Sibirya ve Hindistan-İran hattının kullanılması gibi senaryolarda Zengezur Koridorunun dışarıda kalması ve avantajının zayıflaması gibi ihtimaller ileri sürülmüştür (Gasımova & Yurcu, 2023).

Son olarak Koridor 'un tam faaliyete geçmesi ile Güney Asya ile Avrupa arası doğal olarak Türkiye toprakları üzerinde hareketlilik artacaktır. Bu durum her ne kadar fırsatlar arasında yer alsada geçmiş yıllardan beri terörle mücadele içinde olan Türkiye ve en doğusundaki Iğdır ili için bu durum tehlike arz etmektedir.

7. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Zengezur, stratejik öneme sahip coğrafi bir bölgede yer almaktadır. Azerbaycan, Ermenistan ve İran sınırlarının birleştiği bölgede bulunması bölgesel olarak önemini arttırmaktadır. SSCB zamanında bölge kademeli olarak Ermenistan'a bırakılmış ve bölgedeki nüfus durumu göçler sonucu değişmiştir. Bu durumun sonucunda Azerbaycan ile Nahçıvan arasındaki kara bağlantısı da ortadan kalkmıştır. Bu durum Türkiye'nin de Nahçıvan üzerinden Azerbaycan ile bağlantısının kopmuş olmasına sebep olmuştur. SSCB'nin dağılması sonrasında uluslararası kararlar bölgenin yine Ermenistan'da kalmasına neden olmuştur. Bu çalışmanın da detaylarında gösterildiği üzere Azerbaycan- Ermenistan arasında 27 Eylül 2020 tarihinde başlayan 'İkinci Dağlık Karabağ' savaşı 44. gününde Azerbaycan'ın galip gelmesiyle son bulmuş ve Azerbaycan savaşın ardından düşman işgalinde bulunan topraklarını 30 yıl sonra geri almıştır. Savaş sonucu yapılan anlaşmadaki 9. madde bölgedeki dengeleri değiştirecek olup Zengezur Koridoru projesini karşımıza çıkarmaktadır.

Zengezur Koridoru'nun faaliyete geçmesi ile bölgesel pozitif etkilerin ortaya çıkacağı, Iğdır İli ve Türkiye'nin ekonomik açıdan olumlu yönde etkileneceği, bölgedeki siyasi gücünün kuvvetleneceği, ticari, ulaşım ve en önemlisi turizm alanlarında olumlu etkilerin oluşacağı ve bölgede bulunan devletler arasında barışın sağlanmasına yardımcı olacağı yapılan çalışmayla anlaşılmıştır. Çalışmada analiz sonucu ulaşılan veriler ışığında, güçlü yönleri daha da geliştirmek, zayıf yönleri gidermek, fırsatları en iyi şekilde değerlendirmek ve tehditleri ortadan kaldırmak için uygulamalara ihtiyaç olduğu açıktır. Bu doğrultuda, yapılması gereken uygulamalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Zengezur koridoru projesini sekteye uğratan en büyük etmen çalışmanın tehditler kısmında sıralanan maddelerdir. Ancak bu tehditlerinde doğmasına sebep olan siyasi istikrarsızlıktır. Siyasi istikrarın olmadığı böylesi bir projede uluslararası riskler artabilir, belirsizlik ortaya çıkabilir, ülkeler arası çıkar çatışmaları ve bu çatışmaları bölgesel çapta güven ve politik sorunlar takip edebilir. Bunların yaşanmaması için Zengezur koridorunda başta turizmin geliştirilmesi olmak üzere ticari, politik engellerin kaldırılması, güvenliğin sağlanması gerekmektedir. Transit geçişle ilgili sorunlar ortadan kaldırılmalı, bununla alakalı olarak güzergâh ülkeleri ile görüşmeler yapılmalı, tüm bölge devletlerinin bir bütün halinde konu hakkında uzlaşmaları gerekmektedir. Diğer bir konu Iğdır İli ve Türkiye'de üst ve altyapısı geliştirilmeli, yeni projeler hazırlanması gerekmektedir. Çalışmada yer alan Swot analizi yardımıyla ortaya çıkarılan Iğdır İli ve Türkiye'nin zayıf yönleri hakkında iyileştirmeler yapılması projeden maksimum fayda sağlamanın bir yolu olarak görülmektedir. Ayrıca Zengezur Koridoru ile ortaya çıkacak yeni taleplerin karşılanması için kalkınma planları hazırlanmalıdır.

Özetle Zengezur Koridoru Projesi başlı başına Iğdır İli ve Türkiye açısından fırsat ve faydalarla doludur. Zayıf ve tehdit edici unsurlar ortadan kaldırıldığı takdirde ekonomik anlamda önemli ölçüde fayda sağlayacağı ön görülmektedir. Türkiye'nin bu projeye beraber siyasi ve politik açıdan da bölgesel ve uluslararası gücünün katlanacağı düşünülmektedir. Turizm sektöründe sunulan hizmetlerin dünya genelinde beğeni kazanabilmesi için doğru planlama, süreç analizleri, kurumsal

kaynak planlama, risk analizleri ve öncelik sıralamasının doğru bir şekilde yapılarak uygulanması gerekmektedir. Bu sayede, turizm sektöründe yürütülen operasyonlar etkin bir şekilde yönetilebilir, kaynaklar verimli kullanılabilir ve riskler minimize edilerek hizmet kalitesi artırılabilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Bu çalışma da iki yazarın da makaleye katkı oranı eşit olarak belirlenmiştir.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum olmadığını beyan ederiz.

Kaynakça

- Altan, S. (2018). Rıza Şah Pehlevi'nin Türkiye Ziyaretinin Cumhuriyet Gazetesindeki Yansımaları. *International Journal Of History*, 1309-4173, 4: 1-20.
- Akıncı, A., & Gül Kaba, S. (2023). Kafkasya'nın Jeopolitik Önemi: Dağlık Karabağ Ve Zengezur Koridoru. *Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1-19. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/3119215> Adresinden Alındı
- Alkış, M., & Aslan, S. (2022). Zengezur Koridoru'nun Türkiye'nin Türk Dünyası İle İlişkilerine Etkisi. P. Karatay Göğül, S. Kızılkaya, & L. Sizer İçinde, *Sosyal Bilim İncelemeleri* (S. 1-8). Ankara: Son Çağ Akademi. https://D1wqtxts1xzle7.Cloudfront.Net/99006451/Sahra_Alti_Afrika_Ulkelerinde_Ihracat_Odakli_Vergi_Tesvikleri_Ampirik_Bir_Analiz-Libre.Pdf?1677103458=&Response-Content-Disposition=İnline%3b+Filename%3dsahra_Alti_Afri_Ka_Ulkeleri_Nde_Yeni_Len.Pdf&Expires=17 Adresinden Alındı
- Anadolu Ajansı. (2024). *Anadolu Ajansı*. Türkiye'nin Orta Asya'ya Açılan Kapısı Zengezur Koridoru Hangi Bölgesel Dengelerden Etkileniyor?: https://M.Youtube.Com/Watch?V=_FL61RmeSs0 Adresinden Alındı
- Askeri, K., & Paşa, E. (2023). İran'ın Zengezur Koridoru Politikası. H. İnaç, E. Talışinski, & S. Hümbətov İçinde, *Zəngəzur 2023 (Müasir Geosiyasi Şəraitdə Beynəlxalq Münasibətlərin Humanitar Aspektləri)* (S. 116-126). Azərbaycan Universiteti.
- Aslanlı, A. (2021). *Zengezur Koridoru: Zaferin Taçlanması*. Kriter Dergi: <https://Kriterdergi.Com/Dosya-Turk-Dunyasi/Zengezur-Koridoru-Zaferin-Taclanmasi> Adresinden Alındı
- BBC News Türkçe. (2023, 10 31). *BBC News Türkçe*. Youtube: <https://M.Youtube.Com/Watch?V=Njtlxrvmkng> Adresinden Alındı
- Blomberg, T., & Sait71. (2020). *Baku Pipelines-Tr.Svg*. Wikimedia Commons: https://Commons.Wikimedia.Org/Wiki/File:Baku_Pipelines-Tr.Svg Adresinden Alındı
- Gasımova, T., & Yurcu, M. (2023). Zengezur Koridoru'nun Azerbaycan'ın Dış Ticaret Ve Lojistik Faaliyetlerine Olası Etkilerin Swot Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi*, 1-15.
- Ghd Haber. (2022). *İranlı Uzmanın Hazar Yorumu: Tahran Kaybetti Ankara Kazandı*. Ghd Haber: <https://Gdh.Digital/İranli-Uzmanın-Karabağ-Yorumu-Tahran-Kaybetti-Ankara-Kazandı-40615> Adresinden Alındı
- Hasanoğlu, M. ve Mammadov, A. (2020), "İkinci Karabağ Savaşı Sonrası Azerbaycan- Türkiye İlişkileri", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.3(3), Ss.522-529.
- Independent Türkçe (2022), "Yaptırımların Ardından Rusya Arayışta: „Kuzey- Güney Koridoru, Süveyş Kanalı'na Ciddi Rakip Olabilir“", Independent Türkçe (E-Haber), 29 Ekim 2022, <https://Www.İndyturk.Com/Node/Dünya/Yaptırımların-Ardından-Rusya-Arayışta-Kuzey-Güney-Koridorusüveyş-Kanalına-Ciddi> (Erişim Tarihi: 22.04.2023).

- İsayeva, G. (2023). Qarabağın İşğaldan Azad Edilməsindən Sonrakı Dövrə Şərqi Zəngəzur-Naxçıvan Marşrutunun Yeni Turizm İmkanları. H. İnaç, E. Talışinski, & S. Hümbətov İçinde, *Zəngəzur 2023 (Müasir Geosiyasi Şəraitdə Beynəlxalq Münasibətlərin Humanitar Aspektləri)* (S. 208-220). Azərbaycan Universiteti.
- İzzetgil, E. (2022). Zengezur Koridorunun Bölge Ülkelerine Göre Stratejik Önemi. S. Sönmez İçinde, *Sosyal, Beşeri Ve İdari Birimler Arası Yeni Trendler I* (S. 487-509). Duvar Yayınları. https://D1wqtxts1xzle7.Cloudfront.Net/97465356/Zengezur_Koridorunun_Bolge_Ulkelerine_Gore_Stratejik_Onemi-Libre.Pdf?1674047381=&Response-Content-Disposition=İnline%3B+Filename%3dzengezur_Koridorunun_Bolge_Ulkelerine_Go.Pdf&Expires=1716662859&Signature=Aqo Adresinden Alındı
- Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, Serhat Kalkınma Ajansı, & İğdır Üniversitesi. (2022). *Zengezur Koridoru'nun Bölgesel Kalkınma Ve Ekonomik Büyümede Stratejik Önemi Çalıştay Raporu*. T.C. Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı, SERKA. <https://Www.Serka.Gov.Tr/Assets/Upload/Dosyalar/Zengezur-Koridoru-Calistay-Raporu.Pdf> Adresinden Alındı
- Kaya, E., Karakuş, Y., & Onat, G. (2024). Azerbaijan And Türkiye's Tourism Ties: The Role Of Zangezur Corridor. *Journal Of Hospitality And Tourism Issues*, 16-27. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/3605756> Adresinden Alındı
- Kazancı, B., & Barun, İ. (2022). İpek Yolu Üzerinde Alternatif Güzergâhın Türkiye Açısından Önemi: Olası Türk Koridoru. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 570-581.
- Memmedov, A., & Hasanoğlu, M. (2023). Hazar Denizi`Nden Akdeniz`E Zengezur Koridoru. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6(2), 334-344. Doi:10.33712/Mana.13050113
- Paşinyan:2020'deki Üçlü Bildiride Zengezur Koridoru Yok, Agos (20.02.2024 tarihli gazete) (<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/29842/pasinyan-2020-deki-uclu-bildiride-zengezur-koridoru-yok>, adresinden alındı.
- Sözcü Televizyonu. (2024). *Zengezur Koridoru: Azerbaycan Ve İran'ın Savaşı Göze Aldığı Tarihi Proje*. Youtube Sözcü Televizyonu: <https://M.Youtube.Com/Watch?V=X0t6tjndbo> Adresinden Alındı
- Süleymanov, E. Rahmanov, F. Ve Alırzayev, E. (2018), "Bakı-Tbilisi-Kars Demiryolu Hattı'nın Azerbaycan Ve Bölgenin Jeoekonomisine Etkisi", Conference: Azerbaycan Beyne Halk Ulaşım Sisteminde Hedefler Ve Perspektifler, 2-5 Ekim 2018, Bakü Engineering University, Bakü (Azerbaycan) Adresinden Alındı.
- Şihaliyev, E., & Yılmaz, R. (2015). Ermenistan-Azerbaycan Çatışması: Çözüm Yolundaki Temel Sorunlar Ve Gelecek Senaryoları. *Bilge Strateji*, 7(13), 31-54.
- TRT Haber. (2021). Türkiye İle Azerbaycan'ı Birbirine Bağlayan Koridor: Zengezur. *Türkiye İle Azerbaycan'ı Birbirine Bağlayan Koridor: Zengezur*. TRT HABER. 05 25, 2024 Tarihinde <https://Www.Trthaber.Com/Haber/Dunya/Turkiye-İle-Azerbaycani-Birbirine-Baglayan-Koridor-Zengezur-585249.Html> Adresinden Alındı
- Ulaştırma Ve Altyapı Bakanlığı. (2023, 06 18). *Ulaştırma Ve Altyapı Bakanı Abdulkadir Uraloğlu: "Zengezur Koridoru'nun Hayata Geçmesi Pekin'den Londra'ya Uzanan Doğu-Batı Ticaretinin Artışına Olumlu Katkı Sağlayacak..."*. Ulaştırma Ve Altyapı Bakanlığı: <https://Sgb.Uab.Gov.Tr/Haberler/Ulastirma-Ve-Altyapi-Bakani-Abdulkadir-Uraloglu-Zengezur-Koridoru-Nun-Hayata-Gecmesi-Pekin-Den-Londra-Ya-Uzanan-Dogu-Bati-Ticaretinin-Artisina-Olumlu-Katki-Saglayacak> Adresinden Alındı
- Urdu, M. (2005). Zengezur. Bakü: "Nurlar" Neşriyat- Poligamiye Merkez
- Hasanlı, C. (2020). Tarihi Hakikatlerden Ayırıp Öz Maraglarına Uygunlaşdırıblar. Meydan TV Erişim Adresi: <https://D9mc3ts4czbpr.Cloudfront.Net/Az/Article/Cemil-Hesenli-Tarixi-Heqiqetlerdenayirib-Oz-Maraqlarina-Uygunlasdiriblar/>
- Üste, A. N., & Sanılı Aydın, Ü. (2022). Güney Kafkaslarda Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 261-274.
- Wikipedi. (2024, Mayıs 22). *İğdır*. Wikipedi, Özgür Ansiklopedi: [https://Tr.Wikipedia.Org/Wiki/I%C4%9Fd%C4%B1r_\(İl\)](https://Tr.Wikipedia.Org/Wiki/I%C4%9Fd%C4%B1r_(İl)) Adresinden Alındı

- Yeni Şafak Web. (2023, 09 19). *Zengezur Koridoru'nun Önemi Ne: İran'ı Neden Rahatsız Etti?* YENİ ŞAFAK: <https://www.yenisafak.com/dunya/zengezur-koridoru-nerede-zengezur-neden-onemli-zengezur-koridoru-haritadaki-yeri-4561407> Adresinden Alındı
- Yüce, M. (2023). Zengezur Koridorunun Açılmasının Bölgesel Ve Küresel Açıdan Muhtemel Etkiler. H. İNAÇ, E. Talişinski, & S. Hümbətov İçinde, *Zəngəzur 2023 (Müasir Geosiyasi Şəraitdə Beynəlxalq Münasibətlərin Humanitar Aspektləri)* (S. 127). Azərbaycan Universiteti,. https://www.researchgate.net/profile/Huesamettin-Inac/publication/377297516_ZNGZUR_2023_Muasir_Geosiyasi_Sraitd_Beynıxalq_Munasibtlrin_Humanitar_Aspektlri/links/659eb773af617b0d873ba5ba/ZNGZUR-2023-Mueasir-Geosiyasi-Sraitd-Beynıxalq-Muenasibtlrin-Humanita Adresinden Alındı.
- Yüce, M., & Azizova, G. (2024). Türk Devletleri Açısından Zengezur Koridoru Önemi. *Türk Dünyası Akademik Bakış*, 17-36. Doi:10.52703/Ay.194